acd - oct

to Carnegie

THE
CLASSICS OF INTERNATIONAL LAW

EDITED BY

JAMES BROWN SCOTT

Member of the Institute of International Law
President of the American Institute of International Law

De Jure Naturae et Gentium Dissertationes

BY SAMUEL RACHEL

Jurisconsult and Professor of Law in the illustrious University of Holstein

EDITED BY LUDWIG VON BAR

Professor of Criminal Law and Procedure and of International Law in the University of Göttingen

Vol. I. A Reproduction of the Edition of 1676, with Introduction by Ludwig von Bar, and List of Errata.

Vol. II. A Translation of the Text, by John Pawley Bate, with Index of Authors Cited.

TYPOGRAPHY BY
THE LORD BALTIMORE PRESS
BALTIMORE

PHOTO-REPRODUCTION BY
THE COLUMBIA PLANOGRAPH CO.
WASHINGTON

PREFACE.

The Carnegie Institution of Washington has undertaken the republication of the leading classics of International Law, and the present volume, Rachel's *De Jure Naturae et Gentium Dissertationes,* was edited with an introduction, shortly before his death in 1913, by Ludwig von Bar, the distinguished German publicist and for many years professor at the University of Göttingen. The English translation of the text of Rachel's treatise has been made by Mr. John Pawley Bate.

The reasons for including Rachel's treatise, published for the first time in 1676, are sufficiently set forth by Professor von Bar in his introduction, but it may be said in this place and in passing that Rachel's Dissertations were in the nature of a protest against the school of natural law, of which Pufendorf was the very head and front, and contributed in no small measure to the conception of International Law as a system of positive law, and that Rachel, by virtue of this work, occupies an honorable rank as a member or as a forerunner of the positive school. The original text is exceedingly difficult to procure and has not hitherto been translated into English. The photographic reproduction places the work within the hands of scholars of any and all countries, and Mr. Bate's translation makes its mastery an easy matter to the English-speaking world.

One reason for undertaking the reprinting of the classics of International Law is the difficulty of procuring the texts in convenient form for scientific study; the libraries in the United States have been searched with the result that few of the earlier works were to be found. Another reason is that some of the works selected for republication have never been translated into English. The American publicist is therefore at a disadvantage in consulting works of admitted authority, and when found they are, as

it were, sealed books to all but trained Latinists. The specialist is thus forced to rely upon summary statements and references to them to be found in treatises on International Law, or is driven to examine them in European libraries, often a difficult task, while the general reader is practically barred from the stores of knowledge locked up in earlier works on the Law of Nations. The same difficulty exists in Latin America, Japan, and in a lesser degree in many European countries.

Eminent publicists, European and American, who have been consulted as to the usefulness of the plan to republish the Classics, have endorsed the project and have pledged their personal co-operation. The works to be included in the series have not only been approved but suggested by them, so that the undertaking is international in scope, in selection, and in execution.

The underlying principle of selection has been to reissue those works which can be said to have contributed either to the origin or to the growth of International Law and the term classic has been used in the broad rather than in the narrow sense, so that no work will be omitted which can be said to have contributed to the origin or growth of the Law of Nations. The masterpieces of Grotius will naturally be the central point in the series, but the works of his leading predecessors and successors will likewise be included. The text of each author will be reproduced photographically, so as to lay the source before the reader without the mistakes which might creep into a newly printed text. In the case of the early authors the photographed text will be accompanied by a revised text whenever that course shall seem desirable. An Introduction will be prefixed to each work, giving the necessary biographical details and stating the importance of the text and its place in International Law; tables of errata will be added, and notes deemed necessary to clear up doubts and ambiguities or to correct mistakes in the text will be supplied. Variations in successive editions of the text published in the author's lifetime will be noted, but little or nothing in the nature of historical commentary will be furnished.

Each work will be accompanied by an English version made expressly for the series by a competent translator.

It is hoped that the series will enable general readers as well as specialists to trace International Law from its faint and unconscious beginnings to its present ample proportions and to forecast with some degree of certainty its future development into that law which Mirabeau tells us will one day rule the world.

JAMES BROWN SCOTT,
General Editor.

Washington, February 28, 1916.

Samuel Rachelius JCtus, Serenisƒ.^mo Slesvici et Holsatiæ Duci Gottorpiensi à Consilus, Eiusdemq; ad Tractatus Pacis Universalis Noviomagensis Legatus extraordinarius &c.

H. Quiter pinxit

SAMUELIS RACHELII

JCti et in Illustri Holsatiae Academia Antecessoris

De Jure Naturae et Gentium Dissertationes

EDITED BY

LUDWIG VON BAR,

Privy Councillor of Justice and Law
Ordinary Professor of Criminal Law and Procedure and of International Law, and formerly also of Civil Procedure, in the University of Göttingen
Honorary Doctor, Bologna, Cambridge, Christiania, and Oxford
Member and Sometime President of the Institute of International Law
Member of the International Court of Arbitration at The Hague

VOLUME ONE

WASHINGTON, D. C.
PUBLISHED BY THE CARNEGIE INSTITUTION OF WASHINGTON
1916

TABLE OF CONTENTS.

Volume I.

Volume II.

EINLEITUNG.

Samuel von Pufendorf hatte in seinen 1660 erschienenen *Elementorum jurisprudentiæ universalis libri tres* die Existenz eines positiven von dem *jus naturale* zu unterscheidenden *jus gentium* (Völkerrechts) geleugnet. Allgemein, so lautete seine Meinung, seien die Staaten nur durch das Naturrecht gebunden; daneben gebe es freilich ein Vertragsrecht und unter den zivilisierten Völkern beobachtete Sitten. Aber Vertragsrecht gelte nur unter den Staaten, welche den Vertrag geschlossen haben, und von Sitten (Gewohnheiten) könne ein Staat sich jederzeit lossagen, allerdings unter dem Nachteil, dass andere Staaten dann Vergeltung üben, und dass der Staat, der von einer vielfach beobachteten Sitte abweiche, getadelt werde, Nachteile, die Pufendorf nicht sehr hoch anzuschlagen scheint und die, wie er an einigen Beispielen nachzuweisen unternimmt, auch verschiedentlich in der Praxis von Regierungen und Heerführern nicht gescheut worden sind. Diese Lehre, die Pufendorf als jugendlicher Gelehrter in seinen *Elementa jurisprudentiæ universalis* (Lib. I, definitio 13, §§ 24-26) 1660 vertreten hatte, wiederholte er 1672 in seinem grossen Werke *De jure naturæ et gentium* (Lib. II, cap. 3, § 23), und man kann sich vorstellen, dass die Autorität des berühmten Schriftstellers ihr Anhänger verschaffte. Sie war aber nicht nur irrig, vielmehr auch gefährlich: ihr zufolge war die allmähliche Verwandlung einer dem Fortschritte der Kultur entsprechenden Sitte in wirkliches bindendes Recht unmöglich, und sie verkannte, dass in wichtigen und mehr und mehr in internationalen, wiederkehrenden Vertragsbestimmungen ein allgemeiner Rechtssatz sich durchringen könne, und dass Verträge, direkt sich beziehend auf allgemeine Rechtsnormen und abgeschlossen unter den bedeutenderen Kulturstaaten, nach und nach auch von denjenigen Staaten als massgebend beobachtet werden, welche dem Vertrage nicht beigetreten sind, eine Erscheinung, die freilich deutlicher erst in unserer Zeit sich bemerkbar gemacht hat. Es war daher verdienstlich, diese die Willkür begünstigende Lehre, welche das gesamte Völkerrecht nur auf den schwankenden Boden von ver-

meintlich aprioristisch gefundenen naturrechtlichen Prinzipien stellte, zu bekämpfen und wieder hervorzuheben, dass neben dem *jus naturæ* auch ein positives Völkerrecht bestehe. Dies Verdienst kommt Rachel zu.[1]

Samuel Rachel,[2] geboren am 6. April 1628 in dem in Ditmarschen (Holstein) belegenen Marktflecken Lunden als jüngster Sohn und sechstes Kind des Pastors Mauritius Rachel, verlebte eine harte Jugend. Beim Tode des Vaters wurde der neunjährige Knabe von der Mutter zur Schule nach Husum geschickt und blieb dort zwei Jahre. Dann erwirkte die Mutter seine Aufnahme in die Bordesholmer Gelehrtenschule, die 1566 von Herzog Hans von Holstein aus den Einkünften des dort aufgehobenen Klosters errichtet war und einer Anzahl (anfangs 12, später 36) von Schülern neben dem Unterricht völlig freien Unterhalt gewährte, eine Wohltat, die auch Samuel Rachel zunächst fünf Jahre hindurch genoss. Infolge der Besetzung Holsteins durch die schwedischen Heere wurden 1643 die Zöglinge der Anstalt entlassen. R. kam daher zur Gelehrtenschule nach Hamburg, aber nur für kurze Zeit, da die Mutter nicht im Stande war, den Unterhalt des Sohnes in Hamburg zu bestreiten; dieser musste bald als Lehrling bei einem Apotheker eintreten, und da ihm dies sehr wenig gefiel, zu der inzwischen wiederhergestellten Bordesholmer Schule zurückkehren. Freilich liess er sich, wie er in seiner Autobiographie bemerkt, " sehr ungern in diese Schul- oder Zwangsanstalt wieder einengen ", nur gezwungen dadurch, dass das Vermögen der Familie durch die Aufwendungen für drei ältere Brüder sehr geschmälert war. " Wie viel Leiden und Kummer ", sagt R. weiter, " ich in dieser Zwangsanstalt ausgestanden habe, lässt sich mit Worten nicht ausdrücken, und schon die Erinnerung daran erfüllt mich mit Schauder ". Bei ungenügender und sogar ungesunder, oft Krankheit verursachender Nahrung schliefen die Zöglinge in Räumen, die im

---

[1] In seinem dritten Kapitel, welches im Text erwähnt ist, nimmt Pufendorf Bezug auf die Lehre Rachels, aber ohne dessen Namen zu nennen. Vgl. Nys, *Revue de droit international et de législation comparée*, Bd. XVI (1914), S. 284.

[2] Ueber Rachels Schriften vgl. v. Ompteda, *Literatur des Völkerrechts*, 1780, Bd. I, S. 275-278; über Leben und Schriften R.'s: Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexikon*, Bd. III; *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. XXVII, S. 104; über sein Leben besonders den von Ratjen im *Archiv für Staats- und Kirchengeschichte der Herzogtümer Schleswig-Holstein und Lauenburg*, Bd. I (Altona, 1833), S. 335-362, und Bd. III (1837), S. 99-166, veröffentlichten Auszug aus Rachels abschriftlich in der Kieler Universitätsbibliothek befindlicher Autobiographie.

Winter kalt waren und im Sommer durch Mückenschwärme heimgesucht wurden. Dazu regnete es bei jedem noch so geringfügigen Anlass Prügel, und der Rektor der Anstalt ersann zudem zuweilen noch besondere Qualen, indem er z. B. im heissen Sommer einen Monat lang jeden Spaziergang untersagte und die Fenster vernageln liess. Der Unterricht war allerdings nicht schlecht. Aber die strenge Zucht erbitterte manche Zöglinge zu verzweifeltem Trotz, während sie andere zu sklavischer Furcht erniedrigte. Hiernach muss man es als ein Zeichen einer starken, gesunden und kernigen körperlichen und geistigen Natur betrachten, dass R., obschon er oft Lebensüberdruss empfand, und ihm die liebende Sorgfalt der Eltern fehlte, später gleichwohl im Stande war, Hervorragendes zu leisten. 1648 wurde er als reif in Bordesholm entlassen, und zwar wie üblich zur Universität nach Rostock, um dort ein Triennium hindurch auf Kosten des Herzogs zu studieren. Dem Wunsche der Eltern gemäss, und da das Bordesholmer Stipendium dafür besonders bestimmt war, widmete R. sich dem Studium der Theologie. Bald bemerkte er indess, dass er sich wenig dazu eigne, Predigten zu halten, und dazu kamen die damaligen theologischen Streitigkeiten, die ihm das Studium erschwerten. So entschloss er sich unter bereitwilligst vom Herzog erteilter Einwilligung zum Studium der Geschichte, Philosophie und Jurisprudenz überzugehen, zu letzterer Wissenschaft allerdings, wie R. bemerkt, zu spät, um von den Vorlesungen mehrerer an der Rostocker Universität lehrender tüchtiger Juristen noch Nutzen zu haben. So verliess er nach 3¼ Jahren Rostock, um nunmehr in Jena hauptsächlich Jurisprudenz zu studieren. Mangel an hinreichenden Mitteln zwang ihn, den Aufenthalt bald wieder in Holstein zu nehmen, um durch Erteilung von Unterricht seinen Lebensunterhalt zu verdienen. Eine Stelle als Erzieher in einem adligen Hause musste er nach vier Monaten wieder aufgeben, obschon seine Zöglinge ihn sehr liebten und sein Fortgehen betrauerten, da äussere Umstände unerträglich waren und ihm ein hitziges Fieber zuzogen. R. ist darauf an der Bordesholmer Schule Lehrer gewesen. Die Schule verfiel aber immer mehr, und nach einem Jahre sah sich R. veranlasst, eine Stelle als Erzieher in einem adligen Hause, nun im Halberstädtschen Gebiete, anzunehmen. Hier war ihm endlich das Geschick günstig, da er

schon nach 7 Monaten mit seinen Zöglingen nach der Universität Helmstedt gesandt wurde, wo er zwei Jahre studierend, namentlich bei Conring, öffentliches Recht hören konnte und berühmten und hervorragenden Persönlichkeiten, wie den Theologen Calixt und Christoph Schrader bekannt wurde. Eine von ihm gewünschte Anstellung an einer neu gegründeten Ritterakademie (Gymnasium) in Lüneburg entging ihm durch einen Zufall, und aus einer ihm angetragenen Anstellung in Frankfurt am Main wurde nichts da der Plan, dort ein höheres Gymnasium zu errichten, damals schliesslich nicht zur Ausführung gelangte. R. hielt sich aber aus diesem Anlass einige Zeit in Frankfurt auf und lernte hier unter anderen fürstlichen Gesandten, welche nach Frankfurt wegen der Kaiserwahl und behufs Friedensunterhandlungen gekommen waren, den braunschweigischen Gesandten Johann Schwartzkopf kennen, der R. als Sekretär in Dienst nahm, und auf dessen Empfehlung er 1658 zum Professor der Moralphilosophie an der Universität Helmstedt ernannt ward.

Hier entstanden neben der von einer Einleitung begleiteten Herausgabe der s. g. Nikomachischen Ethik des Aristoteles eine Reihe von Dissertationen moralphilosophischen Inhalts. 1665 verliess R. Helmstedt, um bei der Errichtung der Universität Kiel eine erfolgreiche Tätigkeit zu entfalten und an dieser Universität sogleich eine Professur des Natur- und Völkerrechts zu übernehmen. In Kiel erschienen dann die *Dissertationes de jure naturæ et gentium* [8] 1676.

Bald nach diesem Zeitpunkte endigte R.'s Tätigkeit als akademischer Lehrer, ein Vorgang, bei dem wohl mancherlei an der Universität gesponnene und gegen R. gerichtete Intriguen mitwirkten. R. trat nun in Hamburg als diplomatischer Agent in die Dienste seines Gönners, des aus seinem Lande vom Könige von Dänemark vertriebenen Herzogs Christian Albrecht von Schleswig-Holstein-Gottorp, vertrat diesen Fürsten 1678 bei den Friedensverhandlungem zu Nymwegen und verblieb bis zu seinem Tode—13. Dezember 1691—in verschiedenen amtlichen

---

[8] Diese beiden Dissertationen wurden in *einem* Band veröffentlicht, welcher hier im Neudruck erscheint. Nur die zweite Dissertation hat das Völkerrecht spezifisch zum Gegenstand, und sie füllt die Seiten 233-334 des Bandes. Diese Einleitung beschäftigt sich nur mit dieser zweiten Dissertation. Die beiden Dissertationen sind gewidmet dem Braunschweig-Lüneburgschen Rat Otto Grote, mit dem Rachel in Jena bekannt geworden war. Ueber Grote vgl. *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. IX, S. 758 ff.

Stellungen im Dienste des Herzogs, für den er namentlich in gesandtschaftlichen Geschäften, z. B. in Dresden, Regensburg und Nürnberg tätig war. Er war schliesslich Dr. jur., Etatsrat, auch schwedischer Hofrat.

Für den Herzog Christian Albrecht hat er mehrere Staatsschriften verfasst. Daneben erschienen von ihm noch 1680: *Introductio in jus Germanicum,* Amstelodami 1680 neugedruckt und 1681 *Institutionum jurisprudentiæ libri IV* (Kiel).

Seine Autobiographie zeigt ebenso wie die Dissertationes über Natur- und Völkerrecht den Verfasser als einen Mann von nicht gewöhnlicher Intelligenz, und die Autobiographie lässt erkennen, dass auch Charakterstärke ihm nicht fehlte.

R. trennt im Gegensatz zu Grotius das Völkerrecht vom *jus naturale.* Das Völkerrecht gehört R.'s Theorie zufolge (vgl. §§ V-IX und besonders den Anfang des § IX) zum *jus arbitrarium,*[4] das entweder auf Verträgen oder auf Gewohnheit beruht (vgl. § II), in welcher letzteren R. einen stillschweigenden Vertrag erblickt; denn, da die Staaten von einander unabhängig sind, können Verpflichtungen der Staaten nur durch Vertrag entstehen. Der stillschweigende, durch Gewohnheit entstandene Vertrag braucht jedoch nicht von sämtlichen Völkern *geschlossen* zu sein: man kenne ja nicht einmal alle auf der Erde existierenden Völker. Es genüge, wenn mehrere Staaten, und insbesondere die zivilisierteren (*moratiores,* § XXIII) eine bestimmte Norm anerkennen. Aber andererseits könne ein Vertrag auch *nur* Rechtsverhältnisse der vertragschliessenden Staaten betreffen, so dass neben dem allgemeinen Völkerrechte (*jus gentium commune*) auch ein *jus gentium "proprium"* bestehe, welches nur zwischen einzelnen Staaten gelte (§ XXIII).

Wahrscheinlich, meint R. (§ XXX), sei übrigens das *jus gentium commune* aus dem *jus gentium proprium* hervorgegangen, und zwar durch Nachahmung dessen, was in besonderen Fällen als zweckmässig angenommen sei. Von dieser Anschauung ausgehend kritisiert R. die Aeusserungen einer Anzahl namhafter Autoren über das Wesen des Völkerrechts, so insbesondere die Meinung von Zouche, Albericus Gentilis (§§ XXXI ff.), und geht dann über zunächst zur Darstellung des Kriegsrechts. Das

[4] R. verwirft daher konsequent die häufig gemachte Einteilung von *jus gentium "primævum"* oder *"primarium"* und andererseits *jus gentium "secundarium"* (§ XVII).

Naturrecht verlangt, wie R. sagt, eine *justa causa,* d. h. eine schwere Verletzung für den Beginn eines Krieges; eine geringfügige Verletzung soll nicht genügen, da solche nicht einmal für eine zivilrechtliche Restitutio hinreiche, wie viel weniger also für das *præternaturale remedium* des Krieges; ausserdem sei eine *justa causa* nicht vorhanden, wenn Genugtuung angeboten werde, und das Ziel müsse immer der Frieden sein. Endlich aber verlange das *jus naturæ* dass im Kriege nur erlaubte Mittel angewendet werden, und dabei komme auch das *jus arbitrarium* in Betracht, der *tacitus consensus* der Völker.

Ein nach Völkerrecht rechtmässiger Krieg setze aber auch voraus, dass er von der höchsten Gewalt eines Staates unternommen werde, und dass sein Beginn dem Gegner, feierlich oder wie die Sitte es fordere, angezeigt werde (§§ XLIV, XLV). Bei der Kriegführung selbst sei das Erlaubte (*licitum*) von dem anständigen *honestum* zu unterscheiden. Für erlaubt hält R. noch, Kinder und Frauen und Solche zu töten, die sich ergeben wollen, nicht aber solche Personen, die bereits als Gefangene angenommen sind, und ebenso sei es nach Ansicht der besseren Autoren unerlaubt, Gift zu verwenden. Sachen, welche dem Feinde gehören, können unbeschränkt weggenommen und zerstört werden, und davon sind nach R. nicht einmal dem Gottesdienste geweihte Sachen (Gebäude) ausgenommen. Was im Kriege dem Feinde abgenommen sei, gehe in der Weise in das Eigentum des Nehmenden über, dass dies Eigentum allgemein und definitiv von dem Sieger wie von Dritten anerkannt werden müsse. Wie R. ausdrücklich bemerkt, sei hier kein Unterschied zwischen öffentlichem und Privat-Eigentum (XLVII-XLIX).[5] Dagegen gelte unter den *christlichen Nationen* nicht mehr der Satz, dass Gefangene Sklaven werden, wie Grotius insbesondere bezeuge—ein Beispiel, wie R. bemerkt, für die Existenz eines "*jus gentium commune minus late patens.*" Dagegen erlangt der Sieger über einen völlig unterworfenen Staat oder einen unterworfenen Teil des gegnerischen Staates nach erfolgter Abtretung

---

[5] Der hier folgende § L beschäftigt sich—die Gedankenverbindung mit dem Vorhergehenden oder dem Folgenden fehlt—mit der Auslieferung der Verbrecher. R. betrachtet es als einen Satz des Völkerrechts, dass verfolgte Verbrecher ausgeliefert oder von dem Staate selbst, in dessen Gebiet sie sich geflüchtet haben, bestraft werden. Allerdings wird diese völkerrechtliche Pflicht beschränkt auf Verbrechen "*quæ statum publicum tangunt*" (Staatsverbrechen) und auf besonders schwere Verbrechen.

die höchste Gewalt (LI). Was gegen den Feind während eines Waffenstillstandes geschieht, ist Verletzung des Völkerrechts. (LII). Das *postliminium* behandelt R. noch als geltendes Recht. Ueber die Behandlung von Geisseln äussert er keine eigene Meinung, berichtet vielmehr darüber nur nach historischen Vorgängen (LIV, LV). Die harte Behandlung des Gegners (und der Geisseln), welche nach dem Uebereinkommen der Völker (*ex placito*) erlaubt ist, veranlasst R. zu der Ausführung, dass in dem gewillkürtem Völkerrechte Vieles dem Naturrechte widerspreche und also ungerecht sei; so müsse man, wie Grotius ein *jus gentium externum* und ein *jus gentium internum* unterschieden habe, ein *jus gentium "verum"* (das nicht gegen das Naturrecht sei) und ein *jus gentium "putativum"* unterscheiden, und ersteres mildere, ja mache nicht selten das letztere unwirksam, wie Grotius nachgewiesen habe (LVI, LVII).

Zu den vorzüglichsten Vorschriften des Völkerrechts gehören diejenigen, welche die Sicherheit der Gesandten betreffen, d. h. genauer derjenigen Personen, welche (zu Verhandlungen) von der höchsten Autorität eines Staates an die höchste Autorität eines anderen Staates entsendet werden, und welche, wenn sie an den Gegner im Kriege entsendet werden, Herolde heissen. Es ist aber erforderlich, dass sie von dem anderen Staate als Gesandte zugelassen werden.[6] Die Zulassung kann aus einer *justa causa* verweigert werden. Der Gesandte eines Staates, welcher letztere im Kriege besonders grausam verfahren ist, kann z. B. zurückgewiesen werden, ebenso der Gesandte eines Herrschers, der sich zum Atheismus bekennt und aus diesem Grunde kein Vertrauen verdiene. Man zieht daher oft vorher Erkundigungen ein über die zum Gesandten bestimmte Person. In der Streitfrage, ob die Gesandten nur gegen ungerechte Gewalt geschützt oder auch von der Gerichtsgewalt des Landes eximiert seien, entscheidet R. sich für die letztere Meinung; eintretenden Falles müsse man sich an den Souverän, den der Gesandte vertrete, wenden, und äussersten Falles habe man das Recht der Notwehr, die selbst Tötung der Gesandten rechtfertigen könne (LIX-LXVIII). Die Unverletzlichkeit der Gesandten erstreckt sich

---

[6] In § LXIX wird ausgeführt und mit Beispielen belegt, dass Gesandte, in Staaten, bei denen sie nicht besonders zugelassen seien, keineswegs geschützt seien. Dagegen sollen die Trompeter, welche man im Kriege zur Ueberbringung von Schreiben an den Feind benutzt, unverletzlich sein (LXX).

auf das von ihnen zu benutzende Hausgerät und ihre Begleitung. Die völkerrechtswidrige Verletzung von Gesandten hat schon oft Kriege veranlasst, was R. nicht zu missbilligen scheint, während er die Ausübung der Talion in jenem Falle verwirft (LXXI, LXXII). Anschliessend an das Recht der Gesandten behandelt R. das Recht der Verträge. Friedensverträge haben, wie er bemerkt, oft eine weitreichende Bedeutung für eine grosse Anzahl von Staaten, und zuweilen werden sie durch aczessorische Bestimmungen noch besonders gesichert, so durch freilich nicht immer unbedenkliche Uebernahme einer Garantie durch einen nicht unmittelbar bei dem Vertrage beteiligten Staat. Es gibt aber Bündnissverträge verschiedener Art (LXXIII-LXXVIII).

Nunmehr wendet R. sich wieder allgemeineren Erörterungen zu. Nachdem er hervorgehoben, dass von den Rechtsgeboten die Gebote der Moral (der internationalen Höflichkeit) zu unterscheiden seien (LXXIX), widerlegt er irrige Meinungen über das Wesen des Völkerrechts, so namentlich die Meinung, dass dem Völkerrecht angehöre die Teilung der Sachen (der Erde) unter die verschiedenen Völker und andererseits die Bestrafung der Schuldigen: die Teilung der Sachen, d. h. das Recht des Eigentums gehöre zum Naturrecht, das Recht zu strafen sei ein aus dem Gesetzgebungsrechte abzuleitendes Recht und in dem im Kriege geübten Rechte der notwendigen Verteidigung sei ein Recht zu strafen in keiner Weise enthalten (LXXX-LXXXIII). Dann aber werden ausführlich die Gründe widerlegt, mit denen die Meinung gestützt wird, dass es überhaupt ein Völkerrecht nicht gebe, eine Untersuchung, die R. deshalb nicht, wie man erwarten möchte, an den Anfang gestellt hat, weil er zuvor zeigen wollte, was im Einzelnen als Völkerrecht gelte. Den Einwand, dass nicht alle Völker ohne Ausnahme durch das Völkerrecht gebunden sein, betreffend, so wiederholt R. bereits früher Gesagtes, und dem Einwande, dass die Sätze des Völkerrechts nicht auf ausdrückliche Verträge sich zurückführen lassen, begegnet er mit dem Satze, dass ein *tacitus consensus* vorhanden sei, und dass es genüge, dass Etwas als Recht anerkannt und beobachtet werde, möge auch der Ursprung der Norm ungewiss sein. Wenn aber drittens geltend gemacht werde, dass Vorschriften des Völkerrechts einerseits ohne Weiteres abgeschafft und geändert werden, andererseits aber oft nicht beobachtet

werden, so sei diesem gegenüber an die Kraft des Gewohnheitsrechts und der Desuetudo zu erinnern. Demjenigen aber, der die Vorschriften des allgemeinen Völkerrechts verletzend als Feind Gottes der tyrannischen Willkür sich hingebe, pflege die Vorsehung Zaum und Strafe aufzuerlegen. (LXXXV-LXXXVIII.) Den Schluss bildet eine etwas weitläufige Wilderlegung des schon einmal kürzer von R. kritisierten von Hobbes und Pufendorf erhobenen Einwandes, dass die Völker nur durch das Naturrecht gebunden seien. An einzelnen Beispielen wird hier gezeigt, dass Vieles beobachtet werde als völkerrechtliche Vorschrift, was aus dem *jus naturæ* nicht abzuleiten sei, und umgekehrt Manches, was dem *jus naturæ* entspreche, tatsächlich nicht beobachtet werde, ohne dass man von einer Rechtsverletzung rede, während andererseits die Staaten dagegen sich verwahrten, das Völkerrecht zu verletzen, selbst wenn ein ungerechter Anspruch erhoben, eine ungerechte Massregel durchgesetzt werden solle (besonders CII). Einigermassen sonderbar erscheint dabei der letzte von R. benutzte Beweisgrund, dass alle Völker Münzen als Wertmesser und Tauschmittel benutzen, ein Rechtsgebrauch, der aus dem *jus naturæ* nicht abzuleiten sei (CVI-CXVIII.).

Zum Schlusse (CXIX-CXXI) wendet R. sich eindrucksvoll gegen Diejenigen, welche leichtfertig die Existenz des Völkerrechts, dieses gemeinsamen Bandes der Völker leugnen oder angreifen und so eine ungeheuere Gefahr heraufbeschwören. Dagegen verdienen, wie er sagt, Diejenigen die grösste Anerkennung, welche bereits den Völkern und deren Lenkern empfohlen haben, durch einen allgemeinen Vertrag ein höchstes Fecialen-Kollegium einzusetzen, das alle unter den Völkern entstehenden Streitigkeiten zu entscheiden habe, so dass zum Kriege nur geschritten werde, wenn ein Volk dem Urteile jenes Kollegiums nicht nachkomme oder die Autorität desselben überhaupt nicht anerkennen wolle, wie man denn sage, dass ein derartiger Plan bereits von Heinrich IV[1] von Frankreich gehegt sei. Freilich könne ein solcher Vorschlag nicht Denjenigen gefallen, die Unrecht tun und blutige Kriege führen wollen, wohl aber den wahrhaft vom Christentum durchdrungenen Völkern und Denjenigen, die nicht Unrecht leiden und von Mächtigeren nicht unterdrückt

---

[1] Vgl. jetzt über diesen in Wahrheit nicht von Heinrich IV, sondern von Sully herrührenden Plan: Schücking, *Die Organisation der Welt*, Leipzig, 1909, S. 45.

werden wollen. Ganz besonders aber sei ein solcher Gerichtshof zu empfehlen oder nötig für die Streitigkeiten der deutschen Staaten untereinander und der einzelnen deutschen Staaten mit dem Auslande; denn in Wahrheit bilden die deutschen Staaten ein einheitliches Reich,[8] das durch innere Streitigkeiten und Hereinziehen auswärtiger Mächte gefährdet werde. Der achäische Bund im Altertum und der helvetische Bund wie der Bund der belgischen Provinzen in der Neuzeit können als nützliche Beispiele von Einrichtungen für die Vermeidung von Kriegen innerhalb eines grösseren Ganzen angeführt werden.

Wie vorstehende Inhaltsübersicht der Arbeit Rachels ergibt, war R. ein scharfsinniger, aber auch mit praktischem Blicke arbeitender Autor, der zugleich eines optimistisch-idealistischen Zuges nicht entbehrte. Es war, wie Ompteda bemerkt, ein Fehler, dass R. das Naturrecht vom Völkerrechte trennte, da nicht (wie man heutzutage richtig sagen wird) das Naturrecht, wohl aber die Natur der Sache eine wesentliche, eigentlich *die* Grundquelle des Völkerrechts, ist. Aber der Fehler ist, wie Ompteda weiter bemerkt, mehr ein Fehler der Form, als ein materieller Fehler, da das Naturrecht von R. doch auf die Beziehungen der Völker zu einander angewendet wird. Vollkommen unerheblich ist der Fehler freilich nicht, da alles Dasjenige, was als unmittelbar positives Völkerrecht auf Verträgen und Gewohnheit beruht, für seine Anwendung in konkreten Fällen nach der Natur der Sache interpretiert werden muss, diese also gewissermassen die positiven Normen durchdringt und als massgebende Norm überall da zur Erscheinung kommt, wo jene positiven Normen Lücken und Zweifel lassen, während nach R.'s Auffassung das Naturrecht zuweilen Ergebnisse liefern kann, welche der völkerrechtlichen Grundlage entbehren oder völkerrechtlichen Normen widerstreiten.

LUDWIG VON BAR.

Göttingen, Juni 1913.

---

[8] Hier beruft sich R. auf seinen berühmten Lehrer Conring. Was dieser Schriftsteller angeht, so schreibt Nys: "Rachel fut-il novateur? Il faut résoudre la question négativement. Dès la fin du XVIIe siècle et au début du XVIIIe siècle, des écrivains qui se sont occupés de son écrit *De jure naturæ et gentium,* ont fait remarquer que les idées fondamentales avaient été empruntées a l'homme d'immense talent qu'était Hermann Conring." *Revue de droit international et de législation comparée,* Bd. XVI (1914), S. 285.

SAMUELIS RACHELII, JCti, & in Illuſtri Holſatiæ Academia Anteceſſoris,

De

JURE NATURÆ ET GENTIUM

DISSERTATIONES.

KILONI,
Literis Joachimi Reumanni. Acad. Typogr.
Anno cIɔ Iɔc LXXVI.

SERENISSIMI
BRUNSUICENSIUM ET LUNEBURGENSIUM

DUCIS,

SPECTATISSIMÆ FIDEI
ET PRIMÆ DIGNITATIS

CONSILIARIO,

PERILLUSTRI AC GENEROSISSIMO
DOMINO,

DOMINO OTTHONI GROTE,

TOPARCHÆ IN FRIDELAND,

Dinaſtæ in Wedesbüttel, Fachenfelde, Jüen, Wreſtädt & Kneſebek &c.

PATRONO ET AMICO SUO MAGNO,

Salutem & Felicitatem perpetuam.

Magnum

MAgnum TE fore, magnisq; rebus ac muneribus admotum iri, PERILLUSTRIS DOMINE GROTE, non tam divinabam, quàm ex certis indiciis colligebam, cum Studiorum gratia in Academia JULIA unà essemus, ibiq; nescio quot modios salis consumeremus. Quo familiari convictu sicuti ingenia moresq; animi rectissimè explorari possunt, ita ad amicitiam conciliandam & conservandam is plurimum confert. Discendi cupiditas in TE erat flagrantissima, &, licet inprimis iis TE studiis traderes, quæ animum perficiunt, etiam illas artes & exercitia sedulò adjungebas, quibus corpus ad pacis belliq; munia promptè ac dextrè obeunda, vel ornari, vel instrui, & pro natalium TUORUM conditione fortuna splendidior haberi posset. Morum vero erat suavitas & facilitas, ut meliores & politiores quosque in TUI amorem pelliceret, TIBIq; ipsi olim ad loculentos honores viam expeditiorem paratura esset. Ut adeo vehementer gaudeam, id, quod tum animus præsagiebat, non solùm evenisse, sed & virtutem TUAM cum Fortunæ præmiis, atque hujus arbitrium cum istius meritis suavi æmulatione contendere. Etsi vero ad humanitatem compositi mores secundum vetus ver-

bum magnis honoribus plerumque mutari ſoleant; id tamen iis tantùm accidere puto, qui fortè animum Virtute & Prudentia leviter tinctum & non penitus imbutum habent. Quamlibet enim Societatem, modo illa verè ſit talis, nomenq́; ſuum tueri poſſit, magis Amicitia, quàm Juſtitia conſervari, verisſimè dixit Ariſtoteles. Si igitur non ſolùm inter perſonas naturali neceſſitudine conjunctas, ſed & ex inſtituto hominum Amicitia vel inter æquales, vel inter inæquales, ipſosq́; Imperantes & ſubditos obtinet; hanc convenientibus ubique officiis ſtabilire, & membra Societatum mutuam ſibi operam ac benevolentiam præſtare addecet. Quam fragile enim & caducum ſit Principum imperium, niſi Amicorum adminiculo fulciatur, nemo non intelligit. Si cui enim arcana imperii, vel exercitum, vel caſtellum illi commiſerint, Amicitiæ opus cumprimis eſt, ſi fidem ſervet, eamq́; proditione aliisq́; peſſimis modis non proſtituat, etiamſi iſtud etiam jubeat Juſtitia, hoc vetet. Xenophon, qui ſub perſona Cyri ideam Optimi Principis repræſentare decreverat, hanc illi tribuit vocem ad Cambyſen: *Te, mi Cambyſes, ſcire volo, non aureum hoc ſceptrum eſſe, quod Regnum tibi conſervet: ſed Amici fideles Regibus & verisſimum & tutisſimum ſceptrum ſunt. lib. 8.*

Hoc

Hoc quamvis Principes haut difficulter intelligere poſſint, amicorum fide, ope atque conſilio imperii molem præcipuè niti; non tamen perinde facile iis eſt, veros fidosq; amicos, ab iis qui tales ſe ſimulant, diſcernere, ſed hanc ad rem ipſis probitate morum, & judicii maturitate multaq; experiētia opus eſt: quod in ſuo Cyro etiam idem Scriptor his laudat verbis: *Magnum & illud argumentum eſt, quod in exitu vitæ ipſi accidit, tum ipſum fuiſſe bonum, tum rectè judicare potuiſſe, quosnam & fideles, & benevolos, & conſtantes haberet amicos. lib. 1. de exped. Cyri.* Cum igitur SERENISSIMUS Brunſuicenſium ac Luneburgenſium DUX, Prudentia, Clementia, imperandi arte laudatisſimus PRINCEPS, TE, PERILLUSTRIS DOMINE GROTE, inter SUOS Amicos, & quidem inter Fidelisſimos Fidelisſimum habeat, ſingulariq; judicio ad tantæ Gratiæ penetralia TE admiſerit; dignum hoc TUOq; officio facis, quod omnia BONA FIDE facis. In quæ tempora inciderimus, quam dubia ſit Martis alea, calculus licet bene poſitus quomodò ſuum pretium ſæpè Fortunæ arbitrio amittat, omnesq; rationes turbentur, vides. His itaque rectè moderandis cum exactisſima Prudentia opus ſit, qualis vix capax eſt animus cujusquam hominis, non ſolum illi laudandi ſunt, quorum conſilia felicem ſortiuntur exi-

 tum,

tum, ſed & ii in pretio habendi, qui nihil temere, inconſultò vel aſtutè ſuſceperint, modò omnia bona fide, eaq́;, qua fieri poteſt, prudentia, tempori ac necesſitati non rarò ſervire juſſa, egerint, etiamſi interdum illorum non inepta propter rerum humanarum inconſtantiam exſpectato ſucceſſu deſtituantur. *In adeundis periculis*, inquit Cicero, *conſuetudo imitanda medicorum eſt, qui leviter ægrotantes leviter curant: gravioribus autem morbis periculoſas curationes & ancipites adhibere coguntur. Quare, in tranquillo tempeſtatem adverſam optare, dementis eſt: ſubvenire tempeſtati quavis ratione, ſapientis: eoq́; magis, ſi plus adipiſcare re explicata boni, quàm addubitata mali.* Quemadmodum vero Reges & Principes Amicis maximè fidelibus, ita non minus etiam hi ſinceris Amicis indigent, quò iſtorum curæ horum vel conſilio adjuventur, vel miniſterio expediantur, tantoq́; magis adverſus invidorum & malevelorum technas, calumnias, ſimulationum & disſimulationum tendiculas, Amicorum fidelium phalange ſint muniti, magisq́; tuta & firma iis ſit Principum gratia, atque his ipſis Sua variis temporum vicisſitudinibus expoſita fortuna. Ut adeò graviter errare, & in Prudentiæ regulas impingere vidantur magni Principum Amici, quibus ea re ſuam potentiam ſæpe oſtentare volupe eſt, quàm impunè ſibi liceat

ceat alios contemnere, irritare, offendere, adfligere aut plane opprimere; cum tamen rarò hoc omnino impunè fiat, quod malus diuturnitatis & impotentis potentiæ custos sit Metus vel Odium. Beneficiis igitur ut Amicos sibi adjungant, Beneficiis illorum fidem & obsequium provocent, sibiq; adstruant, omnes prudentes suadent, imò hortantur. Cum igitur, PERILLUSTRIS DOMINE GROTE, olim nescio quid in me TUO Amore dignum deprehenderis, nisi ut id unum profitear, me candore & Amore nunquam TIBI concessisse, neque ab hac propensione magna, qua ornatus es, Fortuna TE dimoverit; hanc sanè TUAM erga me humanitatem & benevolentiam grata mente & recolo, & exosculor. Bene memini, qua ratione Amicitia personarum inæqualium, quæ *καθ' ὑπεροχὴν* Philosopho dicitur, sit colenda & firmanda, ut quantum dignior Amicus virtute aliisve bonis civilibus alteri præstat, tantò plus isti de Amicitiæ bono proprio sit tribuendum. Itaque cum TE, PERILLUSTRIS DOMINE, & natalibus, & potentia, & virtute, & magnis meritis munerumq; splendore antecellere videam, meum est devoto Amore & conveniente Honore prærogativam illam atque eminentiam TUAM prosequi. Quo fine meum de JURE NATURÆ ET GENTIUM commentarium, ceu meæ obser-

vantiæ

vantiæ argumentum non solùm consecrare TIBI, sed & publicè apud alios, imò, si ætatem mea ferre possint, apud posteros exstare volui, ut omnes intelligant, quò TU dignitate excellentior es, tantò me TUI semper observantiorem futurùm esse. Nosti meum ingenium, quod nihil sordidè captem, vel ambitiosè adfectem; hoc tamen per TUAM TE bonam mentem promissiq; fidem oro & obtestor, ut veteris amicitiæ memoriam & fructum mihi meisq; conservare ne dedigneris, præsertim si (ut sumus homines) humani quid mihi acciderit. Nos illum favorem, quibus poterimus officiis, cultu & obsequio vicissim demereri studebimus, Deumq; precabimur, ut omnia TIBI TUÆq; Generosissimæ Familiæ feliciter eveniant, seque debitorem reliquorum pro nobis delegari patiatur.

PERILLUSTRIS GENEROSITATIS TUÆ

Scribebam in Academia Holst.
quæ est Kiloni. a. d. XXII.
Jan. cIↄ Iↄc LXXVI.

observantissimus

SAMUEL RACHELIUS.

Σὺν

Σὺν Θεῷ.

DISSERTATIO PRIMA

DE JURE NATURÆ.

I.

JUris multiplex & varia admodum Divisio tradi solet. Ulpianus, cum Juris vocabulo pro ipsa Jurisprudentia, seu disciplina Juris, usus fuisset, duas illius Studii facit Positiones, quod aliud sit Publicum Jus, aliud Privatum. Atque hoc tripertitum esse ait: collectum etenim est ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut civilibus. *l. 1. §. 2. ff. de Just. & Jur.* Describit deinde suo more Jus Naturale *d. l. §. 3.* Jus Gentium *d. l. §. 4.* Jus Civile *l. 6. eod.* Cajus dispescit omne Jus in Civile & Gentium. *l. 9. ff. eod.* Per istud non Juris disciplinam, sed Jus quod quæque Civitas ex instituto sibi proprium constituit: per hoc Jus Naturale intelligit. Alias Divisiones & subdivisiones jam prætermitto. Ego enim juxta præceptum Dialecticorum talem quæro Divisionem, quæ fiat in partes immediatas. *Arist. 2. post. anal. c. 13.* Unde Divisio in proxima debet resolvi membra, neque saltus, ut ajunt, in ea est faciendus. Juxta has itaque regulas si Ulpiani & Caji divisiones examinentur, neutra censuram philosophicam sustinebit. Sanè quod illam divisionem attinet, quæ Ulpiano tribui solet, potius Triboniano accepta ferenda fuerit. Ulpianus enim Jus absolutè sibi non habuit propositum, ut illud ceu genus universum in species

ſuas tribuere; ſed loquitur ſpeciatim de Jure Romano, dicitq; illud collectum eſſe ex præceptis naturalibus, gentium & civilibus. Eſt autem verisſimum, Jus Romanum, h. e. Jurisprudentiæ Ro. libros varii generis leges ac præcepta complecti, partim ex Jure Naturæ, partim Gentium deprompta, partim domeſtica & in Rep. Ro. nata & conſtituta. Jus Gentium ego hic intelligo propriè dictum, cujus veſtigia videre licet in *titt. ff. de acq. rer. dom. de capt. & poſtlim. de re milit. de legation.* Quamvis non neſciam, & aliàs demonſtraverim, & Naturale Jus & Gentium ab Ulpiano perperam deſcribi. Tribonianus autem cum primùm preſſo pede Ulpianum fuiſſet ſecutus, dixisſetq; Jurisprudentiæ ſtudium occupari vel in Jure Publico, vel Privato, atque hoc collectum eſſe ex præceptis naturalibus, aut gentium, aut civilibus, *§. ult. Inſt. de Juſt. & Jur.* mox tranſiturus ad *Tit.* 2. ejus Rubricam generatim hanc inſcribit. *De Jure Naturali, Gentium & Civili.* Hæc itaque Diviſio non rectè ſe habet, ſi Diviſum de Jure abſolutè tali ſit accipiendum, neque enim fit in partes proximas & immediatas, ut ex ſequentibus mox erit manifeſtum. Sed nec Caji eſt exacta Juris diviſio. Præterquam enim quod Jus Gentium æquivocè pro Jure Naturæ venditet, Civile Jus ita deſcribit, ut hæ duæ ſpecies Diviſi naturam abſolutè conſideratam non exhauriant. Docent autem Philoſophi, quod ſingulæ quidem partes diviſionis minus continere, quàm diviſum: omnes vero ſimul ſumptæ illud exæquare ſive exhaurire debeant.

II. Rectisſimè ergo Ariſtoteles *5. Nicom. 7.* Jus dividit in Naturale & Legitimum, ut hoc poſterori membro contineantur omnes leges arbitrariæ, ſive illæ peculiariter utili-

utilitati civitatis cujuspiam ſerviant, ſive quæcunque ejus generis ſint aliæ. Atque hæc diviſio uti in partes proximas & immediatas diducitur, ita omnes Juris ſpecies ſub his continentur, & ad illas tanquam genera ſua referri poſſunt.

III. Dicas, neque Philoſophum Jus ἁπλῶς conſideratum diviſiſſe; ſed *Civile Jus*. Sic enim ait *d. Cap.* τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν, φυσικόν ἐστι. τὸ δὲ νομικόν. *Jus Civile aliud Naturale eſt, aliud Legitimum.* Hujus rei hanc ille rationem habuit. Docuerat Civitatem eſſe Societatem Naturalem, maximeq; perfectam, ejusq; finem eſſe ἀρχιτεκτονικὸν, cui reliquarum Societatum inferiorum vel ſimplicium fines ſubſint & ſubſerviant; adeoq; Hominem non ſolùm eſſe φύσει ζῶον κοινωνικὸν, *naturâ animal ſociale*, ſed & eſſe φύσει ζῶον πολιτικὸν, h. e. *ipſo Naturæ inſtinctu ad Civilem Societatem duci.* Licet enim Homo naturâ appetat Bonum, Idque etiam conſequatur in Societate Conjugali, Paterna, Domeſtica, & aliqua in his beatitate fruitur; non tamen illa eſt ita perfecta, neque τὸ πέρας τῆς αὐταρκείας, *faſtigium omnis ubertatis*, complectitur, veluti Civilis Societas. *1. Polit. 2.* Itaque cum Felicitas Civilis ne quidem ſit abſolutè Summum Bonum, ſed in ſuo genere, putà vita civili; dubium non eſt, quin Natura voluerit Hominem ducere ad vitæ genus, ſtatum & ſocietatem perfectiſſimam, in qua conſequeretur τἀνθρώπινον ἀγαθὸν, *bonum humanum*, idq; maximè perfectum. *1. Nicom. 2. §. 8.*

IV. Quod ut rectius intelligatur, ſciendum, *Societatem* eſſe unum quiddam compoſitum ex multis individuis, ad bonum commune connitentibus. Sed, quæſo, quid eſt illud, quod Societatem ut Unum quiddam con-

ſtituit? Lex. Hujus enim vinculo ſocietas quæque continetur, & ad eundem communem finem omnia Societatis membra obligantur. Neque enim imperare ſibi, neque ſe prohibere quisquam poteſt, ait JCtus *l. 51. ff. de recept. qui arbitr.* Quòd ſi dixeris *Ordine* Societates contineri, nihil illa oratio à ſuperiori diſcrepabit. ἡ γὰρ τάξις, νόμος, *Lex enim eſt Ordo;* inquit Philoſophus, *3. Polit. 12.*

V. Societates omnes vel ſunt à Natura, vel ab Inſtituto hominum. Iſtæ ſunt, quibus ipſa Natura finem naturalium præfixit, & Homini illum conſectandi appetitionem inſevit, idoneisq; in hunc uſum adminiculis eum inſtruxit. Natura enim uti nihil facit fruſtra, ita nec in infinitum progreditur, ſed aliquo fine ultimo appetitum humanum terminari, & in eo adquieſcere vult. Hæ ſunt, quæ hominum placito & arbitrio Utilitatis, multùm mutantis variantisq;, ratione inſtituuntur.

VI. Cum igitur omnes Societates Juris vinculo contineantur, omnesq; fateantur, Jus eſſe quiddam, quod Societates humanas conſervet; harum vero diverſisſimi ſæpe ſint fines, non unius generis Jure illas regi poſſe, manifeſtum eſt, ſed partim Naturali, partim Arbitrario. Sed neque hoc neque iſtud in quibuslibet ſocietatibus omnino idem eſt, quin pro diverſa natura ſocietatum, & finium illis propoſitorum, differt. Alio enim Jure regitur Societas Conjugalis, alio Paterna, alio Herilis: & ſic in cœteris quoque res ſe habet. Præterea nec Societates Naturales unicè apud nos conſtituuntur Jure Naturali, ſed in ſubſidium adhibentur ſæpe plurimæ leges arbitrariæ. Nam quod eſſentiam & finem iſtarum Societatum attinet, illa Jure Naturali conſtituta ſunt:

at

at Media & ſubſidia illuc ducentia, aut utilitatis, *αὐταρκείας*, vel *εὐπορίας* ratione comparata, arbitrio hominum magnam partem permiſſa ſunt, adeoq; arbitrario jure determinantur.

VII. Quemadmodum autem ipſæ Societates Humanæ inter ſe differunt, & aliæ aliis ſunt Perfectiores; ita quoque diverſarum ſocietatum diverſa Jura alia aliis ſunt Perfectiora. Nam etſi quodque Jus Naturæ in quaque ſocietate Naturali ſpectatum ſit perfectum; ſi tamen ipſas ſocietates earumq; fines inter ſe contendas, Jura profectò earundem ad ſolidam *εὐδαιμονίαν* ſive *εὐπραξίαν* conſequendam alia aliis ſunt perfectiora, ſive *κυριώτερα*, autoritate diverſa prædita. Proinde ſi Jura aliarum Societatum Naturalium cum Jure Civili conferas, dicendum erit cum Ariſtotele ex *5. Nicom. 6. §. 7. & 8. In illis non eſt Jus Civile, ſed Jus quoddam certum, & ex iſtius ſimilitudine ita appellatum. Jus enim* (*κατ᾽ ἐξοχὴν*) *inter illos eſt, quibus & Lex inter ipſos communis eſt.* Apparet hinc Juris & Legis Vocabula *ἀφ᾽ ἑνὸς* dici, quæ primariò Juri Legiq; civili, ſecundariò aut ſequiori loco ac gradu aliarum ſocietatum Juribus ac Legibus tribuantur. Hinc cum Paraphraſtes Græcus ad illum Philoſophi textum Juris Patrii & Herilis meminisſet; hæc ſubjicit: *κυρίως τοίνυν καὶ ἀληθῶς δίκαιόν ἐστι τὸ διανεμητικὸν, καὶ τὸ διορθωτικόν. ὅπερ ἐστι τὸ πολιτικόν. Propriè ergo vereq; Jus eſt, id quod Diſtributivum Jus ac Correctivum dicitur: quod Civile Jus eſt.*

VIII. Hinc colligere eſt, cur Philoſophus non *Jus* indeterminatè, ſed *Jus Civile*, quo Civitas omninò utitur, diviſerit in Naturale & Arbitrarium. Deligendum ſcilicet erat primarium analogatum, uti Latini Philoſophi

minùs latinè hoc appellitant, ex cujus conditione quodammodo etiam intelligi poterat illorum Jurium natura, quæ à Jure κυρίως dicto, h. e. Civili, inferiori loco distant. Itaque si perfectissimæ Societatis Naturalis Jus perfectissimum rectè tribuitur in Naturale & Arbitrarium; non dubium est minùs perfectarum Societatum Naturalium Jura eandem conditionem subire. Ratum itaque esto, quod omne Jus, quo Civitas, vel Homines, φύσει ζῶα πολιτικά, utuntur, vel sit Naturale, vel Arbitrarium.

IX. Juris itaque in universum Divisio optima est, quam tradidit Philosophus *5. Nicom. 7.* Quod aliud sit φυσικόν, *Naturale*, aliud νόμιμον, *Arbitrarium*. *Naturale* ita ibidem describit, *quod ubique gentium eandem vim obtinet, neque à placito Legislatoris exstitit.* Atque hoc ejusdem *cap. §.5.* his illustrat verbis: *Id quod constat natura, immobile atque immutabile Jus est, & ubiq; eandem vim habet: quemadmodum ignis hic & apud Persas urit.* Ex his facile quidem colligitur, quam latè se porrigat hujus Juris obligatio, putà quod ad omnes homines pertineat, plura tamen hic investiganda sunt.

X. Antequam verò ipsa Juris Naturalis penetralia inspiciamus, nonnullæ loquendi formulæ ac voces explicandæ & invicem secernendæ sunt, ut inoffenso pede procedat nostra disputatio. Notandum itaque primò est, inter Justum Naturale & Honestum non esse nullam differentiam. Etsi enim natura & qualitate morali hoc cum isto conveniat, saltem diverso considerandi modo & respectu tamen inter se differunt. Si enim, semotis aliis Honesti significationibus, illud Honestum intelligas,

quod

quod in virtute morum & actionibus inde descendentibus cernitur; Justum ab eo hactenus distabit, quod obligationem simul & respectum ad alium contineat. Honestum vero solius sui subjecti & possessoris perfectionem, præstantiam ac decus denotet. Non tamen hoc adseverabo, ac si omne Honestum etiam Lege Naturali sit comprehensum, ut naturam Justi induat, cum etiam multa opinione & moribus Honesta censeantur, quæ lege ceu Justa non sunt sancita, cumprimis Naturali. Agnovit hoc discrimen ipse Ulpianus *l. 42. ff. d. V. S. & l. 1. §. 5. ff. de extraord. cognit.*

XI. Inter Honestum ipsum & Decorum magna quoq; est cognatio, ut tamen etiam hæc inter aliquod deprehendatur discrimen. *Decorum*, inquit Cicero, *id est, quod consentaneum sit Hominis excellentiæ in eo, in quo natura ejus à reliquis animantibus differt.* Cum vero contraria se mutuo illustrare soleant, non incommodè huc referri poterunt ejusdem verba, quibus ille *Ineptum* describit *lib. 2. de Orat. Quem nos Ineptum vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum: quod non sit aptus, idq́; in sermonis nostri consuetudine perlatè patet. Nam qui aut, tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est, is Ineptus esse dicitur.* Guilielmus Grotius *de Princip. Jur. nat. cap. 3. n. 4.* putat: *Decorum* aliàs nomine *Consilii* exprimi solere, idq́; habere vim non Obligationis, sed Exhortationis. Cicero agnovit quidem illud discrimen, sed exprimere non potuit: *Qualis*, inquit, *sit differentia Honesti & Decori, faciliùs intelligi, quàm expla-*

explanari potest. Quidquid enim est quod deceat, id tum apparet, cum antegressa est Honestas. Richardus Cumberland *in Proleg. de Legib. Nat. §. 16.* juxta suam Hypothesin de Benevolentia eleganter hæc illustrat. *Quoniam,* inquit, *Status universorum hominum omnibus animi corporisq; bonis naturalibus, aptè inter se proportionatis, & ad optimum finem adornatis, cumulatissimus, naturaliter pulcherrimus est, (utpote definitioni Pulchritudinis è partium figura & symmetria desumptæ planè congruus) manifestum est, illas actiones, quæ ita eliciuntur, ut ad hunc Statum constituendum aut conservandum ex intrinseca sua vi sint idoneæ, meritò dici* Pulchras *seu* Decoras. *Atque hinc explicari potest τὸ καλὸν & τὸ πρέπον seu* Decorum, *quod in actionibus virtutis toties celebrant Philosophi.* Mihi ita videtur, quod, licet magna hæc inter sit adfinitas, à verè Justo longiùs absit Decorum, propiùs Honestum, saltem multis in rebus.

XII. Autor Anonymus Belga *diss. Epist. de Justo & Decoro*, cum & ipse aliquam inter hæc differentiam agnovisset, in duas classes Peccata dividit, quod alia sint contra naturam strictè loquendo, alia contra decorem seu dignitatem hominis naturalem *p. 41. & 89.* Hoc discrimen quamvis ratione non destituatur, & sint omnino varii moralitatis gradus, non tamen mihi placet ita describi peccata adversus dignitatem hominis commissa, quibus Deo aut proximo nihil subtrahatur, quod Justitia iis largiri jubet. Neq; etiam hanc in rem promiscuè adducta exempla mihi probantur, quasi Concubinatus & Ebrietas non nisi decorem & dignitatem hominis lædant. Reliqua ad explicationem vocum paulò antè memoratarum suppleantur ex iis, quæ in Prolegomenis ad Ciceronis Offi-

cio-

ciorum libros disserui. Ubi etiam prolixè docui, quid sit Officium, & quo pacto etiam hoc à Justo differat. Latius illud hoc patere, neque istud semper Obligationis necessitatem involvere, in aprico est. *Quanto latiùs patet Officiorum, quàm Juris regula* inquit Seneca *lib. 2. de Ira. cap. 27.*

XIII. Præterea multùm etiam differunt, *Esse à natura*, seu, *provenire à naturali inclinatione*: aut, *esse conveniens naturæ, sive juri naturali*: & revera *esse à Lege Naturæ*. Naturalia enim sæpe dicuntur etiam illa, ad quæ 1. Natura inclinat, 2. quæ tantùm permittit, 3. quæ Honesta suo modo esse judicat, etsi non planè Debita, 4. quibus Jus Naturæ non repugnat, & quæ hactenus Justa dicuntur, quod careant injustitia. A Lege Naturæ sola illa proficiscuntur, quæ fieri vel non fieri Natura jubet, sic ut istud omitti, hoc fieri sine peccato nequeat. Guililemus Grotius in eleganti Opusculo postumo, eoq; adfecto, *de Princip. Jur. Nat. cap. 2. n. 3.* alium adhuc significationem suppeditat, qua Naturale id denotat, quod plerumque fieri solet: quam tamen ipsius Frater Hugo Grotius jam antè proposuit *lib. 2. de J. B. P. cap. 12. §. 26.* Cui adfinis est illa, qua Naturale denotat id, quod ab inveterata consuetudine est profectum: qualia ab iis, quæ propriè sunt Juris Naturalis secernenda esse monet Mevius *in Prodr. insp. 2. n. 8.* Et hinc explicationem petit *l. 16. §. 4. ff. de minorib. & l. 7. ff. de R. I.* His ita præmissis, propiùs ad rem accedamus.

XIV. Jus igitur Naturale quando dicimus, primò omnium non immeritò quæritur, quænam sit illa Natura Non hic conquiram farraginem plurimarum sententia

rum, aut diverſarum opinionum. Vel unius enim hanc ad rem ſufficere poterit Seldeni diligentia. *lib. 1. de J. N. G. jux. diſc. Hebr.* Sed recta via veritatem indagabo. Commodisſimè itaque hoc mihi referre videtur Juſtinianus ad Providentiam Divinam. §. *11. Inſt. de J. N. G. & Civ. Naturalia*, inquit, *jura, quæ apud omnes gentes peræque obſervantur, divina quadam providentia conſtituta.* Idemq; alibi ſic ab eodem explicatur, *Jus naturale eſt, quod cum ipſo genere humano rerum Natura prodidit.* §. *11. Inſt. de rer. div.* Quia enim, uti ſuprà dictum fuit, Homo naturâ eſt animal Sociale, hoc eſt, accepit inſtinctum atque inclinationem à Natura, qua ad Societatem ineundam ducitur; eoq; fine præcipuum ab eadem inſtrumentum accepit, *Orationem*; illa omnia non posſunt aliunde eſſe, quàm à Deo: cujus Providentiæ ſicuti aliæ res creatæ ad ſuum quæque finem ordinantur, atque ea ratione conſervantur; ita quoque Homo per ordinem Societatum ad finem à Deo præſcriptum ducitur. Aut hoc niſi ita ſit, ſequeretur hoc abſurdum, bruta, plantas, resq; creatas cæteras majori curæ eſſe Deo, quàm Hominem; cujus tamen gratia omnia condita eſſe Stoicis dudum placuit: neque à quoquam, qui ſanæ mentis ſit, negari poterit. Et licet his obſtare videantur illa Apoſtoli verba *1. Cor. 9. v. 9. Num boves curæ ſunt Deo?* potius tamen eſt, ut iisdem illa confirmentur. Nec enim vult Apoſtolus, quod boves prorſus curæ non ſint Deo; ſed quod magis curæ illi ſint Homines. Præclarè Liber Sapientiæ *cap. 6 v. 8. Parvum & magnum ipſe fecit.* ὁμοίως τε προνοεῖ περὶ πάντων, *& pariter providentiam habet de omnibus*, hoc eſt, nullam rem providentia & cura ſua deſtituit. Meritò itaque vapulat Hotoman-

mannus in Commentario Bachovii *ad. d. §. 11. Inst. de J. N. G. & civ.* inconsideratè nimis dictitans, verba illa, *divina providentia constituta*, ineptè esse adjecta, quia Civilia quoq; jura ita sint constituta. Esto enim quod Providentia divina aliquando Legislatorum consilia & prudentiam dirigat in condendo jure arbitrario; maximum tamen inter hoc & Naturale Jus discrimen est reliquum. Hoc enim Jus non nisi à Providentia divina, unicè & immediatè proficiscatur: Atque sicuti fas est Legislatoribus hominibus in suo Jure arbitrario aliquid mutare, aut abrogare; ita in Jure Naturali idem velle tentare & frustra fuerit, & nefas.

XV. Cujus vero *l. 9. ff. de Just. & Jur.* quem item sequitur Justinianus §. *1. Inst. d. t.* Jus Naturale, quod ille καταχρηστικῶς ibi Jus Gentium appellitat, paulò aliter describit, *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit.* His conlentanea tradunt non pauci JCti. Ita Grotius Naturalis Juris matrem dicit esse ipsam Humanam Naturam, *in Proleg. de Jur. Bell. & Pac.* Et cum huic *lib. 1. cap. 1. §. 10.* tum aliis plurimis definitur hoc Jus Naturale per dictatum Rectæ Rationis. Cui non audita illa Philosophorum vox, ὁ νόμος ἐστὶ λόγος ὁ ὀρθὸς, *Lex* (cum primis Naturalis) *est Recta Ratio? Est*, inquit Cicero *1. de Legg. unum Jus, quo devincta est hominum societas: & quod lex constituit una: quæ lex est Recta Ratio imperandi atque prohibendi: quam qui ignorat, is est injustus, sive est illa scripta uspiam, sive nusquam.* Plura in eandem sententiam ab aliis dicta congerere nolo.

XVI. Videntur autem istiusmodi loquendi formulis hoc velle indicare: Providentiam divinam, à qua

Homo instinctum & propensionem ad Societates Naturales accepit, easdem tali jure munivisse, eoq; vinculo connexas conservare, quod Rationali Hominis Naturæ quàm maximè sit accommodatum. Si enim alias res creatas inspiciamus, convenientissimis mediis & instrumentis quasque ad suum finem instructas esse deprehendimus, ut non tam absurdum quàm impium dictu cogitatuq; fuerit, Hominem vel minori vel nulli curæ esse Deo. Aristoteles ubi contendit, Naturam nihil fecisse frustra, & imprimis Homini certum præfixum esse ab ea finem, mediaq; ad hunc obtinendum simul suppeditata, idipsum his inter alia verbis illustrat. *Utrumnam fabri & sutoris* (adde apium, formicarum, bombycum, & similium rerum) *aliquod est opus, & aliqua actio, hominis vero erit nullum? atque ad desidiam is inertiamq; natus reperietur? An potius ut oculi, manus, pedis, singularumq; adeò partium suum cujusque opus ac munus est, sic Hominis quoque præter hæc omnia aliquod opus esse statuemus? 1. Nicom. 7. §. 33.* Cum ergo Homo à Natura conditus sit animal sociale, & opus ejus proprium est, Vivere secundum Rationem, ut in vita civili semper sit occupatus εὐπραξίᾳ, regulas vivendi Rationali ejus ac Sociali Naturæ convenientissimas Providentia divina præscripsit, quæ sunt ipsa Jura Naturæ, hoc est, profectæ à Natura Naturante, Deo, sua Providentia omnia ad debitum finem convenientibus mediis dirigente: accommodataq; Naturæ Naturatæ, Homini, animali Rationali & Sociali. Grotius *in Proleg. de J. B. P.* idipsum his indicat verbis: *Inter hæc quæ homini sunt propria, est appetitus societatis, non qualiscunque, sed tranquillæ, & pro sui intellectus modo ordinatæ.* Illa Ordinatio à Providentia divina constituitur per

Jura

Jura ſua, quibus quamque Societatem ejusq; partes conglutinat. Hinc etiam Ariſtoteles *1. Polit. 2.* rectè docet, Orationem, inſtrumentum à Natura Homini conceſſum ad ſocietatem rectiùs colendam, commodam eſſe, deſtinatamq; à Providentia divina ad declarationem ejus, quod prodeſt, & obeſt, juſti item atque injuſti.

XVII. Præterea Jus Naturale quidam ita interpretantur, quod naturâ cognoſci poſſit, & cujus Principia etiam Homini ſint congenita: eumq; in finem adduci conſueverunt illa Apoſtoli *ad Roman. cap. 1. & 2.* τὸ γνωςὸν τȣ̃ Θεȣ̃ φανερόν ἐςιν ἐν ἀυτοῖς. ὁ γδ̀ θεὸς ἀυτοῖς ἐφανέρωσε, *Illud quod de Deo cognoſci debeat, manifeſtum illis eſt redditum. Ipſe enim DEus illis manifeſtavit.* Et ibidem: γνόντες τὸν θεὸν, ȣ̓χ ὡς θεὸν ἐδόξασαν, *Cum Deum cognoverint, non ut DEum glorificaverunt.* Nec non illa: τὸ ἔργον τȣ̃ νόμȣ, γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις ἀυτῶν, *Opus Legis ſcriptum in cordibus gentilium.* Quem textum plenius & accuratius explicavit *Jo. Adamus Oſiander Tractatus de Typo Legis Naturæ parte ſpeciali.* Et quidem veriſſima eſt illa diviſio Theologiæ Naturalis, & Revelatæ. Iſta uti omnia officia Pietatis, ita & reliqua Jura Naturæ complectitur, & *lumine Rationis è rebus quæ facta ſunt, vel fiunt, ſenſibusq; noſtris objiciuntur, ad Deum cognoſcendum adſcendit: cujus principia, quemadmodum aliarum philoſophicarum diſciplinarum, menti noſtræ naturaliter ſunt inſita.* Verba ſunt τȣ̃ πάνυ noſtratis Calixti *Apparatus Theol. p. 3.* At hæc Principia qualia ſint, & an ſint homini congenita, & quidem an ἐκτικῶς ſint congenita, non idem omnes, ſed magnam partem contrariam ſentiunt. Epicurus quidem illa Principia, προλήψεις, *Anticipationes*, Cicero paſſim *Notitias*, *Igniculos* & *Semina*

 appel-

appellitat. Jo. Sperlingius, eximius Philoſophus Wittenbergenſis, illas Notitias ita deſcribit, quod ſint *Habitus à prima infantia inſiti, & à Natura antequam Ratio ſe exſerere queat, inſcripti:* dividitq; illas in Speculativas, & Practicas. *cap. 1. diſſ. de Principiis nobiscum natis.* Sed quod pace & hujus & aliorum fiat, mihi hactenus non eſt veroſimile viſum, ejusmodi Habitus nobis in ipſa infantia connaſci, aut connatos eſſe. Nam

Cum ventum ad verum eſt, ſenſus moresq; repugnant.

Si enim integrarum propoſitionum, quibus Leges Naturales conſtant, cognitio connaſcitur hominibus, una omnium de his notitia foret, quod, quæ natura inſunt homini, ea ſemper & omnibus inſint. Aliter vero rem ſe habere, Experientia affatim docet. Itaque vero magis conſentanea mihi videntur illa Balthaſaris Meiſneri *Phil. Sobr. Sect. 4. cap. 9. qu. 1. De connata*, inquit ille, *notitia lis eſt orta, quam nonnulli nihil aliud eſſe rentur, quam ſolam δύναμιν & facultatem Deum agnoſcendi, quam primum Ratio ſeſe in homine exſerere incipiat.* Et illa Timpleri *lib. 3. Metaph. cap. 1. qu. 9. Homini innata quidem eſt facultas & habilitas ad comparandam cognitionem principiorum, non autem ipſa cognitio.* Gemina quoque his tradit Piccartus *Synop. Organ. c. ult. Colligamus*, inquit, *etiam hoc, principia non à natura nobis inſita eſſe, ſed Facultates quasdam à Natura nobis inſitas, quibus velut adminiculis ad eorum notitiam deveniamus.* His accedit Autor Anonymus Belga *diſſ. Epiſt. de Juſto & Decoro p. 73.* Quam etiam ob cauſam Guil. Grotius *de princ. jur. nat. cap. 1. n. 5.* Naturam interpretatur, naturalem illam Dei operationem, quæ mentibus noſtris inſedit, cujus DEus autor eſt.

XVIII. Vete-

XVIII. Veteres quid etiam hac de re senserint, facile inde æstimes, quod Plato in Philæbo memoret, nascentibus propinari poculum Lethes sive oblivionis, qua per debitam Educationem discussa, discere illos, & quasi reminisci communes illas notitias: Et quod Aristoteles *lib. 3. de Anima*, Intellectum comparet tabulæ rasæ, cui nihil inscriptum sit, inscribi vero omnia possint. Platonicos tamen quod attinet, videntur illi alibi Legum Naturalium Ideas innatas statuere. Qua de re ingenuè & modestè ita loquitur *Cumberlandius disq. Philos. de Legib. Nat. proleg. §. 5. Mihi certè non obvenit tanta felicitas, ut tanto compendio ad Legum Naturalium notitiam pervenirem. Nec visum est consultum, totam Religionis Naturalis & Morum doctrinam illi Hypothesi* (de Notitia Legum Naturalium innata) *superstruere, quæ à plerisq; tam Ethnicis Philosophis quàm Christianis fuit rejecta. Statui tamen hanc opinionem non impugnare, quoniam animitus exopto ut valeat, quantum valere potest, quidquid pietati & bonis moribus favet; quia non est impossibile, ut & nobiscum nascantur hujusmodi Notitiæ, & ab extra denuo imprimantur.*

XIX. Neque etiam alteri sententiæ quidquam patrocinatur textus ille Apostoli; illum enim D. Thomas in Commentario suo ad illam Epistolam item interpretatur de Intellectus lumine interno, quod inde gentilibus potuerit manifesta reddi voluntas Dei. Nam quamprimum usus Rationis scintillare incipit, subinde aliæ atque aliæ Leges naturæ, Hominis naturæ Rationali & Sociali exactè respondentes, in animo Hominis promulgantur, quas Recta Ratio, hoc est, Prudentia in vita sequitur; nisi Rationi, antequam per Prudentiam suam

am perfectionem & ὀρθότητα fuerit consecuta, obstiterint voluptatum & vitiorum illecebræ, aut in herba bonam morum frugem oppresserit, vel mala, vel nulla, aut neglecta educatio. ἔστι γὰρ ἡ κακία φθαρτικὴ ἀρχῆς, *Vitium enim principium delendi ac perimendi vim habet*; inquit Aristoteles *6. Nicom. 5. §. 16.* Et *cap. 12. §. 33.* Item *7. Nicom. 8. §. 12.* Qua de re graviter conqueritur Cicero *3. Tusc. quæst.* his verbis: *Natura parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusq; depravatis sic restinguimus, ut nusquam Naturæ lumen appareat. Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum: quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam Natura perduceret. Nunc autem, simulatque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur, ut penè cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cum vero parentibus redditi, id est, magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ Natura ipsa cedat.* Cebes in sua Tabula hoc ita depinxit, ut in prima vitæ porta homini occurrat Ἀπάτη, *Impostura*, πάντας τοὺς ἀνθρώπους πλανῶσα, *seductrix omnium hominum*, quæq; omnibus propinet πλάνην καὶ ἄγνοιαν, *Errorem & Ignorantiam.* Atque hinc fit, quod tam variæ de Jure naturali exstiterint opiniones, plurimum sæpe distantes: & quod ejus investigatio tam sit difficilis, ejusq; præcepta modo liquidiùs modò obscuriùs innotescant & promulgentur.

XX. Redit itaque summa hactenus dictorum ad tria illa capita: Primum est, Jus Naturæ originem & autoritatem suam habere à Providentia divina. Alterum, Leges & præcepta ejus Hominis naturæ Rationali & Sociali

ciali convenientiſſimè accommodata eſſe. Abſit vero ut quis hic intelligat Hominis naturam varia vitiorum labe corruptam; hæc enim inquinamenta cum Juri Naturæ contraria ſint, DEus integræ & minimè corruptæ naturæ humanæ ſua jura conformaſſe exiſtimandus eſt. Etſi enim bonus animus haut difficulter ſuos nævos adgnoſcat, qualis tamen eſſe debeat, non omnino ignorat. Unde etiam hoc tertium fuit propoſitum, Jus Naturæ etiam ideo dici, quod lumine naturæ rationalis percipi & cognoſci queat; adeoq; falſum eſſe, quod non nemo temerè effutiit, absque verbo revelato nobis de Jure naturæ certò conſtare non poſſe: cui ipſe Apoſtolus contradicit, qui gentiles Juris Naturalis religionem proculcantes ἀναπολογήτȣς, *inexcuſabiles* pronuntiat *ad Rom. cap. 1.* His paulò poſt etiam quartum adjicietur, quod hoc Jus etiam conveniens ſit Naturæ Naturanti, hoc eſt, ipſi Deo, à cujus Juſtitia hi radii prominent. Hæc quatuor Juris Naturalis requiſita ſive proprietates velim diligenter notari, & ubi opus eſt, conferri inter ſe atque conjungi. Sic enim non ſolùm multæ frivolæ, ſed & quæ difficiles videri poſſint, quæſtiones non magno negotio expedientur.

XXI. Quæ cum ita ſint, non parùm miror, tot vel veteres vel recentiores fuiſſe repertos, qui non ſolùm dubitarunt, ſitne aliquod Jus Naturale, ſed etiam omni animi contentione illud oppugnarunt. Sanè ſiqui ex illis Atheiſmo infectum pectus habuere, & Jus Naturæ omne ex Societatibus profligatum ivere, fecere utique, quod facere conſueverunt illi, quibus decretum eſt, qualicunque θέσει δȣλεύειν. Reliquis & circa ſumma

principia Juris Naturalis (de quibus post plura) aliter adsectis quid in mentem venerit, hariolari nequeo. Inter veteres Archelao, Anaxagoræ discipulo, Laërtius hæc tribuit: τὸ δίκαιον εἶναι καὶ τὸ αἰσχρὸν ὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ, *Justum & turpe nullum esse naturâ, sed lege.* Idem in vita Aristippi Cyrenaicis tribuit, μηδὲν εἶναι φύσει δίκαιον, ἢ καλὸν, ἢ αἰσχρὸν, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἔθει, *Nihil esse naturâ justum, vel honestum, vel turpe, sed lege & consuetudine.* Sceptici quoque apud Sextum Empiricum adversus Mathematicos *p.* 464. contendunt, φύσει νόμων ὐδὲν μέλει, *Naturæ leges non esse curæ.* Carneadis Academici quæ fuerit sententia, verbis dicam Lactantii ex *lib.* 5. *de Instit. cap.* 16. *Jura sibi homines utilitate sanxisse varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata; Jus autem Naturale esse nullum* &c. Idem videtur sensisse Horatius, quando ita scribit *lib.* 1. *Sat.* 3.

Jura inventa metu injusti fateare necesse est;
Tempora si fastosq; velis evolvere mundi.
Nec Natura potest justo secernere iniquum.

His etiam deteriores sunt χειροδίκαι, qui Jus sua manu metiuntur, & res maximè contrarias, Vim & Jus consociare volunt: quorum hæc vox est: ἀνδρὶ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχύσῃ ὐδὲν ἄλογον, ὅτι συμφέρον, *Homini aut civitati imperium habenti nihil absurdum, aut à jure, vel ratione alienũ videri debet, modo expediat. Thucyd. lib.* 6. Idem fuit error Lacedæmoniorum, de quo Plutarchus in Agesilao: *Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in Patriæ suæ utilitate, jus aliud nec norunt, nec discunt, quam unde Spartam putent posse augeri.* Quapropter Athenienses illis exprobant. *Honesta eis videri quæ suavia sunt; justa, quæ utilia.* Imò etiam ex mente quorundam veterum ita disserit ipse Aristoteles 1. *Nicom.* 3. §. 3.

In

In iis rebus, quæ honeſtæ & juſtæ ſunt, quas Politica conſiderat, eſt tanta varietas, tantaq; in eis verſatur erratio, ut hominum placito, non autem natura conſtare videantur. Epicurus cum Providentiam divinam ejeraſſet, idem venenum imbibit, quem refutat Cicero *1. de Legg.* Carneadem Lactantius, & Grotius *in Proleg. de J. B. & P.*

XXII. Qua cauſa inducti tam abſurdè de Jure Naturæ, præter Atheiſmi hypotheſin, nonnulli ſenſerint, videtur rectè adſecutus eſſe Bachovius, Philoſophus & JCtus, ſi quis alius, magnifaciendus, qui *ad §. 1. Inſt. de Jur. nat. gent. & civ.* ſcribit, quod, cum apud diverſas gentes non ſolùm diverſa ſed & contraria jura moresq; obtinere vidiſſent in rebus, quibus normam Jus Naturæ dederat, tandem præcipiti temeritate omne Jus Naturale abnegaverint. Plures etiam cauſas recenſet *Mevius ſuo Prodromo Inſp. 2. n. 2. p. 51.* Atque hoc ipſum ſcrupulum etiam videtur moviſſe Ariſtoteli, qui cum ſibi objeciſſet, quæ à Natura ſunt, immutabilia eſſe, Jus vero Naturæ apud gentes videri mutari, eo prolabitur, ut dicat, ſaltem apud Deos fore Jus immutabile. *5. Nicom. 7. §. 5.* Ita bellicoſis gentibus non ſolùm licitum, ſed & glorioſum fuit, latrociniis infeſtam habere viciniam. *Latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cujusque civitatis fiunt*; inquit de Germanis Cæſar. Perſis minimè fœda viſa fuit μητρομιξία. Ægyptiis probata fuit abſurdisſima & teterrima idololatria: quibus non ſolùm τὰ πετεινὰ, τετράποδα, καὶ ἑρπετὰ, de quibus Apoſtolus *cap. 1. ad Roman.* ſed etiam Porrum & Cæpe pro numinibus culta. Quid dicam de immanitate ſacrificiorum Phœnicibus, Gallis quondam, Maſſagetis, Tauroſcythis, Derbicibus, Arcadibus, Jonibus, & nunc

Mexicanis, Peruanis, aliisq; Indis usitatorum, qui teneram prolem immolarunt? aut de crudelitate Japonensium, qui Bonziorum consilio vel fætum abigunt, vel recens editum suffocant? aut de fœda libidine Sinensium, præpostera Venere se inquinantium? Alibi honestum fuit virginibus stupro dotem quærere. Apud Lacedæmonios nullum fuit adulterii crimen. *Memoratur dictum Geradæ cujusdam Spartiatæ ex antiquissimis, qui hospiti sciscitanti, quæ esset pœna apud ipsos in adulteros constituta, respondit: Adulter hospes, non invenitur apud nos. Quo subjiciente, Quid si inventus sit? Taurum, inquit Geradas, luit ingentem, qui capite trajecto Taygetum bibat ex Eurota. Obstupescente illo & dicente, Qui existat bos tantus? ridens Geradas, Qui, inquit, adulter existat Lacedæmone?* Verba sunt Plutarchi *in Lycurgo p. m. 80. ex versione Herm. Cruserii.* Furtum quoque quàm callidissimè apud eosdem perpetratum militaris artis creditum fuit egregium προγύμνασμα ac tirocinium, Quapropter si quis deprehensus fuisset in furto, multa verbera flagello accipiebat: memoratq; Plutarchus d. l. suo ævo se multos adolescentes hanc ob causam in ara Dianæ Orthiæ inter plagas mori vidisse. Profuit hæc disciplina eò, ut perhibeatur quidam, qui vulpeculam surripuerat, eamq; amiculo involverat, quum ventrem suum laniaret bestia unguibus & dentibus, ne detegeretur, intermori sustinuisse. Tam putidis nævis conspurcatæ fuerunt Lycurgi Rhetræ, aliorumq; sive Legum tabulæ, sive morum instituta, & in detestabilem progressa licentiam exempla: quorum plura commemorare nolo, quod veterem novamq; terrarum vel hoc vel superiori seculo detectarum ac cognitarum historiam legenti illa non pos-

sint

ſint non frequenter eſſe obvia. Videantur *Plutar. de Iſid. & Oſir. Juven. Sat. 15. Strab. lib. 8. Herod. lib. 1. Diod. Sicul. J. Caſ. Ovid. Lactant. Tertull. Theodoret: Hugo Linſcotanus, Joſephus Acoſta, Aloyſius Cadamuſtus, Lud. Vartomannus*: ex quibus aliisq; compendium iſtiusmodi horribilium flagitiorum collegit *Georg. Calixtus in ſua Epit. Theol. Mor. pag. 49. & ſeqq.*

XXIII. Superiora vero ſi penſiculatè examinata fuerint, tam impiè de Dei Providentia & Jure Naturali ſentientes vel iis refutari poſſe exiſtimaverim. Neminem enim fore puto, qui temere inficiaturus ſit, Hominem naturâ eſſe animal ſociale. Neminem quoque fore puto, qui neget, cujuslibet Societatis vinculum & munimentum eſſe aliquod Jus, Juriſq; communionem à communione Societatis ſegregari non poſſe. Neminem item fore puto, qui diffiteatur, eſſe quasdam Societates Naturales, hoc eſt, ad quas ineundas & colendas Providentia divina Homini inſtinctum inſeverit, facultateſq; hanc ad rem neceſſarias addiderit; adeoq; neminem tandem fore puto, qui, ſi conceſſerit, eſſe quasdam Societates Naturales, easdem tamen contendat vinculo Juris à Natura eſſe deſtitutas. Si enim Providentia vult finem, ipſam Societatem, & bonorum pro cujusque Societatis conditione communionem; utique & illud ſimul largita eſt, ſine quo iſta haberi aut conſervari nequeunt, ut ſcilicet certo Juris reſpectu & ordine omnia procedant, interq; membra Societatis ſine injuria & illæſa pace ac concordia communicentur. Nihil ex his ſine abſurditate negari poſſe exiſtimo, adeoq; omnes, quibus non læva mens eſt, rata hæc habituros eſſe confido. Hujus argumenti vim, qua

 fuit

fuit ingenii judiciiq; præstantia, probè perspexit ὁ Ἐξη-γητὴς, Alexander Aphrodisiensis, cujus pauca verba, licet omnia legi mereantur, hic adducam *ex lib. 2. de Anima. cap. 42. Si sociales*, ait, *ac communicabiles naturæ sumus; impossibile autem est durare Societatem sine Justitia, necesse est, Jus quoq; Naturâ esse. Qui, quoniam apud alios aliud jus est, propterea negant ipsum esse naturâ, certè id Naturâ docent esse, quod apud omnes idem est.* Confirmat idem Seneca *Ep. 48. Non potest quisquam beatè degere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad suas utilitates convertit: alteri vivas oportet, si vis tibi vivere. Hæc Societas diligenter & sanctè observanda est, quæ nos omnibus miscet & indicat, aliquod esse commune jus generis humani.*

XXIV. Veritati tam perspicuæ multi multas nebulas offundunt, quibus lumen ei obstruant. Carneadem Jus omne sola Utilitate metientem jam refutavit Lactantius & Grotius. Verum sanè est, Juris Naturalis esse maximam utilitatem ad conciliandas, continendas & conservandas societates. Si tamen per falsam hypothesin fingas Hominem naturâ non esse Socialem, neque arbitraria conventione Societates inter se constituere, nihilominus Jus Naturæ ipsius Naturæ Rationali propter Honestatem, quam in se præcipuè habet, conveniret, eumq; ad hujus persecutionem & fugam contrarii obligaret. Hoc est quod his verbis significat Aristoteles *1. Rhet. 13. Est quoddam*, inquit, *quod profitentur omnes, natura commune justum, & injustum, etiamsi nulla Societas invicem sit, nullaq; pactio.* Bene etiam hac de re loquitur Sarrokius *cap. 2. de Offic. n. 10. Verissimum est magnam inesse his anticipationibus ad societates tuendas vim, & magnam proinde*

inde hominibus utilitatem ab iisdem provenire: Honestatem autem naturâ procuratrice ortam consecutà est Utilitas, non utilitatem Honestas.

XXV. Alii vi veritatis adacti de Homine quidem, id quod est, sentiunt, videlicet, quod sit animal naturâ Rationale & Sociale; id tamen hac cavillatione enervare student, Hominem non actu, sed aptitudine tantùm esse animal sociale. Notum est potentias naturâ priores esse operationibus; ut tamen tales operationes Homo libenter producat, quales à potentiis naturalibus proficisci queunt. Cum ergo Homo à Natura acceperit inclinationem ad societatem, etiam appetitu suo ad actus sociales ducitur. Secus qui fecerit, à natura humana illum discedere, & vel in Deum vel Bestiam degenerare ait Aristoteles *1. Polit. 2. sub finem.* Quia igitur Homo infans nascitur, & Rationis usus paulatim progreditur, eumq; non uno momento perficit, primùm quidem naturâ ad societatem aptus est, ut tamen mox actu societatem expetat, ineat, & actibus socialibus sibi alios, & se aliis devinciat. Atque eum appetitum DEus tam altè infixit animo hominis, ut nemo nisi monstrosus huic ordini ac destinationi divinæ obniti velit, quandoquidem non individuis quibusdam eum impressum, sed ipsi naturæ humanæ tributum esse cernimus.

XXVI. Si igitur Natura nihil facit frustra, eademq; à progressu in infinitum abhorret, necessum est, Appetitus humanus ut aliquo bono adquiescat, cujus ipsius quoque Natura autor sit. Hoc vero non potest esse aliud, quàm cujusque Societatis naturalis Finis naturalis. Si ergo Homo natura appetit Societates, vel maximè

ximè appetit etiam societatis finem: & si Societates naturales aliæ aliis sunt perfectiores, & fines earum uni fini ultimo sunt subordinati, hunc finem atque hoc summum bonum Societatis naturalis perfectissimæ maximè expetet, qui consistit in εὐπραξία & exercitio jurium naturalium. Non igitur appetitui Hominis Sociali satisfit, si incidat in qualemcunq; vitam socialem, sed talem, qualem DEus naturæ hominis sociali & rationali constituit, & qualem ipsa Ratio ei commonstrat. Esto igitur, quod Homo societates expetat etiam propter impatientiam solitudinis, nec non propter periculi damnive metum; eximiæ tamen ejus naturæ multo nobiliorem finem propositum esse, facilè hinc colligi potest.

XXVII. At, inquiunt nonnulli, hinc secuturum esse, quod Jus Naturæ ex mera appetitus humani inclinatione oriatur. Ego vero ex iis, quæ jam proposui, non nisi ineptè hoc consectarium confici existimo. Finis enim, ad quem appetitus humanus naturæ ductu excitatur, à Providentia divina, non autem arbitrio humano est constitutus, qui cum & ipse consistat in πράξει, qualis & naturæ humanæ & huic fini convenit, & quoque similibus actionibus obtineatur, hisq; omnibus Juris Naturalis regulis conformibus; à Deo quoque has ipsas sancitas, earumq; promulgationem usui rationis non corruptæ inditam ab eo esse, qui Rationem dedit, certissimum est.

XXVIII. Immeritò itaque vapulare videtur Grotius, quando Robertus Sarrokius aliiq; ceu minùs rectè ab ipso dictum cavillantur, Societatis custodiam Juris Naturalis fontem appellari posse. Legantur, si tanti visa fuerint, ejus verba *cap. 2. de Offic. n. 10.* Neque enim uspiam

am invenias, Grotium docuisse, appetitum & custodiam Societatis, esse Juris naturalis *unicos* fontes, qua vocula ejus sententiam corrumpit Sarrokius. Quem temere videtur secutus esse Dn. Osiander, qui in suis *ad Proleg. Grotii Annotatt. observ. 4.* ita loquitur: *Non satis accuratè dicitur, societatis custodiam esse fontem Juris naturalis, præsertim si exclusivè hoc intelligas.* Quæ enim ego suprà *th. XX.* conjungenda esse monui, ubi opus est, eandem nec Grotius disjungi voluit, ceu ex contextu verborum ejus cuivis obvium est. Nam quod ajunt, custodiam Societatis indifferentem esse ad bonam & malam Societatem, falsa nititur hypothesi. Grotius enim quando Jura Naturæ commonstrari ait à Natura hominis Rationali & Sociali, non certè talem Societatem etiam designavit, qualem inter se fortè habent latrones: sed penitus exclusit, quod hæc ipsius rationali naturæ minimè conveniat. Imò, si accuratè philosophari velimus, istiusmodi malorum hominum confluges, factio, ac globus, ne quidem Societatis nomen merebitur, ceu aliàs ostendimus. Quando igitur Dn. Osiander Grotium ita emendat, melius dici, fontem Juris Naturalis esse ipsum Deum, non solùm consentientem, sed & præeuntem habet ipsum Grotium. Hæc enim sunt illius verba *in Proleg. Sed naturale jus, sive illud sociale, quanquam ex Principiis homini internis profluit, Deo tamen adscribi meritò potest.* Et mox *lib.* 1. *de J. B. P. c.* 1. *n. 10.* Jus naturale refert ad autorem Naturæ Deum. Idem confirmat in Annotatis ad jam allata ex Prolegomenis verba testimonio Chrysostomi & Chrysippi.

XXIX. Sunt qui hac ratione ad evertendam Juris Naturalis existentiam utuntur, Hominem à Deo li-

bere esse conditum animal sociale, adeoq; etiam Jus inde arcessitum esse merè voluntarium. Quod enim naturâ justum est, illud utique ante voluntatem liberè præcipientis Legislatoris jam tale fuerit necesse est, sic ut ideo is illud voluerit & exegerit, quod suâ naturâ justum jam sit, non autem quod ex determinatione libera voluntatis demum justum esse cœperit. Si igitur dem, Hominem potuisse condi animal rationale, & quidem liberè sine appetitu sociali; non tamen sequitur, postquam Deo visum est, Hominem actu non minùs condere animal sociale, atque rationale, Jus naturale sociale esse voluntarium. Non enim hujus juris existentia apta est unicè à sociali natura hominis, quamvis hinc liquidius innotescere, & certiùs demonstrari possit. DEus enim illius autor est, qui licet juxta concessam hypothesin liberè hominem socialem creasset, Rationalem tamen dum creavit, eiq; divinæ particulam auræ communicavit, Leges naturales, tanquam radii à Justitia Dei essentiali emissi, in se semper & ab æterno fuere justæ, quæ cum Hominis naturæ rationali non solùm, sed & sociali sint convenientissimæ, & DEus actu hominem socialem creaverit, non potuit non etiam Homo ad actus sociales jure naturæ debitos obligari. Simili ad destruendum Jus naturæ argumentatione usus fuit Joannes Szydlovius, Reformatus, contra quem prolixè disputat Dn. Osiander *Typ. Leg. natur. th.* 21. *&* *seqq.* Imo ipsis illius fratribus Riveto, Voëtio, Maresio & Amyraldo vehementer illa doctrina, unde non nisi absurdissimæ & detestabiles opiniones consequuntur, displicuit. Audiamus paucis disserentem hac de re Amyraldum in præfa-

tio-

tione speciminis Animadversionum in Exercitationes *de Gratia Universali pag. 95. Docuerunt nonnulli Theologi, iiq́; non in celebres, Vitium à Virtute non differre natura sua, & quiquid interest inter ea discriminis, id omne esse ex liberrima Dei voluntate profectum. Id & per se falsum est, & tale, ut sua sponte mens humana ab eo abhorreat. At præter diritatem quam in se habet: quis non videt ex eo sequi necessariò liberum Deo fuisse, non modo nullas nobis de Virtute deq́; Vitio ferre leges, quo mentes & appetitus nostri soluti vagarentur, sed etiam præcipere, ut adfectibus nostris intemperanter indulgeremus: quod si fecisset, id, quod nos nunc appellamus Vitium, pia res atque sancta futura erat? Quin, quod cogitatu horrendum est, potuit Deus ex egregio dogmate, scilicet! ab hominibus exigere, ut Numen suum odio acerrimo prosequerentur? Id autem non maculam aliquam in religionem inducit, sed est ipsa religionis pernicies, & via latè strata ad perditissimam & desperatissimam impietatem.*

XXX. Dixi Jus Naturæ accommodatum esse Humanæ naturæ Rationali & Sociali. Addo jam, esse quoque idem conveniens ipsi Naturæ divinæ. Quia enim Homo ad imaginem Dei est conditus, illaq́;, interprete Apostolo, consistit in Justitia & Sanctitate, decrevit DEus ab æterno, ut homo justitiam & bonitatem divinam agendo imitaretur. Nam sicuti Providentia divina quaslibet res dirigit cuique non solùm rei, sed & bonitati & gloriæ divinæ convenientem; ita ab æterno fuit in mente divina norma quædam concepta, cui res cæteræ & cumprimis homines obsequerentur ac subessent, & juxta quam Providentia curam universi, & speciatim actionum humanarum attemperaret. Illa norma solet

 dici

dici *Lex Dei æterna.* Intellectus enim Dei nihil niſi ab æterno concipit; ſi quid enim novi, inuſitati, aut in tempore Deus conciperet, mutabilis foret ejus ſcientia, cujus tamen perſpicacia intimè omnia penetrat.

XXXI. Illa Lex Dei ut Æterna cluet, ita quoque Immutabilis eſt. Deus enim propter ſcientiæ ſuæ infallibilitatem in eadem voluntate ſua perſeverat, neque à quoquam ejus decreta mutari poſſunt, quæ pro perpetua norma & ordine ſunt ſancita: adeoq; niſi illa primæva Imago divina per lapſum in homine fuiſſet exſtincta, ubique is ſecundum legem Dei æternam voluntati divinæ paruiſſet atque ſatisfeciſſet. Atque hanc Legem Dei æternam credo Platonem ſignificare voluiſſe per αὐτοδικαιοσύνην, quam inter Deos obtinere ſtatuit. Cui gemina tradere videtur ejus diſcipulus *5. Nicom. 7. §. 6.* Planiùs de eadem Cicero, qui audiri meretur. *Hanc* inquit *lib. 2. de legg. video ſapientiſſimorum fuiſſe ſententiam, LEGEM neque hominum ingeniis excogitatam, neque ſcitum aliquod eſſe populorum, ſed æternum quiddam, quod univerſum mundum regeret imperandi prohibendiq́ʒ ſapientia. Ita principem legem illam ac ultimam mentem eſſe dicebant, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei, ex qua eſt illa Lex, quam Dii humano generi dederunt.* Idem paulò pòſt: *Orta eſt Lex ſempiterna cum mente divina. Quamobrem Lex vera atque princeps apta adjubendum & ad vetandum, ratio eſt recta ſummi Jovis.* Idem: *Summa Lex divina mens eſt.* Libris de Finibus hæc ejusdem leguntur: *Dei ad naturam apta ratio vera illa & ſumma Lex à Philoſophis dicitur.* Auguſtinus *lib. de catechizandis rudib. cap. 18.* dicit, Legem Dei æternam explicari per *congruentiſſimas leges admirandæ diſpoſitionis, quibus Deus creaturas ordinare*

nove-

noverit. Et *lib.* 1. *de lib. arb. cap. 5.* ita ab eodem deſcribitur: *Lex æterna & ratio in mente Dei exiſtens, qua res omnes per conſentanea media in ſuos fines diriguntur.*

XXXII. Eſt igitur inter Providentiam divinam & Legem Æternam maxima cognatio. Illa quaslibet res dirigit ad finem cujuslibet naturæ & quoque divinæ bonitati convenientem, ejusq; ſingularem curam habet. Hæc ſub obligationis necesſitate easdem ad ſuos quasque fines devincit. Aliter tamen homines intellectu præditi obligati ſunt, aliter res creatæ ratione deſtitutæ. Hæ ad obedientiam inclinatione naturali neceſſaria ducuntur; hominum vero obſequium cum libertate eſt conjunctum. Etſi igitur omnia, præter Deum, huic Legi æternæ ſubſint; rationem tamen præcepti propriè non habet, niſi reſpectu liberè & cum ratione agentium. Hujus igitur Lègis Æternæ radii ſunt Leges Naturales, quas nobis Ratio, divinæ particula auræ, indicat, perſuadet ac promulgat. Atque hinc eſt, quod, quidquid Jure Naturæ vel præcipitur vel vetatur, illud non bonum nec malum eſt ideo, quod Deus illud liberè voluerit præcipere, hoc vetare; ſed quia intrinſecus illud omne bonum, & hoc omne malum eſt, Deus illud non potuit non præcipere, hoc vetare. Ut ita ſimul intelligas, quo pacto hoc jus divinum Naturale, à Jure divino arbitrario differat. *Grot. lib.* 1. *de J. B. P. cap.* 1. *n. 10. & 15. Guil. Grot. de prin. jur. nat. cap. 3. n. 2.*

XXXIII. Jam quidem ordinis ratio poſtulare videtur, ut Juris Naturalis definitio ſuccedat, quæ à variis varia admodum fuit tradita. Inter has non eſt poſtremo loco ponenda illa Grotii, quæ legitur *lib.* 1. *de J. B. P. cap. 1. n. 10.*

Jus Naturale est dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui, ex ejus convenientia aut disconvenientia cum ipsa natura rationali inesse moralem turpitudinem aut necessitatem moralem, ac consequenter ab autore naturæ Deo talem actum aut præcipi aut vetari. In hac descriptione quid fortè desiderari possit, aliàs demonstrabitur. Utar jam libertate, ut ex mea sententia illud ita describam: Jus Naturæ est Jus, à Providentia divina juxta ideam Legis æternæ profectum, Hominis naturæ rationali ac sociali accommodatum, quod in illius mente per Rectam Rationem promulgatum eum obligat, ut suas actiones ad hujus Juris normam componat, atque ita suam felicitatem consequatur. Variæ aliorum Definitiones aliæ circumferuntur, quarum nonnullas, veluti Gregorii de Valentia, Tanneri, Martini Bonacinæ, Roberti Sandersoni, & aliorum recenset atq; examinat Osiander *de Typ. leg. nat. th. 42. & seqq.*

XXXIV. Singulas hujus descriptionis partes pluribus illustrabo, ut tantò rectiùs de hujus Juris natura & proprietatibus constet, judicariq; possit, an secundum regulas dialecticas illa descriptio concinnata sit. Protinus vero id moneo, inter Jus Naturæ & Jus Naturale me nullum agnoscere discrimen, neque placere, quod istud ad Legem Dei æternam, hoc ad hominem referatur à Mevio in *Prodr. Insp. 2. n. 5.* Definitionem quod attinet, Jus omne cum rectè dividatur in Naturale & Legitimum, proximum genus Juris Naturalis constitui, quod sit aliquod jus, seu aliqua Juris in genere considerati species, & quidem propriè dictum Jus, quod obligat. Rejicienda igitur est illa Juris Naturalis divisio, qua in Obligativum & Permissivum dispescitur. Præter alios etiam Seldenum

hanc

hanc divisionem amplexum fuisse miror, *lib.* 1. *de J.N.G. jux. discip. Hebr.* Cum enim Obligatio, ipso fatente Seldeno, Juris verè dicti sit caput & anima, illa, quæ à Jure Naturali normam non acceperunt, sed arbitrio hominum ceu adiaphora relicta sunt, obligationis necessitati ab hoc quidem jure exempta, adeoq; hæc Juris nomine insignienda non sunt. Qua in re consentientem habemus Guil. Grotium *de prin. jur. nat. cap.* 2. *n.* 10. *cap.* 3. *n.* 3.

XXXV. Dicas, majori autoritate hanc divisionem suffultam esse, putà Modestini, qui *l.* 7. *ff. de Legg.* ait, *Legis virtus est, imperare, vetare, permittere, punire.* Imò si veram philosophiam, & non simulatam adfectamus, neque hæc possunt omnino admitti, aut satis bene defendi. Nam per virtutem Legis aut Juris puto non malè intelligi vim & autoritatem obligandi, quæ vel disertè præcipiendo, vel prohibendo explicatur. Utriusque generis legibus cum præcipientibus tum prohibentibus Pœna tanquam subsidiarium præsidium ac telum servit, ut, cum Lex vel Jus primariò obliget ad faciendum, aut non faciendum, secundariò contraria facientes obliget ad pœnam.

XXXVI. Neque etiam, si ex vero res æstimabitur, Permissio Legis Jurisq; virtus erit. Primò enim diligenter secernenda esse monemus Permissa à Jussis Vetitisq;. Sunt quædam, ad actiones humanas pertinentia, quæ nulla lex neque jubens neque vetans determinavit, adeoq; circa ista Libertas humana cum non sit restricta, Licita & Permissa illa dici solent, Græcis ἀδιάφορα. De æquivocatione vocis *Liciti* vel *Licere vid. Guil. Grot. de princ. jur. nat. cap.* 2. *n.* 9. Nemini non apparet, hujus generis Permissa cum non sint talia ex sanctione Legum, talem quoque

que Permisſionem non poſſe eſſe virtutem legis. Unde rectè monet Mevius *in Prodr. inſp. 2. n. 7.* multùm inter ſe diſcrepare Naturale jus, & Libertatem naturalem. Quandoque τὸ Permiſſum opponitur tantùm vetito. Ita v. g. Lex divina *Levit. 18. v. 18.* vetat, ne quis conjugis ſuæ ſororem iſti ſuperſtiti ſuperinducat uxorem; colligunt ergo hinc Sanchez & alii, permiſſum lege quidem divina eſſe, iſta defuncta ſororem ejus duci uxorem poſſe. Sed virtutem Legis & Juris quod attinet, hujus Permisſionis illi oppoſitæ par cum ſuperiori ratio eſt. Etſi enim ex illa lege vetante mihi conſtet de voluntate legislatoris, quod conjugium cum defunctæ conjugis ſorore velit eſſe inter permiſſa, non tamen hoc eſt ex virtute legis, ut quæ ad tale conjugium nullo modo obligat, ſed ſine ulla determinatione juris hoc tali caſu arbitrio humano permittit, niſi ſuperveniens fortè lex arbitraria etiam circa tale matrimonium libertatem naturalem agendi reſtrinxerit. Minimè omnium Legis virtuti tribuenda ſunt illa Permiſſa aut Licita vulgò dicta, quæ fortè in foro humano impunitatem habent, cum ſint reapſe injuſta. Quò referri quadantenus poteſt illa Juris regula: *Non omne quod licet honeſtum eſt. l. 144. ff. de R. I.* Quod ſi vero lex quædam ſanciat hoc modo permiſſa, ut hinc jus oriatur ita liberè agendi, ut agens in eo abſque injuria impediri nequeat, v. g. ſi legislator jubeat, luporum venationem cuivis ſubdito debere eſſe liberam ac permiſſam; hæc ſanè permisſio eſt à virtute legis. Obligat enim ejusmodi lex, ne quis eum, qui huic ſtudio incumbere velit, impediat in eo: adeoq; illa lex eſt prohibitivè (liceat ita loqui) concepta circa aliquod, quod illa velit eſſe inter licita ac permiſſa

talia,

talia, in quibus nemo posſit jure impediri. Hoc expedire nonnulli ſtudent hac diſtinctione, quod alia ſit Permisſio Facti, alia Juris: & ajunt, Deum permittere plurima peccata, permisſione facti, iſta non impediendo: Permisſionem autem Juris includere negationem prohibitionis & præcepti. Deinde Permisſionem Juris iterum dupliciter conſiderant, ceu videre eſt apud *Oſiandr. in Annot. ad Grot. lib. 1. de J.B.P. obſ. 3. ad th. 9.* Sanè in rebus merè adiaphoris & à Jure non determinatis etiam non niſi iniquè impeditur quis ab alio; ſed hinc non ſanctio legis ſpecialis, ſed Jus Libertatis latiùs patens læditur.

XXXVII. Fortaſſis ergo non etiam eſt nullum diſcrimen, inter Permiſſa ſive Licita eſſe, & inter Permittere: vel ſinere, ut aliquid ſit inter permiſſa licitave, &, diſertè jubere, ut aliquid ſit permiſſum. Prius Legi & Juri propriè non competit, quod Obligare, & ſinere inter permiſſa eſſe, nullatenus conveniant. Ut vero aliquid inter Permiſſa jubendo referatur, Lege effici poteſt, quæ tum circa illa, tanquam ſingularem materiam eſt occupata, certo jure circa eam dictato. Atque hoc modo Permiſſa ſunt objectum Legis externum, ut tamen hujusmodi legis permiſſio obligationem contineat, vim fieri aut impedimentum ei injici vetans, qui ea agere velit, quæ lex permiſſa, hoc eſt, non injuſta eſſe voluit. Hoc eſt, quod paucis Grotius indicare inſtituit: *Permiſſio propriè non actio eſt legis, ſed actionis negatio, niſi quatenus alium ab eo, cui permittitur, obligat, ne impedimentum ponat. lib. 1. de J.B.P. cap. 1. §. 9.* Si quæ igitur ſanctione legis fuerint permiſſa, ab hoc objecto externo Jus Permiſſivum appellari, idq; Juri Obligativo contra diſtingui non con-

 venit,

venit, cum & iſtiusmodi ſanctioni obligationem ineſſe commonſtraverim. Nam ſi vel hoc diviſionis exemplum admittere, vel Modeſtino ſervire allubeſcat, aliud erit non ſolùm Jus Permiſſivum, ſed & aliud Imperans, aliud Vetans, aliud Puniens. Quæ uti inconcinna ſunt, ita minimè probari poſſe puto, quibus ἀκρίβεια placet. Add. Bœclerus ad Grotii *lib.* 1. *cap.* 2. *§.9.* Guil. Grotius *de princ. Jur. nat.* ita hæc diſtinguit, ut dicat, plus eſſe *Concedere*, quam *Permittere. cap.* 1. *n. 10.* Atque hinc aliud conſtituit Jus Naturæ Præceptivum, aliud Conceſſivum *cap. 7. n.* 1.

XXXVIII. Sed nec illa Juris Naturalis in Primævum & Secundarium diviſio toleranda eſt, quia non ſolùm in patrocinium erroris inventa, quo in communionem Juris Naturalis bruta ab Ulpiano admiſſa fuerunt, ſed & omni ſolida ratione deſtituta eſt. Cum igitur *in proleg. ad Offic. Cicer.* §.*9.* & quoque aliàs oſtenderim, cur hæc diviſio recipienda non ſit, ipſaq́; noſtra definitio indicet, ad Homines tantùm Juris Naturalis obligationem pertinere; neque altera illa diviſio Juris Naturalis in Animale & Rationale majoris pretii putanda eſt, quandoquidem & ipſam Hugo de Roy veteris erroris regendi gratia cōmentus eſt. *lib. 1. de eo quod Juſt. tit.2. Mevius in Prodr. Inſp. 2. n.3.* Cum enim *Diſp. de Jure in genere*, invictis argumentis demonſtraverim, bruta nullius Juris propriè dicti ne quidem capacia eſſe, ſequitur omnino, neque Juris Naturalis obligationem aut participationem ad illa extendi poſſe. *Add. Salmaſius de Uſuris. cap. 9.*

XXXIX. Videamus, quæſo, quomodo cōtra hæc diſputet Hugo de Roy, in libello, *Deo, quod juſtum eſt. Deinceps*, inquit,

inquit, *opponit alius, Juris nomen non meretur, quod ratione caret. Quod concedimus, quia omnino verum est. At ex eo nihil inferri potest contra Jus nostrum* (Animale) *naturale. Illud enim ratione non caret, neque ex parte sui quia nihil à Deo absque ratione conditum est.* Concedit ille veritati, & simul ei contradicit. Quis unquam dubitet, omnia à Deo sapientissimè & optima ratione condita esse, res non minùs inanimatas quàm animatas? hinc verò promiscuè rationis, & cum hac indissolubili nexu conjuncti Juris illas fieri compotes, absurdum est. Hoc ille prospiciens ita pergit: *Forsan instabit quispiam, ea, quæ diximus, de ratione Juris non sufficere, atque insuper eorum, quibus conditum est, rationem requiret. Sed admittenda non erit instantia in terminis ullius juris, nedum Naturalis, quod rationem humanam in animalibus, quibus conditum atque insitum est, non requirit, sed capacitatem notitias Juris seu principia præfata recipiendi, & perfectionem illis convenientem, quæ in brutis æquè ac ratiocinantibus reperitur & cernitur.* Principia illa naturalia ad unicum summum capit referri posse ait, *Se suaq; diligere*; hoc enim sub se continere cætera, qualia sunt, defendere vitam, tueri corpus, conjunctionem maris & feminæ appetere procreandi causa, curam gerere ejus quod procreatum est, sequi bona, vitare mala, eligere profutura, declinare nocitura. Imò vero illa instantia rectissimè se habet, & falsissimum est, quod nullius juris subjectum rationis debeat esse particeps. Nam per Jus propriè dictum libertas agendi certo modo adstringitur aut determinatur. Libertas vero agendi necessariò cohæret cum Ratione, qua cum bruta prædita non sint, cujuslibet

bet juris, & cumprimis naturalis, capacitate etiam destituuntur. Et licet bruta nonnulla videantur simili modo peragere, atq; homines; non tamen ea fiunt cum ratione, neque liberè, etiamsi fiant *ἀχαλίνως*, *sine freno*, sed inclinatione merè naturali, eaq; necessaria. Atque hinc accidit, quod bruta se defendant qualicunque modo, sine jure, sine injuriâ, *l. 1. §. 3. ff. si quadr. paup. fecis. dic.* Homines verò defensionem adhibent vel justè, vel injustè, aut partim justè, partim injustè. Bruta procreandæ sobolis gratia conjungũtur quidem, sed sine fide, sine vitio adulterii, stupri vel incestus. Homines verò obligati sunt Jure Naturali ut hos similesq; actus secundum normam Legibus præscriptam exerceant. Si ergo brutis denegat rationem humanam, denegandum quoque illis est Jus omne humanum. Maximè vèro Humanum jus est Naturale, sapientissimè à Deo solius Hominis naturæ Rationali accommodatum. Quod si inclinationem brutorum ad modò memoratas actiones velis appellare Rationem, id quod facit Hugo de Roy, & propter illam inclinationem Juris illa capacia facere, vocum æquivocatione lusus fit, & tam Rationis quàm Juris nominibus abutitur, cum hanc philosophiam tractantibus hoc cumprimis debeat esse propositum, ut rerum vocumq; proprietates, non autem similitudines Rationis Jurisq;, easq; multùm dissimiles, consectentur. Rectiùs igitur hæc ita explicat Rittershusius ad Oppiani *Cyneget. p. 28.* cujus hæc sunt verba: *Jus naturale definiunt ita JCti, non quod tam bardi essent, ut non intelligerent, ubi ratio non esset, ibi nec Jus verè & propriè acceptum poni posse; sed quod indicare vellent, nullo certiori argumento cognosci, quod aliquid sit Juris naturalis, quàm ubi hoc ipsum, quod homi-*

homines ratione duce faciunt, bruta quoque naturæ instinctu & inclinatione atque impetu faciunt. Pari modo hæc interpretatur *Gerh. Joh. Voss. lib.3. de Idolat. cap.61.* Ingenuè fatetur Mevius, *aut ex sectæ suæ studio errasse JCtos veteres, si verè Jus animantibus tribuerunt, aut verò impropria locutione tribuisse, cujus in iis materiam, vel imaginem & umbram conspicerent. Insp. 2. prodrom. p.57.*

XL. Tam in brutis quàm hominibus convenientem perfectionem cerni ait Hugo. Quod uti verum quidem est, non tamen eadem est perfectio Hominis, & tot brutorum animalium. Neque etiam sequitur hinc, si bestiæ quæque suam à Providentia divina acceperunt perfectionem, ergo tam sunt compotes Juris Naturalis, atque Homines. Quod si bruta naturæ instinctu se suaq; diligere, defendere & similia agere videas, non tamen vera sunt simpliciter illa Hugonis: *Hæc natura justa sunt. Hæc omnibus animalibus bona & æqua sunt.* Et post: *Profectò non id de Jure Naturali, quin vero ne quidem de ullo in rerum natura jure quærendum est, an inclinatione naturali, an ratione humana ejus operatio fiat, sed an in se bonum & æquum spectandum est. Potest enim id, quod natura omnia animalia docuit, ita intelligi, ut operatio per rationem hominum propria sit, operatio autem per inclinationem cæterorum animalium naturæ adscribatur: nec tamen eo minus utraque ad eundem naturæ finem, & eundem justitiæ naturalis scopum tendat.* Hæc omnia falsæ hypothesi servire, nemo non videt. Verum est, Providentiam divinam quaslibet res creatas ad finem sibi convenientem condidisse, motuq; interno ad hunc obtinendum necessario instruxisse: quem suum finem si etiam bruta adipiscantur, hoc ipsis bonum

 est;

est; Finis enim & Bonum materialiter idem sunt, *1. Nicom. 1.* Et quamvis Justitia quædam, quæ Æquitas aliàs dici solet, etiam Æqui boni nomine veniat; ridiculum tamen est, velle hoc æquum bonum cum bono finali brutorum confundere, & hinc communionem Juris & Æquitatis etiam brutis vindicare. Sive autem quid fiat inclinatione naturali, sive ratione, non tamen ad Jus naturæ, imò ad nullum omnino Jus dignoscendum vel tribuendum inter hæc interesse, longè falsissimum est. Et licet quidam brutorum hominumq; actus videantur ad eundem finem contendere, non tamen simpliciter ille idem est, eodemq; ab utrisque modo obtinetur; Homines enim ad finem à Natura sibi propositum non solùm justè contendunt, sed & justum: cum brutis neque modus, neque finis à Natura sub qualitate Justi propriè dicti sit commendatus.

XLI. Quid multa? ludit hic Autor æquivocatione vocum & phrasium. Quando enim Brutis communionem Juris tribuit, Jus propriè dictum, quale nos quærimus, & quærere debemus, non intelligit: atque insuper Jus Naturale cum Lege Dei æterna, quæ etiam suo modo bruta attinet, perpetuo confundit. Hinc ait, in brutis cerni obligationis & juris vestigia: nolle hoc JCtos, bruta quidquam jure vel injuria facere, ut propriè sumuntur Jus & Injuria: cum cætera animalia rationis expertia in suo officio perstent, Hominem ratione præditum animal à suo officio exorbitare, & quotidie labi: se non credere, sed certò scire, hominibus præter communia naturæ communis, insuper nobilissima illa rectæ rationis principia cum anima rationali indita esse: Legem naturalem nobiliori modo hominibus inditam esse: cum de Jure Naturæ

turæ agat, ſe non eam legem intelligere, quæ ad moralem doctrinam pertinet, & ſoli humanæ menti, ut tali, indita eſt, ad diſcernendum bonum à malo, ad dijudicandum æquum ab iniquo, juſtum ab injuſto, honeſtum à turpi. Si igitur, fatente Hugone, bruta propriè dicti Juris capacia non ſunt, & Lex Dei æterna propriè tantùm obligat ratione utentes libereq; agentes, bruta vero modo multùm diverſo ad ſuos fines ordinat, cur ergo ille vitilitigat?

XLII. Fortunius Garcias, JCtus Hiſpanus, Jus Naturale diſtribuit in Gubernatum & Gubernans. Quorum illud brutis, hoc hominibus attribuit. Prius ideo, quoniam juris naturalis moderamen non brutorum eſſe inquit, ſed Dei omnia gubernantis. Poſterius hanc ob cauſam, quoniam in hominibus ratio eſt, qua duce omnia faciunt, quæ Juris naturalis haberi ſolent. Hæc diſtinctio præ cæteris Hugoni de Roy placet, ut tamen eadem hactenus diſpliceat, quod quamvis rationi omnia pareant, ac conſequenter etiam ea, quæ juris naturalis ſunt, ipſa tamen Ratio à Deo omnia gubernante dirigatur æquè, ac inclinatio naturalis brutorum. Hæc animadverſio rectè ſe habet, ipſamq; illam diſtinctionem deſtruit. Si enim omnia omninò à nutu cuncta moderantis Dei præcipuè apta ſunt, etiam Ratio ſub Providentiæ divinæ regimine continebitur, atque hactenus omne Jus Naturale erit Gubernatum. Quamvis etiam bruta inclinationes naturales à Deo acceperint, Providentia divina in quibusque illas conſervet, atque ad convenientes fines ordinet, non tamen brutorum operationes hoc inſtinctu excitatæ aut perfectæ juſtæ ſunt dicendæ, niſi æquivocatione ludere velis, imò ne quidem capaces ſunt Juris Naturalis, neque ullius

ullius alius propriè dicti, etsi Legi Dei æternæ hi motus, inclinationes, & operationes sint consentaneæ. Scilicet errorem errore tegendum esse multi putant, ne perpluat. Si tanto studio in scrutanda veritate uterentur, quanto inveteratos errores defendere satagunt, longè rectiora docuissent.

XLIII. De Jure Naturæ Reductivo seu Negativo (cui Naturale Positivum quidam opponere solent) item quod Jus Naturæ quædam disponat directivè, quædam coactivè: item quod aliquod Jus Naturæ sit ἁπλῶς, aliud secundum quid, vel ex certa hypothesi; videatur Guil. Grotius *de prin. Jur nat. cap. 2. n. 1. 4. 5. & 6.* De altera illa distinctione, quod Jus Naturæ vel illuminet intellectum, vel obliget conscientias, videatur Idem *cap. 4. n. 1.* Quod aliud sit Juris Naturæ positivè, aliud privativè, legere est apud. *Mev. in Prodr. insp. 2. n. 6.* ubi vulgo hoc discrimen acceptum fert.

XLIV. His ita discussis, vera & notatu digna Juris Naturalis divisio superest in Generale & Speciale. Utrumque non nisi homines obligat, quod ex superioribus manifestum est; hoc tamen discrimine, quod istud omnes obliget homines, & quidem quà tales, in quacunq; vixerint Societate: hoc vero non absolutè omnes homines Societate humana universali comprehensos, sed illos omnes, qui speciali Societate aliqua naturali continentur, sibiq; invicem pro diversa natura talium Societatum propter specialem necessitudinem vel respectum ad peculiaria Juris Naturalis officia obligati sunt. Tales Societates sunt inprimis Conjugalis, Paterna, Herilis, & ex his conflata Civilis, de quibus plura deinceps.

XLV. Pro-

XLV. Providentiæ divinæ cum acceptum tulerim Jus omne Naturæ, ab illa quoque ejus proficiſcitur obligatio; ut adeò, ſi qui appetitum Societatis ejusq; conſervationem Juris Naturalis fontem unicum eſſe exiſtiment, fruſtra ſint futuri. Si enim omnis Juris obligatio principaliter ſuam autoritatem conſequitur à Deo, vel maximè eandem ab eodem autore habet Jus Naturæ, uti pluribus demonſtravi *in prolegom. ad Offic. Cicer. & Diſp. de Jure th. 11.* Quia vero Homo non ſolùm ad ineundam Societatem variis cauſis externis impellitur, ſed inſita appetitione Societates inprimis naturales deſiderat: & vero Natura hanc cupiditatem ideo Homini indidit, quod illas ſuas Societates ejus naturæ planè convenientes eſſe ſciret, inq; harum finibus ſuam felicitatem & perfectionem adſecutus adquieſcere poſſet, ideo ſimul illas Societates certo jure atque ordine inſtruit, qui ejus naturæ rationali exactè reſponderet, ut cum ſui ſimilibus honeſtè, feliciter & ſumma cum voluptate in iis vivere poſſet. Non igitur placet illa quorundam à Sarrokio repetita genealogia: *Indigentia abavia genuit metum, Metus avia genuit ſocietatem, Societas ejusq; cuſtodia genuit dictamina de officiis, adeoq; ſe matrem juri naturali pulchrè comprobavit. cap. 2. de Offic. n. 10.* Deus enim condidit Hominem animal rationale & natura Sociale. Idem Societates naturales inſtituit, & quidem Hominum bono: quod ut eſſet verè tale, non ſola utilitate externa commendabile, ſed perfectum atque perpetuum, etiam hominem cum homine in Societatibus certo jure conjungere & ſibi invicem obligare voluit.

XLVI. Ex his rectè poterit colligi, quanta ſit Juris Naturalis obligatio, quantaq; autoritas. Nam Ariſto-

teles loco ſuprà citato ajebat, quod ubique eandem vim obtineat, ſicuti ignis apud Græcos & Perſas, alibiq; terrarum urit. Unde & ipſi & aliis Græcis hoc Jus dicitur *κοινὸς νόμος*, ſeu, *τὸ κοινὸν δίκαιον*, *Communis lex*, ſeu, *Commune jus*: *Commune jus humanitatis*, Ciceroni & Apulejo: *Commune jus generis humani*, Senecæ: *Commune jus gentium*, Cornelio Nepoti: *Communis omnium lex*; Demonſtheni, Iſocrati & Quintiliniano. Pertinet huc textus ex 1. *Rhet. 13. pr.* ἔστι, ὃ μαντεύονταί τι πάντες φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον, κἂν μηδεμία κοινωνία πρὸς ἀλλήλους ᾖ, μηδὲ συνθήκη. *Eſt quoddam, quod profitentur omnes naturâ commune juſtum, & injuſtum, etiamſi nulla ſocietas invicem ſit nullaq́; pactio.* Cum enim hujus juris capita ſint ſtricturæ ipſius Juſtitiæ divinæ, & Providentia divina appetitum humanum, libertatis compotem, iis obligaverit, ipſorum hominum bono, ut hanc normam ſecuti, veram ſolidamq; beatitatem conſequi poſſint, & illa omnia hominum naturæ rationali & ſociali convenientiſſimè condiderit, ipſaq; Ratio promulgationem eorundem ſentiat, agnoſcat, intelligat, uti paulatim actus Intellectus primus in ſecundum invaleſcit, ideo his juribus omnes omnino homines obligari par eſt, eò quod ſint tales.

XLVII. Itaque veriſſimè poſt alios dixit Juſtinianus *d. §. 11. Inſt. de J. N. G. & C.* quod Jura Naturæ non ſolùm apud omnes gentes peræquè obſerventur, ſed divina Providentia conſtituta *ſemper firma & immutabilia* permaneant. Ariſtoteles quidem rem ipſam vidit, ſed cauſam ejus adſequi haut potuit, ut qui, Providentiam divinam quod attinet, parùm ſibi conſtare videtur. Verba ejus ex Sophocle petita notatu digniſſima, & cum iis,

quæ

quæ proximè præcedenti thesi recitavi, cohærentia hæc sunt: οὐ γάρ τι νῦν τε κἀχθές, ἀλλ' ἀεί ποτε ζῇ τοῦτο, κοὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου φανέη. *Non etenim id nunc, & heri, sed semper fuit. Et nemo scit, unde ejus ortus sit 1. Rhet. c. 13.* quid ergo prodest tibi, mi Philosophe, omnis tua scientia, utcunque magna & admiranda, si hoc cum Sophocle nescis? Lex quidem Dei æterna ab æterno fuit in Dei intellectu, ejus vero præcipua pars, Jus Naturale, declarari & promulgari cœpit cum genere humano, ex quo etiam ejus obligatio effectum nacta cum Ipso genere humano durabit. Sed hæc ignorasse videtur Aristoteles, recteq; se scire putavit, Mundum esse ab æterno.

XLVIII. Neque audiendus hic est M. Ant. Majoragius, qui *ad d. l. Rhet.* scribit, sibi videri, Philosophum per δίκαιον τὸ κοινὸν, *commune jus*, non solùm Jus Naturæ, sed & Gentium complecti voluisse: quam ad rem infirmo ibi utitur argumento, & facilè ex textu Aristotelis integrè collato redargui poterit. Est ergo hoc Jus adeò firmum & immutabile, ut ne DEus quidem illud velit aut possit immutare. Non vult, quia constanti hoc ordine Societates naturales ejus Providentia regere decrevit. Non potest, quia ut hoc jure & ordine actiones humanæ in Societatibus procedant, omnino Dei justitiæ est consentaneum, ut si ab illo jure recessum fuerit, non possit non violari Justitia divina, quæ cum Deo essentialis sit, DEus sibimet non repugnabit. Multò minus ergo quidquam in his mutare poterit Homo, quisquis ille fuerit, sive imperans, sive parens, imò ne universum quidem genus humanum vel tantillum in iis mutare poterit, etiamsi gigantea protervia contra Deum ferociens

ciens conſpiret. Peregregiè Cicero hac de re loquitur apud Lactantium *lib. 6. cap. 8. Huic Legi* (de Naturali ſermo eſt) *nec abrogari fas eſt, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari poteſt. Nec vero aut per Senatum, aut per Populum ſolvi hac lege poſſumus. Neque eſt quærendus explanator, aut interpres ejus alius: nec erit alia lex Romæ, alia Athenis: alia nunc, alia poſthac. Sed & omnes gentes, & omni tempore, una Lex & ſempiterna & immortalis continebit: unusq; erit communis quaſi magiſter & imperator omnium DEus ille, Legis hujus inventor, diſceptator, lator: cui qui non parebit, ipſe ſe fugiet, ac naturam hominis adſpernabitur: atque hoc ipſo luet maximas pœnas, etiamſi cætera ſupplicia, quæ putantur, effugerint.* Sunt hæc profectò auro contra cara, dignaq; quæ attentè expendantur; nihil enim in iis fruſtra aut temere poſitum eſt.

XLIX. Viderit ergo Dn. Oſiander, quomodo verum eſſe, & defendi queat, quod ille & *in Typo Leg. natur. th. 44. 45. & in Annot. ad Grotii lib. 1. de J. B. P. c. 1. th. 10. obſ. 5.* tam confidenter adſeverat, Legem Naturæ in ſtatu integritatis non eandem eſſe cum Lege Naturæ in ſtatu corruptionis. Hoc, ni fallor, ita ipſi excidiſſe videtur, quod Legem Naturæ per Habitum definiviſſet, & ceu quiddam Habituale, uti ipſe ait, Hominis animo inſidere dixiſſet, ut adeò nec Legum Naturæ in ſe & in abſtracto, nec animum hominis qualis eſſe debeat, ſed hunc corruptum, & iſtum habitum (ſcilicet!) vitiorum illuvie contaminatum & quaſi ſubmerſum conſideraverit. Neque etiam diſtinguendum eſt cum Martino Schokio *de Jur. Nat. th. 56.* inter præcepta Juris Naturalis Univerſalia, & Particularia, quaſi iſta nequeant, hæc vero mutari

tari queant. Neque enim fieri poſſe ait, ut ex cujusquam animo penitus deleatur hoc generale principium, Bona eſſe facienda, & Mala fugienda; etiamſi nonnulli homines aut populi putent, furtum, adulterium & ſimilia alia non eſſe turpia. De his enim quid ſentiendum ſit mox audiemus. Perquam vero ridiculus eſt Gratianus, qui *decret. diſt. 5.* profitetur quidem Jus Naturæ eſſe immutabile, ut tamen ſuam ſententiam protinus mutaſſe videatur, ſiquidem illius ſunt, quæ ibi leguntur verba: *Cum Naturale jus in Lege & Evangelio dicatur eſſe comprehenſum, quædam autem contraria his, quæ in lege ſtatuta ſunt, nunc inveniantur conceſſa, non videtur Jus Naturale immutabile permittere. In Lege namq́ præcipiebatur, Ut mulier, ſi maſculum pareret, quadraginta: ſi vero feminam, octuaginta diebus à templi ceſſaret ingreſſu: nunc autem ſtatim poſt partum eccleſiam ingredi non prohibetur.* Addit inſuper alia æquè inſulſa, & refutatione indigna.

L. Nec eſt quod quis objiciat contraria Juribus Naturæ patrata facinora & exempla, quorum nonnulla ſuprà recenſui. Nec enim in his ſpectandum eſt, quid factum ſit, ſed quid fieri debuit; uti omnino plurimùm à Facto Jus diſtat. Locum hic habere poteſt, quod Cicero in Tuſculanis Quæſtionibus de Natura dixit: *Nunquam naturam mos vincet; eſt enim ſemper invicta.* Scitè etiam diſtinguendum eſt inter id, quod Normæ & Regulæ vice actionibus eſt præſcriptum, & inter Actiones ipſas, quæ ad amusſim ejusmodi examinatæ ei modò conveniunt, modo ab illa longisſimè abeunt: adeoq; res diverſisſimæ invicem diſtinguendæ ſunt, Jus ipſum ejusq́, obſervantia aut neglectus. Sicuti ergo non mutatur lex humana factis

F 3 fortè

fortè subditorum contrariis solis; multò minùs Lex Naturæ, etiamsi pravo more corrupti integri populi contrarium fecerint, mutatiõnẽ hinc recipit. Illustrari hæc & superiora possunt perinsigni disputatione Socratis de legibus Naturalibus instituta apud Xenophontem *lib. 4. memorab. An quasdam, mi Hippia, non scriptas leges esse nosti? Eas, ait, quæ ubivis locorum eodem modo observantur. Hasne dicere potes, ait, ab hominibus esse conditas? Qui possim? inquit, cum homines universi convenire non possint, nec eodem sermone utantur. Quosnam igitur, ait, leges has condidisse arbitraris? Equidem, ait, has leges hominibus à Diis ferri existimo. Nam apud homines universos hoc primùm lege receptum est, Deos esse colendos. Annon & Parentes ubique locorum receptum est honore prosequendos esse? Etiam hoc, ait. Non & illud, quod neque parentes cum liberis, neque liberi cum parentibus consvescere debeant? Illa mihi lex, ait, mi Socrates, non jam amplius esse Dei videtur. Quamobrem? inquit. Quod enim advertam, nonnullos hanc non observare. At enim, ait Socrates, etiam alia multa contra leges committunt. Verum qui leges divinitus conditas violant, pœnas dant, quas homo nulla ratione potest effugere, quemadmodum nonnulli leges latas ab hominibus transgredientes, quò minus pœnas dent, vel latendo, vel vim adhibendo effugiunt. — — Sentio tecum, inquit, hac etiam in parte. Quid autem? de bene nobis facientibus vicissim bene merendum esse, annon ubivis gentium legibus consentàneum est? Est, inquit. Et committitur etiam adversus hoc. Quo fit, ut & illi, qui in hoc delinquunt, pœnas dent.* Memorabilis est textus in *lib. 1. magn. moral. cap. 34. Justorum quædam natura, quædam lege sunt. Verum arbitrari ita oportet, ne putemus nunquam*

exci-

excidere quæ natura sunt, quæ sanè etiam mutationem subeunt: ut, inquam, si jaculari omnes semper sinistra annitamur, tandem sinistra manu æquè ac dextra utemur. Atqui a natura sinistra est: at dextra nihilominus natura potiora sunt, sinistris, tametsi cuncta sinistra, sicut & dextra, facimus. Neque quod mutari hæc queant, ob hoc à natura non sunt: verum si ut plurimum diutiusque ita permaneant, & sinistra est sinistra, & dextra dextra, id quod à natura est. Idem in à natura justis, si nostro usu immutentur, non ob hoc â natura justa non fuerint, imò equidem fuerint. Nam quod ut plurimum perdurat, id propalam justum à natura est: quod vero nos constituimus, legeque sciscimus, id certè justum, atque etiam ex lege justum nuncupamus. Præstat igitur justum, quod à natura est, illi, quod ex lege. Hæc si Aristotelis sunt, merentur conferri cum iis, quæ leguntur *5. Nicom. 7. §. 5. & seqq.* ubi ita loquitur: *Id quod constat natura, immobile atque immutabile est, & ubique eandem vim habet; quemadmodum ignis & hic & apud Persas urit. Jura autem quotidie vident immutari. Sed hoc non est ita, cum sit tamen aliqua ex parte. Quanquam apud Deos fortassè nequaquam ita habens. Sed ut ut hoc habet, apud nos certè est aliquid quamvis naturale, tamen mutabile, etsi non omne. Veruntamen hoc non obstante Jus aliud natura valet, aliud non natura. Porro quodnam & quale etiam eorum, quæ aliter evenire, quæque mutari possunt, natura constet, & quod rursum non natura valeat, sed lege & consensu, siquidem ambo peræquè sunt mutabilia, facilè intelligitur. Ac cæteris quoque rebus poterit eadem distinctio accommodari. Manus enim dextra valentior est sinistrâ naturâ. Atqui evenire potest, ut aliqui sinistra perinde ut dextra utantur,* Hæc ille, cujus sententiam aliàs planiùs exposuimus.

LI. Ratum ergo sit, quod Cicero ait, neque factis contrariis, neque sanctionibus humanis Jus Naturæ posse *Abrogari*, hoc est, obligationem ejus omnino tolli & antiquari: neque posse ei *Derogari*, hoc est, obligationi ejus aliquam partem nova lege detrahi. *l. 102. ff. de V. S.* neque illi *Obrogari*, hoc est, legis naturalis infirmandæ causa novam ferri, uti Festus explicat: vel, ut aliquid ex prima lege mutetur, ceu hoc interpretatur Ulpianus *Instit. tit. 1. §. 2.* neque etiam *Exrogari*, id est, ex lege naturali eximi quidquam per legem novam, uti hanc vocem Festus accipit. *Surrogandi* vero potestas hominibus, quatenus id prudenter, vel saltem sine temeratione juris naturalis fit, competit, hoc est, ut aliquid per legislatores juri naturali adjici queat: qua de re pòst exactiùs erit dicendum. *Add. Barn. Brisson. de form. & Goedd ad d. l. de V. S.*

LII. Objiciat mihi quis autoritatem JCti, qui *l. 6. ff. de J. & J.* disertè ait, per jus civile arbitrarium Juri naturali non solùm aliquid addi, sed & detrahi. Atque idem exemplis confirmari posse existimet, quod Legislatores Romani Pacta nuda noluerint esse efficacia ad agendum, adeoq; illorum obligationem naturalem sustulerint. Primum quod attinet, notum est, à nonnullis Juri Naturali solere accenseri, quæ sunt libertatis naturalis. Atque hi ipsi cum perspicerent, non esse hæc Juris propriè naturalis capita, cœpit Jus naturæ dividi in Obligativum, quod est propriè tale, & Permissivum, quod καταχρηστικῶς tale dicitur. Quando igitur JCtus ait, Jure arbitrario detrahi Juri naturæ, commodissimè hoc accipi poterit de iis, quæ sunt Juris hujus

Per-

permiſſioni. Ita cum Natura cuivis licentiam venandi indulſiſſet, Jure civili poſitivo iſti detractum, atque hactenus libertas humana valdè fuit reſtricta. Neque alterum etiam argumentum nobis obſtat. Etſi enim cum Franciſco Connano non faciamus, negante, pactis obligationem ad agendum naturaliter efficacem ineſſe; non tamen id hinc conſequetur, Juris naturalis obligationem per jus arbitrarium tolli. Pacta enim ſigillatim conſiderata, quæ fortè Titius cum Sempronio init, non naturalis, ſed arbitrarii juris partem conſtituunt, etiamſi obligatio eorum fundamentum habeat in hoc generali Juris naturalis præcepto, Fides data pactisq; conſtituta eſt ſervanda. Deinde & hoc ſpectandum eſt, pacta eſſe leges privatorum, quorum certè placita non poſſunt legibus publicis aut poteſtati legislatoriæ præjudicare. Neque etiam verum eſt, quod omnis Pactorum obligatio tollatur aut perimatur, etiamſi Legislator lege poſitiva impediat & vetet, ne illa obligatio naturalis ſortiatur certum effectum civilem, ut inde in foro Romano agere liceat. Cum enim Obligationes naturales non ſint omnino ejusdem generis, quibusdam Jus Romanum adhuc multos effectus civiles tribuit, etiamſi efficaciam in foro Romano agendi iisdem ademerit. Ita ex naturali obligatione debitum poteſt compenſari. *l. 6. ff. de compenſ.* conſtitui. *l. 1. §. pen. ff. de conſt. pec.* novari. *l. 1. in fin. ff. de novat.* ejusdem per errorem ſoluti nomine competit retentio. *l. 10. ff. de O. & A. l. 19. ff. de cond. indeb.* Poteſt & fidejuſſor huic obligationi accedere. *§. 1. Inſt. de fideiuſſ.* & pignus. *l. 5. ff. de pignor.* Sunt aliæ naturales obligationes, quæ planè juris civilis poſitivi auxilio deſti-

tuuntur. Qualis est illa, quæ ex beneficio accepto oritur, & ád *ἀντίδωρα* devincit. *l. 25. §. 11. ff. de hered. petit. l. 54. §. 1. ff. de furt.* Unde Cicero pro Plancio, *Alia*, inquit, *est debitio gratiæ, alia pecuniæ.* Quæ ita explicat Seneca *lib. 3. de benef. Cum res honesta sit, referre gratiam, desinit honesta esse, si necessaria est,* hoc est, si exigi actione possit. Similiter si is, cui bonis interdictum est, quid promiserit, Jure civili Ro. adeo nulla hæc habetur obligatio, ut ne quidem fidejussorem admittat. *l. 6. ff. de V. O.* Nec major vis est transactionis de alimentis factæ *l. 23. §. 2. ff. de cond. indeb.* Et quamvis ex intercessione mulierum oriatur obligatio, actionem quidem pariens; hunc tamen fœtum in ipso partu enecat perpetua SCti Vellejani exceptio. *l. 40. ff. de cond. indeb. l. 9. C. eod.* Ex quibus omnibus apparet, obligationes naturales à Jure civili Ro. non fuisse penitus sublatas, sed ex his alias omni juris positivi præsidio fuisse destitutas, alias certos quosdam in foro civili effectus obtinuisse, quosdam vero iis denegatos fuisse, ut interim ex his naturalibus obligationibus debitæ præstationes cujusque religioni conscientiæ commissæ, non autem peremptæ fuerint.

LIII. Numquid vero adeò immutabile est Jus Naturæ, ut ne quidem Dispensationi locus sit? Antequam ad hanc quæstionem respondeatur, primò omnium vox illa explicanda est. *Dispensare*, est obligationem legis, universaliter alioqui conceptæ, atq; ita universaliter obligantis, certis casibus relaxare, ejusq; vim & effectum, quem absque dispensatione habitura in iis esset, suspendere. Unde protinus illud rectè colligitur, tale quid invito legislatore fieri non posse, imò potestatem dispensandi cum ipsa pote-

potestate nomotheticâ inseparabili nexu cohærere, neque illam cuiquam nisi Legislatori competere. Quæstionem igitur propositam quod attinet, sequitur, saltem Homini non esse fas aut integrum, ut sibi dispensandi autoritatem velit sumere in Jure Naturali; etiamsi contrarium fortè adfectent Tyranni, aut is qui his in terris pro Vicedeo se gerit. Dionysio Syracusano, matri stuprum intentanti, & legibus solutam potestatem obtendenti, illa respondit, *Civilia illum posse jura mutare, at minimè naturalia.* Præclara vox est T. Quintii ad Antiochi legatos apud Livium *lib. 24. Honesta aut prima aut sola pensare decet principi orbis terrarum populo & tanto Regi.* Sed nec ipse Deus dispensatione in his uti vult, aut potest, propter easdem, quas paulò antè exposui, rationes. Sic enim saltem interdum, & certis casibus, Deus sui Juris, imò suæ Justitiæ effectum impediret: id quod est absurdum, & contradictionem quandam implicat, dicere, Deum esse, & tamen ejus attributum essentiale saltem quibusdam casibus cessare atque exspirare: quod perinde est, ac si dicas, Deum istis casibus Deum non esse. Liquet hinc, illum ViceDeum etiam ipsa autoritate divina majorem sibi arrogare, eamq; ad infringendam æternam Dei voluntatem & immutabilem justitiam pessimè usurpare. Manifestum quoque ex his est, quàm malè sibi suæq; causæ consulant ii, qui Polygamiam contra Jus naturæ esse contendentes, ubi ipsis exempla Sanctorum veterum objiciuntur, ad sacram Dispensationis anchoram confugere solent, ac si Deus Jus naturæ, polygamiam, ut ipsi opinantur, omnino vetans, singularibus causis motus in gratiam illorum parum relaxaverit, hoc est, Justitiæ suæ æternæ &

immutabili necessarium effectum dempserit. Ita scilicet evenit, ut falso uno posito, necessariò plura sequantur.

LIV. Vix dici potest, quàm grandes multosq; errores pepererit hæc de Dispensatione disputatio. Nam Guilielmus Occamus, Andreas de Castro novo, Gerson, Petrus de Aliaco, & alii docuerunt, Deum circa omnia præcepta Decalogi, adeoq; circa Jus Naturæ etiam dispensare posse, hac cum primis ratione moti, quod nihil per se sit bonum malumve, sed demum propter liberam Dei voluntatem illa censenda esse talia. Pestilentissimum hoc dogma recoxit haut ita pridem Jo. Szydlovius, de quo suprà. Adducuntur quoque in argumentum istiusmodi persuasæ Dispensationis exempla ex S. Scriptura, de Naamane in æde Rimnonis tempori serviente: de juramentis per creaturas permissis: de præcepto Sabbathi relaxato: de Jehu contra regem & regiam familiam arma capiente: de Abrahamo filio, & Simsone sibi necem parante; de Osea meretricem sibi jungente: de Israëlitis vasa aurea & argentea commodatò accepta amoventibus: de obstetricibus mendaciis præmium meritis.

LV. Joannes Duns Scotus, cum & ipse minùs rectè vocem Dispensationis accepisset, ita existimavit: quod præcepta Primæ Tabulæ Decalogi prorsus indispensabilia, Secundæ vero Tabulæ per divinam potentiam dispensationem recipiant; ut tamen in præcepto de Sabbatho aliquid positivum adgnoverit. Durandus illud tantùm de quarto & quinto præcepto adfirmat, de reliquis, sive adfirmativis, sive negativis, negat. Joannes Major eò propendet, quod omnia præcepta adfirmativa sint dispensabilia, non autem negativa, nisi quod ex his quintum de

non

non occidendo excipiat. Rectiora docuit Thomas, eumq; secutus Dominicus Soto: ut adeò inter Scotistas & Thomistas ea de re exstiterit contentio: quorum hi Jus Naturæ omne à Dispensatione intemeratum esse volunt. Idem contra superiores defendunt ex Pontificiis, Cajetanus, Richardus, Tostatus, Ludovicus Molina: ex Reformatis Cregutus & Autor Anonymus Belga *diss. Epist. de Justo & Decoro. p. 52.* ex nostratibus Meisnerus, & tot alii, viri pii & doctissimi.

LVI. Nuper quoque animadverti, bonum dormitasse Homerum. Quippe Mevius in suo *Prodr. insp. 2. n. 38.* grandem errorem inculcat, *quod Jus Naturæ sit quidem immutabile, non tamen supra Deum sit evectum, ut Deus ei subsit, & aliquando ex malo bonum efficere non possit.* Mox ita loquitur: *Dispensando potest Deus indulgere, quæ alias naturaliter improba, imò & injungere, multò magis facere.* Nimis hæc sunt φοςῦκά, quæ summo alioqui Viro excidisse nollem. Imò ne quidem hoc ulcus tetigissem, nisi periculum esset, lectorem eo vel infectum, vel saltem offensum iri. Neque igitur Jus Naturæ ita est comparatum, ut propter qualitatem internam unquam ejus obligatio cesset aut deficiat: neque illud mens humana penitus ejerare, aut ex conscientia expellere potest: neque vi aliqua externa humana abrogari, imò ne quidem ab ipso Deo mutari vel omnino, vel ex parte potest, etiamsi ejus veritas ab istorum injustitia detineatur, aut hujus absolutam potentiam accersas. Nunquam enim hac Deus utetur, aut uti potest, ut permittat & approbet peccata, suæq; Justitiæ sibiq; ipsi repugnet: quod absurdum dictu est atque impium. Vide prolixè hac de re disputantem, & objectionibus

ſuprà *th. 54.* motis ſigillatim reſpondentem *Oſiandr. typ. leg. nat. th. 48. & ſeqq. & ad Grot. lib. 1. de J. B. P. c. 1. th. 10. obſ. 3. p. 180. ſeqq.* Addatur quoque ipſe Grotius *d. l. n. 10.*

LVII. Alii alia etiam ratione illam hujus juris Immutabilitatem impugnant. Cum enim illud Jus normam det actionibus humanis, harum verò ſingularia & circumſtantiæ infinitis modis varient, ſic ut legum naturalium norma alia atque alia illis ſit applicanda, & actionibus ſpecie licet iisdem eadem tamen lex applicari nequeat; ideo putant, ipſum Jus naturæ in ſe eſſe mutabile. At ſicuti veriſſimum eſt, actiones humanas plurimis mutationibus eſſe obnoxias; non tamen hinc colligendum eſt, perinde quoque ipſa jura, & quidem naturalia mutari. Poſcit quidem illa actionum varietas diverſam jurium applicationem, ut tamen illa jura in ſe & citra applicationem ſint immutabilia. Nam illa varia juris naturalis applicatio hoc nobis argumentum ſeu indicium præbet, quod ejus obligatio ad actiones multùm diſſimiles non uno modo pertineat, non quod ipſa illa obligatio mutationem in ſe recipiat, ut modò obliget, modò non obliget, etiamſi actiones planè eodem modo ſe habeant. Nam propter hanc actionum humanarum varietatem Jus etiam Naturæ non una aut paucis ſed multis admodum Legibus eſt proditum, quas Prudentia Judiciaria ita interpretatur & applicat, ut cuique actioni ſuum conveniens jus dictitet, non ut jura ipſa mutet aut pervertat. Neque enim Prudentia Judiciaria adverſa eſt Prudentiæ Nomotheticæ, ſed huic iſta ſubſervit, ſic ut diverſa jura diverſis actionibus convenienter applicando quarumlibet legum obligationem potius conſervet,

quàm

quàm mutet. Nam, ut verbo dicam, diversas leges diversis actionibus applicare, non est mutare leges, sed demonstrare atque dijudicare, quas actiones quæ leges adficiant, suaq; obligatione quomodo & quatenus concernant aut complectantur. Ut adeo materia Juris Naturalis externa ab ipso illo probè sit discernenda.

LVIII. Hinc proclive jam est varias inter Jus Naturale & Arbitrarium differentias arcessere. Illud unicè à Providentia, hoc à legislatorum libera voluntate originem & autoritatem habet. Illud suapte natura vel debitum vel illicitum est: hoc ex arbitratio placito & instituto. Illud omnes obligat homines, hoc sua natura non item. Illud est immutabile, hoc multam mutationem recipiet. Illud juxta ideam Legis divinæ æternæ est conditum, hoc statui civitatis aut alii speciali vel privato bono accommodatum esse solet. Illud cum ipso genere humano cœpit, cumq; ipso durabit: hoc diverso tempore & cœpit, & durat. Illud à Deo promulgatur in animis hominum singulari prorsus modo, per Rectam Rationem, divinæ particulam auræ: hoc, vel viva voce, vel scriptura, expressa aut tacita approbatione, & voluntate legislatoris, vel immediate, vel aliorum ministerio significata. Illud pro fine præcipuè habet Honestatem, ut per actiones justas & honestas homo & adquirat suam felicitatem, & similibus actionibus eandem retineat & excerceat: hoc sibi propositam habet præcisè considerandam Utilitatem. *Gifan. ad lib. 5. Nicom. cap. 7. verb. τὰ δὲ κατὰ συνθήκην. p. m. 404.*

LIX. Quanta sit Juris Naturalis autoritas, & quantum hactenus etiam sit inter hoc & Jus Arbitrarium discri-

crimen accepimus. Quemadmodum vero in tanta Juris Arbitrarii varietate unum alteri ſæpe cedere cogitur, ſic ut dignioris autoritas nervum minus præſtantis, obligationem, planè incidat, & vel omnino vel ex parte tollat, vel ſaltem, eam ſuſpendat; ita Juris Arbitrarii omnis nulla eſt autoritas, quoties illud Juri Naturali repugnat. Vid. Autor anonymus Belga *diſſert. Epiſtol. de Juſto & Decoro, p.* 18. Cum enim Juris in genere conſiderati condendi poteſtas à maximè diverſis proficiſcatur autoribus, non poteſt non etiam diverſa tam multiplicis juris eſſe autoritas. Vel enim pares inter ſe jure ex placito pactoq; conſociantur: vel ſuperior obligat inferiorem, ſic ut hic parendi neceſſitate adſtrictus, alter imperandi poteſtate ſit præditus. Et viciſſim qui certis fortè hominibus ſuperior eſt, ut illis juris normam præfinire poſſit, alii fortè parere neceſſe habet. Tandem vero eò res redit, ut omnis arbitrarii juris legisq; latorum autoritas omnipotentis & juſtiſſimi Numinis imperio ſubſit, juxta illud Poëtæ:

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipſos imperium eſt Dei.

LX. Non minus utile quàm jucundum fuerit, ſpecimina quædam iſtius Jurium ſubalternationis (ut ita appellare liceat) attentiùs intueri. Ordiemur à Teſtamentis. Teſtamentum ex lex quædam privata. *Nov.* 22. *cap.* 2. Et quamvis teſtandi liberam facultatem eſſe velint; nihil enim eſt, quod magis hominibus debetur, quàm ut ſupremo voluntatis, poſtquam jam aliud velle non poſſunt, liber ſit ſtylus, & licitum quod iterum non redit arbitrium, *l.* 1. *C. de SS. eccleſ.* Nemo tamen poteſt

in

in ſuo teſtamento cavere, ne Leges in ſuo teſtamento locum habeant. *l. 55. ff. de legat. 1.* id quod ibi plurimis exemplis declarat Dion. Gothofredus. Cum igitur teſtator voluiſſet, ne ſcriptus heres Falcidia uteretur, reſpondit JCtus, privatorum cautione legibus non eſſe refragandum. *l. 15. pr. ff. ad l. Falcid.* Itaque licet in dubiis id ſemper agendum eſt, ut quam tutisſimo loco res ſit bona fide contracta, hanc tamen exceptionem ſuggerit JCtus, niſi cum apertè contra leges ſcriptum eſt. *l. 21. ff. de reb. dub.*

LXI. Tranſeamus ad Pacta, quæ item ſunt leges privatorum. Hi ergo ſi quas inter ſe conventiones inſtituant, cavere debent, ne illæ legibus publicis obluctentur. Nam pacto publicum jus infringi non poteſt *l. 20. ff. de relig.* Jus publicum privatorũ pactis mutari nõ poteſt. *l. 38. ff. de pact.* Itaque contra juris civilis regulas pacta conventa rata non habentur. *l. 28. ff. eod.* Nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus ſubſecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente, inquiunt Impp. *l. 5. C. de legg.* Et ideo Prætor pacta conventa adverſus leges, plebiſcita, ſenatusconſulta, edicta principum inita, ſe ſervaturum eſſe negat. *l. 7. §. 7. ff. de pact.* Et generaliter quoties pactum à jure communi remotum eſt, ſervari hoc non oportet *l. 7. §. 16. ff. de pact.* Multò minùs aliquod jus parere poſſunt illa pacta, quæ bonis moribus repugnant. *l. 6. C. de pact. l. 30. C. eod. l. 4. C. de inutil. ſtipul. l. 1. §. 7. ff. depoſ. l. 14. §. 1. ff. ſolut. matrim. l. 61. ff. de V. O. l. 35. §. 1. & l. 134. ff. eod.* Minimè omnium obligandi vim habent illa pacta, quæ turpitudinem continent, aut quovis modo Juri Naturæ refragantur. Si

igitur ob maleficium, ne fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventione. *l. 7. §. 3. ff. de pact.*. Nam pacta, quæ turpem causam continent, non sunt observanda, veluti si paciscar ne furti agam, vel injuriarum, si feceris; expedit enim timere furti, vel injuriarum pœnam. *l. 27. §. 4. ff. eod.* Generaliter novimus, turpes stipulationes nullius esse momenti. *l. 26. ff. de V. O.* veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se facturum promittat. Nam etiam officio Prætoris continetur, ex hujusmodi obligationibus actionem denegari. *§. 23. Inst. de inut. stip. l. 27. & 123. ff. eod.* Imò istiusmodi pacta & conditiones pro impossibilibus rectè reputantur. Facta igitur quæ lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, &, ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est. *l. 15. ff. de condit. instit.* Itaque non videtur defectus conditione, qui hujusmodi parere conditioni non possit. *l. 8. §. 7. ff. eod. Guil. Grot. de princ. Jur. nat. cap. 4. n. 8.*

LXII. Non magis etiam Magistratibus, quàm privatis, istiusmodi conventiones inire licet, unde Hadrianus rescripsit, conventione Duum virorum jus publicum mutari non posse. *l. 1. §. 9. ff. de magistrat. conven.* Quò igitur major est Legislatoris cujusque autoritas, eò minus ejus voluntati & sanctionibus obniti aut detrahere possunt illi, qui illorum imperio parent. Maxima vero obsequii gloria hæc est, quo Juri Naturæ ejusq; autori reverentia & obedientia præstatur ad quam etiam summi in terris Principes ac Respublicæ, imò totum genus humanum sine ulla refragandi licentia obligantur Hinc profitetur JCtus Jura sanguinis nullo jure civili dirimi posse. *l. 8. ff. de R. I.*

Ita-

Itaq; licet jure civili Ro. cum servis non matrimonium, sed tantùm contuberniū contraheretur, hactenus tamē etiam serviles cognationes observandas esse monet JCtus, quod in contrahendis matrimoniis naturale jus & pudor inspiciendus sit. *l. 14. §. 2. ff. de rit. nupt. l. 42. ff. eod. l. 197. ff. de R. I.* Cum igitur Lex sit inventum ac munus Dei, juxta Demosthenem, debeatq; esse regula justorum atque injustorum, juxta Chrysippum, *l. 2. ff. de legg.* summam curam, sollicitudinem ac prudentiam Legislatores in condendo jure arbitrario adhibeant, ne quid Juri Naturali videantur delibare aut detrahere. Si quæ enim tales leges fuerint latæ, quæ isti juri adversentur, Providentia divina protinus intercedit, suiq; juris autoritatem non solùm conservat, sed tali juri arbitrario omnem obligandi vim demit, subditosq; ad contraria adstringit. Quod si fortè tyrannica vi legislator istiusmodi juribus autoritatem asserere velit, summum illud jus summa erit injuria, locumq; habebit id, quod ait JCtus: *Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet. l. 29. ff. de legg.*

LXIII. Cum vero non raro eveniat, ut inter alias satis bene prudenterq; latas leges quædam deprehendantur, quæ Juri Naturali repugnant, quales etiam in systemate legum Romanarum occurrunt; tantò major cautio à Legislatoribus adhibenda est, quò latiùs illarum vitium grassatur. Peccant enim ea re non solùm ipsi Legislatores, sed & peccare jubent subditos, dum parere ejusmodi legibus eos volunt. Sed & gravius peccare faciunt Judices, qui juxta talium legum normam actione examinant, examinatas dijudicant, & pro re nata puniunt; cum tamen istiusmodi leges normæ vicem sustinere nequeant, & harum legislator

Avius à vera longè ratione vagetur.

Hinc sœpe pugna oritur inter Jus Naturæ & Legitimum, inter strictum rigidumq; jus & Æquitatem, inter praxin fori interni & externi: ex quibus quænam prævalere debeat, in thesi dijudicatu facile est. Ubi vero ad hypothesin ventum est, hæret sæpe aqua, hæsitat conscientia. *Guil. Grot. de prin. Jur. nat. cap. 6. n. 12.* Nam & in alteram partem proclivis est lapsus, ut opinione æquitatis, & rationis naturalis, facilè quis errare possit: qua de re jam conquestus olim fuit Celsus, & nos illud pluribus ostendimus *Disp. nostra de Æquitate. Mevius in Prodr. Insp. 2. n. 20. seqq.* qui etiam Legum Naturalium subordinationem ibi commendat *n. 43. seq.*

LXIV. Superiora quod attinet, nonnullis illa declarabimus exemplis. In quodam Germaniæ opido hoc Statutum obtinet, ut in concursu omnibus creditoribus extraneis incolæ istius opidi jure civitatis præferantur. Hujus opidi civi cuidam, præter alios tempore aliisq; rebus posteriores creditores etiam pecuniam credidit vidua quædam, quæ cum domicilium alibi haberet, ut de credito securior esset, à magistratu illius opidi pretio dato civitatem sibi adquisiverat. Cessione bonorum à debitore facta contentio, uti fit, inter creditores ratione prærogativæ exstitit, volentibus viduam sibi postponere creditoribus iis, qui illius opidi cives erant, quamvis nullo alio jure illa potiores, & tempore etiam posteriores essent. Secundum hos judicatum fuit à tribus JCtorum collegiis, propter privilegium Statuto tributum, & quod vidua non omnia omnino munera & onera exemplo creditorum civium, qui isthic domicilium habebant, sustinuisset, ne-

que

que adeò omnes numeros civis impleſſet. Mihi non ſolùm hoc durum, ſed periniquum fuit viſum. Si enim hoc Statutum cum Jure Naturæ contendatur, vix ac ne vix quidem juris autoritatem habebit, quod videatur Juri Naturali inimicum eſſe. Hujus enim juris regula eſt, Solve quod debes. Cumq; contractuum commoda, quatenus à Jure Naturæ definita ſunt, non magis ad indigenas vel cives, quàm extraneos pertineant, tam his quàm iſtis pecunia mutuò data eſt ſolvenda. Itaque ſi a pluribus creditoribus ſub hypotheca bonorum iſtius opidi civi pecunia ſit credita, quorum creditorum alii ſint item cives, alii extranei, & iſti nulla alia niſi civitatis, hi vero temporis prærogativa nitantur, horum ſanè jus prius & potius etiam jure naturæ quæſitum, ſolo civitatis jure non videtur poſſe abſorberi, niſi iſtos cum horum injuria velis locupletiores facere. *l. 206. ff. de R. J.* Atque iſtis per hos iniquam conditionem inferre. *l. 74. ff. eod.* Sanè ſi cauſas illas, propter quas creditores alii aliis præferri ſolent, expendas, nonnullas earum etiam naturali ratione commendari deprehendes. At ut ſolo jure civitatis jus lege naturæ creditori extraneo quæſitum auferatur, non ſolùm iniquum, ſed & ingrati erga exteros benefactores animi argumentum eſt. Ut vero ad hypotheſin redeamus, nonne viduæ jus civitatis à magiſtratu, & quidem cum onere, adquiſitum, ſaltem ad hoc prodeſſe debuit, ne à civibus poſtponeretur, ſolo jure civitatis, quibus illa tempore & jure prior erat? Etſi enim non omnia onera civica ſuſtinuit, regeri poteſt, quod neque omnia commoda civitatis perceperit, cum alibi haberet, ibique plerasque ſuas fortunas posſideret. Velim me ferant diſſentientem æquo

animo dissentientes, locumq; dent Græcorum proverbio: ἄφθονοι τῶν μουσῶν θύραι.

LXV. Si injuria lacessitus suum adversarium ad duellum provocet, eumq; confodiat, quæri solet, an ordinaria L. Corneliæ pœna sit adficiendus? siquidem non nisi animo ulciscendi provocatio sit facta, cum Judicis non deesset præsidium, Jus Naturæ illum homicidam talionis pœnæ subjiciendum esse monet. Moribus tamen & praxi aliud receptum esse tam suo quàm plurimorum aliorum suffragio comprobat, *Carp. p. 1. pr. crim. q. 29. n. 75. seqq.* Quia vero hæc provocatio propositam habet omni jure prohibitam vindictam, neque quisquam sibimet jus dicere, sed legitimis remediis uti debet, nostram sententiam ceu rectiorem jam confirmarunt *Bachov. ad Wesenb. ad l. Aquil. n. 4. & Hahn. ibid.*

LXVI. Plurima ejus generis exempla suppeditari possent, & subinde talia JCtis & Judicibus decidenda exhibentur, ubi ejusmodi Juris positivi & Naturalis conflictus cernitur. Quod si dicas, non omnium, quæ à majoribus constituta sunt, rationes reddi posse: imò rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri non oportere, alioquin multa ex his, quæ certa sunt, subversum iri, *l. 20. & 21. ff. de legg.* Respondeo, me nullo modo suadere, imò dissuadere, ut temere quis a norma juris positivi recedat, etiamsi ejus ratio sit obscura, aut incerta, aut illud habeat quid etiam incommodi: at si evidens sit inter illud & Jus naturæ pugna, hujus autoritatem omnino prævalere volo, & istius tunc esse nullam dico, ut adeò Judices talibus casibus Juri Naturæ, non vero ei adversanti juri positivo, suam sententiam attemperare debeant.

Bene Jacobus Gothofredus, Utrum aliquando jus civile à naturali jure recedere possit, ne quidem quæri posse, ait ad *l. 8. ff. de R. I. n. 4.*

LXVII. Si quis hominem sanum & valentem telo lethifero doloq; malo percutiat, glande fortè plumbea transverberet, aut gladio transfodiat, isq; protinus in terram concidens mortem oppetat, & non inspecto vulnere sit sepultus, quæri solet, an homicidia ordinaria pœna homicidii sit adficiendus? Multi id negant, Carpzovius pernegat. Carolus V. Imp. noluit sanè inspectionem vulneris à Judicibus negligi, ceu videre est ex *Art. 149. constitt. crimin.* Si tamen is conferatur cum *Art. 147.* perspicuè significatur, discrimen quoddam esse habendum, an ulla ratione dubitari possit, fueritne vulnus lethale, nec ne. Non equidem repugno, ut utroque casu legitima fiat vulneris inspectio, si tamen posteriori casu negligatur, & ex vulnere accepto protinus quis obierit, talionis pœnam Jus Naturale exigere, & peccare illos puto, qui homicidas hoc obtentu ab ordinaria pœna liberare satagunt. *Brunnem. de proc. inquis: cap. 7. n. 20.*

LXVIII. Docent nonnulli, cautos debere esse patronos, homicidii reum quempiam acturos, ut in libello simpliciter proponant, homicidiũ esse perpetratum, qualitatem vero cædi nullam adjiciant; hoc enim si factum fuerit, non solum homicidium, sed & qualitatem ei adjectam ab accusatore esse probandam. Hactenus bene. Quod vero insuper inculcant, si qualitas adjecta probari nequeat, fortè quod dolo dicatur fuisse commissum homicidium, quamvis de ipsa cæde, & culpa homicidæ constat, illum tamen simpliciter esse absolvendum, neque reum

reum denuo propter culpam vel accusari, vel puniri, imò ne quidem civiliter conveniri posse; id juri naturæ planè repugnat. Hæc tamen tanquam *cautela elegans & aurea, mentiq; summè infigenda* commendatur, *per quam quis onus probandi in accusatorem transferre, & se à pœna homicidii eximere potest, etiamsi maximè aliquem dolosè occiderit.* Ita loquitur *Berlich. p. 4. concl. 14. summ. & n. 2.*

LXIX. Solent etiam patrato homicidio id agere homicidæ, eorumq; advocati, ut cum occisi vidua, liberis vel propinquis, pecunia data aliisve rationibus transigant, atque hi accusationi juriq; suo ita renuntient. Hoc ubi impetratum fuerit, contendunt nonnulli, homicidam illum ordinariæ pœnæ eximendum esse. Malè. Quoties enim ita decernitur, invito hoc fit & Jure Naturæ, & Divino arbitrario. Per istiusmodi enim delicta duplex ferè committitur læsio, quarum altera Justitiam Universalem, altera Particularem offendit. Utraque suam sibi poscit satisfactionem, sic ut privata transactio vel satisfactio minimè præjudicare possit Reipublicæ, quò minùs illa propter leges violatas pœnam de facinoroso sumere queat. *l. 2. C. res int. alios act.* Ut vero homicidæ magis sint securi de supplicio evitando, alii etiam hanc insuper cautionem iis commendant, ut curent, à magistratu transactionem illam cum privatis initam confirmari. Sanè Jus Naturæ non repugnat, ut hoc ita fiat: at ut hac autoritate privatæ transactioni & satisfactioni à magistratu accommodata publica vindicta detrimentum accipiat, & Justitiæ Universali debita satisfactio denegetur, Juri Naturæ adversum est. Pleniùs hanc iniquitatem exhibet *Oldekop decad. 2. qu. crim. 1.*

LXX. Ex

LXX. Ex definitione suprà tradita etiam inprimis diligenter explicandum est, quid sit Recta Ratio, & quomodo per eam in animis hominum Jus Naturæ promulgetur. Guil. Grotius *de prin. Jur. nat. cap. 3. n. 5.* Nullum enim jus cum effectu obligat, nisi ubi promulgatum, & per promulgationem iis, à quibus obsequium exigitur, cognitum fuerit. Illustrari hoc ipsum poterit verbis Ludovici Molinæ *de Just. & Jur. tom. 5 tract. 5. disp. 70. Quo fit, ut Promulgatio, de qua nobis hoc loco est sermo, non sit solùm conditio, sine qua lex non obligat; sicut applicatio ignis ad stupam est conditio, sine qua vis ignis naturalis, quam iam ignis ante eam applicationem integram in se habet, stupam non inflammabit; sed sit quidpiam Legis completivum, atque adeò completivum vis seu virtutis Legis ad subditos obligandum.* Quæ sit Recta Ratio, paucis hic repetam, quod aliàs de ea exactiùs egerim. Ratio seu Intellectus significat ipsam illam in homine facultatem, quæ ratiocinandi & intelligendi potentiam essentialiter habet atque possidet. Ut vero sit Recta, per suam Virtutem obtinet. Virtus enim hoc præstat, ut Facultatem illam, cujus virtus est, & dicitur, perficiat, & illam ad munus suum rectè, promptè ac facilè obeundum instruat. Hæc Rationis ὀρθότης, non ut ipsa Ratio seu ratiocinandi Facultas, nobis connascitur, sed industria aliisq; adminiculis adquiritur. Cumq; Ratio vel in rebus Necessariis, vel Contingentibus, atque his vel πρακτοῖς, vel ποιητικοῖς, *activis vel effectivis*, versetur; non poterit in tam dissimili materia rectè se gerere, si una virtute perficiatur, sed conciliabunt hanc rectitudinem omnes illi habitus, quibus in necessariis & contingentibus rectè possumus ἀληθεύειν, *verum colligere.*

Istiusmodi habitus recensentur ab Aristotele *6.Nicom.3.§.2.* quinque: Intelligentia, Scientia, Sapientia, Prudentia & Ars. Tres priores perficiunt intellectum Theoreticum, ut debito modo in necessariis possit *ἀληθεύειν*. Prudentia perficit Intellectum Practicum, strictè hic accipiendum; nam interdum etiam Effectivum solet latiori significatione usuq; comprehendere, ut in rebus agendis, seu quid in vita sequi, quid fugere conveniat, rectè se gerat. Hinc ita Aristoteles *6.Nicom. ult. §.17. Recta Ratio est ea, cui Prudentia moderatur.* Et §.21: *Recta de talibus rebus Ratio est ipsa Prudentia.* Denique Ars perficit Intellectum Effectivum, ut in effectivis dextrè suo munere fungatur. Si itaque Rectam Rationem distinctè cognoscere lubeat, erit illa triplex, Theoretica, Practica, Effectiva. Adeoq; si cui Recta Ratio absolutè & simpliciter tribuatur, necessum est ut omnibus his Intellectus virtutibus perfectè instructus sit, ad veritatem in qualibet materia, theoretica, practica, vel effectiva, feliciter indagandam. Si igitur fortè à quibusdam Philosophis Recta Ratio tantum referatur ad Intellectum Practicum Prudentiæ habitu instructum, fit illud respectu substratæ materiæ moralis, quam tractant, cum alioqui non hoc uno habitu circa quamlibet materiam, sed tantùm circa *τὰ πρακτὰ*, *res agendas*, Intellectus humanus perficiatur.

LXXI. Quemadmodum vero conformitas actionum humanarum cum legibus naturalibus non sola absolvitur Prudentia, sed Prudentia & Virtute morali; sic ut per Prudentiam legum naturalium promulgatio fiat, & actiones ad earum normam dirigantur: appetitus autem virtute

mo-

morali perficiatur ad obsequium legibus præstandum. Ita enim Philosophus *6. Nicom. 12. §. 16. & 17.* docet: ἔτι, τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κατά τι τὴν Φρόνησιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ τὸν σκοπὸν ποιεῖ ὀρθόν. ἡ δὲ Φρόνησις, τὰ πρὸς τοῦτον. *Præterea ex Prudentia & Virtute morali opus absolvitur. Virtus enim scopum propositum agenti rectum efficit: Prudentia vero ea, quæ ad scopum ducunt.* Quodnam quæso hic intelligitur hominis ἔργον, opus proprium, & quale hoc est ejus ἀποτέλεσμα, perfectum opus? Proprium hominis opus est, agere secundum virtutem & rectam rationem. ἐστιν ἔργον ἀνθρώπου, ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον, καλῶς πραττομένη, *Est opus hominis, operatio animæ secundum rationem, & bene seu secundum virtutem moralem perfecta. 2. Nicom. 7. §. 41. & 43.* Perfectum idem opus inde cernitur, si actiones humanæ exactè conveniant cum norma legum naturalium. Sicuti enim opificum ad amussim composita opera ἀποτελέσματα appellari consueverunt; ita actiones ad regulam Prudentiæ & Virtutis compositæ suum in illa convenientia ἀποτέλεσμα consequuntur. ἕκαστον εὖ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖται, *Quodlibet opus perfectè secundum propriam suam virtutem perficitur. 2 Nicom. 7. §. 43.* Proprium igitur Hominis opus cum sit, Honestè justeq; vivere per virtutes suæ naturæ maximè proprias, Prudentiam & Virtutem, etiam hujus sui operis perfectionem harum præsidio adsequitur.

LXXII. Differueram jam antehac de Recta Ratione in Prolegomenis ad Officia Ciceronis, ostenderamq; commonstrari quidem homini per eam posse, quæ sint naturâ Honesta & Justa, vinculum tamen Obligationis, quod Juri Naturali inest, ab ea non satis aptum, sed ipsum

Deum, principem ejus autorem constituendum esse. Hæc à se lecta cum Vir quidam doctissimus probasset, illud tamen in me desiderat, quod certiora non suggesserim §. 46. adeoq; §.55. ad Deum tandem recurrerim. Disputaverat ille de Natura Honesti: cumq; jam instituisset quærere normam Honesti, dicit eam non posse esse Rectam Rationem, quia Honestum considerari velit, *quatenus obligationem aliquam subinfert, hominesq́, omnino omnes adstringit, ut sic & non secus agant.* §.14. Mox ait, ideo me tutiora adferre nequivisse, quod §.33. fundamentum Honesti destruxissem, Legem Naturæ cum Recta Ratione miscuissem, τὰς ἐννοίας κοινὰς adnatas inficiatus fuissem, ac Apostolum auxilio Thomæ Aquinatis à suo sensu ac scopo detorsissem; nam distincta illa duo esse, Legem Naturæ & Rectam Rationem: illam principia practica communissima nobis per generationem insita complecti; Rationem autem rectam conclusiones inde deductas indigitare. Doleo sanè, illum neque se neque me loquentem satis intellexisse. Primò quidem in eo labitur, quod Honestum omnino cum obligatione intellectum velit. Etsi enim sæpe Honestum cum Justo quasi συνωνύμως conjungatur, revera tamen Honestum à Justo secerni potest, & pro re nata debet: ceu jam tum indicavi in iisdem Prolegomenis §. 15. Quæ enim inter Virtutes Morales omnes & Justitiam Universalem differentia est, eadem inter Honestum propriè dictum & Justum ferè cernitur. *Vid. diss. mea de Justitia Univ.* Deinde quamvis verum sit, Rectam Rationem differre à Lege Naturæ, commentitia tamen explicatione illud discrimen incrustat. Non minus enim Jus Naturæ ex conclusionibus, quàm principiis quibus.

busdam universalioribus constat. Et Recta hic Ratio significat Intellectum Practicum Prudentiâ perfectum, quæ quascunq; Leges naturales, sive principii sive conclusionis instar habentes nobis promulgat. Quod enim alibi ait, Deum Leges naturales promulgare, quoties illas naturali generatione posteris adgnasci patiatur; ipsius quidem hypothesi servit, at mihi verisimile non fit. Cum enim ipso fatente Promulgatione voluntas legislatoris patefiat, ut Leges promulgatæ cum effectu obligent, sequetur, protinus homini, ubi nascitur, Leges naturales innotescere, eumq; hinc efficaciter jam tum obligari. Quod experientiæ manifestè refragari nemo non videt. Tertiò dixi, Honestatis & Juris naturalis originem patefieri nobis posse per Rectam Rationem: obligationis vero, quæ Juri inest, principium ad ipsum Deum referendum esse. Prius fieri posse ostendi, si naturæ nostræ dignitatem & finem probè consideremus, usus phrasi Ciceroniana. Humanæ naturæ dignitas consistit in eo, quod sit Rationalis & Socialis. Si igitur homo rectè judicaverit, quid ad finem societatum naturalium ducat, quibus officiis & juribus illæ contineantur & conserventur, quidque item suæ rationali naturæ conveniat, hanc posse honestatis esse normam & cynosuram adfirmavi. Quid ille adhæc? *Utcunque hæc argumentum præbeant movendi atque incitandi hominem ad honestatem, nondum tamen jus aliquod obligativum inducunt.* Ego vero istis hoc primùm significare volui, quomodo nobis per Rectam Rationem innotescere & commonstrari possit Honestas & Jus Naturæ. Ut vero homo huic commonstrationi adsensum præbeat, sciatq;, se omnino ad talia officia obligatum esse,

ad Deum illum duxi his verbis: *Quam obligandi autoritatem parendiq; necessitatem ut sciant homines sibi sanctissime esse colendam & observandam, meminerint divinæ Providentiæ opus esse, quod naturam non solùm rationalem sed & socialem acceperint: cumq; Societatum fines minime teneri possint absq; Juris ordine & vinculo, hujus temeratores gravissimè Deum offendere, ejusq; iram in se provocare. §.55.* Hoc vero quomodo accipit? *Memoria ergo*, inquit, *ejus*, *quod quis rationalem ac socialem à Deo acceperit vitam, ultima erit ratio, quæ ex illius mente honestum firmabit.* Sane non exspectassem istiusmodi verborum aucupium; inanesq;, quos sibi ex his verbis facit, ludos: neque quidquam tam commodè dici potest, quod cavillationem omnino effugiat.

LXXIII. Quæ natura honesta vel justa sint, homini innotescere posse dixeram præsidio Prudentiæ, & inspectis diligenter societatum naturalium finibus: ne vero ille existimet, arbitrio suo permissum esse, velit nolit actiones suas his componere; quin potius ut omnino certus sit, parendi & hoc modo agendi necessitatem sibi impositam esse, jubeo hominem hoc quoque diligenter expendere atque ad animum revocare, societates naturales earumq; jura autorem habere Deum, eundemq; appetitum socialem insevisse homini, ut actiones suas ad harum societatum fines dirigat, nisi Deo, illiusq; ordini & juribus repugnare, suæ naturæ rationali vim facere atq; obniti, adeoq; gravissimè peccare velit. Quæ omnia per se manifesta Veritatiq; consentanea sunt, & ex integra hac dissertatione illustrari ac confirmari poterunt. Qua vero tandem in re consistit illa criminatio destructi à me fundamenti Honestatis? Quod profiteri noluerim, Leges naturales seu principia

cipia practica nobis habitualiter connasci; has enim normam præbere Honestati. Ego vero uti illis, qui hac opinione delectantur, vim fieri nolim; ita quoque philosophandi libertatem mihi quoque integram esse existimo, & planè committere nequeo, ut vel experientiæ vel meo intellectui adversa probem. Itaque tantum abest, ut Apostoli verba à suo sensu ac scopo detorquere voluerim, ut potius genuinum eorum sensum exponere, eoq; fine Thomam adscissere voluerim, quo dubito an ullus mortalium in rebus moralibus dijudicandis subtilior & exactior fuerit. Neq; tamen ille tantum, sed plurimi alii de textu Apostoli, & principiis practicis idem senserunt: ceu videre licet ex iis, quæ suprà disserui *th. 17. & 18.* ut adeò si vel rationibus, vel numero contendere velim, grave crimen sublati Honestatis fundamenti amoliri à me queam. Monet Aristoteles; etsi Voluptatis desiderio facilè quis in vitium prolabi possit, non tamen propugnandam esse hanc sententiam, omnes voluptates esse malas: ubi enim apparuerit, ipsum hujus doctrinæ autorem non ab omnibus abstinere voluptatibus, primum falsitatis eam suspectam redderet, & mox, si quid veri contineat, id quoque simul evertetur *10. Nicom. 1. §. 12.* Idem videtur evenire illis, qui, ut rectius scilicet illorum philosophia stabiliatur & procedat, habitualiter hominibus principia practica & leges naturales connasci confidenter dictitant, adeoq; id docent, quod planè aliter se habere vel parari, usus & experientia affatim testatur, & cuiq; suum experimentum fidem facit: ut sanè, quibus hoc commentum tantopere placet, suum dogma maximè suspectum reddere, & iniquè mihi, quasi minus tuta suggesserim

Hone-

Honeſtatis Juriſq; naturalis fundamenta, dicam ſcripſiſſe videantur. Quapropter cum idem alibi hæc mea recitaſſet: *Natura ordinem imperantium & parentium inſtituit: hic vero ſine εὐνομία conſiſtere nequit*; hanc quæſtionem ſubjicit: *Honeſtatem autem connatam*(habitualiter) *ſi tollas, quàm εὐνομίαν habebis?* cui ego viciſſim hanc oppono: Qualis hæc eſt conſequentia? ſed de diverticulo redeamus in viam.

LXXIV. Cum igitur facultatem Intellectus Practici perficiat Prudentia: facultatem Appetitus Virtus: utriusque perfectio non momento, non uno impetu, non omnino atque ex aſſe adquiritur; ſed paulatim, magno labore, ſedulitate, ſtudio, diverſis adminiculis, diverſoq; gradu obtinetur. Uti ergo Intellectus rectitudo per Prudentiam, Appetitus rectitudo per Virtutem paulatim promovetur, ſuisq; adminiculis utraq; adjuta creſcit atque augeſcit; ita iisdem gradibus & æquis paſſibus Recta Ratio in promulgandis legibus naturalibus, & Appetitus per Virtutem bene diſpoſitus in adſenſu, ut & obſequii facilitate ac ſtudio proficit. Quos progreſſus tantò rectiùs adſequi & metiri licebit, ubi Prudentiæ & Virtutis incrementa, cauſas & adminicula ſcrutati fuerimus. Atque hoc ipſum cum duabus aliis Exercitationibus, *de Virtute Morali & περὶ εὐφυΐας, de Bona Indole*, exſecuti ſimus, potuiſſent quidem illæ huic inſeri, ejusq; argumentum iis non parùm illuſtrari: Ne vero à propoſitio nimis videamur diſcedere, neq; etiam Lectoribus quidquam invidere, mantiſſæ loco illas huic Diſſertationi ſubjungemus, & de ſingulis diſtinctè ac ſeorſim agemus.

LXXV. Hoc tamen circa Promulgationem Juris Naturalis etiam diligenter eſt notandum, quod cum Lex omnis

omnis ſit propoſitio quædam univerſalis, & Leges naturales ſint leges non ſcriptæ, hæ per Rectam Rationem promulgantur propoſitionibus modò ſimplicioribus ac conciſioribus, modò plenioribus, & ſæpe reſtrictione limitatis. Quamvis enim generatim hæ Leges Naturæ in animo hominis promulgentur: Parentibus eſſe obediendum; Magiſtratibus eſſe parendum, Depoſitum eſſe reddendum; ſi tamen vel iſti quid iniquum & Deo adverſum juſſerint, aut furioſus gladium depoſitum repetierit. Recta Ratio promulgationem iſtarum legum pro re nata limitat, reſtringit, eiq; Juris Naturalis conditiones inſerit, quæ ſunt tales, ut iſtis parendum ſit, ſi non injuſta præceperint, & ut quodvis depoſitum ſit reddendum, ſi nemo eo ad alterius injuriam ſit abuſurus. Unde apparet, cur Ariſtoteles Æquitatem dixerit corrigere Jus Legitimum, non autem Naturale. *5. Nicom. 10.* Lex enim Naturalis cum ſcripta non ſit, eo quoque nomine deficere non poteſt; nunquam enim tota auditur, niſi omnes addideris exceptiones, quibus additis, nihil ei deeſſe videbimus: inquit Guil. Grotius *de Princ. Jur. Nat. cap. 3. n. 11.* Cumq; Leges Naturales ſint vel Præcipientes, vel Vetantes, circa has non perinde eveniunt hujusmodi exceptiones ſeu limitationes. Semper enim veræ ſunt hæ leges & ſine exceptione, Adulteria, furta, & ſimilia alia, eſſe turpia, & ſemper fugienda. Unde Scholaſtici ita ſolent loqui; Præcepta Juris Naturæ negativa obligare ſemper & ad ſemper, Affirmativa vero obligare ſemper, ſed non ad ſemper. *Guil. Grot. de princ Jur. nat. cap. 2. n. 11.* & inprimis *cap. 3. n. 9. & 12.*

LXXVI. Decas, ſi ita comparatum ſit cum Juris

Naturalis promulgatione & cognitione, eam fore incertam, dubiam, tenuem fluxámq;. Si quis animum rectè advertat, facile intelliget, Promulgationis dari gradus atque progressus, initio exiguos & infirmos, quos paulatim promovebit & stabiliet homo, si bonam indolem fuerit nactus, eiq; cultura doctrinæ & sedula adsuefactio accesserit; tunc enim in cognoscendis legibus naturalibus felicissimè adsurgere, & solidam certamq; earum notitiam & adsensum sibi comparare potest. Quemadmodum enim Vitium principii delendi ac perimendi vim habet, *6. Nicom. 5. §. 16.* ita Prudentia Veritatem practicam facilè pervidet, & Virtus appetitum ita instruit, ut libenter morem gerat, & intellectus practicus legibus naturalibus adsentiatur, Si enim Vitium, & quidquid vitii causa est, prava indoles, neglecta disciplina, vita adfectuum perturbationibus adsueta, & cumprimis voluptatibus dedita, judicium intellectus corrumpit, pervertit atque exstinguit, ut honesta à turpibus, justa ab injustis discernere nequeat, legibusq; naturalibus, vivendi principiis, debitum adsensum deneget, Prudentiam & Virtutem, earumq; causas contrarios producere effectus certum est.

LXXVII. Quid quod judicium intellectus practici etiam aliis argumentis certum reddatur, & Recta Ratio ipsa sibi de sua rectitudine testimonium perhibere queat. Hoc ut evidentiùs ostendam, hoc primo est monendum, Jura Naturæ omnia vel esse Principia, vel Conclusiones Ista sunt vel Prima & Immediata, vel Mediata. Hæ sunt vel principiis primis propiores, vel ab iis remotiores. Guil. Grotius *de princ. Jur. nat. cap. 2. n. 7.* Quæ distinctio quàm sit notabilis, duobus exemplis declarabo. Juris

Natu-

Naturalis, quod & Universale appellitant, ignorantiam non excusare, & Aristoteles *3. Nicom. 5. §. 19.* & JCti docent *t. t. ff. & C. de jur. & fact. ignor.* Hoc autem locum vix invenit, ubi fortè ignorantur Juris Naturalis conclusiones à principiis suis longiùs distantes: qua in re tantò faciliùs hallucinatio contingere poterit, ut quisque Prudentiæ & Scientiæ habitu minùs fuerit instructus. Secus qui senserit, vel ab omnibus promiscuè exactam Prudentiam requiret, quod est ἐκ τῶν ἀδυνάτων, vel existimet necesse est, facile cuivis esse, quaslibet conclusiones ex suis nectere principiis: quæ certè opinio grandem argueret ἀπαιδευσίαν. Plura hac de re dixi *Tract. meo de Principio act. moral. disp. 2. th. 36. seqq.* quæ cum his conferri merentur. Alterum hoc est. Grotius cum belli potestatem fecisset in illos, qui Jus Naturæ violassent, (quam sententiam hic non disputabimus, sed in medium relinquemus) distinguit mox inter Leges Naturæ evidentes, & quæ non sint tales, vultq; propter istarum læsionem belli pœnalis jus competere, propter harum autem violationem non item. Vide illum *lib. 2. de J. B. P. cap. 20. §. 47. & proximè praecedentibus.*

LXXVIII. Docui aliàs pluribus, rerum moralium etiam Scientiam dari, quæ cum animum reddat ἀμετάπτωτον, & de suis demonstrationibus certissimum, utique Juris Naturalis promulgatio non omnis erit incerta, sed quædam certissima, & adsensum mentis solidè constringens. *Mev. in prodr. Insp 2. n. 26.* Cum enim in quaque scientia requirantur tria, Subjectum, de quo aliquid demonstratur: Adfectio, quæ de subjecto demonstratur: & Principium, cujus virtute adfectio subjecto inesse vel

 adhæ-

adhærere ostenditur; ita quoque tria hæc in Scientia Juris Naturalis, quæ alias Philosophiæ Moralis titulo insigniri solet, deprehenduntur. Nam subjectum sunt Actiones humanæ morales, de quibus adfectiones hæ demonstrantur, quod sint vel Justæ vel Injustæ, Honestæ vel Inhonestæ: idq; ex principiis, quæ sunt ipsæ Leges Naturæ, principia ut vivendi, ita & actionum, quibus vita moraliter constat, demonstrandi. Aristot. *3. Rhetor. cap. 17.* Etsi vero idem Philosophus in Analyticis requirat, ut principia demonstrandi sint Immediata; hoc tamen tantùm est intelligendum de primi ac præcipui generis demonstrationibus: ex quibus quando justa serie secundum regulas Analyticas progredimur, primæ & immediatæ demonstrationis conclusio fit principium sequentis, donec illa demonstrationum series & catena tandem conclusione aliqua singulari terminetur. Unde Aristoteles *6. Nicom. 11.* docet Intellectum non minus Practicum quàm Theoreticum versari circa duum generum extrema, *τῶν ἐσχάτων ἐπ' ἀμφότερα* §. *11.* Cumq; Intellectus practici virtus sit Prudentia, & hæc *τῶν ἐσχάτων ἐπ' ἀμφότερα* dirigitur, hoc est, in adsensu terminatur primo aliquo & immediato Principio, in descensu terminatur singulari quodam. Utraq; enim via Intellectum uti, ostendit Philosophus *1. Nicom. 4.* & exemplo *διαύλου*, de quo Pollux in Onomastico consulendus, idipsum illustrat.

LXXIX. Dicas, paucis id contingere, ut per demonstrationes ipsis evidenter Jura Naturæ innotescant & promulgentur, quod non nisi pauci fidem & adsensum illis principiis practicis tribuant. Imò vero omnes illis principiis adsensuri sunt, quotquot illa Prudentiæ & Virtutis

tutis præsidia & adminicula acceperint atque adhibuerint quorum suprà mentionem feci, putà, qui ingenio non fuerint distorto, disciplinæ capaci, benè educati, bonisq; actionibus adsuefacti. *Nam verè de singulis rebus judicat vir bonus, & ei statim, quod in unaquaque re veri est, elucet, Ex uniuscujusque enim habitu honesta & jucunda finguntur. Atque eo ipso fortasse longè præstat reliquis vir bonus, quod singulis in rebus verum perspicit, quasi earum norma sit & mensura. 3. Nicom. 4. §. 16. seqq.* Etiamsi igitur improbi homines longè sint plures probis, atque isti omnes aliter de principiis practicis seu legibus naturalibus judicent, atque boni; istorum tamen per vitia & voluptates corruptum judicium minimè cum bonorum judicio conferendum, multò minus ei præferendum est. Nam ut corporibus bene constitutis salubria sunt ea, quæ revera talia sunt: morbosis autem & ægris alia, itemq; amara, dulcia, calida; ita quoque boni rectè de honestis & inhonestis sentiunt, & ista facienda, hæc fugienda judicant: improbi vero propter ἀῤῥωςίαν mentis contrario judicio utuntur. Proinde licet Leges naturales in se sunt certæ, respectu tamen hominum & cognitionis humanæ possunt esse vel obscuræ, vel incertæ, vel perspicuæ: ut, sicuti JCti ad arbitrium boni viri, ita merito Philosophi ad judicium boni viri, cujus καλοκαγαθία cum Prudentia individuo nexu conjuncta intelligitur, tanquam mensuram actionum humanarum provocent, qui adeò optimè omnium discernere norit, sintne Legibus naturalibus à Prudentia promulgatis illæ conformes nec ne.

LXXX. At, inquis, cur principiorum practicorum seu Legem naturalium non eadem vis est convincendi

Intellectum, quæ eſt principiorum theoreticorum, quæ non minùs improborum quàm proborum adſenſum extorquent? Scilicet magnum eſt Theoreticorum & Practicorum principiorum diſcrimen, quemadmodum etiam Veritatis theoreticæ & practicæ. *6. Nicom. 2.* Hæc enim cum non abſolvatur ſpeculatione veri, ſed ut illud ipſum actione exprimatur, neceſſum utique eſt, ut juxta veritatem practicam acturi intellectus practicus aliter ſit dispoſitus, quàm intellectus theoreticus, qui ſola contemplatione terminatur. Hic enim ſuum adſenſum principiis merè theoreticis tribuere poteſt, ſive animus ejus bene ſive moraliter malè ſit adſectus, cum è contrario practicis principiis adſenſum tribuere nequeant, niſi qui animum bene excultum, & ad res bene agendas bene etiam præparatum habeant. De Veritate practica aliàs dixi *Exam. meo Probabil. Jeſuit. cap. 9. reg 9.*

LXXXI. Sed præter Demonſtrationes Intellectus Practicus etiam aliis utitur κριτηρίοις, per quæ item Jus Naturæ perſpicuè promulgatur, ejusq; veritas & autoritas confirmatur. Eſt vero κριτήριον, ᾧ ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων γινώσκεται, *per quod veritas rerum cognoſcitur*, ceu de Dialectica idipſum in ſpecie dicitur apud Laertium *in Zenone.* Illa κριτήρια ſunt Experientia, & Conſcientia. Itaque cum Ariſtoteles Principia colligi dixiſſet vel Inductione, vel Senſu, vel Adſuefactione, addit his Euſtratius Experientiam, fortè ab Inductione non differentem. *1. Nicom. 7. §. 56.* Experientia quomodo generetur, eleganter docet Philoſopus *2. poſt. Anal. c. ult.* Animalia, inquit, habent quandam δύναμιν κριτικὴν σύμφυτον, *facultatem judicandi congenitam*, quam *Senſum* appellamus. Unde idem *2. Topic.*

pic. ait, τὸ δὲ αἰσθάνεσθαι, κρίνειν ἐστι, *sentire est judicare.* Ista ergo facultas sentiendi objecta sensilia percipit, & dijudicat, diverso tamen effectu in brutis, & in homine; quin & in istis. Alia enim bruta sola vi τοῦ αἰσθήματος, *sensus*, reiq; sensilis impressione adficiuntur, nullam autem ejusdem memoriam recondunt: At in aliis post actum sentiendi remanet quoddam simulacrum sive species, quā memoria sua continent. Homo vero non solùm sentit, & percepta sensu memoria complectitur, sed & species illas vi intelligente inter se comparat, earumq; differentias ratiocinando investigat. Hinc ita colligit Aristoteles d. l. Ex Sensu fit Memoria. Ex Memoria sæpe ejusdem rei facta, fit Experientia, h. e. ex repetita sæpius memoria ejusdem rei existit Experientia: quæ nihil est aliud, quàm congeries quædam multarum numero memoriarum, de rebus singularibus ejusdem speciei factarum. Præterea ex Experientia, per rationem, existit in Intellectu, & manet, Universale quoddam unum præter multa, ut loquitur Philosophus, hoc est, mente quidem conceptum, & à multis, imò omnibus illis singularibus abstractum; revera tamen in omnibus illis singulariter unum & idem existens, quod postea Principium sit demonstrandi, vel Practicum, vel Theoreticum. Cum quo Philosophi textu & alter ejusdem conferri meretur ex *1. Metaph. cap. 1. Ad agendum* (πρὸς τὸ πράττειν) *nil videtur Experientia differre ab Arte: quinimo videmus, expertos magis id, quod intendunt, consequi, quàm illos, qui rationem, absque Experientia tenent. Causa est, quod Experientia singularium, Ars autem universalium cognitio est.* Hinc cum Philosophus *6. Nicom. 7. §. 23. & cap. 8. §. 22.* Prudentiam dispescuisset in Universalium

& Sin-

Singularium, atque hæc nihil aut parùm diſcrepet ab Experientia, utramque præſtantem eſſe ait, ſic ut qui utraq; ſit præditus, ſolidè Prudens ſit cenſendus; interim ſenum conſiliis aut adſertionibus non minùs tribuendum eſſe monet, quàm ſapientum demonſtrationibus, quod iſti habeant τῆς ἐμπειρείας ὄμμα, *Experientia oculum*. *6. Nicom. 11. §. 22.*

LXXXII. In ſocietatibus itaque naturalibus agentes quando uſu deprehendimus, aliis actionibus per ſe fines illarum obtineri ac conſervari, aliis & quidem contrariis per ſe turbari illas & deſtrui, hac experientia inſtructus Intellectus Practicus prioris generis actiones expetendas, poſterioris eſſe fugiendas concludit. Sed cum Experientia ſit ſingularium, ejus diſciplina ſic progredi videtur. Si quis v. g. viderit emptionis venditionis contractum corrumpi & diſſolvi modò dolo Titii emptoris, modò dolo Sempronii venditoris: nunc errore Caji, nunc errore Mævii, atque hinc inæqualitatem enormem, ex inæqualitate hac querelas, ex querelis diſſidia, diſſidiis ſolutionem ſocietatum exiſtere, atque ita indigentiam deſtitui; has experientias Intellectus Practicus à ſuis ſingularibus abſtrahit, & inde principium univerſale conficiens hunc in modum colligit: Quidque eſt cauſa inæqualitatis, querelarum, & ut tandem impediatur aut diſſolvatur contractus, adeoq; indigentia expleri nequeat, illud à contractu Emptionis Venditionis abeſſe debet: Talia vero cum ſint Dolus & Error, hæc ab illa abeſſe debent. Præterea Experientia cum perſpiciat, non ſolo contractu emptionis venditionis indigentiã humanam ſublevari, & ſimul uſu comperiat, quemlibet contractum lædi, pertur-

perturbari & infringi Dolo atque Errore, Intellectus Practicus illud universale principium etiam producit atque extendit ad omnes alios contractus, sic ut ab omni contractu Dolum abesse, & quemlibet contrario ejus requisito, Bona fide, stabiliendum & muniendum esse concludat. Sed & ubi Experientia deprehenderit, alios contractus aliis magis subvenire indigentiæ, hunc vero finem obtineri non posse, nisi in his Bona fides ad præstanda ea, quæ ex hujusmodi contractibus debentur, uberiùs attendatur, & adeò amplior ad Æquilitatem comparata mensura adhibeatur, quàm in aliis; colligit hinc Intellectus Practicus, non omnes omnino contractus eadem libra vel trutina ponderandas, sed quemlibet ex suo genio ad Æqualitatis stateram esse examinandum. Pari vel suppari modo in aliis rebus explorandis experiundo procedit Ratio recta, eaq; à singularibus abstracta Universalia conficit, quæ ad demonstrandum adhibita Principiorum autoritatem habent, & generalis vivendi regulas actionibus singularibus præbent. De errore in contractibus quod dixi, velim commodè & citra cavillationem accipi, cum non ignorem, quid de eo aliàs disputari soleat. Confer *l.9. & 14. ff. de contr. empt. & l.21. §. 2. ff. de act. empt. l.62. §.1. & l. 11. §. 1. ff. de cont. empt. Cujac. lib. 2. obs. 4.*

LXXXIII. Harum itaque rerum Experientia cum magnam partem hautquaquam sit difficilis; nulla enim vitæ pars caret officio, & Juris Naturalis exercitio: cumprimis iis, qui ad cognitionem & observantiam Jurium Naturæ necessaria præsidia attulerint, *εὐφυΐαν*, institutionem, ut à Doctrina sint exculti, & decentem Educationem; accidit etiam, ut complures eadem Juris Na-

 turalis

ruralis decreta, eorumq; autoritatem experiendo didicerint, agnoverint, iisq; adsensum tribuerint. Nam eorum & Intellectus practicus & Appetitus per εὐφυΐαν ad Juris illius referentiam bene fuit dispositus, atque iste per Doctrinam eruditus, hic per Adsuefactionem bene præparatus. Atque hinc existit ille bonorum prudentumq; in cognoscendis legibus naturalibus Consensus, cui adeò plurimùm, qui bene de his judicant, non immeritò tribuunt, ceu vel ex iis liquet, quæ paulò antè à nobis prolata sunt: quibus omnino addenda sunt ea, quæ *in Proleg. ad Offic. Cicer. & in Exam. Probabil. Jesuit. cap. 8. pag. 43. seqq.* prolixiùs disserui. Unum solum inde repetam Ciceronis testimonium: *In re consensio omnium gentium Jus Naturæ putanda est. lib. 1. Tusc. qu.*

LXXXIV. Quicunque igitur eo, quo dictum est, modo singularium τῶν πρακτῶν experientiam multiplicem collegerunt, & principiis hinc confectis de rebus practicis rectè ratiocinati sunt, illorum quoque Ratio fuit Recta, ejusq; διάνοια à singularibus ad universalia, & vicissim ab his ad ista rectè progressa est. Ubi igitur Rectæ Rationi plurimum tribuitur, aut ipse Leges Naturales dictamina rectæ rationis appellantur; hinc tamen argutandi occasio non est arripienda, quod quælibet philosophorum secta sibi Rectam Rationem sit vindicatura, & nemo ex iis cum ratione se insanire, vel insanivisse, libens profiteri velit. Si enim consideres in quàm diversas & opiniones & scholas illi secesserint, certè omnes Recta Ratione usos non fuisse, nimis est manifestum. Ubi igitur in dogmata Atheorum, Stoicorum, Epicureorum, Cynicorum aliorumq; incideris, primò omnium inquirendum

est

eſt, ſintne illorum ſcita placitaq́; Rectæ Rationis dictamina. Talia vero exiſtimabis, ſi illa deprehenderis cum legibus naturalibus Societates naturales continentibus & conſervantibus convenire, vel ſaltem iis non repugnare. Hoc enim quoties fit, dictamen id non Rectæ, ſed corruptæ & depravatæ Rationis eſt, ὀρθὸς γὰρ λόγος περὶ τοιούτων ἡ φρόνησίς ἐστι, *Recta enim de talibus rebus Ratio eſt ipſa Prudentia. 6. Nicom. ult. §. 21.*

LXXXV. Etiamſi igitur Diagoras, Theodorus, aliiq; Deum eſſe negent, protinus quisque deprehendet, hoc non eſſe dictatum Rectæ Rationis, ſi modò ejus aliquam rectitudinem habuerit. Quo enim vinculo ſocietates continebuntur, aut homo homini obſtringetur, ſi omnis fidei, juris & obligationum ſummum autorem ac principem ſuſtuleris? *Deos eſſe inter alia ſic colligimus, quod omnibus de diis opinio inſita eſt, nec ulla gens uſquam eſt adeò extra leges moresq́; projecta, ut non aliquos Deos credat*; inquit Seneca *ep. 117.*

LXXXVI. Ingreſſi Epicuri hortum, ſi ibi doceri audiamus, Deum rerum humanarum nullam habere curam, adeoq; ſanctiſſimum Providentiæ numen proculcari, facilè agnoſcas, neque hoc eſſe dictatum Rectæ Rationis. Si enim adhibeatur κριτήριον Experientiæ, intelliges, per Providentiam quaslibet res, & inprimis etiam Hominem, ad ſuos fines ordinari. Cum vero non quibuslibet actionibus, ſed honeſtis & Juribus Naturæ conformibus ſuum finem adſequatur Homo, per has Deum habebit propitium, per contrarias infenſum. Absque hac rerum humanarum cura ſi eſſet, tolleres à Deo bonitatem & juſtitiam, cum nihil magis Deo conveniat, quàm ut pro

bonis bona, pro malis mala rependat. *Qui Providentiam tollit, etiam Deum esse negat. Qui autem Deum esse profitetur, & Providentiam simul esse concedit. Alterum enim sine altero nec esse prorsus, nec intelligi potest. Lactant. lib. de Ira Dei. cap. 9.*

LXXXVII. Quod si eodem modo examinaveris Stoicorum decretum, Providentiam quidem graviter adserentium & propugnantium, sed talem, quæ omnia fatali & indeclinabili necessitate impellat moveatq;, sublata erit omnis moraliter agendi libertas & facultas. Si itaque κριτήριον Experientiæ consulueris, tali necessitate fatali posita, frustra sunt omnes omnino leges, pœnæ ac præmia. Ut meritò ludibrium debeant Ulpianus, aliiq; JCti Stoici, qui interpretationi Edicti perpetui, & tot jurium naturalium explicationibus omne ingenium, studium tempusq; impenderunt, siquidem palmarium illud Stoicorum placitum amplexi sunt, fatali necessitate omnia ferri. Uti ergo exeperientia & bona ratio hoc dogma absurditatis damnabit, ita nec verè boni & prudentis hominis consensum ea in re Stoici obtinebunt. Vide præclarè contra hoc Stoicorum dogma disputantem Alexandrum Aphrodisiensem *lib. de Fato.*

LXXXIIX. Fuerunt quoque, neque desunt hodie, qui Immortalitatem animæ pro commento habent sed ubi κριτήριον Experientiæ adsciveris, & animadverteris, multos improbos homines, præprimis quorum improbitas autoritate & potentia civili est subnixa, impunè omnia hic patrare, & cum indignissima fecerint, nil tamen suis sceleribus dignum, dum vixerunt, passos fuisse; & tamen hanc esse divinæ Providentiæ & Justitiæ supremam

mam legem, ut quisque præmia vel pœnas, ut fuerit suis actionibus meritus, sit relaturus: non poterit Recta Ratio aliter colligere, quàm animam à corpore solutam fore superstitem. Non ergo quenquam turbet Aristotelis autoritas, ita decernentis *3. Nicom. 6. §. 14. Omnium rerum nihil horribilius est morte. Nam ea omnium rerum est extremum. Nihilq; reliquum esse mortuo videtur neque bonum, neque malum.* Nam Experientia & recta ratione edocti non solùm prudentiores, sed & integræ nationes veram rectamq; de Anima habuerunt sententiam, illam esse immortalem. *Quædam natura nota sunt, ut immortalitas animæ penes plures, ut Deus noster penes omnes. Tertull. de resurr. carn.* Addantur ea, quæ ad hanc rem evincendam congessit Grotius *de veritate religionis Christianæ*, aliiq; peculiaribus de hoc argumento commentariis scripserunt.

LXXXIX. Et vero frequenter videas, sapientissimos quosque Philosophos ad hoc Experientiæ documentum provocare. Unum jam duntaxat ejus exemplum proponemus ex Seneca *lib. 4. de benef. c. 18.* ubi ille Ingratitudinem, quam vulgò dicimus, Juri Naturæ valde adversam esse, Gratitudinem vero ab illa exigi, his ostendit verbis: *Ut scias per se expetandam esse grati animi adfectionem, per se fugienda res est, ingratum esse, quoniam nihil æquè concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quàm hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quàm quod mutuis juvamur officiis? hoc uno instructior vita, contraq; incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? præda animalium & victimæ, ac vilissimus & facillimus sanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quæcunque vaga nascuntur, & actura vi-*

 tam

tam segregem, armata sunt. Hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris fecit. Duas res dedit, quæ illum obnoxium cæteris, validissimum facerent, Rationem & Societatem. Itaque qui par esse nulli posset, si diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari jussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit, hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tollitur autem, si efficies, ut ingratus animus non per se vitandus sit. Egregiè hæc cum iis, quæ paulò antè proposui, conveniunt, & simili modo de aliis vitiis ab Experientia argumentum ducere, & demonstrare licebit, perinde uti Ingratitudinem & hæc Societates naturales evertere, adeoq; tanquam Juri naturali contraria per se quoque vitanda, virtutes vero earumq; Officia, ceu Societatum vincula ac præsidia, per se expetendas esse.

XC. Videamus jam quanta vis sit alterius κϱιτηϱίȣ, Conscientiæ, ad cujus tribunal ipse Apostolus provocat. Verba ejus hæc sunt *cap. 2. ep. ad Rom. Cum gentes, quæ legem non habent, natura, quæ legis sunt, fecerint, ea legem non habentes si ipsis sunt lex. Qui ostendunt, opus legis scriptum in cordibus suis, simul attestante illorum Conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus in eo die, cum judicabit Dominus occulta hominum.* Chrysostomus ad populum Antiochenum ita loquitur *Orat. 12. Ab initio rerum cum formavit hominem Deus, ipsi indidit legem Naturalem. Et, quid est Lex Naturalis? Conscientia nobis explicavit, & ex se*

pate-

patefecit notitiam rerum tum honestarum, tum earum, quæ ejusmodi non sunt. De Conscientia longè aliter docent Calvistæ & Theologiæ moralis doctores, atque Aristoteles, aliiq; veterum. Istorum doctrinam aliàs proposui, examinavi, refutavi. Illi Conscientiam principum constituunt actionum moralium, ego propriè dictam conscientiam illas sequi existimo. Itaque Conscientia mihi est, quæ actiones benè vel malè perpetratas solet sequi bona vel mala: unde etiam rectè Conscientia alia dicitur Bona, alia Mala. Utramque libet hoc generali definitione complecti, quod Conscientia sit judicium Intellectus Practici, quo actiones in vita bene vel malè peractæ axaminantur, pro istis gaudium & tranquillitatem, pro his dolorem & perturbationem ingerens.

XCI. Disputant nonnulli, sitne Conscientia actus, an potentia, an vero habitus. Quæ quæstio etsi huc parùm attinere videatur, hoc tamen indicandum est, solere à multis dici, quod sit actus Syntereseos. *Cæl. Rhodig. Lib. 2. lect. antiq. cap. 26.* Synteresin vero Damascenus vult esse habitum, ad mores pertinentem, nobisq; per naturam competentem, seu, esse habitum natura nobis insitum principiorum ad mores pertinentium, attendentem leges naturæ, easq; servantem, instigantem homines ad bonum, revocantem à malo. *Piccolom. phil. mor. grad. 2. cap. 2.* Aristoteles quidem etiam constituit habitum principiorum, quem ille Νȣ̃ν, Intelligentiam appellat *6. Nicom. cap. 6.* Sed ad illum non minus cognitionem principiorum theoreticorum, quàm practicorum refert, & Habitus nobis nullos connasci, suprà jam monuimus; ut adeò nihil opus sit, nova vocabula novosq; habitus commi-

comminiſci, modò conſtet, hanc vim intellectui Practico ineſſe.

XCII. De utraque Conſcientia in eandem ſententiam loquuntur omnes veteres, quorum verba exſcribere longum, & hic congeſta legere fortè tædioſum foret. Nota eſt Poëtarum de Furiis fabula, qua veros malæ conſcientiæ cruciatus & pavores ſignificant: ceu illam pridem interpretatus eſt Cicero *pro Sex. Roſc. Nolite*, inquit, *putare, quemadmodum in fabulis ſæpe videtis, eos, qui aliquid impiè ſceleratèq; commiſerint, agitari & perterreri Furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, & ſuus terror maximè vexat, ſuæ malæ cogitationes conſcientiæq; animi terrent. Hæ ſunt impiis adſiduæ domeſticæq; Furiæ.* Nolo aliorum autorum ſimilia adjicere teſtimonia. Chriſtiani Patres, Conſcientiam vermi adſimilantes cum S. Scriptura, quærere ſolent, utrum vermis hujus ſupplicium animam graviore dolore lancinet rodatq;, quàm ignis urat: & concludunt, ex iſto graviorem doloris ſenſum exiſtere, quam ex hoc: cujus ſententiæ explicationem videre licet apud *Cæl. Rhodig. lib. 10. lect. ant. cap.* 14. Sed cum forte nemo gentilium rectius perſpectam habuerit utriusque Conſcientiæ vim, quàm Ariſtoteles, ejus verba prætermittenda non ſunt. Is cum docuiſſet, grande eſſe diſcrimen inter Bonos & Malos, interq; amicitiam Bonorum & Malorum; virum enim bonum perinde erga ſuum amicum, atque erga ſe eſſe adfectum, Improbo autem neque ſibi ſecum rectè convenire, multò minùs cum amicis ſuis, poſterius ita declarat *9. Nicom. 4. §. 27. ſeqq. Qui penitus vitioſi & ſcelerati ſunt, ſemper ſecum pugnant ac disſident, aliaq; concupiſcunt, alia volunt, perinde ut incontinentes*

nentes. Iis enim spretis ac rejectis, quæ sibi bona esse opinantur, jucunda sequuntur, & quæ sunt damnosa sumunt. Alii propter ignaviam ac desidiam de earum rerum, quas sibi optimas esse ducunt, actione longè se removent. Jam qui multa & atrocia facinora admiserunt, propter improbitatem vitam oderunt ac fugiunt, sibiq; manus adferunt. Et vitiosi homines atque improbi quærunt, quibuscum dies totos traducant, seipsos autem fugiunt. Multa enim gravia atque horrenda recordantur, taliaq; altera, cum soli sunt, expectant: tantisper autem, dum cum aliis sunt, obliviscuntur. Et cum nihil sit in eis amabile, nullo erga se amoris adfectu commoventur. Non igitur, qui tales sunt, secum ipsi aut lætantur, aut dolent. In eorum enim anima discordiæ & seditiones concitantur. Et interdum homo improbus propter pravitatem dolore adficitur, abstinens à quibusdam rebus, interdum lætatur: & una pars huc ipsum trahit, altera illuc, tanquam ipsum divellendo ac distrahendo. Quod si fieri non potest, ut quis simul doleat ac lætetur, at certè paulò pòst, quod lætatus sit, mœrore conficitur, nolitq; sibi hoc voluptatem attulisse. Quod si ita adfectum esse, valde est miserum, acerrima contentione fugienda improbitas est, operaq; unicuique danda, ut sit probus. Idem Philosophus *9. Nicom. 8. §. 33. seqq.* ita docet: *Improbus sese minimè amat. Nocet enim hic & sibi ipsi, & proximis, adfectibus pravis indulgendo. Sanè improbi hominis facta ab iis, quæ facienda erant, plurimum discrepant.* Neque etiam hujus Conscientiæ vis ignorata fuit veteribus JCtis, ceu videre licet ex *l. 15. pr. ff. qui & à quib. l. 3. ff. de bon. eor. qui ant. sent mort. sibi cons.*

XCIII. Bonæ vero Conscientiæ effectus præclarè nobis depingit idem Philosophus *d. c. 8.* in iis, qui pro-

pter Virtutem sunt φίλαυτοι: cujus laudabilis φιλαυτίας proprietates cum prolixè ibi exposuisset, concludit §.32. *Optimum quemque oportere sui amantem esse. Jam vero is, qui talis est*, ait, *9. Nicom. 4.* §. *18. seqq. secum vult habitare, secumq; vivere; id enim libenter facit. Nam & rerum actarum memoria est ei jucunda, & spes futurarum bona: quæ quidem etiam est jucunda. Præterea rerum plurimarum perceptione & cognitione mens ejus abundat, doletq; & lætatur unà secum maximè. Nam omni ex parte idem ei molestum est, idemq; jucundum, neque aliàs aliud: cum, penè dicam, nihil agat, cujus enim pœnitere possit. &c.* Addam unum à Seneca bonæ conscientiæ perhibitum testimonium. *Talis*, inquit, *ep. 59. est animus viri Sapientis, & nullius mali sibi conscii, qualis mundi status super lunam: Semper illic serenum est. Sapiens nunquam sine gaudio. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia.* Exemplis idem confirmare, & utriusque Conscientiæ effectus illustrare velle, fortè fuerit otio abuti; sunt illa in mundo, & cuivis historiarum monumenta volventi obvia; ex quibus tamen pauca deinceps attingam.

XCIV. Magis inserviet proposito nostro, si commonstravero, unde sit illa Conscientiæ vis, ut bonis animæ tranquillitatem ac singulare gaudium, magnam felicitatis humanæ partem, conciliet: è contrario improbos vexet, terreat, cruciet, semperq; attonitos habeat. Dixi Conscientiæ examen, accusationem, testimonium, absolutionem aut condemnationem, esse actus Intellectus Practici. Hæc vero Potentia nobis est à Natura, hoc est, Providentia divina, data. Quælibet vero naturalis facultas & potentia est concessa ad certum aliquod munus

& fun-

& functionem. Natura enim nihil facit fuſtra. Quemadmodum ergo Providentia divina Intellectum Practicum non ſolum hominibus indidit, ad apprehenſionem & cognitionem legum naturalium, rerumq́; practicarum, nec non ad debitam de iisdem ratiocinationem; ita quoque aliter colligi nequit, quàm quod actus illi judiciales ab intellectu Providentiæ divinæ conſilio & decreto expediantur, quibus actiones vitæ noſtræ explorantur, examinantur & dijudicantur. Ut adeò nihil ſit aliud Conſcientia, quàm Providentiæ divinæ radius, quo bonorum mentes illuminantur, excitantur, recreantur; quemadmodum ſolari lumine aliæ res creatæ foventur, aluntur, lætæq́; redduntur. At in improbos alia qualitate & effectu agit idem ille radius, ut illos urat, torreat, torqueat, ut animus varia perturbatione æſtuans nullam tranquillitatem, nullumq́; ſolatium aut levamen inveniat, ſed pavores, terrores, crucitatusq́; ſentiat. Eſt enim diverſus Providentiæ divinæ effectus, pro diverſa conditione objecti, ut boni bonitatis, divinæ, mali vero (qui ideo Apoſtolo αὐτοκατάκριτοι dicuntur) ultricis juſtitiæ divinæ flammam vimq́; ſentiant. *Ita Natura plerumq; ipſa armatur adverſus naturæ violatores. Plato 4. de legg.*

XCV. Hujus monitoris, teſtis atque judicis nutus dictatusq́; boni ceu Providentiæ divinæ decreta reverentur, fugientes mala, & ex actionibus legibus naturalibus conformatis ſolatium gaudiumq́; percipiunt. Mali vero illius ſenſu expaveſcunt, atque exhorreſcunt, *συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων*, convicti teſtimonio conſcientiæ, accuſati damnatiq́; Intellectus practici ratiocinationibus: uti lo-

quitur Apostolus *cap. 2. ep. ad Rom.* Ubi obiter notetur, vocem λογισμῶν ibi non denotare simplices *cogitationes*, uti vulgò accipi solet. *Animus impurus diis hominibusq; infestus, neque vigiliis neque quietibus sedari potest; ita Conscientia mentem excitam vastat. Sallustius de bell. Catil.* Cumprimis hæc Conscientiæ dira vis illos vexat, qui potentia ad injurias impotenter abusi sunt. Exemplo sit Tiberius, de quo ita tacitus *lib. 6. Annal Insigne visum est earum Cæsaris literarum initium. Nam his verbis exorsus est. Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, Dii me Deæq; pejus perdant, quàm quotidie periri sentio, si scio. Adeo facinora atq; flagitia sua ipsi quoq; in supplicium verterunt. Neq; frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus & ictus: quando ut corpora verberibus; ita sævitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasq; ipse pœnas fateretur.* Nero quoque, alteri isti desperata improbitate nihil concedens, imò vincere illum studens, occisa matre Agrippina per Anicetum, nec sceleris conscientiam (quanquam & militum & senatus populiq; gratulationibus confirmaretur) aut statim, aut unquam postea ferre potuit: sæpe confessus, exagitari se materna specie, verberibus furiarum, ac tædis ardentibus. *Xiphilin. ex Dio. Cass. in vit. Neron. sub fin. lib. 61.* Cur Carolo IX. Galliæ Regi nocturni horrores plerumque somnum interrupere, eiq; conciliando Symphoniaci pueri adhibiti fuerunt? Hoc ferali lanienæ Parisiensi, & malæ hinc conscientiæ contractæ acceptum fert Historicorum hujus ævi princeps Thuanus *lib. 57. p. m. 67. Ni-*

67. *Nihil est* igitur *miserius, quàm animus hominis malè conscius.* Neque fallax hoc est κριτήριον, etsi quandoque effectus suos suspendat, & tanquam flammula sub cineribus latens forte seriùs vim suam explicet. Quis enim unquam malæ conscientiæ pavoribus fuit exterritus, nisi qui gravium scelerū reatu se teneri crediderit? Quod si exempla objeceris hominum non omnino improborum, quorum tamen conscientia misere fuerit excruciata; primùm quidem responderi poterit, humanitatis quidem esse, ut quàm optimè de quibuslibet sentiamus, cum tamen certum sit, sæpe latentium peccatorum conscientia nonnullos exagitari, qui cæteroquin boni aliis videantur, & quos suorum facinorum graviter pœnitet. Imò licet revera sint boni, qui ita vexantur, fit tamen id saltem propter opinionem mali à se perpetrati. E contrario bona Conscientia suavissimum perhibet testimonium, ut, qui eam habet, Numen quoque se sentiat habere propitium; adeoq; nihil sit, quod metuat, sed securitate ac tranquillitate animæ perfruiscens lætetur & triumphet, planè ut, licet fractus illabatur orbis, impavidum feriant ruinæ.

XCVI. Quæ cum ita sint, quatuor Pœnarum gradus nonnulli constituunt: quorum primus est in ipso Vitio & Peccato. *Prima illa & maxima peccantium est pœna, peccasse: nec ullum scelus impunitum est, quoniam sceleris in scelere supplicium est; nullum enim detrimentum majus excogitari potest, quàm quod omnino infertur à vitio. Sen. ep. 93.* Alter Pœnæ gradus ponitur in Conscientia, de cujùs vi diximus: quò refero illa Socratis apud Xenophontem *lib. 4. memorab. Leges ipsas delinquentium pœnas continere, id vero mihi cujusdam esse præstantioris legislatoris videtur, quàm*

ut in hominem cadat. Hæc enim in animis hominum vis divina ſe exſerens communem aliquam cauſam arguit, quæ non poteſt alia eſſe, quam communis lex ſeu jus omnium hominum. Tertius Pænæ gradus conſiſtit in Metu pœnæ: de quo iterum bene Seneca *ep. 98. Multos fortuna liberat pæna, metu neminem.* Et poſt Euripidem rectè dixit Plato, *Timorem adſiduè angere animum viri improbi.* Quartus Pœnarum gradus in Suppliciis collocatur, facinoroſis irrogari ſolitis, cum dolore & plerumque etiam cum infamia conjunctis. *Fr. Piccol. grad. 9. Phil. mor. cap. 53.* Neque, ut paulò antè fuit monitum, ideo quisquam Conſcientiæ κειτήϱιον dubium aut fallax eſſe reputet, quod injuſtiſſimi quidam homines & fœdiſſimis vitiis contaminati vel nullam ſentiant Conſcientiæ pœnam, vel non niſi admodum ſerò. Hoc enim eſt ſcrutari arcana Dei conſilia & decreta, & rationis decempeda ſapientiam & juſtitiam ejus impiè velle metiri. Admirari vel potius venerari Dei decreta, non protervè rimari addecet. Quàm enim in irrogandis pœnis ſit admirabilis DEus, etiam gentiles agnoverunt, ut eo nomine Pindarus eum appellarit Ariſtotechnam. Et licet DEus interdum lentè ad vindictam procedat: unde laneos habere pedes Dii veteri adagio dicebantur; hoc immenſæ ejus bonitati acceptum ferendum eſt, qui ſpatium reſipiſcendi indulget, aut ſingulari ejus & abſtruſæ ſapientiæ tribuendum eſt, quando tarditatem ſupplicii gravitate compenſat. Certum interim eſt illud Poëtæ:

Raro antecedentem ſceleſtum
Deſeruit pede pæna claudo,

Nec minùs certum eſt, omne peccatum mereri pœnam,

etſi

etsi exsecutio ejus nonnunquam differatur à Deo non solùm in annos, sed & post vitam, cum propter animæ immortalitatem non sit speranda omnino impunitas. Vide differentem *Cæl. Rhodig. lib. 6. lect. antiq. cap. 14: Quæ sit ratio tarditatis supplicii ex divina providentia.* Cum igitur Conscientia tam indubitatum sit κριτήριον promulgati & fortè violati Juris Naturalis, Nicolaus Hemmingius talem construxit definitionem: *Lex Naturæ est divinitus impressa mentibus hominum notitia certa principiorum cognitionis & actionis, atque conclusionum ex istis principiis demonstratarum, proprio fini hominis congruentium, quas ex principiis necessaria consequentia ad humanæ vitæ gubernationem exstruit ratio, ut homo ea, quæ recta sunt, cognoscat, velit, eligat, agat: vitetq; contraria: quorum omnium & testis & judex Conscientia hominibus divinitus est attributa. Add. Guil. Grot. d. l. cap. 1. n. 9. & cap. 4. n. 3. seqq.* ubi & ipse eadem Juris Naturalis κριτήρια adgnoscit, quamvis singula non æquè perspicuè explicat.

XCVII. Promulgationem legum naturalium non uno modo nec ordine fieri dixi, ejusq; rei causas ostendi, quod non in omnibus eadem sit naturæ inclinatio & dispositio, neque eadem adhibeatur animi cultura atque institutio, ut nec eadem morum adsuefactio. Quatenus vero hæc Promulgatio per Doctrinam perficitur vel adjuvatur, fit illud duplici modo: vel officio Prudentiæ, vel Scientiæ. Illa sua dictata suggerit, prout in vita humana aliæ atque aliæ leges naturales subinde actionibus humanis sunt exprimendæ, atque hæ istis conformandæ. Hæc vero certa methodo, principiisq; utitur, ex quibus, ceu genuinis causis, demonstrationes practicas colligit.

Nam

Nam qui rectè velit docere, causas suæ doctrinæ debet proponere, & ex genuinis ac domesticis principiis demonstrationis arcessere. *Omnis enim doctrina & omnis disciplina ratiocinativa fit ex antecedente cognitione. 1. post analyt. cap. 1.* Et Scire est rem per causam cognoscere, & quod illa sit conclusionis causa, neque aliter ea se habere possit. *2. poster. analyt. 2.* Cumq; Scire sit per demonstrationem quid cognoscere, hujusmodi singulares aut particulares scientiæ practicæ sunt plurimæ, ex quibus unum quoddam systema integramq; disciplinam multi concinnare instituerunt, alii aliis feliciùs, methodo autem tam varia usi, ut potiùs conjecturas & sæpe vanas opiniones pro vera scientia practica venditaverint. Rectè autem monet Aristoteles, nihil vetare, quò minùs quis rem demonstratam partim discat, partim ignoret. *1. post. anal. cap. 1. inf.* Neq; enim quilibet demonstrationis vim, & necessitatem conclusionis ex principiis arcessitæ omnino pervidet, adeoq; non omnino veritatem demonstrationis adsequitur, neq; ei ἀμεταχινήτως adsentitur. Quod si vero temere adsentiatur veræ licet demonstrationi, ut tamen non perspiciat causam demonstrationis, quod propter illam res ita se habeat, neque aliter habere possit, ille sibi comparat scientiam κατὰ συμβεβηκός, *per accidens*, uti scitè loquitur Philosophus *2. post. 2. pr.* Si igitur non est cujusvis, ut vim demonstrationis penetret, neque etiam debita docendi methodus in tradenda Juris Naturalis scientia fuit adhibita; nemini non liquet, cur quidam partim sciant, partim ignorent jura naturæ, aut eorum scientiam ex eventu habeant.

XCVIII. Videbimus igitur deinceps, quo ordine

nonnulli in Juris Naturalis disciplina tradenda fuerint usi, ut tamen nec nostram sententiam simus dissimulaturi. JCti præ cæteris commendant hæc Juris præcepta: *Honestè vivere, Alterum non lædere, Suum cuique tribuere. l. 10 §. 1. & §. 3. Inst. de Just. & Jur.* Sed si verum amamus, quælibet Lex est præceptum Juris. Quælibet enim lex certam juris formulam dictitat, juxta quam actiones humanæ sint componendæ. Quod nec JCti in dubium vocabunt. Cur vero Ulpianus horum præcipuè mentionem faciat, varias ineunt rationes interpretes, ex quibus quam sibi JCtus proposuerit, cum hæc scripsit, vix hariolus conjectabit. Mihi commodissima ratio hæc visa fuit, quam etiam Feldio probatam fuisse pòst deprehendi: ut primo illo præcepto, *Honestè vivere*, comprehendere voluerit omne officium, quod Justitia Universalis exigit: altero officium Justitiæ Particularis συναλλακτικῆς, ut nemo lædatur sive in synallagmate spontaneo, sive invito: Tertio officium Justitiæ Distributivæ. Huic vero enarrationi quid desit, ex nostra sententia deinceps proposita perspici poterit. *Guil. Grot. de prin. Jur. nat. cap. 9.* ubi ille hæc tria præcepta latiùs examinat. Notum est, ex quibus laciniis Pandectarum opus sit consarcinatum, ut illius particulæ ex Ulpiano decerptæ non possit exigi aliqua methodica ratio. Imò JCti veteres etsi tantum non ubique admirabilis sui ingenii exempla exhibeant, in conclusionibus Juris Naturalis felicissimè derivatis: fontes tamen & principia earum quod attinet, veluti Arethusæ aquæ magnam partem ea videntur delituisse.

XCIX. Tria alia summa Juris Naturalis capita commendavit J. C. Scaliger *in præf. lib. 1. Epidorp.*

Natura tribus legibus agitantia vitam,
Nutu rationis, luce cælitus paratæ,
Vult fulta: quasi has dedit esse commeatum.
Numen cole summum. Tibi prima, ultima meta hæc.
Ne prodige te, nec tua prodige negligendo.
Ne cui facias, quæ tibi facta non placerent.
Istis tribus omnis capitur beatitudo.
Quam qui nihili fecerit, exibit inanis.

Hæc quamvis satis latè pateant, multisq; actionibus applicari queant, sunt tamen longè plures vivendi regulæ à Natura proditæ, quas distinctè cognoscere interest; has vero si ad universaliora quædam principia revocare lubeat, alia via incedendum esse, ex sequentibus parebit.

C. Cum vero præ aliis JCti & Theologi quidam Angli in digerendis Legibus Naturalibus se exercuerint, illos adibimus. Primum inter eos locum meretur Joannes Seldenus. Is explicaturus Jura Naturæ, septem illa exhibet præceptis: quorum Primum agit de cultu Dei extraneo: alterum de Maledictione nominis divini seu Blasphemia: Tertium de effusione sanguinis seu Homicidio: Quartum de turpitudine ex illicito concubitu: Quintum de furto ac rapina: Sextum de Judicis regimine forensi, & obedientia civili: Septimum de membro animalis viventis non comedendo. Sed & in hoc ordine & numero multa desiderari possunt, quæ tamen Seldeno imputanda non sunt, ut qui non ex suo judicio, sed juxta disciplinam JCtorum Hebræorum hunc ordinem numerumq; definivit, neque adeò absolutè Jus Naturæ, sed determinatè juxta disciplinam Hebræorum tradidit: qui Jus Naturæ appellant Jus Noachidarum, atque illa septem

præ-

præcepta posteris Noachi, hoc est, generi humano, tanquam illustriora data esse existimant. Inter quæ uti non desunt, quæ Juri Arbitrario rectiùs accenseas, ita multa eaq́; gravissima Juris verè Naturalis præcepta reliquis addi ab Ebræis debuerunt. *Guil. Grot. de prin. Jur. nat. cap. 5. n. 10. & 17. Osiand. typ. leg. nat. th. 46. & 47.*

CI. Seldeni dum memini, simul Illustrissimi Domini Joannis Christiani, Liberi Baronis de Boineburg, recordor. Is, qua erat erga omnis generis studia singulari propensione, solebat viris doctis identidem eximia suggerere argumenta, in quibus ingenia sua exercerent. Itaque cum pro sua insigni humanitate variis aliis de rebus ad me scriberet, tum etiam mihi aliquoties significavit, se desiderare, qui ad imitationem Seldeni de Jure Naturæ juxta disciplinam Christianorum commentaretur. Exstat erudita Dissertatio, præmissa Ethicis Jo. Cirelli, qui est Crellius ille Socinianus, qua Virtutis Ethnicorum, Hebræorum & Christianorum differentia proponitur, multisq́; argumentis ostenditur, tam superari Hebræorum virtutes à Christianis, quàm illæ Gentilium Virtutes superant. Credo autem Mæcenatis quondam nostri desiderium hujus discriminis demonstratione non potuisse expleri, sed inprimis hoc illum voluisse, ut ex optimorum Theologorum, & inprimis Ecclesiæ Patrum, scriptis ostenderetur, quid ipsi crediderint Juris esse Naturalis: quibus argumentis quæque capita adstruxerint & illustraverint: quomodo illa disciplinæ Christianæ vel consentire, vel hanc Jure Naturali præstare & præ illo multa eximia habere existimaverint. Cum itaque hoc argumentum nemo feliciter tentare, nedum perficere tantum opus possit,

nisi qui & Naturalis & Revelatæ religionis Christianæ exactam cognitionem sibi comparaverit, Eheologis sanè hoc relinquendum est. Et quia imprimis in disciplina Christiana tantopere commendatur & Lex Charitatis & Lex Patientiæ, notumq; sit, cum ab aliis tum à Grotio his multos singulares effectus tribui solere, hortatus sum, imò rogavi nonnullos, ut his Legibus explicandis aliquam operam navarent: docerentq;, quatenus illæ cum Jure Naturæ convenirent, aut ipsi præcellerent. Sed quod hactenus obtinere non potui, denuo illis etiam atque etiam commendo, atque hoc cum Autore laudatæ Dissertationis voto utor: *Utinam tot Quæstiones subtiliores Theologorum acerrimis ingeniis disputatas, diffinderent sæpius optima diludia in moralibus disquisitionibus? Utinam per Officiorum Christianorum attentiorum considerationem emolliantur tot polemica scripta! ultro citroq; commissa tam impotenter, ut styli mucrones in gladios porrecti fuerint; sæpissime vero calami vocesq; si non sanguine maduere, livido tamen felle ac nigro loliginis succo tinctæ fuerint. Sic Fides ad conscientiam rectam tanquam ad metam directa secundum præscriptum Apostolicum, speculiationes actionesq; redderet accuratas magis quàm curiosas.* Quod igitur Mæcenati Germaniæ, cum viveret, studium præstare non potui, illud saltem aliis me post ejus obitum sedulò ac publicè commendasse tumulo ejus inscribo,

—— —— *ubi mollis amaracus illum*
Floribus, & dulci adspirans complectitur umbra.

CII. Secundum locum teneat Robertus Sharrock, qui scripsit Hypothesin de Officiis secundum Jus Naturæ. Illius Hypotheseos hanc facit synopsin. Finem Hominis esse

esse docet, ut sine conscientiæ stimulis in animi tranquillitate & gaudio versetur. Media ad hunc finem obtinendum esse ait, si Naturæ leges & placita studiosè observentur, quæ jubent, Ut nemo alterum innocentem lædat, Ut quisque fidem servet, Ut bene de se merenti par retribuat, Ut sibi ipsi, Ut proli, Ut consanguineis benefaciat; quorum primum ipsi Φιλαυτίας nomine venit: Ut sanguine disjunctis prosit. Neque dictas tolli existimat obligationes: nisi aut 1. solverit debitum; Aut 2. impossibilitas solvendi emerserit, Aut 3. remiserint eam personæ, quarum intererat obligationem fuisse præstitam. Denique si Homo peccaverit, vult illum studere, quò 1. Damnum à non præstita obligatione natum reparet, 2. Ut Numen offensum placet. Præterquam vero, quod in his non deprehendatur summum Obligationis Fidei, Juriumq; principium; neque hæc speciatim recensita capita Juris Naturalis disciplinam exhauriunt, neque diversa satis distinctè proponuntur, neque denique apparet, quomodo ex sola Juris Naturalis disciplina Numen offensum omnino sit placandum, quamvis inde quidem constet, offensum illud placandum esse.

CIII. Tertium locum occupet Edoardus Baro Herbert de Cherbury & Castri insulæ de Kerry, Regni Anglicani Par, qui Religionis Naturalis communes notitias ad quinque hæc capita redigit: 1. Esse aliquod supremum Numen, 2. Illud esse colendum, 3. Virtutem & pietatem esse præcipuas partes cultus divini, 4. Resipiscendum esse à peccatis, atque illa qualiacunque per Pœnitentiam expiari debere, 5. Præmium pœnamq; post hanc vitam dari. Cum vero hic Autor id cumprimis agat illo suo

libro *De veritate, prout distinguitur à Revelatione, Verosimili, Possibili & Falso*, cui alium attexuit *de Causis errorum* & *Religione Gentilium*, ut omnem autoritatem & fidem Revelationi subducat, non est quod ei multum tribuamus, cui consilium est, rejecta omni revelatione, Atheismum stabilire, etiamsi Juris Naturalis præcipua capita videatur venerari. Neque enim illum hoc seriò agere existimandum est, ut Religionem Naturalem ex Jure Naturæ descendentem confirmet, sed ut his cuniculis actis malitiam suam tegat, & sub specie defensæ religionis naturalis revelatam religionem labefactet atque opprimat. Neque enim ignorare ille potuit, nimis imperfectam esse religionem naturalem, ut per eam quis salutem adipiscatur: deinde quòd illa religio in plures diffundatur leges, æquè necessarias scitu, & non minùs, atque istas à Natura promulgatas. Et quomodo item ille probabit, quomodo Jure Naturæ sit placandum Numen offensum, an sola pœnitentia, & quali illa, præsertim si quis in eadem peccata sæpius fuerit relapsus? *Videsis Osiandr. de Typo leg Nat. th. 61.* Et inprimis eruditam *Disp. Dn. D. Cristoph. Franckii*, Collegæ & Amici nostri conjunctissimi *de Religione Naturali*, qua sibi etiam illum Herbertum refutandum delegit.

CIV. Huic succedat Richardus Cumberland Theologus, cujus Disquisitio Philosophica de Legibus Naturæ Anno 1672 Londini typis exscripta est. Ille ita docet, *Benevolentiam latissimè diffusam esse, officiorum nostrorum principium, mensuram, regulam, unicamq; legem: quin etiam eandem actionum nostrarum finem, amplissimum quod expetimus præmium, summum denique hominis bonum.* Hæc officia benevolentiæ præstanda esse ait in toto *Systemate Rationali*,

cujus

cujus partes facit Deum & Homines. Cumq; hanc tractationem comparationibus subinde à Mathesi desumptis illustrare destinasset, summulam tum præceptorum omnium Legis Naturalis, tum sanctionum eis annexarum (Sanctionum voce tam Præmia quam Pœnas complectitur) in summo illo principio, ejusq; consectario de oppositis contineri sic breviter ostendit. Subjectum illius est studium, pro viribus nostris, Communis Boni totius Systematis Rationalium. In hoc autem exprimitur Amor erga Deum & Homines universos, qui scilicet sunt partes hujus systematis. Deus quidem est pars præcipua: Homines sunt partes ei subordinatæ: erga utrosque Benevolentia Pietatem & Humanitatem complectitur, hoc est, utramque Legis Naturæ tabulam. Prædicatum vero illius propositionis est conducens ad bonum singularum ejus partium, quo nostra, velut partis unius, felicitas continetur: quæ obsequii præmium est summum, uti miseria ex oppositis actibus consequens pœna est summa nequitiæ. Nexus vero prædicati cum subjecto naturalis & fundamentum est Veritatis propositionis, & indicium naturalis nexus inter obsequium & præmia, nec non inter transgressionem & pœnas. Si igitur, inquit, concedatur, manifestam esse necessitatem, si beati esse volumus, amicitiam cum Deo Hominibusq, colendi, statim agnoscitur Sanctio Legis illius Naturalis generalissimæ, putà, quàm de Benevolentia proposuit. Ea enim unica & Religionem totam naturalem, & omnia ad humani generis felicitatem necessaria stabilit: Ea vero sunt præter Pietatem, 1. pacifica inter Gentes diversas commercia, quò spectant Jura Gentium omnium: 2. Socie-

tatis

tatis civilis constitutio, aut conservatio, quò collimant Leges Civiles: 3. Domesticæ necessitudinis & amicitiæ omnis firmitas, de quibus tum generales regulæ, quæ Gentium pacem firmant, tum speciales œconomicæ præcipiunt. His positis Lectorem rogat, ut ea non separatim tantùm sed conjunctim consideret, ut ex omnibus conjunctis unum exsurgat argumentum, sanctionem Legis Generalissimæ inde evincens, quod homines necessariò excident summa sua felicitate, quæ in actione seu usu facultatum suarum proprio & adæquato consistit, nisi eas exerceant in colenda cum Deo Hominibusq; amicitia, ad quem effectum præ cœteris omnibus à natura adoptantur, quod quidem Legis transgressoribus excusationem nullam relinquit. Quapropter cum certo præsciri possint hi effectus ex hoc studio secuturi, neminem latere posse ait, in iis contineri Religionis solamina gaudiaq; præsentia, cum beatæ immortalitatis spe ubique terrarum conjuncta, multaq; insuper pacati cum exteris commercii commoda, omniaq; Regiminis Civilis & Domestici, nec non Amicitiæ emolumenta huic studio velut præmia annecti, eaq; non alia ratione, quæ in nostra sit potestate, adquiri posse, ipsumq; adeò qui Boni Communis curam rejicit, eatenus rejicere has suæ felicitatis causas, & miseriæ seu pœnæ imminentis causas amplecti. Hoc studium Communis Boni prudentibus suppeditare regulam inquit, cujus ope actibus suis & adfectibus certum statuat modum, in quo Virtus consistit. Hoc opus prudentis quidem judicio demandasse Aristotelem in definitione Virtutis, verum judicii ab eo ferendi normam non indicasse: suam vero propositionem normam sumendam esse docere à natu-

natura finis optimi maximiq;, habito ſcilicet reſpectu ad omnes partes totius Syſtematis Rationalium, ſeu Civitatis illius, cujus Caput eſt Deus, membra omnes Deo ſubditi. Ab hoc fonte derivandum eſſe monet ordinem illum inter Leges Naturæ ſpeciales, ſecundum quem prior poſteriorem quodammodo limitat, quod poſteriores prioribus, & ſpeciales omnes Generali ſubordinentur, ut tamen certum ſit, de illarum nulla unquam à Deo diſpenſatum eſſe, ſed in iis caſibus, in quibus poſterioris obligatio tolli videatur, materiam ita mutari, ut priori tantùm Legi obſervandæ locus ſit. Pauca ex multis attuli, ipſius Autoris verbis ex Prolegomenis huc adductis. Ipſum Opus in ſequentia capita partitus, primò *de Natura Rerum*. II. *de Natura Humana & Recta Ratione*, III. *de Bono Naturali*, IV. *de Dictaminibus Practicis*, V. *de Lege Naturæ ejusq; Obligatione*, VI. *de iis, quæ in Lege Naturæ generali continentur*, VII. *de origine Dominii & Virtutum Moralium*, VIII *de Virtutibus Moralibus ſigillatim*, IX. *de Conſectariis* agit. Eſt certè Liber ille lectu dignisſimus, cujus dogmata pleraque veritati, & quoque fini à Natura homini propoſito ſunt conſentanea. Cum autem præcipuum ejus fuerit conſilium, ut Hobbeſianam Philoſophiam Moralem & Civilem everteret, Legem illam Naturalem generalisſimam Statui lupino naturali Hobbeſiano maximè adverſam oppoſuit, indeq; ſuas demonſtrationes petiit: in quo tractatu nihil ferè deſidero, niſi concinniorem methodum, & perſpicuitatem. Quæ ſi adhibitæ fuiſſent, tantùm non ubique nobis conſentientem eum deprehendere liceret Ita ſcilicet fit, ut diverſis ſæpe viis ad eundem finem iter inſtituatur.

CV. Postremum locum dabimus Thomæ Hobbes, occupat enim extremum scabies. Ille cum perperam Jus Naturæ definivisset, quod sit *dictamen rationis circa ea, quæ agenda vel omittenda sunt ad vitæ membrorumq; conservationem, quantum fieri potest, diuturnam*; post hoc ordine Leges Naturales proponit *cap. 2. & 3. de Cive*. Prima, inquit, & fundamentalis lex naturæ est, quærendam esse pacem ubi haberi potest; ubi non potest, quærenda esse belli auxilia. Moxaddit: Legum naturalium à fundamentali illa derivatarum unam esse, jus omnium in omnia retinendum non esse, sed jura quædam transferenda, vel relinquenda esse. II. Pactis standum esse. III. Est de vitanda Ingratitudine, Nec eum, qui fiducia tui tibi prior benefecerit, eam ob rem deteriore conditione esse patiaris: sive ne accipiat quisquam beneficium, nisi animo nitendi ne dantem dati meritò pœniteat. IV. Ut quisque se præstet commodum cæteris. V. de Misericordia, Oportere alterum alteri, sumpta cautione futuri temporis, præteriti veniam petenti & pœnitenti concedere. VI. In ultione seu pœnis spectandum esse, non malum præteritum, sed bonum futurum. VII. Ne quis vel factis, vel verbis, vel cultu, vel risu, alteri ostendat, se illum vel odisse, vel contemnere. VIII. Vetat superbiam, Ut unusquisque natura unicuique æqualis habeatur. IX. Ut quæcunque jura unusquisque sibimet ipsi postulat, eadem etiam unicuique concedat cæterorum. X. ut unusquisque in jure aliis distribuendo, utrique parti æqualem se præbeat. XI. Quæ dividi non possunt, communiter (si fieri potest) utenda esse, idq; (si quantitas rei permittat) quantum quisque velit. Sin quantitas rei non permittat, tum præfinito, & proportionate ad nume-

numerum utentium. XII. de ſorte dividendis. XIII. de Occupatione & Primogenitura. XIV. Pacis mediatioribus præſtandam eſſe incolumitatem. XV. de conſtituendo Arbitro. XVI. Neminem debere eſſe arbitrum vel judicem ſuæ cauſæ. XVII. Neminem arbitrum eſſe oportere, cui commodi vel gloriæ ſpes aliqua apparet major ex victoria unius partis, quàm alterius. XVIII. de Teſtibus. XIX. Nullum pactum vel promiſſum intercedere, inter ipſum & partes, quarum arbiter conſtitutus eſt, cujus vi teneatur in gratiam alterius partis pronuntiare: neque cujus vi teneatur ad id pronuntiandum, quod æquum eſt, vel æquum eſſe cenſeat. XX. Eſt contra crapulam, eaq;, quæ rationis uſum impediunt.

CVI. Plurima in his aliisq; deſiderari poſſent, ex quibus tantùm pauca delibabimꝰ. Primo ille præſupponit Statum aliquem Naturæ, in quo unicuique jus ſit datum in omnia, hoc eſt, ut absque pacto cuique liceat facere quæcunque, & in quoscunque. *cap. 1. n. 10. In ſtatu merè naturali, ſi occidere cupis, jus habes ex ipſo ſtatu*; ait *cap. 2. n. 18.* Fingit ille homo ſtatum Naturæ qui à Natura damnatur, &, qui non Naturæ, ſed Diaboli ſtatus eſt. De Jure Naturæ enim qui velit rectè docere, neceſſum eſt, primò omnium advertat, quis ſit illius autor: deinde hoc cognito, neceſſum eſt talis præſupponatur ſtatus, ejusq; talis finis, cui talia jura à tali autore lata ſint accommodata. Itaque cum à Providentia divina Jus Naturæ ſit profectum, illud naturæ humanæ rationali, ſociali, tranquillitatisq; cupidæ eſt accommodatum; non autem naturæ corruptæ, vitioſæ, malitioſæ, cujus inſtinctu homo homini ſit lupus.

 CVII. Quid

CVII. Quid vero illum impulit talem Statum fingere? Primò quidem, quod in Statu naturæ mensuram juris naturalis Utilitatem fecerit. Deinde quod primam legem hanc Homini datam esse putet, ut cumprimis quærat conservationem sui. Denique quod quis fecerit in statu merè naturali, id injurium esse homini quidem nulli. Primum indubiè falsum est. Nam licet à Jure Naturæ Utilitatis non absit, sed maxima illud sequatur; non tamen hæc ejus est mensura, sed ut Voluntati divinæ conformetur voluntas hominum, id quod fit, si legibus naturæ ab æterno & intrinsecus bonis obtemperent. Principaliter igitur Utilitas est mensura. Juris Arbitrarii, Naturalis Honestas. Alterum quod attinet, est quidem homini conservatio sui commendata à Natura, sed ut id fiat citra injuriam alterius. Si enim velis conservationem sui primam in hoc statu lupino facere regulam, & simul profiteri Hominem non esse animal sociale, neque injuriam in hominem comitti in hoc statu, quæ omnia ita cumulat hic αὐτοκατάκριτος scriptor, cœlum gehennæ miscebitur, & teterrimis flagitiis fenestra aperietur. Nam, inquit, injustitia erga homines supponit leges humanas, quales in statu naturali nullæ sunt. Docet ille homo, esse quidem leges naturales, ut tamen ex illarum læsione nulla in homines redundet injuria; hanc enim tantùm existere ex illarum legum læsione, quas ipsi homines inter se condiderint. Plurimas vero leges naturales DEus condidit immediatè hominum bono inservientes, sic ut officia hinc debita ab homine homini sint præstanda. Hæc igitur si tu neglexeris, aut contraria feceris, Deum certè offendis, harum legum autorem, ut tamen

etiam

etiam homini damnum aut injuria inferatur, quatenus illi non præstatur id, quod ex lege naturali ipsi præstandum erat.

CVIII. Cum igitur falsissimis hypothesibus Hobbesiana somnia sint subnixa, explosa dudum & solidè refutata ab ipsius cumprimis civibus, non merentur reliqua illius placita operosam disputationem, sed potius istiusmodi fanatica dogmata ex numero philosophicorum scriptorum, imò toto orbe saltem Christiano sunt proscribēda. Cur vero illas suas leges naturales eo ordine aptaverit, hinc colligere licet. *Præcepta*, inquit, *hoc loco ea tantùm tradidi, quæ pertinent ad conservationem nostram, contra pericula quæ à discordia oriuntur.* Unde vero uberior discordiæ seges, & plura gravioraq; pericula emergere poterunt, quam si talem Naturæ statum comminiscaris, ubi omnibus in omnia & omnes jus sit datum? Nonne hoc posito lex ejus fundamentalis evertetur, Pacem diligentissime esse quærendam, & dissidiis bellisq; frequentissima imò perpetua occasio præbebitur? Cumq; omnis mali, quod in ipsius commentitio statu naturali cernitur, remedium velit esse in pactis, ut his belluina licentia refrenetur, à statu isto naturali omnem removet justitiam, qua verus status naturæ maximæ est munitus; quanquam etiam Pactorum vim enervat, ceu mox audiemus. Pleraque ex reliquis præceptis cum item sint comparata ad corrigendum illum statum efferatæ licentiæ, bono fine ac fundamento destituuntur, quæ extra tale propositum alioqui pro genuinis naturæ legibus reputanda sunt, ut tamen hæc sola minimè Jus Naturæ omne exhauriant, imò multa ejus capita istis enumeratis longè præstantiora magisq;

 neces-

neceſſaria ſint. Ut verò ſorte fiat diviſio, neque jubet neque vetat Naturæ jus, ſed arbitrio hominum relinquit. Primogenituræ jus etſi fortè non repugnet Juri Naturali, non tamen inde, ſed à placito hominum obligationem accepit. Arbitri officium etſi in variis negotiis poſſit eſſe occupatum, illud tamen una Juſtitiæ regula, ſuum cuiq; tribuendum, eſt definitum.

CIX. Nunquam, fateor, incidi in ullum Scriptorem, qui abſurdiora ac tetriora placita orbi expoſuerit: ut ſanè ſæpius miratus fuerim, quomodo ullius viri docti boniq; ſuffragium mereri potuerit. Qui enim doctrina vel leviter tinctus, & non omnino hoſpes fuerit in Philoſophia practica, (de hac enim ſola nobis jam ſermo eſt) facilè deprehendit, quantopere ille impoſtor ſuo ingenio ad adſtruendum atheiſmum, tyrannidem, omneq; improbitatis genus abuſus ſit. Idem ſi bonus fuerit, (conjungi enim cum doctrina bonitatem cupimus) non poterit non impia hæc & inſulſa dogmata deteſtari, maloq; geniò adſcribere. Vel ergo utroque, vel ſaltem alterutro ſi quis ſit deſtitutus, & fortè temeraria novitatis cujuſcunq; cupiditate inſuper accenſus, has divinæ vindictæ primitias ſentit, ut peſtilentisſimis etiam mendaciis facilis tribuatur adſenſus, atque etiam per talia exempla verbi divini autoritas ſtabiliatur. Ita enim inquit Apoſtolus *2. Theſſ. 2. v. 11. & 12.* διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει. ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ᾽ εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ. *Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio. Ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt injuſtitiæ.* Add. ibi annotatio Bezæ. Cum igitur hæc nova philoſophia Hob-

beſia-

besiana in Gallia , Belgio, imò & in Germania à nonnullis avidè fuisset excepta; Veritatis, Pietatis ac Justitiæ studio excitati præter alios inprimis fuere in ipsa Anglia multi Viri docti boniq; , qui larva huic philosophiæ detracta monstrosam ejus deformitatem detexerunt, ne quid vel Respublica vel morum probitas hinc detrimenti caperet. Ex his nonnulli omnem philosophiam Hobbesianam , alii tantùm civilem & moralem destruxerunt. Inter istos referendus est Sethus Wardus, in Academia Oxoniensi Astronomiæ Professor, qui hæc duo Hobbesianæ philosophiæ practicæ fundamenta esse dicit, eaq; convellit: *Alterum est, esse vel fuisse quendam hominum statum, quem vocat Naturalem, ubi sine lege aliqua soluti vagabantur. Alterum est, pactis eos in societatem & Regnum coiisse, Regnum sive imperium absolutum, quod nullam iis omnino relinquat libertatem.* Posterius si quis fortè in dubium vocet, (prius enim nimis manifestè nimisq; frequenter inculcat) ac si alibi aliter hac de re loquatur, is velim probè attendat, Hobbium *doctrina sua infami sepe nebulam offundere, &, ut contradictionibus, sine quibus vivere non posse videtur* (verba sunt Sethi Wardi) se expediat, quidvis quocunque modo moliri.

CX. Cumberlandius vero paulò antè laudatus, ut Jus Naturæ cumprimis adsereret, calamum strinxit in *Hobbii malè moratam philosophiam, in qua omnis impietatis, injustitiæ, nequitiæ, discordiæ denique jacta sunt fundamenta:* Quibus instituuntur ejus sectatores in *Atheismi mysteriis:* Quod S. Scriptura ille hypocrita fuerit abusus, *cujus autoritate animitus moveri nequiverit, quippe quam a voluntate singularum Civitatum totam derivari statuerit, adeoq; earum arbi-*

arbitrio esse mutabilem: hic validam, alibi nullam esse docuerit: Quod sua doctrina *sibimet adeò repugnet, ut in Atheismum ruat, & neget Leges ullas Divinas vel à Naturâ disci posse, vel è Sacris Scripturis, nisi Revelatio cuique particulariter detur, quia Scriptores sacri fuerint Prophetæ:* Quod *Leges Civiles sint unicæ regulæ discernendi inter Bonum & Malum:* Quod *sibi apertè contradicat, dum Jura Naturæ valida esse contendit quod ad actus externos; Leges autem Naturæ eo in statu ad actus externos non obligare.* Præterea ostendit, Hobbii doctrinam esse talem, *Ut jus det unicuique committendi crimen læsæ Majestatis: Tolli per illam omnem obligationem, omnemq; adeò usum fœderum: Tolli Legatorum & Commerciorum omnium securitatem: Imperiorum omnium fundamenta subrui: Principum naturam illum depingere naturâ ferarum ferociorem & crudeliorem: Doctrinam ejus de jure omnium ad omnia non pati, ut quisquam societatem civilem inire possit: ejus sententiam cives armare ad rebellionem: Hobbianam doctrinam de Pactis, & Juramentis Imperiis summis perniciosam esse: Hobbium omnia Principibus adimere, quæ adulationis causa videri vult illis tribuere ultra alios philosophos; imò pessimorum flagitiorum illos incusare, dum nullis legibus eos adstrictos esse contendit: Omnem Principibus sapientiæ & justitiæ laudem adimere: quæ Hobbius iis tribuit, ab ipsis Principibus rejici, & ab ipso Hobbio iisdem denegari: Imperantes pactis non obligari, ideoq; nullam suis subditis, imò nec aliis Civitatibus injuriam facere posse.* Ecce flosculos ex Hobbesianis scriptis à Cumberlandio excerptos? De cujus fide non est quod quispiam dubitet: aut certè si dubitat, fortè quod existimet, sanæ mentis homini talia in mentem nunquam venire potuisse; ipsum diligentius inspiciat Hobbium, & vera locutum depre-

deprehendet Cumberlandium. Exempli loco postremum dogma ipse Hobbius suis confirmabit verbis, quæ leguntur *cap. 13. de Cive. §. 7. Status* inquit, *Civitatum inter se Naturalis, id est, Hostilis est, Neque si pugnare cessent, idcirco Pax dicenda est, sed respiratio: in qua hostis alter alterius motum vultumq; observans, securitatem suam non ex pactis, sed ex viribus & consiliis adversarii æstimat. Atque id Jure Naturali, quod pacta in statu Naturali, quoties justus metus intercedit, sunt invalida.* Et in Leviathane (monstrosam doctrinam monstrosus indicat Titulus) *cap. 13. Reges*, inquit, *& personæ summam habentes potestatem, omni tempore hostes inter se sunt. Et bello omnium contra omnes consequens est, ut nihil sit dicendum injustum. Nomina Justi & Injusti locum in hac conditione non habent. Vis & Dolus in Bello Virtutes Cardinales sunt.* Quod justus metus liberet à Pactis, alibi ita explicat: *Quænam autem sit justa causa metuendi, ne altera pars non præstitura sit, quod promisit, ea, quæ metuit, erit judex.* His ex Orco protractis dogmatibus speciosum sæpe fucum illinit, & cumprimis hanc hypothesin præstruxit, Hominem natura duce studere conservationi sui, adeoq; expetere bona, & declinare mala: qua cum ille pessime fuisset abusus, sic de eo judicat Osiander *d. tr. th. 30. In Diaboli sensu hæc adhibuit suæ opinioni confirmandæ, & ad mentem illius, qui pater mendacii, ad sua traduxit. Nunquam ergo eidem subscribet veritatis studiosus, nunquam probabit Jus Naturale esse illam incircumscriptam libertatem: conditionem hominum extra societatem civilem aliam non esse, quàm bellum omnium contra omnes, atque in eo esse jus omnibus in omnia: primam originem coëuntium in unum esse mutuum metum, nec legem naturæ aliud intendere, quàm sui con-*

servationem. Fingit enim homines sine dependentia ad commune quoddam caput, Stirpem universi generis humani. Fingit hominem liberum ab omni nexu fraternitatis. Fingit hominem ab ipso Deo conditum ad diffidentiam. At quis hæc à veritate & recta ratione dissona concedet huic Phisopho?

CXI. Prodiit quoque Londini superiori, ni fallor, anno Idea Theologiæ Leviathanis, autore Joanne Templero S. T. D. & Prof. qua præmittitur erudita Exercitatio de Sacro Canone, ostenditurq;, S. Scripturam in omnibus ad Salutem necessariò spectantibus esse perfectam regulam. Exhibetur deinde Syllabus plurimorum dogmatum ex Theologia Hobbesiana depromptorum, quæ ab hoc autore refutantur, & omnium Christianorum judicio damnari merentur. Insperguntur vero etiam quædam alia, ad Jus Naturæ pertinentia, veluti, *Nihil est bonum & malum simpliciter: Quod ad actionis honorem attinet, modò actio magna & ardua sit, & proinde magnæ potentiæ argumentum, utrum justa aut injusta sit, parùm refert: Religionis semen naturale consistere in metu spirituum, ignorantia causarum secundarum, cultu eorum quæ timemus, & sumptione fortuitorum pro prognosticis: Status Naturæ est Status belli: Unicuique jus esse, omnibus viis & modis seipsum conservandi Juris Naturalis summa est: Si multi homines contra Civitatis potestatem summam crimen aliquod commiserint capitale, propter quod, nisi se defendant, exspectant mortem; habent libertatem junctis viribus se mutuò defendendi: Hæc doctrina,* Quidquid facit Civis contra conscientiam suam est peccatum, *est seditiosa: Quilibet civis privatus non est judex bonarum & malarum actionum: Scholæ hactenus inutiles fuere.* Hæc & alia ejusdem farinæ verbis Hobbesii exhibet Templerus,

bonisq;

bonisq; rationibus absurda & impia dogmata destruit: cui de prostrato & profligato *Hobbianismo ἐπινίκιον* cecinit Car. Robotham, Norfolciensis, quo cum ille compendio recitet Hobbii placita, & de illo ipso sincere judicet, illud adjicere haut pigrabor, cumprimis si ejus elegantia fastidium ex Hobbesiana vesania perceptum lector fortè levare queat.

Quis hic Colossus, qui tremendis faucibus
Immane hians, porrectus immensùm jacet,
Vomituq; turpi, fœda ructans dogmata,
Utrumq; & hinc & inde littus polluit?
Malmsburiensis Hydra, pelago lusitans
Grandis Leviathan, & Gigantæus Draco,
Informe monstrum, Belluaq; Britannica,
Usq; adeò ad instar Africæ, Hic & angulus
Subinde nobis aliquid apportat novi.
Sed gratia Superis pari passu ambulat
Noxa & Medela: Aten citò sequuntur Litæ:
Accidit Hydræ Hercules suus: eadem Insula
Quæ dederat ortum Monstro, & interitum dedit,
Subigitq; protinus, ipsa quæ peperit, malum.
Sic pestis improbæ Pelagianæ luem
Labemq; sustulit Bradardini manus.
Sic jam Co insularis itidem Hobbesii
Pythona, jaculis mille confossum dedit
Templeriana dextra, Pythii æmula.
En quàm labascit ictus, horrendùm gemens,
Tenuisq; vastum cor Myurus occupat!
Lethale pharetræ virus en ut intimas
Sorbet medullas corruentis Belluæ!
En quam deartuata penitus, & ultimam

Halans Mephitim purulento è gutture.
Spisso cruore lata tingit æquora!
Tanti Triumphi gloriosa laurea
Tua (plurimùm Colende) prensat tempora.
En quam citatis passibus, quanto agmine,
Adorearum cumulo ovantem prosequi
Festinat ingens Gratulantium Chorus.
Aræ fociq; , humana, divina omnia,
Verenda Trinitas, Deus, Animæ & Angeli;
Natura, Gratia, Civitas, Ecclesia,
Ecclesiæq; peculium (regimen, fides,
Ordo, potestas Clavium, Leges, Canon,
Concilia, Synodi, Martyres, Miracula,
Reditus, Scholæ, Lycea, Phrontisteria,
Sedes Supernæ) & quidquid uspiam est Sacri
Vel Christiani nominis, Te σύμμαχον
Veriq; πρόμαχον, Te salutant vindicem.
At Tu, nefandûm Propalator dogmatum,
Insanientis editor sapientiæ,
Fatalitatis impiæ Præco & Pugil,
Insipide materiati Adorator Dei,
Monocondyli Fabricator inclyte Symboli,
Fidei Novator improbe, veterum hæresûm
Interpolarum Mango nugivendule,
Sartor Satorq; falsitatum strenue!
Descende cathedra, & Spongiæ deletili
Incumbito, blasphemiarum desinens.
O te beatum, falsa si tandem scias
Mutare veris! Bis at O miserum, si neges!

Mit-

Mittamus Hobbium, ejusq; plus quam barbaram philosophiam, ut tamen & nos ei ex Varrone elogium epitaphii vicem adscribamus.

Postremò nemo ægrotus quidquam somniat
Tam infandum, quod non aliquis dicat Hobbesius.

CXII. Præter hos Juris naturalis Commentatores in Britannia magno in pretio haberi Jeremiā Taylor Episcopum Dunensem in Hibernia, perscripsit ad me ante annum Amicus ex Academia Oxoniensi, eoq; autore prodiisse memorat *Ductorem Dubitantium*, sive Regulam Conscientiæ universalem eoq; libro, patrio sermone loquente, de Conscientia in genere, deinde de Legibus cum Naturalibus tum Positivis fusè illum disseruisse: de quo alii judicent.

CXIII. Possem equidem plurium autorum methodos hic dijudicandas proponere, nisi & illæ partim valde essent mancæ, & multi penè sine methodo Juris Naturalis disciplinam tradidissent, solis præceptis ac legibus naturalibus nobis exhibitis: quorum philosophandi ratio Parænetica dici consuevit. Talia sunt ferè Stoicorum scripta, Epicteti, Senecæ: quin & ipse Plato id videtur præcipuè egisse suis libris. Ex recentioribus Martinus Schokius *disp. post. de Jur. Nat. th. 24.* triplicem facit Hominis statum, Ethicum, Oeconomicum & Politicum, & pro hac diversitate disciplinam Juris Naturalis digerendam esse putat. Præterquam vero quod ista status divisio Aristotelicis non probatur, etiam applicatio Autoris hanc secuta admodum imperfectè ab illo est tractata. Superioribus omnibus illa tamen præferenda est, quæ Decalogo observata fuit, & quam plurimi sequuntur, quos inter etiam Melanchthon est, & Guil. Grotius. Cum vero præceptum tertium

ad Jus Arbitrarium divinum pertinere credamus, & hunc ordinem ſecuti, minus plenam fore hujus diſciplinæ tractationem exiſtimemus, & noſtra libertate judicioq; hac in re utemur.

CXIV. Cum ſit aliqua rerum moralium etiam Scientia, atque hæc Demonſtrationibus abſolvatur, Demonſtrationes vero ex genuinis ac domeſticis principiis arceſſantur, etiam Juris Naturalis diſciplinæ, quæ cum ſcientia philoſophiæ moralis planè eadem eſt, ſua ſunt principia: quæ ſecundum diviſionem Ariſtotelis *1. poſt. Anal. 2.* vel ſunt Hypotheſes, vel Axiomata, vel Definitiones. Si igitur Juris Naturalis diſciplina methodicè ſit tractanda, primò omnium ſummum Obligationis, fidei ac juſtitiæ principium eſt quærendum. Itaque prima hypotheſis hæc eſt, Deum eſſe. Quia enim hoc principium lumine naturæ poteſt eſſe cognitum, non tamen hæc cognitio propria eſt philoſophiæ moralis, ſed alterius diſciplinæ, ideo in iſta hypotheſeos conditionem ac vicem ſubibit, *Grot. de J. B. P. lib. 2. c. 20. n. 55. Idem de ver. relig Chriſt. lib. 1. pr. Guil. Grot. de princ. jur. nat. cap. 5. n. 2.* Altera hypotheſis hæc eſt, Eſſe quandam Dei Providentiam, qua ille res humanas omnes, & quidem ſumma cum Bonitate ac Juſtitia, procurat. Paria enim ſunt Deum tollere, vel ei curam rerum humanarum adimere. *Guil. Grot. d. c. 5. n. 5.* Denique ne Deus ejusq; Providentia ſuo effectu deſtituatur, ex lumine naturæ hæc tertia hypotheſis præſupponenda eſt, Animam humanam fore immortalem, vel ſaltem poſt mortem ſuperſtitem. Et quamvis hæ hypotheſes à priori fortè difficilius demonſtrentur, à poſteriori tamen minus difficulter, & ſolidè illas demonſtrari poſſe nullus dubito.

CXV. Ubi

CXV. Ubi igitur has hypotheses quis plenius tractaverit, & materiæ morali applicaverit, facili negotio omnia illa in Deo attributa deprehendet, quæ ad demonstrationes has practicas necessaria visa fuerint. Conclusiones quoque hinc eadem facilitate colliget, ex quibus appareat, ad quæ Deo seorsim præstanda Homo obligetur, puta Deum esse supremum Legislatorem, supremum fidei sequestrum, & hunc Deum esse colendum. *Guil. Grot. de prin. Jur. nat. cap. 5.* Etsi enim quædam Juris Naturalis conclusiones æquè sint evidentes atq; illius Principia, non tamen hæc cum istis confundenda sunt, adeoq; ista propositio, Deum esse colendum, non pro principio, sed conclusione reputanda est, quæ cum per demonstrationem facilè possit elici, si tamen ei adsensum quis protervè deneget, pœnis illum extorquendum esse jubet Aristoteles. *Non oportet omne problema aut omnem thesin in quæstionem vocare, sed eam, de qua dubitare quispiam possit egens rationis, non pœna, aut sensus. Nam qui ambigunt, utrum oporteat Deos colere, & parentes diligere, nec ne, pœna: qui vero dubitant, utrum nix sit alba, nec ne, sensu indigent. 1. Topic. 1. in f.* Itaque jure naturæ puniri potest, qui vel Deum esse, vel eum colendum esse protervè neget; quamvis hoc eò extendendum non sit, quod jure naturæ etiam puniendi sint, qui fortè non eundem nobiscum Deum vel cultum divinum non eundem agnoscunt. Viderint ergo Reges, quomodo obtentu religionis Christianæ cruentas in Americanos aliosve populos expeditiones suas defendere vel excusare queant. Consilium vel autoritas Papæ nihil illis proderit. Ubi de Deo, supremo Numine ac Legislatore, colendo constiterit, partes illius cultus divini haut difficulter agnitum

iri existimo, à perjurio, blasphemia & similibus delictis abstinendum, Deumq; summo amore summoq; honore religiosè adficiendum esse: unde sequitur, legibus quoque Dei naturalibus obedientiam esse præstandam. Quæ universalis obedientia aliàs Pietatis, & quatenus ad hanc Conscientia se obligatam esse intelligit, *Religio* dici solet: quibus etiam officia primæ tabulæ Decalogi exhauriri videmus.

CXVI. Docet Aristoteles, semper conjuncta reperiri hæc tria Societatem, Jus & Amicitiam. *8. Nicom. 9. §. 2.* Primum igitur & secundum ex his quod attinet, convenienter statuit Cicero *de Legibus.* Quod prima societas sit homini cum Deo, altera cum homine. *Prima*, inquit, *homini cum Deo rationis societas. Inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est. Quæ cum sit lex, lege quoque consociati homines cum diis putandi sumus. Inter quos porrò est communio legis, inter eos communio juris est.* Certum igitur esse credo, inter obligantem lege, & obligatum, esse quandam Societatem; ut tamen alia sit Societas, quæ est inter Deum & homines, & quæ est inter homines ipsos. Cum enim Deus hominibus sit multum, & semper superior, ideo propter hanc grandem inæqualitatem hæc est quædam Societas analogica. *8. Nicom. 7. §. 19. & cap. 12. §. 21.* ubi obiter indico, priorem textum mihi videri corruptum. Homines vero inter se consociantur partim providentia Dei, quod rationalem ac socialem ab ipso non solùm naturam, sed & huic convenientia jura acceperint: partim facto suo, variis initis conventionibus, juribusq; constitutis, per quæ vel superior sibi obligat subditos, vel par parem; unde denuo aliæ atque aliæ

Socie-

Societates enafcuntur. Hæc quò pertineant, mox videbimus.

CXVII. Quando Deus hominem obligat, tunc ex illa obligatione diverſarum legum naturalium, vel aliquid ab homine exigitur præſtandum ipſi Deo immediatè, vel ut ipſe obligatus ſui cauſa quid faciat, nec ne, vel ut aliis hominibus quid præſtet, quibuscum in Societate vivit. Inter homines vero conſtituta obligatio eò fere omnis pertinet, ut alter alteri vel mutuò ſibi quid præſtent. Cum igitur de illa Societate dixerimus, quæ eſt inter Deum & homines, illaq; officia attigerimus, quæ Deo immediatè ab homine ſunt præſtanda; Jam erit transeundum ad ea, quæ Deus vult, ut quisque hominum ſibi præſtet. Diſpiciendum itaque primò omnium erit, quis ſit Hominis finis ultimus, quatenus ille ut ζῶον φύσει πολιτικόν, *animal natura civile*, conſideratur. Hunc finem eſſe dico, conformitatem ſeu convenientiam voluntatis humanæ, quæ actionum moralium proximum eſt principium, cum voluntate divina, legibus naturalibus expreſſa. In hac convenientia conſiſtit illa εὐπραξία ſive εὐδαιμονία Ariſtotelica, re nihil prorſus differens ab iſta conformitate. Ut adeò rectisſimè ſenſerint illi veteres, qui ſummam hominis felicitatem dixerunt conſiſtere in Asſimilatione cum Deo. Quando igitur Homo voluntatem Dei juribus naturæ promulgatam explet, atque ita primævam Dei imaginem juxta archetypum Legis Dei æternæ quàm fieri poteſt exactisſimè exprimit; illa eſt à Platone commendata ὁμοίωσις, ſumma hominis felicitas, cum ſumma & ſincera voluptate animiq; tranquillitate conjuncta: in quo fine ultimo cum Homo maximam, cujus quidem in hac

vita particeps esse queat, consequatur perfectionem, ideo eadem ὁμοίωσις habita fuit Hominis πλείωσις, *perfectio. Guil. Grot. de princ. Jur. nat. cap. 3. n. 7.*

CXVIII. Hanc ὁμοίωσιν & πλείωσιν Homo itaque obtinet, si Deo, sibi, & aliis præstanda præstet, vitetq; contraria. Sicuti vero Deus hunc finem homini præfixit, ita quoque omnia ei media concessit, ad illum obtinendum necessaria, Rationem & Appetitum, cum libertate conjunctum, variaq; adminicula addidit, naturalem ad Societatem inclinationem, ejus necessarium instrumentum Orationem, inter tot opes rerumq; copiam valde dispersam pro incitamento Indigentiam, doctrinæ disciplinæq; & adsuefactionis capacitatem, & similia. Quia vero Hominis magna agendi libertas est, ut possit agere, non agere, agere bene, agere malè, hanc libertatem physicam Deus legibus suis naturalibus constrinxit, ut non quibuslibet actionibus homo adsuesceret vel indulgeret, sed iis tantùm uteretur, & talibus, quæ normæ legum naturalium responderent, quibusq; voluntas hominis agendo conformaretur voluntati divinæ.

CXIX. Hæ actiones illi normæ ita conformes aliàs dicuntur Actiones Virtutum. Nam inter has & istas non est discrimen reale, sed tantùm rationis. Nam quia Virtus semper consideratur ut perfectio sui subjecti, ita actiones virtutum moralium ita dicuntur, quod sint perfectiones animi humani: aut Honestæ, quod honori, præstantiæ ac dignitati humanæ naturæ conveniant. Quatenus vero eædem actiones virtutum considerantur ratione suæ conformitatis cum norma legum naturalium & voluntatis divinæ, & ad continendas, dirigendas, conservandasq;

Socie-

Societates ordinatæ sunt, hactenus Justæ dicuntur, & contrariæ Injustæ.

CXX. Quemadmodum igitur hæ Actiones Honestæ Justæq;, sunt Media, per quæ ille finis à Natura hominibus propositus adquiritur; ita quoque præstationes, quas homo vel sibi vel aliis hominibus jure naturæ debet, per easdem actiones expediuntur. Itaque frustra mihi videtur omnis illorum labor esse, qui omnia hominum officia ad paucas quasdam universales leges revocare, iisq; suis hypothesibus illa submittere volunt. Etsi enim non diffitear, quasdam leges naturales latiùs aliis patere, prout à primis principiis vel propiùs vel longiùs remotæ sunt; verissimum tamen est, per omnium virtutum habitus perfici animum hominis, ut voluntati divinæ suam conformet, adeoq; actiones humanas plurimis legibus naturalibus, partim jubentibus, partim vetantibus, regi, sic ut nullum sit officium sub necessitate obligationis præstandum, quod non lex aliqua naturalis complectatur. Sanè si allubescat unum summum principium Jurium naturalium seu præceptorum virtutis constituere, non erit illud aliud, quàm hoc, Voluntas humana agendo se conformare debet voluntati divinæ. Hoc se in duo capita vicissim dividit; vel enim vult Deus: ut quædam faciamus, vel ut non faciamus. Itaque Ratio recta mox colligit, Honesta facienda, & Turpia fugienda esse. Prodest igitur illud eò, ut perspicias, quomodo demonstrationes invicem ex se nectantur, & tandem ex uno aliquo summo principio aptæ sint. Quia vero leges omnes naturales sunt propositiones universales, & singulæ normam præbent actionibus, ideo quoque singulæ principii vicem

 sub-

ſubeunt, & hac ratione demonſtrationibus inſerviunt.

CXXI. Poſtquam igitur illas Hypotheſes ſupra memoratas quis admiſerit, & inde illa officia demonſtraverit, quæ Pietatis nomine κατ᾽ ἐξοχὴν veniunt, quæ ſunt præſtationes jure naturæ Deo immediatè ab Homine debitæ; proximum fore credo, ſi doceatur, quis ſit genuinus finis Homini à Natura propoſitus, quæque ab eadem ad eundem finem obtinendum ſint conceſſa media, quibusque adminiculis illa adquirantur. Media igitur illa cum ſint actiones Virtutum, de Virtute primùm in genere, deinde ſingulis ejus ſpeciebus, & ex harum habitibus deſcendentibus actionibus eſt agendum: qua etiam methodo Ariſtoteles ſuam philoſophiam civilem rectisſimè ac felicisſimè inſtruxit. Quod ſi quis exiſtimet, non poſſe hinc Juris Naturalis præcepta peti, quòd illius obligatio ſe extendat ad omne id, quod in Lege & Evangelio continetur, *Decret. diſt.* 1. *&* 5. illum ceu nimis ἀπαίδευτον ab hac diſputatione arceo.

CXXII. Ubi ad ſpecialem doctrinam de Virtutibus ventum fuerit, certus illarum numerus & ordo eſt conſtituendus, & ad ſingulas illæ res ſunt referendæ, quæ ad quamque pertinent, & cujus habitu perfecti circa illas, tanquam objecta externa, rectè verſari didicimus. Quia vero Naturæ jus non niſi per modum extremi ſubſidii Bellum permittit, poſtremo loco de Fortitudine, & primo de Juſtitia tractandum eſſe puto. Hæc vel eſt Univerſalis, vel Particularis: de iſta prius, de hac deinde agendum erit. Hæc vicisſim duplex eſt, Diſtributiva, & συναλλακτική. Iſtius naturam à nemine hactenus ſatis vel exploratam vel explicatam eſſe arbitror. Hæc verſatur circa συναλλάγματα;

quæ

quæ ſunt vel Spontanea, vel Invita. Cum vero nonnullorum συναλλαγμάτων hæc ſit natura, ut per illorum conventionem perfectam & traditionem ſubſecutam transferatur, vel ſaltem transferri regulariter debeat Dominium rei, de qua συνάλλαγμα eſt initum; ide hic de Dominio, ejusq; adquiſitione cum Originaria tum Derivativa agendum eſſe exiſtimo. Cumq; juxta hypotheſin JCtorum Romanorum ſint quatuor, aut quinque ſpecies Juris in Re, Dominium, Poſſesſio, Servitus, Pignus & Hereditas; facilè quidem conceſſum iri exiſtimo, Dominium in his præcipuum tenere locum, ut tamen inibi diſpici posſit, an reliqua Jura in re ab iſto ſpecie differant, an fortè gradu. Quippe Dominium aliud alio eſſe plenius, vix quisquam inficiabitur. *Bach. ad Weſen. ſi ager. vectig. n. 1.* Tractationi Jurium in re ordine ſuccederet doctrina Juris ad rem, ſeu de Obligationibus inſtituta: quæ cum deſcendat vel ex Contractu, vel quaſi contractu, vel ex Delicto, vel quaſi delicto; horum omnium ſpecies voce τῶν συναλλαγμάτων comprehenduntur. Etſi enim etiam ex Dominio oriatur quædam obligatio, *Grot. de J.B.P. lib.2. cap. 10.* JCtos tamen Romanos hac in re ſecutus, ex memoratis quatuor præcipuè fontibus obligationes ipſis dictas arceſſo. Huc quoque pertineret doctrina de Judiciis, & modis naturalibus, quibus quis ſuum aut ſibi debitum conſequi posſit: quorum duos proponit Guil. Grotius *de prin. Jur. nat. cap. 4. n. 9.* Apprehenſionem ejus, quod nobis ſine cauſa ablatum eſt: & Retentionem ejus, quod nos dare debemus, donec de pretio convento ſatisfiat. Quia verò conventiones aliæ ſunt principales, aliæ acceſſoriæ, tam de his, quàm de iſtis ibi docendi locus erit.

 Col-

Colligi hinc poteſt, plurima Juris Naturalis capita ſolida hujus virtutis doctrina exhauriri, & ex illius regulis dijudicari poſſe.

CXXIII. Ex regulis Liberalitatis & Magnificentiæ varii generis donationes, quò etiam Legata, remunerationes & ἀντίδωρα pertinent, æſtimari eoq; multa alia referri poterunt, quæ vel ad harum virtutum commendationem & uſum, vel ad fugam Avaritiæ & Prodigalitatis ſpectant. Temperantiæ præcepta modum præſcribunt variis voluptatibus & doloribus, ut hinc cauſæ ad matrimonium aut vitia ei contraria, ad frugalitatem, ſobrietatem, & his etiam contraria vitia pertinentes decidi posſint. Cum etiam refrenanda ſit ambitio, ſeu honorum; & vindictæ cupiditas, ſeu ira; & ex horum adfectuum intemperie multæ ſoleant exiſtere injuriæ, de his legis & præcepta ſuppeditabit Magnanimitas, Modeſtia & Manſuetudo. Cumq; interſit, ut à familiari conſuetudine & inprimis à conventionibus abſint Mendacia, de his coërcendis præcepta dabit Veritas. Rei militaris negotia juxta Fortitudinis regulas erunt percenſenda. Non poſſum autem diſſimulare, ſpecialem illam doctrinam de Virtutibus ab Ariſtotele ferè negligenter eſſe traditam, ut tamen ex aliis, præſertim Thomæ Secunda Secundæ, Platonis libris de Legibus, Ciceronis de Officiis, Digeſtorum libris, & aliis ſimilibus ea ſuppleri & exornari queat.

CXXIV. Singulas Virtutes ubi quis diligenter expoſuerit, magnum operæ pretium futurum exiſtimo, ſi generalia præcepta ad quemque Virtutis habitum pertinentia quis collegerit, quæ ſunt ipſiſſimæ Leges Naturales, normam actionibus humanis infallibilem præbituræ.

Ita

Ita v. g. ad Justitiam Particularem referendæ erunt *hæ* similesq; aliæ regulæ: In contractibus omnia bona fide sunt agenda. Unde sequitur dolum, fraudes, errorem, culpam ab iis debere abesse, aut si talia irrepserint, ea præstanda & resarcienda esse. Nemo cum alterius injuria fieri debet locupletior. Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest. Commoda cujusque rei sequantur eum, quem sequuntur incommoda. Similes regulas reliquæ etiam Virtutes suppeditabunt. Quod si quæ regulæ sint ita generales, ut videantur non ab una sed pluribus virtutibus commendari, illæ commodè videntur subjici posse Justitiæ Universali. v. g. Honesta sunt facienda, Turpia fugienda. Æqualitatis habeatur maxima ratio. Quod tibi non vis fieri, id alteri ne feceris. Quod quisque juris in alterum statuerit, ut ipse eodem utatur. Ut fides data servetur. *Guil. Grot. de prin. Jur. nat cap. 8. & 9.* Hac methodo si cui uti libeat, & sub quaque virtute latitudinem objecti externi rectè perpendat, ejus singula membra distinctè proponat, deinde actiones humanas, quæ circa hæc occupabuntur; suis quasque legibus naturalibus attemperet, ex primis aut generalioribus demonstrationibus ad remotiores subinde conclusiones progressum faciens, is ni fallor feliciter & magno cum fructu in hac materia versari poterit. In conclusionibus vero illis dextrè deducendis aut nectendis optima ac locupletissima subsidia dabunt veterum JCtorum reliquiæ, Digestorum libris sive collectæ sive dispersæ.

CXXV. Quia igitur Homines, in quacunque vixerint Societate, secundum Virtutem vivere oportet, ideo

his

his præceptis Virtutum continentur Jura Generalia Naturæ. Dixi vero suprà, esse etiam aliquod Jus Naturæ speciale, quod Natura specialibus suis Societatibus ordinandis conservandisq; sanxit. Itaque varia sunt jura Societatis inter Maritum & Uxorem: varia inter Parentes & Liberos: varia inter Herum & Servum; de quibus sigillatim hic agere, ab instituto quidem nostro non foret alienum; sed cum de his in Commentario nostro ad Grotium passim disputetur, jam quidem iis non immorabimur. Videatur interim *Guil. Grotius de prin. Jur. nat. cap. 10.* Hoc cumprimis tamen hic notetur, qui in specialibus Societatibus vivunt, illos debere suas actiones non solùm præceptis Virtutum generalibus, sed & specialibus juribus Societatum specialium, accommodare, atque ita utriusque Juris Naturalis, Universalis & Specialis observantes esse. Si igitur vel hujus vel istius obligatio eò pertineat, ut quis sibi quid præstare debeat, putà, ut temperanter vivat, ut ab illicita venere & libidine, ab ingluvie, à crapula abstineat, hactenus inter Deum & homines aliqua etiàm est Societas, ut propter talem à Deo profectam obligationem sui gratia homo quid præstare aut facere teneatur. Quam in sententiam quoties loquor, vel locutus sum, toties hoc velim ita accipi, ut sub istiusmodi propositionibus moralibus adfirmantibus negativæ virtualiter contineantur. Ita si dicam, Justitiæ Universalis præcepta omnia hac generali regula comprehendi, Honestè est vivendum; tacite id simul comprehensum intelligi debet, à Turpibus esse abstinendum. Eodemq; modo si dixero, quædam ab homine exigi legibus naturæ, quæ sui gratia faciat aut præstet, hoc simul significatum volo,

exigi

exigi quædam legibus naturæ, quæ etiam non faciat, sed omittat fugiatq́;. Hæc Legibus naturæ vetantibus, ista jubentibus exiguntur. Reliquas Leges Naturales quod attinet, illarum obligatio ab homine illa officia exigit, quæ aliis, quibuscum in Societate est, præstanda sunt.

CXXVI. Atque hac ratione verum esse credo, Jus semper locum habere in Societate: quod displicere aliis scio, qui hoc aliter interpretantur. Scilicet distinguendi sunt ab ipsa legum naturalium obligatione effectus seu præstationes hinc debitæ. Ista habet autorem Deum, qui sibi hominem ita devinxit, ut perpetua inter hos ex immutabili Juris Naturalis obligatione esset quædam societas. Interim quia præstationes hinc debitæ vel immediatè pertinent ad Deum, vel ad ipsum hominem obligatum, vel aliorum gratia exiguntur, cum quibus vel actu in Societate vivit, vel ut tamen singularem cum aliis in Societate vivendi à Natura propensionem acceperit; hactenus quidem verum est, quod non omnia & singula Juris Naturalis capita ad Societates humanas ordinandas unicè sint comparata, sed quod quædam etiam ad hominem pertineant, extra Societatem viventem, ut tamen pleræque leges naturales, hominum gratia latæ, ejus sint generis, ut non solùm hominis naturæ sociali, sed & continendis conservandisq́; Societatibus, quæ actu inter homines obtinent, vel maximè sint accommodatæ. *Omnium, quæ in hominum doctorum disputatione versantur, nihil profectò est præstabilius, quàm planè intelligi, nos ad Justitiam esse natos: neq́; opinione, sed natura constitutum esse jus, etiam patebit, si hominum inter ipsos societatem conjunctionemq́; perspexeris. Cic. 1. de legg.* Quid quod ex verbo revelato simus

edocti, Deum non solùm ut supremum legislatorem sibi obstrinxisse homines, sed & sæpiuscule per modum pacti sibi illos consociasse. *Vid. Calixt. tr. de Pactis.* Cum iis, quæ dixi, convenit, quod Alexander Turaminus *ad rubric. de legib. cap. 4. n. 12.* observat, non à sola Societate humana vim legum naturæ dependere, neque eò solùm referri, sed vel Deum respicere, vel proximum & Societatem, vel seipsum & naturam humanam.

CXXVII. Præter superiora etiam Amicitiæ officia non sunt negligenda. *Videtur enim Amicitia etiam civitates continere, maioriq; quàm Justitia latoribus legum curæ esse. Et si cives Amicitiam colant, nihil sit, quamobrem Justitiam desiderent*, inquit Aristoteles *8. Nicom. cap. 1. §. 18. & 22.* & ideo *2. Polit. 2.* ait, Amicitiam esse maximum, quod civitatibus contingere possit, bonum. Cum igitur in omni Societate aliquod Jus reperiatur, & vero etiam aliqua Amicitia, *8. Nicom. 9. §. 2.* diligentissimè illa pertractanda erit ei, qui methodo Jus Naturæ tradere instituet. in quo argumento plus præstitisse Aristotelem *lib. 8. & 9. Nicom.* & Ciceronem *lib. de Amicitia*, putamus, quàm plerique hactenus satis adsecuti esse videntur. Etsi vero propriè nemo secum colat Amicitiam; definitur enim per benevolentiam mutuam, *8. Nicom. 2.* Amor tamen, per quem suam vim exserit Amicitia, etiam fertur erga ipsum amantem, &, si is præstantissimo Boni genere se instructum esse sciverit, vel maximè, & sine vituperio, ille est φίλαυτος *9. Nicom. 8.* Imò ipsa officia amicitiarum, & ea, quibus amicitiæ definiri solent, ex iis, quæ sibi ipsi quisque exoptat ac tribuit, videntur fluxisse. *9. Nicom. 4.* Et hoc est quod vulgò dici solet, Charitas est ordinata,

quæ

quæ ab ipſo amante incipit. Si igitur aliis, quibuscum in Societate vivimus, prodeſſe, benefacere, illorum ſaluti & incolumitati conſulere, adverſus vim iniquam defendere debemus; multò certè magis, vel ſanè primo omnium ut nobis proſpiciamus, ſuggerit naturalis amor, qui tale deſiderium & inclinationem in nobis excitat: quam ſi regat Recta Ratio, ceu fieri par eſt, apparet ſimul, quantum hæc πρῶτα κ̃ φύσιν, uti à Stoicis appellantur, differant, quæ in Homine, & quæ in brutis cernuntur. Explicavi hæc pluribus *tr. meo de Duellis. th. 2. ſeq.* ubi etiam Ciceronis *3. de Finib. & Gellii lib. 12. Noct. Att. cap. 5.* verba apprimè huc facientia adduxi. Ubi igitur quis Juris Naturalis Philoſophus huc ſuam methodum perduxerit, commodè illa omnia deſcribere poterit, quæ Jus Naturæ exigit ab homine, ſibimet ſuo bono præſtanda: puta, quomodo Homini à Natura ſit tributum, ut ſe, vitam, corpusq; tueatur, declinetq; ea, quæ nocitura videantur, omniaq;, quæ ſint ad vivendum neceſſaria, inquirat & paret, ſentiat appetitum procreandi cauſa, totius vitæ curſum prudenter perſpiciat, cum præteritis præſentia, atque cum his futura conjungat, & ad vitam commodè degendam res neceſſarias præparet, Imitationis ſtudio ac veri inquiſitione ducatur, & vim illatam vi defendat. *Eſt enim hæc non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti: non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, ſi in tela aut latronum, aut inimicorum incidiſſet; omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis. Silent enim leges inter arma, nec ſe exſpectari jubent, cum ei, qui exſpectare*
 velit,

velit, antè iniusta pœna luenda sit, quàm justa repetenda. Cicer. 1. de Offic. & pro Milon.

CXXVIII. Quemadmodum vero Societates aliæ sunt à Natura, aliæ ab instituto hominum; ita quoque Amicitia alia est Naturalis, alia ab instituto & arbitrio hominum profecta. Utriusque Amicitiæ fundamentum nititur aliquo Amabili seu Bono; idq; cum sit vel Honestum, vel Utile, vel Jucundum: tot quoque sunt species Amicitiarum, ut tamen illa, quæ Honesto nititur, sit præcipuè talis. *8. Nicom. cap. 2. 3. & 4.* Quomodo vero Jus ab Amicitia differat, nuspiam Philosophus disertis aut perspicuis verbis tradidisse legitur. Nam quæ *8. Nicom. 7. §. 11. & 12.* leguntur, discrimen illud nobis non omnino aperiunt. Naturalem amicitiam videtur conciliare benevolentia ex naturali animorum conjunctione vel inclinatione orta: quæ pro diverso gradu conjunctionis modò major, modò minor est. Ita Societatis conjugalis, & quæ est inter parentes atque liberos, maxima est amicitia: illæ vero quæ ab hac ad posteros descendunt cognationes, amicitia vel fervidiori vel tepidori foventur, ut à communi stipite propius vel longiùs absunt; ut tamen rectè dixerit Florentinus, naturam etiam inter Homines quandam cognationem constituisse. *l. 3. f. de J. & J.* Et Papinianus, Beneficio adfici hominem interesse hominis. *l. 7. ff. de serv. export.* Jura vero harum Societatum cum legibus comprehendantur, illarum quoque strictam normam sequi jubent. Quamvis etiam Jura ex Legibus naturalibus debita & officia Amicitiæ naturalis materialiter convenire, & quoque ab Aristotele misceri videantur; aliter tamen hæc, aliter ista deberi arbitror. Nam Debiti

biti vox vel ſtrictè accipitur, quod jure propriè dicto, obligationem producente, debetur, ſic ut actione liceat id ipſum perſequi, ſaltem in foro Juris Naturalis. Alia vero ratione officia Amicitiæ debentur, qua, quæ talia ſunt, à ſingulari ad benevolentiam naturali propenſione & conjunctione oriuntur, maluntq; ultro offerri, quàm ex jure debita exigi. *Grot. lib. 2. de J. B. P. cap. 7. n. 4.*

CXXIX. Hujus Amicitiæ veſtigia etiam reperire licet in veterum JCtorum textibus. Moribus apud Romanos receptum eſt, ne inter virum & uxorem donationes valerent, amorem honeſtum ſolis animis æſtimantes, & ne matrimonia eſſent venalia, nec concordia pretio conciliari videretur. *l. 1. & 3. pr. ff de donat. inter vir. & uxor.* Idem confirmat *tit. Dig. de agnoſcendis & alendis liberis vel parentibus*, ubi eleganter JCtus ait, *Cum ex æquitate hæc res deſcendat*, putà ut parentes liberos, atque hi illos viciſſim alant, *charitateq; ſanguinis, ſingulorum deſidèria perpendere Judicem oportere.* Reſcriptum quoque eſſe memorat, heredes filii ad ea præſtanda, quæ vivus filius ex officio pietatis ſuæ dabit, invitos cogi non oportere, niſi in ſummam egeſtatem pater ductus ſit. Et quamvis parens ali à filio ratione naturali debeat, tamen æs alienum ejus non eſſe cogendum exſolvere filium. *l. 5. §. 2. 16. & 17. ff. d. t.* Hinc quoque patris officium eſſe decrevit Juſtinus, ut filiam dotet, *l. fin. C. de dot. promiſſ.* Dotem enim in locum alimentorum ſuccedere, & utrorumque eandem eſſe rationem dicunt. *Hartm. Piſtor. 2. obſ. pract. qu. 37. n. 4. Carpz. p. 2. Juriſp. for. conſt. 46. def. 20. n. 10. & p. 4. conſt. 26. def. 2. n. 4.* Hinc dotis cauſa piis cauſis acccenſeri, multisq; privilegiis gaudere ſolet. Conficiturq;

ex *l.fin.C. de dot. promiss.* à Dd. hæc regula, quod etsi multa honestè præstentur, à liberalitate ea procedant, non ex obligatione. *add. l. 12. §. 3. ff. de admin. tut.* Si quoque pater non disertè significaverit, se credendi animo filio studiorũ gratia sumptus subministrasse, pietate debita ductum eum fuisse præsumitur, neque computari illos æquitas patitur. *l. 50. ff. fam. ercisc.* Quamvis etiam magna sit prærogativa pecuniæ in funus erogatæ, si tamen pietatis gratia quid sit impensum, funeraria actio denegatur. *l. 14. §. 8. 9. 13. ff. de relig. & sumpt. fun.* Paulus quoque Mandatum ideo gratuitum esse ait, quod originem ex officio atque amicitia trahat. *l. 1. §. 4. ff. mand.* Idem de Mutuo dicere licebit; quamvis raró hoc officium patiantur esse gratuitum, cum plerumque stipulari sibi soleant usuras creditores. Interim sua natura est gratuitum, diciturq; actus à charitatis fonte promanans Thomæ *2. 2. qu. 78.* Idem in Commodato obtinet, quòd voluntatis & officii, imò beneficii magis, quàm necessitatis est commodare. *l. 17. §. 3. ff. commod.* Multò magis in Precario, quod totum ex liberalitate descendere dicitur. *l. 1. §. 1. l. 2. §. 2. l. 8. § 3. ff. de precar.* Amicus quoque, si fraterna charitate diligitur, cum nomine suo sub appellatione fratris heres instituitur. *l. 58. ff. de hered. instit.* Propter Amicitiæ rationem etiam multi non ultra condemnantur, quam in id, quod facere possunt: quod beneficium Competentiæ vulgo appellari solet. Hoc igitur etiam Socii fruuntur. Quare? quia *Societas jus quodammodo fraternitatis in se habet. l. 63. pr. ff. pro Soc.* Atque hæc quidem huic rei illustrandæ sufficiant.

CXXX. Rudi penicillo adumbravi methodicam ratio-

rationem, qua Juris Naturalis systema ἐπιστημονικὸν describi posse existimo. Quod si quis compendiosiori via illud confici posse putet, utatur sanè suo consilio & arbitrio. Ego quamvis sterilem prolixitatem & luxuriem resecandam esse in omni studio libenter concedam; non tamen autor esse possum, ut de argumento gravi, admodum vario, perq; omnem vitam diffuso, instituatur nimis restricta & compendiosa tractatio, præsertim si illud cum cura quis excutere velit, etiamsi non nisi necessaria in eo consectetur. Cumq; ego jam de Jure Naturæ in genere quædam commentari decreverim; accuratam descriptionem hujus methodi, & singulorum capitum juxta illam factam subtilem delineationem æquus lector à me non desiderabit. Constitueram, fateor, olim tale aliquod opus aggredi, & saltem vires ingenii in eo periclitari; nunc vero ad alios Jurisprudentiæ labores totus penè avocatus, varia interim temporum injuria à proposito dejectus, & valetudinis non levem jacturam hinc passus, aliis hanc lampada trado. *Ubi enim res initio rudiùs adumbrata fuerit, deinde exactius & exquisitiùs edisserenda est. Et videtur vel cujusvis hominis esse, ea quæ bene primùm suis lineamentis descripta definitaq; sunt, provehere, suisq; veluti membris & articulis distinguere. Atque ejusmodi rerum vel autor, vel certè adjutor esse videtur Tempus: quo modo artes ipsæ amplificatæ & propagatæ sunt. Cujuslibet enim hominis est, id quod deest, addere.* Hæc quidem Aristoteles *1. Nicom. 7. §. 48. seqq.* quæ fortè idonea sunt, ut generosa ingenia ad hanc operam capessendam excitentur: quam ita feliciter procedere illis cupio, ut quidquid huic studio hactenus defuit, illud sui ingenii opulentia suppleant.

CXXXI. At,

CXXXI. At, inquiat quis, si tanto labore Juris Naturalis disciplina sit exstruenda, ecquid erit premii? Longè maximum hic fiet operæ pretium; non tamen tantum, ut per illius observationem vitam æternam consequi possimus, ut nonnulli opinati sunt, quorum nomina non sunt clam habenda. Clemens Alexandrinus *lib. 7.* στρωματέων *sive Centonum* tradit, Judæis legem Mosis, Gentibus Philosophiam, ante Christi adventum, & eam, quam ipse appellat vocationem universalem, Judæorum & Barbarorum in populum unum, ad salutem suffecisse. Et licet fateatur, notitiam Dei, quam habuerunt Gentes, fuisse ἀμαυρὰν, *obscuram*, nihilominus eò propendet, quod per hujusmodi de Deo cognitionem homines potuerint servari. Unde non uno loco Legem & Philosophiam, duo Testamenta appellat, ab eodem Domino diversis populis in eundem finem commendata. Per Philosophiam vero talem notitiam intelligit, quæ ad justificationem homini prosit. Ita enim loquitur *lib. 1. Philosophia quondam per se Græcos justificabat.* Justinus Martyr. in sua Apologia docet, novitatem doctrinæ Christianis falsò objici, quum ejus autor sit Christus, λόγος τοῦ θεοῦ, *verbum Dei.* Mox vocem λόγος Rationem interpretatus, Christianos censeri debere ait, quicunque μετὰ λόγου, *cum ratione*, vitam instituerint: quales, inquit, fuerunt apud Græcos Socrates, & Heraclitus: inter Barbaros, Abraham, Ananias, Azarias, Misaël, Helias, & alii multi. Itaque cum Justinus existimet, Christum esse λόγον, οὗ πᾶν γένος ἀνθρώπων μετέσχε, *Rationem, cujus sit particeps omne humanum genus*; ita porro disserit: *Christus etiam à Socrate ex parte est agnitus.* λόγος *enim, Ratio sive Sermo erat, atque est, qui est in quovis hominum,*

num, & ille est, qui partim per Prophetas futura prædixit, partim per se ipsum hæc docuit. Audiamus quoque verba hac de re facientem Chrysostomum, *in Matthæum, homil. 38. Dicet aliquis: quid ergo? illisne facta est injuria, qui ante Christi adventum vixerunt? Nequaquam; tunc enim etiam sine confessione Christi poterat aliquis servari. Quippe hoc ab illis non exigebatur, sed ut ab Idololatria abstinerent.* Pergit mox: *Solum Deum nosse ad salutem tunc temporis satis erat. Nunc id non sufficit, quin hoc amplius notitia Christi est necessaria.* Non multò pòst: *Fruentur omnibus vitæ æternæ bonis, etiam illi, qui Christum, ante ipsius incarnationem non norunt: sed ab idololatria se abstinuerunt, Deum unum adorarunt, & vitam, quàm fieri potuerat, optimam vixerunt.* Hæc quomodo commoda interpretatione mollienda sint, videatur Casaubonus *Exerc. 1. adv. Baronium*: ubi etiam aliorum veterum meminit, qui in eandem sententiam proclives gemina tradiderunt.

CXXXII. Hanc vero etiam recentiores quidam amplexi sunt, Andreas Vega *lib. 6. defin. Conc. Trid. cap. 17. & 20.* Maldonatus *in cap. 9. Matth. v. 22.* Pererius *disp. 18. in cap. 1. ep. ad Roman.* Dominicus Soto *lib. 2. de Nat. & Grat. cap. 11.* qui tamen ad sanam mentem rediisse creditur. Joannes Sleidanus *Comment. sui lib. 23.* hæc memorat: *Franciscanus quidam Pauli ad Romanos explicabat Epistolam, frequenti auditorio, & subinde per occasionem acerbo convitio Lutherum sociosq; notabat, eòq; fuit progressus, ut diceret eos, qui Christi cognitionem nullam habuissent, & alioqui vitam egissent honestè, salutem esse consecutos.* Idem negotium suscepit Franciscus Puccius edito *de Natura & Gratia erga omnes homines* libro, cui Franciscus Junius se opposuit. Huldricus

Zuinglius Theseo, Herculi, Senecæ aliisq; inter gentiles heroibus singularem de Christo revelationem & salutem tribuisse fertur. Idem dogma propagare instituit Theobaldus Tammerus, Professor Academiæ Marpurgensis, qui suæ Theologiæ duo summa capita constituit, Conscientiam & Creaturam. Idem egisse dicitur Samuel Huberus Helvetio Bernas, sententia Synodi Bernensis condemnatus. Temeritati proximum esse errorem, uti ait Valerius Maximus *lib. 9. cap. 9.* vel hinc agnoscas: quem cum in hac causa nimis crudum & apertum nemo non deprehendat, ejus refutatione non occupabimur. Sexcenta verbi revelati testimonia solidè evincunt, extra fidem & Christum neminem salutis participem fieri posse.

CXXXIII. Age ergo videamus, quis tandem sit cogniti Juris Naturalis usus. Ejus disciplinam si quis probè excoluerit, primò quidem quadantenus intelliget, quid sit illa Imago Dei, ad quam Homo primitus fuit creatus. Consistebat illa cumprimis in Justitia & Sanctitate, interprete Apostolo, *Ephes. 4. v. 24. Coloss. 3. v. 10.* sic ut Homo non solùm voluntatem divinam promptè cognoscere, & facienda à fugiendis discernere, sed & suam voluntatem atque actiones voluntati divinæ exactè conformare, totamq; Dei legem perfectè implere posset. Alia quæ de Imagine Dei à Theologis disputari solent, lubens prætermitto. Postquam autem Protoplasti hac perfectione se privarunt sua inobedientia, *Rom. 5. v. 19.* jamq; prolem generassent ad imaginem suam, *Genes. 5. v. 3.* & lumen Intellectus obscuratum, & varia atque enormis cœpit esse Appetitus inclinatio atque fuga. Relicta est tamen homini Ratio, quæ suis adminiculis aliquam rectitudinem adepta,

Jus

Jus Naturæ cordi inscriptum agnosceret, promulgaret; ejusq; autoritate motus animi compesceret aut refrenaret. Quamvis enim post lapsum homo voluntatem suam voluntati divinæ, & actiones suas normæ Juris Naturalis exactè conformare nequeat, non minus tamen eo post, quàm ante lapsum homo fuit obligatus. Alter igitur hinc redundans usus, isq; longè maximus est, ut sciat homo, quid etiam post lapsum agere in vita omnino, quid sequi, quid fugere, quibus regulis suas actiones attemperare debeat, etiamsi tam promptè, tam libenter, & tam perfectè idipsum jam quidem præstare nequeat.

CXXXIV. Cum vero Vitium habeat vim corrumpendi principium, sic ut Ratio pravitate morum & exemplorum corrupta non satis agnoscat leges naturales, Deus identidem quasdam ex iis repetiit, & cumprimis tremenda solennitate illas denuo in monte Sinai promulgavit, quæ Decalogi nomine veniunt: cujus si fortè tertium de Sabbatho colendo præceptum eximas, reliquis ejus præceptis omnes homines sunt obligati, sine privilegio, sine dispensatione, sine ulla mutatione. Itaq; prodest tertiò Juris Naturalis disciplina ad rectè intelligenda Decalogi præcepta, omnemq; legem moralem. Huic vero cum homo perfectam obedientiam præstare nequeat, quam tamen illa exigit, singulari Dei gratia ei per alia quædam remedia consultum fuit, de quibus Theologia revelata docet; ut non solùm quartò hæc disciplina prosit ad cognoscendum discrimen istius & Theologiæ Naturalis, sed & luculentissimè innotescat, quantulæ nobis ad vitam bene & juxta voluntatem divinam perfectè agendam suppetant vires, & quanta è contrario erga nos divina gratia exstiterit,

quæ hujus pædagogi rigori nos exemit, *Galat. 3. v. 24. 25.* noſtramq; imbecillitatem Spiritus Sancti ope ſuffulſit; ſic ut Juſto lex jam non ſit poſita, non quod juſtus lege non ſit obligatus, ſed quod formidine pœnæ, quam lex minatur, à peccatis non tam abſterrendus ſit, quàm quod Spiritus Sancti ductu ultro legi pareat, Deoq; grata agat, cum homines protervæ improbitatis non niſi ſupplicii metu à libidine peccandi retrahi ſoleant. *1. Timoth. 1. v. 9.*

CXXXV. Sed & eò proficit Juris Naturalis diſciplina, ut intelligamus ejus præcipuè vinculo omnes Societates, & ſpeciatim Civitates, Reſpublicas, liberasq; gentes aut Principes conſtringi ac conſervari. Cum enim quæque Reſpublica ſit αὐτόνομος, & altera alterius ſive legibus ſive judiciis obnoxia non ſit, neque commune judicium ab hominibus inſtitutum agnoſcant, niſi fortè ex conventione tale inter ipſas & ab ipſis fuerit conſtitutum, quale, ni fallor, olim fuit inter Græciæ populos Areopagus; Jure Naturæ & Judicio omnium hominum communi harum controverſiæ neceſſum eſt definiantur. Sanè ſi Jure gentium vel communi vel ſpeciali utantur, atque hinc illæ lites decidi posſint, & hujus magna eſt autoritas. Abſque hoc Jure gentium, aut communi judicio conventionali, debita autoritate prædito, ſi ſit, ſecundum Jus Naturæ illarum cauſæ & actiones examinari atque expediri oportet, quod illius obligationi omnes & ſingulæ ſint obnoxiæ, & tam hujus quam Providentiæ divinæ autoritatem, quæ illud condidit, venerari & piè amplecti debeant. Bene itaque Camillus ad Faliſcorum magiſtrum ait, *Nobis cum Faliſcis, quæ pacto fit humano, Societas non eſt, quam ingeneravit natura utrisque, eſt, eritq;. Liv. lib. 2.*

Unde

Unde ſimul colligitur, labi illos, & errare, qui ſimpliciter Judiciorum originem à ſolo inſtituto humano arceſſunt. Meliora docet *Selden. lib. 7. de J.N.G. cap. 4.* quæ confirmat *Bœcler. ad Grot. lib. 1. cap. 3. §. 1. p. 192. & ſeq. Rob. Maran. de ord. Judic. p. 3. n. 132.*

CXXXVI. Quia vero hæc diſciplina non unius ingenii modulo concluditur, ſed ex variis monumentis magno labore & judicio conquirenda eſt, plurimùm ad illam conſtituendam & locupletandam facere poterunt illarum Rerumpublicarum leges, quæ præ aliis Prudentia Nomothetica excelluerunt: quas inter principatum ſibi optimo jure Romano vindicat. Quia vero Pandectarum inprimis volumen frequentes & incomparabiles Juris Naturalis commentationes, & ſimul cum iis plurimas leges merè arbitrarias exhibet; ideo & hunc uſum præſtat excultum diligentiùs Juris Naturalis ſtudium, ut hujus capita ab iis, quæ ſunt juris poſitivi, accuratè ſecernantur. Cum enim cauſæ civitatum liberarum controverſæ non ex his, ſed iſtis ſint decidendæ; gravis ſæpe oritur inter illas contentio, quod interdum quæ juris poſitivi ſunt æquè illis obtrudantur, quàm quæ ex jure naturali rectè promuntur, naturalemve intellectum habent. *l. 5. ff. de ſerv. export.*

CXXXVII. Nemini non eſt cognitum, maximam ſemper & meritò habitam fuiſſe Juris Romani autoritatem, partim quod ſuas leges unà cum imperio & armis ſoliti fuerint propagare Romani, ſuiq; juris uſum iis regnis, quæ in formulam provinciæ redacta erant, demandare: partim quod cernerent gentes, Romanas leges ſumma prudentia eſſe conditas, præcipuam in iis æquitatis rationem habitam, iisq; exactiſſimas Juris Naturalis explicationes conti-

tineri, atque hactenus illarum usum etiam ad se pertinere: partim quod sola opinione, fama, imitatione aliorum, imò etiam errore, atque hoc non uno, sibi illas sine discrimine adsciscerent, quæ arbitraria à naturalibus distinguere, diversas Respublicas, quibus leges accommodandæ alioqui sunt, secernere, aut sibi suo ingenio & judicio leges condere nesciebant. Etsi igitur plurimæ gentes Jure Romano fuerint usæ: illud Reges Hispani Jus commune appellent: Judæi ad illud deficiente lege Mosaica provocent: Turcæ etiam Codicem Justiniani causis decidendis adhibeant; nunquam tamen verum esse demonstrari poterit, Romanos orbi terrarum leges præscripsisse, & quod illud jam omnino habendum sit pro jure naturali & gentium: in quam sententiam multa JCtorum testimonia congessit Arthurus Duck *de usu & autor. Jur. civ. Rom. lib. 1. cap. 2.* & ipse nimio suscepti argumenti studio evagatus.

CXXXVIII. Nam licet illud Romanarum legum systema in summo pretio sit habitum, & nunquam non haberi debeat; hoc tamen à liberis gentibus, quæ prudenter illas admiserunt, hactenus illis est tributum, quatenus Juris Naturalis & æquitatis in iis exquisitissima & uberrima tractatio passim continetur. Cautè igitur rectéq; ait Ludolphus Schraderus, Principes populosq; liberos Romano Imperio non obnoxios, in causis, per leges & consuetudines suas non decisis, legibus Romanis obligari, quatenus sunt fundatæ in ratione naturali. Si quæ igitur sunt civitates liberæ, quæ Jus Romanum non tantùm, qua parte Juris Naturalis explicationes comprehendit, sed & ejus leges arbitrarias complures adopta-

pta-

ptaverit, ſua libertate in iis adſciſcendis uſæ fuerunt, &, ſi ita viſum ſit, in his quidem abrogandis eadem uti poterunt. Apud quas vero iſtiusmodi conventione vel placito receptæ non ſunt, iis Jus Romanum, qua arbitrarium eſt, nullo modo invitis obtrudi poteſt, ſic ut cauſæ controverſæ inde decidantur. Rectiſſimè hac de re ſenſit Jacobus Gothofredus, cujus hæc leguntur verba *diſſert. de Imperio Maris: Romanis hodie legibus utuntur liberrima omnium regna populiq́, tanquam æqui boniq́ fonte. Quo qui aliter utuntur, næ illi perquam ſuaves ſunt, parumq́ ſibi conſulunt, cum verſo hodie regnorum populorumq́ ſtatu in aliam, quam Romanum olim Imperium, formam juri Romano non niſi abſurdè quisquam ſeſe illiget. Et prudentiſſimè omnium Galli, qui eo loco leges Romanas habent, quo & quatenus fontem boni æquiq́: quo ſimul & dignitati ſuæ rectè conſulunt, & veram juris dicundi orbitam tenent.*

CXXXIX. Quid igitur mirum, ſi liberæ gentes cum aliis diſceptantes leges quasdam Romanas ſibi oppoſitas repudiaverint, quod ab ipſorum placito eſſent profectæ, vel ſaltem tales eſſe, adeoq; nihil ad ſe pertinere, crediderint. Nota eſt illa diſputatio inter competitores Regni Luſitanici de Jure Repræſentationis, agitata etiam à celeberrimis Hiſpaniæ Italiæq; JCtis, quorum ſcripta Bononiæ & alibi prodierunt. Philippus II. Hiſpaniæ Rex repræſentationem, ceu Juris arbitrarii Romani placitum, admittere nolebat. Qui hodie ibi imperium tractant, illa cumprimis nituntur. De Jure primogenituræ item ſæpius diſputatum, creditumq; fuit, ut memorat Juſtinus *lib. 16.* Ptolemæum Ægypti regem contra jus gentium minimo natu ex filiis regnum tradidiſſe.

diſſe. Ita quoque circa adquiſitionem & alienationem rerum jure Romano arbitrario poſitivo quædam ſunt conſtituta, quæ liberi populi ac principes nihil ad ſe pertinere arbitrabuntur. Non equidem neſcio, etiam modò allata exempla adſcribi ſolere Juri Naturali: id quod ego nunc non diſputo, ſed hoc ſolùm moneo, quando ajunt, aliquid habere fundamentum in Jure naturali vel æquitáte, eſſe his conſentaneum; has ſimilesq; loquendi formulas ambiguè dici, & difficillimè ſæpè expediri poſſe, quid revera ſit Juris naturalis, & quid Arbitrarii. Quo vero quis feliciùs in Jure Naturali profecerit, eò rectius hoc à Poſitivo diſcernere, & ſummorum Principum ac Rerumpublicarum graviſſimas controverſias arbitrari poterit.

CXL. Utiliſſima quoque eſt Legislatoribus Juris Naturalis cura, nequid ſanciant, quod illi ſit inimicum & adverſum; id enim cum effectu obligationis fieri non poſſe, ſed & legislatores talem normam præfinientes, & ſubditos judicesq; eam ſequentes peccare, ſupra oſtendi. Itaque in pulcherrimo Juris Romani corpore tanquam deformes verrucæ exſtant illæ leges, quæ jus vitæ & necis in liberos ſervosq; patrùm herorumq; arbitrio permiſerunt. Et hanc & quoque SCti Syllaniani crudelitatem deteſtatur Jus Naturæ. Cum enim præfectus urbis domi ſuæ fuiſſet occiſus, memorat Tacitus, eam fuiſſe illius SCti vim, ut quadringenti ſervi, ſine ætatis & ſexus diſcrimine, etiam hi, quorum non dubia innocentia erat, fuerint occiſi. *Add. l. un. C. de emend. ſerv. & l. 2. ff. ad l. Aquil.* ubi ſervi quadrupedibus invito jure naturæ æquiparantur. *In mancipio cogitandum eſt, non quantum illud*

impu-

impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui boniq; natura; inquit Seneca *lib. de clement. c. 18.* cujus etiam hæc sunt ibidem: *Cum in servum omnia liceant, est aliquid, quod in hominem licere commune jus animantium vetat, qui ejusdem naturæ est, cujus tu.* Indignissima quoque Christiano Imperatore est *l. 4. C. de malef. & mathem.* qua Constantinus artes magicas permittit, quibus fortè quis ægrotis medeatur, aut à vitibus & frugibus calamitates, imbres, grandinesq; avertat. Et quamvis nonnulli commoda interpretatione subvenire studeant Imperatori, ac si hæc ejus lex non de incantamentis, sed lustrationibus agrorum, quæ publicè decantatis litaniis fiebant, intelligenda sit, *Nov. 123. cap. 32.* frustra tamen hos esse, verba nimis manifesta evincunt, eoq; nomine Albericum Gentilem reprehendit Jac. Gothofredus *ad l. 3. C. Theodos. de malef. & mathem.* Itaque hæc lex jure merito postea abrogata fuit à Leone *Nov. 65.* & quoque omissa est in Basilicis: ceu videre est ex *lib. 60. tit. 39.* Idemq; testatur Balsamo ad Photii *Nomocan. t. 9. c. 26.* Obelo quoque sunt transfigendæ illæ leges, quibus *αὐτοχειρία* propter tædium vitæ, pudorem æris alieni, similesq; causas permittitur, vel saltem impunis esse jubetur. *l. 6. §. 7. ff. de inj. rupt. l. 45. §. 2. ff. de jur. fisc. l. 38. §. 12. ff. de pœn. l. 6. §. 7. ff. de re milit. l. 11. §. 3. ff. de his qui not. infam.* Duplex vero impietas invito Naturæ jure impunitatem habet ex *l. 3. §. 5. ff. de bon. eor. qui ante sent.* ubi JCtus ait, Hadrianum rescripsisse, si pater sibi manus intulisset, quod diceretur filium suum occidisse, magis dolore filii amissi mortem eum sibi irrogasse videri, & ideo bona ejus non esse publicanda.

CXLI. Et quid dicam quam non solum utilis, sed

planè ſit neceſſaria hæc diſciplina Judicibus atque Juris-conſultis, ut ab iſtis cuique facto convenienter jus applicetur, ab his omnis juris recta inſtituatur interpretatio. Factum, ejusq; circumſtantias, & meritum quomodo quis rectè dijudicabit, niſi hujus diſciplinæ principia probè noverit, atque de libertate, animo, conſilio & propoſito agentis, aut de dolo, errore, vi, metuve hinc ſtatuere, actionemve juſtam vel injuſtam & quidem diverſisſimis gradibus pronunciare posſit? Idcirco frequenter JCtos veteres profiteri videas, *ſecundum ea, quæ proponebantur*, ſe reſpondiſſe. Et Alphenus ſuper facto conſultus reſpondit, *In cauſa jus eſſe poſitum l. 52. §. 2. ff. ad l. Aquil. Ex re jus conſtituendum* eſſe dixit Marcianus *l. 1. §. 3. ff. ad l. Corn. de ſicar.* Quid quod Naturale jus ſuppleat cujusvis Arbitrarii juris ἐλλείμματα & defectus. Hoc enim cum omnibus cauſis & caſibus ſingularibus plane non provideat, ad Jus Naturæ & æquitatem naturalem recurrendum eſt. Huc facit illud Pomponii *l. 2. §. 5. ff. de aq. pluv. arc. Hæc æquitas ſuggerit, etſi jure deficiamur:* & illud Modeſtini *l. 13. §. 7. ff. de excuſ. Sufficit fidem formare ex ipſa naturali juſtitia.* Interpretationi vero juris tantùm præbet Juris Naturalis diſciplina uſum, ut qui hanc ignoraverint, vel inſuper habuerint, Juris-conſulti nomen nec mereri, neque uſurpatum tueri posſint. Si quis enim v. g. Juris Romani leges hactenus tantùm cognitas habeat, ut ſciat, quid ab iis juſtum vel injuſtum pronuncietur, neque rationem illarum perſpiciat, concluſiones ad principia revocare, deciſiones ex genuinis rationibus arceſſere neſciat; is illarum legum tantùm hiſtoricam peritiam eſt adeptus: & ſi fortè exiſtimet, ſe illarum ſcientiam conſecutum eſſe, erit tamen illa non

alia

alia, quàm quæ κατὰ συμβεβηκὸς, *per accidens*, Philoſopho dicitur. Nam *ſcire leges non eſt, verba earum tenere, ſed vim ac poteſtatem,* inquit Celſus *l. 17. ff. de legibus.*

CXLII. Quamvis autem hæc diſciplina per multa ſecula tanquam obſoleta & detrita veſtis videatur abjecta, & nihilominus Romanæ aut aliarum civitatum leges à ſummi ingenii viris fuerint explicatæ, & horum exemplo ſe tueri nonnulli, & apertè contemnere ac calumniari Juris Naturalis ſtudium ſoleant; ea tamen re à vera ſententia nihil dimoveor. Etſi enim multi legum interpretes ſingulari quadam ſolertia ac ſagacitate verum deprehenderint, hoc tamen non veræ ſcientiæ, ſed ſingulari ingenii felicitati, imò etiam providentiæ divinæ erit tribuendum: cum aliàs itidem conſtet, hujus diſciplinæ ignorantiam tot errorum ſymplegadas, opinionum varietates, atque has communes contra communes, uti ajunt, peperiſſe. Quibus tricis atque labyrinthis ut tandem nos expediamus, non aliam, ſaltem meliorem rationem aliam inire aut comminiſci nequeunt, quotquot veræ Jurisprudentiæ laudem habent & merentur, quàm ſi Jus Naturale diligentisſimè excolatur. Expendat quis totum Digeſtorum volumen, & deprehendet Juris Naturalis ſciens, hujus ſolida cognitione JCtorum infinitas easq; juſtisſimas æquisſimasq; concluſiones ſubnixas eſſe. Scripſit olim Salvius Julianus ſingularem librum de Ambiguitatibus, & Herennius Modeſtinus de Enucleatis caſibus: qui ſi ſupereſſent integri, fortè evidentius idipſum male credulis demonſtrarent. Quamobrem etiam ex recentioribus quidam in hanc curam incubuerunt, ut rectæ Interpretationis fontes commonſtrarent, *Raymundus de Forolivio de Inter-*

pretatione in genere, Constantinus Rogerius de Interpretatione juris, Stephanus de Federicis Brixiensis de Interpretatione legum, Lanfrancus de Oriano de Interpretatione Statutorum, Mantica de tacitis & ambiguis conventionibus, Simon de Prætis de interpretatione ultimarum voluntatum, Camillus Gallinius de verborum significatione. Et quid multa? Præcipua à Judicibus & JCtis ratio æquitatis habenda, ejusq; singularis cura illis legibus demandata est. *l. 4. §. 1. ff. de eo quod cer. loc. l. 8. C. de judic.* quæ cum ex penetralibus hujus disciplinæ sit petenda, ipsaq; Jurisprudentia ideo describatur ars boni & æqui, quod leges interpretaturus JCtus inprimis æquitati studere debeat, nemini non liquet, Juris Naturalis usum latissimè patere, ejusq; studio & scientia JCtos & Judices præ aliis excellere debere.

CXLIII. Osiander in Tractatu sæpius memorato Juris Naturalis disciplinam ad tria cumprimis capita prodesse ostendit, 1. Numinis inquisitionem *th. 61.* 2. Honestatis studium, *th. 70.* 3. Justitiæ & disciplinæ externæ in Societate hominum conservationem, *th. 73.* monetq;, circa hunc usum alios peccasse in Excessu, alios in Defectu. Isti qui sint, cognosci posse ait apud Sixtum Senensem, Casaubonum, & Montacutium: Atque iis mox accenset Andradium, Franciscum à Victoria, Pererium, Casalium, Maldonatum, Zuinglium, Edoardum Baronem Herbert, Marcum Antonium de Dominis, Arminianos quosdam & Wigelianos. Ad alteram classem refert Szydlovium, & præter alios nonnullos etiam (immeritò ni fallor) Hugonem Grotium: & contra utrosque satis ibi prolixè disputat. Hæc de Jure Naturæ disseruisse sufficiat. Memores verò promissi, jam Mantissæ loco quædam adjiciemus de *Virtute Morali, & Bona Indole.*

De VIRTUTE MORALI.

I.

CUm multæ diversæq; sint Animæ humanæ Facultates, (de quibus sæpe jam aliàs diximus) quæque autem Facultas ad proprium munus à Natura sit destinata, ut quæ nihil facit frustra ; illo tamen munere tum demum rectè fungitur Facultas, si convenienti sibi Virtute instruatur ac perficiatur. Quemadmodum enim Virtute destituta non minus in suo munere malè quàm bene versabitur, ita hac instructa non nisi bene ac rectè illud tractabit. Sunt vero Animæ duæ principes Facultates, Intellectus & Appetitus. Utraque suis perficitur Virtutibus, quarum quidem adminiculo Intellectus sine errore perspicere ac enuntiare possit verum vel falsum, illud affirmando, hoc negando. Appetitus autem suarum virtutum præsidio munita ne erret vel in persecutione boni, vel in fuga mali. *Quod enim in Intellectu est Adfirmatio aut Negatio, hoc est in Appetitu persecutio & fuga. 6. Nicom. 2. §. 4. Atque ex hac animi divisione ac differentia, virtutis quoque distinctio partitioq; nascitur : alias enim Virtutes appellamus Διανοητικὰς, alias Morales,* inquit *1. Nicom. ult. §. 31. 32.* Quæ Virtutes si absolutè inter se conferantur, nullum est dubium, quin Dianoëticæ multò sint præstantiores Moralibus: at in doctrina morali Morales nihilominus præcipuam habent significationem.

II. Decretum vero nobis non est singulas Virtutes morales, aut aliquam ejus speciem jam explicare, sed ad Jus Naturæ pleniùs intelligendum Virtutis in-

genere consideratæ naturam evolvere. Et quidem methodum Aristotelis secuti, primùm inquiremus, quæ ejus sit causa efficiens. Illa hoc doctore non est una, sed triplex, φύσις, λόγος seu διδαχὴ, ἔθος, *Natura, Doctrina, Adsuefactio. 10. Nicom. ult. §. 12. seqq. 7. Polit. 13. & 15.* Plutarchus quoque requirit φύσιν, μάθησιν, ἄσκησιν, *Naturam, Disciplinam & Exercitationem.* Natura, φύσις seu εὐφυΐα, naturæ bonitas Ciceroni, ad virtutes faciliùs & perfectiùs imbibendas singularem ac nativam propensionem benefica largitur manu; *Unaquæque enim virtus moralis in omnibus hominibus quodammodo videtur inesse natura. 6. Nicom. ult. §. 3.* Quomodo vero hæ Naturales virtutes differant à Moralibus, ex *2. Magn. Moral. c. 3.* paucis ostendemus In naturalibus virtutibus, solum dicimus impulsum sine ratione ad honestatem esse oportere. Virtutem perfectam esse dicimus, quæ conjuncta cum prudentia sit, non utique ad honestum tendens citra naturalem impulsum; neque enim virtus virtuti adversabitur. Cœterum quid ad perfectam Virtutem Moralem omninò conferat Natura, ex altera Mantissa evidentiùs constabit.

III. Cum autem veterum nonnulli Naturæ plus æquò in productione Virtutis Moralis tribuissent, non uno illam sententiam argumento destruit. Primò quidem tale proponit Principium 2. *Nicom.* 1. §. 5. *Nihil eorum, quæ naturâ constant, adsuefaciendo potest adfici aliter, quam est à natura comparatum.* Idq; mox inductione duorum singularium illustrat, *Ut lapis,* inquiens, *qui deorsum fertur natura, nulla ratione adsuefieri possit, ut sursum moveatur, ne quidem si decies millies aliquis eum sursum jaciens adsuefacere conetur: neque ignis unquam ut deorsum feratur.* Alterum prin-

principium hoc proponit: *Quæ nobis à Natura obveniunt, eorum potentias prius accipimus, posteriùs energias sive actiones obimus* §. 7. Neque enim, inquit, videndi aut audiendi facultatem acquisivimus sæpe videndo aut audiendo: sed has potentias à natura jam nacti videmus & audimus. Ut vero quis ex Virtute agere possit, necessum est crebris convenientibusq; actionibus illum habitum sibi comparet. Qua in re Virtus est Artibus similis. Nec enim quis sine arte ædificii compagem concinnè exstruet aut committet: nec fides scitè pulsabit, arte hac destitutus; ita nec justè, nec temperanter vivet, talesq; actiones proferet quis sine habitu justitiæ & temperantiæ. Habet præterea alias rationes, quas omittimus.

IV. Doctrina quidem plurimum potest in Virtutibus Dianoeticis acquirendis, 2. *Nicom.* 1. §. 2. non item in Moralibus. Ita enim loquitur *10. Nicom. ult.* §. 14. *Ratio & doctrina fortasse non satis validæ sunt ad virtutem* (moralem) *inducendam causæ.* Aliquid sane Institutio & Doctrina ad hanc rem proficit, ut intelligere discat tener animus, quid rectum sit in vita, quid minus. Ut autem huic Doctrinæ firmum tribuat adsensum, &, quod rectum est commonstratum, sequatur, quod turpe fugiat, aliunde animus accipit, non à Doctrima. Hinc eleganter Aristoteles illos, qui de bonis moribus crebrò philosophantur, aliosve disserentes audiunt, animum autem ad adsensum ipsamq; praxin capessendam dispositum non habent, comparat iis ægrotis, qui quidem Medicos consulunt, cum iis de sanitate recuperanda deliberant, pharmaca præscripta conficienda curant, sed iis non utuntur. Proinde uti his ea ratione sanitas nunquam restituetur,

ita nec istos unquam bonos aut felices fore ait. *2. Nicom. 4. §. 17. seqq.*

V. Præcipuum momentum est situm in debita Adsvefactione, ceu ipsum arguit etymon græcum. Ἠθικὴ enim hæc dicitur Virtus ἐξ ἔθους, quod certo more & adsuefactione comparetur. *2. Nicom. 1. §. 3.* Hæc quid possit, passim docet, & cumprimis *cap. ult. d. Operis §. 14. seqq. Oportet prius animum auditoris excoli moribus, ut rectè gaudere & dolere possit: non aliter, quàm terram, quæ proferendi seminis facultatem habitura sit, prius probè excultam esse oportet.* &c. Imo, inquit alibi, uti citharœdus aliquis fit, crebro pulsando citharam, & bonus citharœdus, si concinnè pulset, malus vero, si absurde; ita temperantiæ studiis, actionibus justis, fortibus adsuefacti, redduntur temperantes, justi, fortes. Aliis contrariis dediti actionibus, usu illo & adsuetudine paulatim efficiuntur intemperantes, injusti, ignavi. Quamobrem graviter nos monet Philosophus *2. Nicom. 1. §. 19. 20. Itaq; danda opera est, ut actiones nostras certo quodam modo conformemus. Harum enim differentias habitus differentes ac dispares consequuntur. Non ergo parùm refert, sed perquam multùm, sicne, an sic à pueris adsuescamus. Imò vero totum in eo positum est.*

VI. Hæc Adsuefactio, uti apparet, necessum est certo modo sit comparata, si quidem ex illa Virtus generari debeat; secus enim si sit adfecta, tantùm abest ut Virtus, ut potius inde generetur Vitium. Duo igitur sunt hic consideranda: primò ipsum Subjectum, quod agit, seu adsuescendo Virtutem quærere adfectat. Deinde quales ejus debeant esse actiones. Nec enim quis Justus aut Fortis erit, ex actionibus quomodocunque justis aut for-

fortibus. Non ſolùm enim ſpectandum eſt, an aliquid ſit Juſtum & Honeſtum, ſed cumprimis an etiam juſtè & honeſtè ſit factum. Ita qui mutuum invitus ſolvit, aut depoſitum invitus reddit, juſtum quidem facit, non autem juſtè. Juſtus igitur ut verè quis ſit, neceſſum eſt, actio juſtitiæ regulis ſit conformis, & ut etiam animus agentis ita ſit adfectus & diſpoſitus, quemadmodum ejus eſt, qui Juſtitiæ habitu revera præditus eſt, & quomodo is per talem habitum agere ſolet. Atque ita ſe etiam res habet in cæteris virtutibus. Hoc ipſum his ſignificat verbis Philoſophus *2. Nicom. 4. §. 15. Juſtus & temperans eſt, non qui has res* (*τὰ δίκαια καὶ σώφρονα, iuſta & temperantia,*) *agit tantùm, ſed qui ita agit, ut juſti & temperantes homines ſolent.*

VII. Quomodo igitur ipſe agens, ſeu animus ejus, debeat eſſe adfectus & diſpoſitus, his tradit verbis d. c. *§. 7. Virtutis opera, non ſi ipſa cujusdam modi ſint, juſtè aut temperanter facta ſunt, ſed ſi is quoque, qui agit, certo quodam modo conformatus illa agat. Ac primùm quidem ſi ſciens, εἰδώς. Deinde ſi προαιρούμενος, deliberato animi propoſito, & quidem προαιρούμενος δι' αὐτά, ut ipſius honeſtatis ſtudio hoc animi propoſitum excitetur. Poſtremò, ſi firma, perpetua & conſtanti voluntate agat.* His qualitatibus debet eſſe præditus agens, qui perfectè velit eſſe bonus. Hæ tamen omnes, ſi rem rectâ lance expendas, continentur in perfecta *προαιρέσει.* Hæc enim & ſcientiam, & ſimiliter agendi conſtantiam utique in ſe continet. Sciens debet agere, non temerè aut fortuitò, *προαιρούμενος*, conſilio capto ſeu deliberatione præmiſſa diligenti, & *προαιρούμενος δι' αὐτά*, ipſius honeſti amore ac ſtudio actiones honeſtas

aggredi, non ob aliud extrinsecus positum, quod vel cupiditatem excitare, aut formidinem injicere possit: deniq; constans animi propositum adesse debet, perpetuò sic & non aliter agendi.

VIII. De Actionibus vero, quales illæ esse debeant, subtiliter sanè disserit. Diximus habitus morales gigni ex actionibus, sic, ut quales hæ fuerint, tales quoque sint exstituri habitus, ex bonis actionibus Vrtutes, ex improbis Vitia. Deinde supponit Philosophus, Virtutem omnem, sive Moralem, sive Dianoëticam, perficere suum subjectum. Quid enim est Virtus oculi, equi, hominis, quam horum subjectorum perfectio? Verba Philosophi hæc sunt: *Dicendum est, Virtutem omnem, & id, cujus ipsa virtus sit, bene adfectum reddere, & opus ejus dare rectum ac perfectum. 2. Nicom. 6. §. 2.* Hoc itaque primò notetur, Virtutem & perficere suum subjectum, & actiones ejusdem.

IX. Deinde animadvertendum est, cum Virtus generetur ex actionibus sui similibus, Actiones generaliter consideratas capaces esse ejus, quod est Nimium, & ejus, quod est Parum, & ejus, quod est Medium. Hoc ita ostendit 2. *Nicom. 6. §. 7. In omni re continua ac dividua & Plus, & Minus, & Æquale sumere possumus.* Sub hoc Principio subsumit: Atqui Actiones & Adfectus sunt aliquid continuum & dividuum, συνεχὲς καὶ διαιρετὸν, Ergo in Actionibus & Adfectibus locum habet Plus, Minus, & Æquale, seu, Nimium, Parum & Medium. Minorem hujus Syllogismi ita probat 2. *Eudem. 3.* ἡ μὲν γὰρ κίνησις, συνεχές. ἡ δὲ πρᾶξις, κίνησις. *Motus enim continuum quiddam est: actio vero est motus.* Neque dispar hactenus est ratio Adfectuum.

fectuum. Ita irafci, dolere, lætari & nimiùm licet, & parum, & intra modum feu mediocriter: & fic in cæteris fe res habet. Sunt vero Adfectus non quidem per fe Continui & Divifibiles, fed per accidens, nec enim funt in prædicamento Quantitatis, fed dividi dicuntur ratione motus, cujus vel nimis magna, vel nimis contracta, vel moderata poteft effe five ἐπίτασις five ἄνεσις. Vid. *6. Nicom.* 1. §. 2. Scilicet hic quoque Ariftoteles boni Doctoris munere fungi, & captui Auditorum fuorum fe accommodare ftuduit, qui Mathematicis difciplinis erant initiati: itaque non raró etiam practicæ doctrinæ quasdam infpergit hypothefes ac propofitiones Mathematicas.

X. Progreditur jam hinc, & porrò colligit Philofophus, Actiones Nimium aut Parum in fe habentes corrumpere ac deftruere fubjectum, ejusq; actiones, folas Medium tenentes perficere fubjectum, ejusq; functiones. τοιαῦτα πέφυκεν ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθείρεσθαι: inquit *2. Nicom.* 2. §. 10. Quæ ejus funt conditionis, ut capaces fint & Exceffus & Defectus & Medii, illa ab eo, quod eft Nimium & Parum, corrumpuntur, à Medio vero perficiuntur & confervantur. Id quod facili negotio inductione facta confirmantur, atque ipfe Philofophus perfpicuis ibi declarat exemplis. Nam & nimia corporis feu violenta exercitatio, & ignava ac mollis valetudinem attenuat & deftruit, moderata illam confervat. Nimius quoq; cibus potusq; opprimit vires corporis, exiguus & deparcus enervat, moderatus illas reficit. Similis eft ratio in actionibus moraliter confideratis: Omnia timere aut cupere, &, nihil timere aut cupere, animum hominis vitiat: & prudenter timere aut non timere, utrobique

que ὡς δεῖ, *ceu oportet*, animum perficit. Ipſe inſcipiatus Ariſtoteles *2. Nicom. 2.* à §. *10.* usque ad *15.*

XI. Prono hinc fluit alveo talis collectio; Cujus naturæ ſunt actiones, ex quibus generatur Virtus, ejusdem quoque illa ipſa naturæ erit: Illæ vero ejus ſunt naturæ, ut ubique teneant Medium; Itaque & Virtutis eadem erit ratio & natura, ut teneat Medium. Hic vero ut alios evitet ſcopulos, Philoſophus monet *2. Nicom. 6. §. 7. ſeqq.* Medium eſſe duplex, unum Rei, alterum πρὸς ἡμᾶς, ad nos Medium rei appellat, quod æqualiter abeſt ab utroque extremo, idq; unum & idem dicit eſſe omnibus, idq; ſequi ait proportionem arithmeticam. e.g. *ſi decem, multa: duo pauca ſunt: ſex, medium ad rem ſumi oportuerit. Æqualiter enim ſuperant & ſuperantur.* §. *11.* Medium ad nos appellat, ὃ μήτε πλεονάζει, μήτε ἐλλείπει, *quod neque exceſſu nec defectu laborat:* idq; non eſſe unum idemq; omnibus, manifeſto etiam illuſtrat exemplo. Si more veterum pugiles ſint alendi certis ciborum libris aut pondere, nec copioſior, nec parcior cibus eſt præbendus, ſed moderatus & conveniens. At hic Modus ſeu Medium non eſt idem omnibus. Nec enim, ſi duæ libræ ciborum nimis exiguæ ſint, ſint etiam nimis multæ decem libræ, omnibus & ſingulis, qui in palæſtra exercentur & ab alipta aluntur, conveniens erit pondus ſex librarum. Parum enim & hoc fuerit Miloni, multum ſeu nimium tironi. Medium igitur illud πρὸς ἡμᾶς eſt intelligendum & ſpectandum cum σχέσει, eaq; non ſimplici. Quando igitur dicitur, Virtutem gigni ex actionibus tenentibus Medium, illud deſignatur, quod eſt πρὸς ἡμᾶς: adeoq; & ipſius Virtutis natura in hoc Medio conſiſtet, reſpiciente agentem, imò ſingulas actio-

actionis circumſtantias, quæ actioni moralitatem addere, aut illam augere vel elevare posſint: cum è contrario Medium rei ſæpe ſit futurum in vitio. Ita v. g. aliter Medium hoc πρὸς ἡμᾶς tenebit in iraſcendo Pater, aliter Judex, aliter hoſtis. Aliter quis medium tenebit in lugendo obitum conjungis, aliter vicini. Aliter quis medium tenebit lætando manubiis, aliter victoria. *Ad hunc ergo modum ſciens omnis* (πᾶς ἐπιστήμων) *Nimium & Parum fugit: Medium inter hæc exquirit, atque id exoptat: Medium inquam, non rei, ſed illud, quod eſt ad nos.* Verba ſunt Phiſophi d. l.

XII. Non ſolùm autem Virtus ex actionibus medium πρὸς ἡμᾶς obſervantibus gignitur, ſed ex his genita & perfecta ſimiles prorſus actiones, medii ejus obſervantisſimas producit. Et ſicut Vitium gignitur ex actionibus à Medio illo exorbitantibus, ita illud ex his genitum non niſi tales actiones, vel ad Exceſſum, vel ad Defectum declinantes producit. Hoc ſignificat his verbis Philoſophus *2. Nicom. 2. §. 15. Neque ſolùm ortus & incrementa atq; interitus habituum ex iisdem, & ab iisdem proficiſcuntur: ſed etiam energiæ ſive actiones in iisdem verſari reperientur.* Exempla, quibus hæc illuſtrat, iſthic legi poterunt. Notum aliàs eſt ex Phyſicis: Quale quidque eſt, tale generare ſui ſimile: quod etiam hic locum invenit. Si igitur Virtus non ſolùm generatur ex actionibus Medii πρὸς ἡμᾶς obſervantibus, ſed & ipſa genita tales actiones producit, neceſſum eſt, Virtutis naturam in tali conſiſtere Mediocritate: Prius eſt verum; itaque & poſterius.

XIII. Utitur etiam alio quodam argumento, quo idem probare vult, etſi mea ſententia parum ponderis ei

insit. Si omnis ars tum demum perfectè suum opus absolvit, si in illo efficiendo medium sibi & proposuerit, & tenuerit, multò magis Virtus in suis operibus seu functionibus Medii studiosa erit: Verum est antecedens; ergo & consequens. Connexionis hanc dat rationem, quod Virtus omni arte limatior ac melior sit. Antecedens probat trito loquendi usu. Quando enim opus aliquod artificis laudatur, ut concinnè & affabrè factum, complementum elogii vulgò esse solet, opus illud ita scitè & accuratè esse factum, ut nec demi ei quidquam nec addi sine vitio possit, eo ipso Medium in opere artificioso comprobantes: id quod multò magis in Virtutis operationibus laudabitur, ut pote Arte multùm præstantioris. Videatur 2. *Nic. 6. §. 15. seqq.*

XIV. Cum igitur demonstratum sit Actionum & Adfectuum motum, modò ad Excessum, modò ad Defectum posse declinare, modo tenere Medium, apparet, quandam moralem ἐπίτασιν καὶ ἄνεσιν, *intensionem & remissionem* in iis locum habere, atq; hoc omnino exigi à quovis homine, ut debito modo illam intensionem & remissionem Honestati attemperet. Hoc enim est tenere Medium πρὸς ἡμᾶς, & agere ὡς δεῖ, observare τὸ δέον & τὸ πρέπον, *id quod fieri oportet, atque addecet.* Hinc cum docuisset Philosophus, hoc Medium à Virtute esse observandum, ita pergit 2. *Nicom. 6. §. 16. seqq. De ea Virtute loquor, quæ ad mores pertinet. Hæc enim in perturbationibus atq; actionibus versatur, in quibus est Nimium, & Parum, & Medium. Ut timere, fidere, concupiscere, odisse & aversari, irasci, misereri, atq; (ut semel dicam) gaudere & dolere potest quisque nimium, & parum: atq. utrumque non rectè. At vero quo* tem-

tempore, & propter quam causam, & quibus, & cujus rei gratia, & quomodo oportet his affectibus commoveri, id sanè & Medium est, & optimum; id quod Virtuti convenit. Eodem quoque modo in Actionibus nimium, parum, medium reperitur.

XV. Cæterum cum tale Medium ubique tenere valde sit difficile, atq; hoc ipsum sit centrum Honestatis, quæritur, quo subsidio usi illud nobis attingere liceat? vel, quonam instrumento illam ἐπίτασιν & ἄνεσιν adfectuum & actionum moderari liceat? Verbo dicam, Ratione; non tamen qualibet, sed & ipsa sua perfecta Virtute esse debet, quali utitur Vir bonus & Prudens, seu quæ Recta solet appellari Ratio; Ratio enim Practica fit Recta per Prudentiam. Hinc cum instituisset *2. Nicom.* 2. disputare, quo pacto reddamur Boni, ita loquitur §. *3.* τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, κοινὸν, καὶ ὑποκείσθω. *Agendum quidem esse secundum rectam rationem,* (si bonus esse velis) *communis omnium sententia est, quam supponemus.* Supposuit vero eo consilio, ne violaret methodum, & suo loco uberius Rectæ Rationis naturam declararet.

XVI. Huic quoque fundamento innititur ipsa Virtutis Moralis definitio Aristotelica: quæ hæc legitur *2. Nicom. 6. §. 26. Virtus est habitus proæreticus, in medietate consistens illa, quæ ad nos, secundum rectam rationem, pro judicio viri prudentis.* Ipse Philosophus sua lingua loquitur accuratiùs: ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε. Habitus est. *Quæ enim in anima existunt, tria sunt, Adfectus, Potentiæ, Habitus*: inquit *2. Nicom. 5.* §. 2. Cumq; docuisset ibi, Virtutem moralem, non esse meram Potentiam, nec Adfectum, tertium erat reliquum, esse Habitum;

est

eft enim Virtus hæc bonum animi. Habitus ille eft προαιρετικὸς, propter illa requifita, quæ explicata funt fupra *th. 7.* & omnia in προαιρέσει infunt. Hic Habitus confiftit in Medio feu Mediocritate, non qualibet, fed illa, quæ eft πρὸς ἡμᾶς. Ecqua vero eft illa πρὸς ἡμᾶς Mediocritas? Cui modum ponit Ratio, nec tamen etiam illa qualifcunque, fed quali utitur Vir Prudens. Unde etiam illud Medium πρὸς ἡμᾶς dicitur Medium Rationis. Ut nihil aliud fit *Mediocritas* illa, in qua Virtutis naturam & officium collocavit, quam *debita actionum & adfectuum, omniumq; circumftantiarum illis connexarum, ad debitum finem à Prudentia profecta & directa moderatio. Add. Cirellus Eth. Arift. p. 2. cap. 5.*

XVII. Cum igitur verbo folùm indicaffet libro 2. Bonos non fieri per Rectam Rationem, ejusq; explicationem diftuliffet, ita infit differere cap. 1. libri 6. *Nicom. Quoniam fuprà diximus, Medium effe deligendum, non nimium, neque parum; Medium autem ita effe, ut Recta Ratio præfcribit, de hoc diftinctius differamus. In omnibus enim, quos dixi, perinde ut in aliis quoque habitibus, fcopus aliquis eft, quem fpectans is, qui rationis eft particeps, tum contentionem adhibet, tum remisfionem. Eft item terminus aliquis earum mediocritatum, quas inter nimium & parum interjectas effe dicimus, Rectæ Rationi confentaneas.* Intereft hic audire Græcum Paraphraften ex translatione Heinfii: *In omnibus de quibus egimus habitibus* (moralibus) *ficut & in aliis actionibus habitibusq;, fcopus eft aliquis, in quem is intuens, qui recta ratione eft præditus, ejusq; fequitur imperium, quæ minora funt quàm oportet intendit, quæ majora funt contrahit: five adfectus ii,*

five

sive actiones sint, sive aliud quodcunque, quod aut intendi potest aut remitti. Estq; quasi regula aliqua & terminus, (ὅρος) quo medium illud, quod ex rectæ rationis præscripto fieri, interq; excessum esse & defectum dicebamus, cognoscitur. Quare necesse est, eos, qui hanc consequi medii scientiam volunt, terminum quoque ejus perspectum habere & regulam. Hoc vero est Recta Ratio. Toto deinde libro VI. occupatus est Aristoteles, in explicanda natura Rectæ Rationis, hoc est, Prudentiæ. Nam ὀρθὸς λόγος, ὁ κατὰ φρόνησιν, *Recta Ratio est ea, cui Prudentia moderatur.* Et ὀρθὸς λόγος περὶ τῶν τοιούτων ἡ φρόνησίς ἐστιν, *Recta talibus de rebus Ratio, est Prudentia. 6. Nicom. 13.* §. *17. & 21.* Et licet benè multa etiam ibi recitet de aliis Virtutibus Mentis, id potissimum fit ideo, ut tantò luculentiùs appareat, quid Recta Ratio, hoc est, Prudentia differt à reliquis Virtutibus διανοητικαῖς. De qua superiori Dissertatione plura diximus.

XVIII. Tum demum vero Aristoteles suo officio se satisfecisse existimabat, si non solùm in genere de Virtute hoc πρὸς ἡμᾶς Medium demonstrasset, sed etiam specialem διαγραφὴν adornaret, atque in ea cum singulas Virtutes in medio positas, tum hinc atq; hinc earundem Extrema, habitus vitiosos, repræsentaret. Nam

Virtus est medium vitiorum & utrinque reductum.

Oportet, inquit *2. Nicom. 7.* §. *1. & 2. autem hoc non modò universè dici, sed etiam ad singulas species congruere. Disputatio enim de actionibus ea, quæ in genere universo versatur, inanior est.* (λόγοι κενώτεροι secundum vulgarem lectionem. Paraphrastes græcus legit, λόγοι κοινότεροι) *Illa vero quæ partes & species explicat, verior.* Hanc διαγραφὴν toto illo Capite exhibet, & quod in genere de Virtute Morali docuit,

 illam

illam esse Mediocritatem quandam, positam inter Extrema vitiosa in singulis ejus speciebus ostendit. Cum vero in illa descriptione multa multi desiderent, & specialem hanc designationem nec satis doctrinæ generali convenire, nec hanc ipsam benè se habère putent, in varias miser Aristoteles reprehensiones incurrit; non equidem ἄμεμπτος, ut qui homo fuerit, magis tamen emendationem & notam meritus in aliis, quàm fortè in hoc argumento.

XIX. Illas igitur objectiones videbimus, & expendemus, observata tamen regula illa methodica, quam proponit Philosophus 1. *Nicom.* 4. §. 7. *Omnes quidem quæ feruntur opiniones ad calculos revocare fortasse operæ pretium non fuerit: satiusq; erit, eas potissimum, quæ sunt insigniores, quæq; aliqua ratione niti videntur, in medium proferre.* Proinde si Grotio (at quanto Viro!) satisfieri nostra responsione & ἀναλύσει dubitationum queat, puto reliquas, quæ moveri queant, aut motæ sint, rationes sua sponte, certe facili impulsu, collapsuras esse. Quod dum molior, aut ago, nemo velim Grotii studio meam operam calumnietur. Jure enim meo utor, libertate philosophandi, quæ omnibus veri studiosis semper debet esse integra: atq; ita existimet, me Grotium nihilominus facere maximi, etsi nonnunquam humani aliquid passus sit. Nec enim magnorum hominum autoritate disputationes philosophicæ, sed rationibus decernendæ sunt, testimoniis vero ejusmodi illustrandæ ac confirmandæ. Sed neque meæ sententiæ suos quoque patronos deesse quis putet. Nam rectè intellectus Aristoteles suæ causæ defendendæ vel solus suffecerit. Inter recentiores est mihi unus instar omnium sapiens Melanchthon, qui ita scribit in Epistola ad Christia-

stia-

ſtianum Pontanum, Epitomæ Philoſophiæ Moralis præfixa: *Quid quod hoc nomine etiam amanda ſunt Ariſtotelis Ethica, quod unus vidit ac deprehendit Virtutes eſſe Mediocritates: qua deſcriptione eruditisſimè monet, impetus animorum ad moderationem flectendos & retrahendos eſſe.*

XX. Grotius itaque in Prolegomenis præclari Operis de Jure Belli & Pacis cum in Ariſtotelem incidiſſet, in philoſophia ipſi principatum quidem deberi putat, ſed illum in tyrannidem jam ab aliquot ſeculis abiiſſe queritur: atque hanc etiam invaluiſſe ſpeciatim oſtendit in doctrina de Virtute Morali, quam ille dixit eſſe μετριοπάθειαν, quo eleganti vocabulo Virtutem moralem deſcripſit Syneſius. Sed ipſa ejus verba inſeremus, ut tantò rectiùs quisque arbitrari posſit. *Inter cætera*, inquit, *ut hoc obiter à noſtro inſtituto non alienum dicam, non ſine cauſa videntur mihi ab Ariſtotele diſcedere, & Platonici nonnulli, & Chriſtiani veteres, in eo, quod ille naturam ipſam Virtutis in Mediocritate adfectuum actionumq́ʒ poſuerit.*

XXI. Platonicos quod attinet, quiqui illi ſint, ſi Magiſtri ſui placitis, uti fit, inhæſerint, Ariſtotelicam Virtutis doctrinam admittere non potuerunt. Nam ubique Plato in ſuis libris ita de Felicitate diſſerit, ut nemini non posſit eſſe manifeſtum, penè ſemper ipſius animo propoſitam fuiſſe Felicitatem Theoreticam: quæ cum item ſuis Virtutibus & actionibus propriis obtineatur, doctrinam ille ſuam ſupra conditionem virtutum & actionum moralium evexit, & pasſim eo nomine Virtutes Scientias, Vitia Ignorantias nuncupat. Textus ejus non exſcribam. Videantur quæ ſcripſi ſub finem Diſputationis meæ, *De Scientia atqʒ Ignorantia Incontinentis*

XXII. Inter Christianos veteres, qui hac in re Aristoteli contradixerit, eminet Lactantius, cujus hæc leguntur verba *lib. 6. div. Instit. c. 16. At ego ne Peripateticos quidem accesisse ad veritatem puto, qui Vitia esse concedunt, sed ea mediocriter temperant. Cavendum est enim vitiis etiam mediocribus: quin potius efficiendum fuit, primùm, ne vitia essent. Nec enim quidquam vitiosum nasci potest, sed vitia fieri, si malè utamur affectibus: virtutes; si bene. Deinde monstrandum est, non ipsos affectus, sed eorum causas esse moderandas. Non est, inquiunt, lætitia nimia gestiendum, sed modicè ac temperatè. Hoc vero tale est, quale si dicerent, non esse currendum concitatè, sed gradiendum quietè. At potest & qui graditur, errare: & qui currit, rectam viam tenere. Quid si ostendero, esse aliquid, ubi non tantùm modicum, sed vel punctum gaudere vitiosum sit; & aliud econsra, in quo vel exsultare lætitia minimè criminosum? Quid tandem nobis ista Mediocritas proderit? Quæro, utrumne Sapienti lætandum putent, si quid inimico suo mali videat accidere: aut utrumne lætitiam frenare debeant, si victis hostibus, aut oppresso tyranno, libertas & salus civibus parta sit? Nemo dubitat, quin & in illo exiguum lætari, & in hoc parùm lætari, maximum sit crimen. Eadem de cæteris affectibus dicere licet. Sed, ut dixi, non in his moderandis Sapientiæ ratio versatur, sed in causis eorum, quoniam extrinsecus commoventur, nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt esse in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine. Sed adsignandi fuerunt certis temporibus, & rebus, & locis, ne vitia sint, quibus uti rectè licet. Sicut enim rectè ambulare bonum est, errare autem malum: sic moveri adfectibus in rectum,*

bonum

bonum est; in pravum, malum. Nam si libido extra legitimum thorum non evagetur, licet sit vehemens, tamen culpâ caret. Si vero appetit aliena, licet sit mediocris, vitium tamen maximum est. Non est itaque morbus, irasci, nec cupere, nec libidine commoveri: sed iracundum esse, morbus est, cupidum, libidonosum. Qui enim iracundus est, etiam cui non debet, aut cui non oportet, irascitur. Qui cupidus, etiam quod non opus est, concupiscit. Qui libidinosus, etiam quod legibus vetatur adfectat. Omnis igitur ratio in eo versari debuit, ut quoniam earum rerum impetus inhiberi non potest, nec debet, quia necessariò est insitus ad tuenda officia vitæ, dirigetur potius in viam rectam, ubi etiam cursus offensione ac periculo careat.

XXIII. Hunc lacteæ venæ Patrem sine dubio designavit Grotius, cujus sententiam ac ab Aristotele dissensum qua quæso causa approbavit? Nonne enim, si hæc Lactantii cum superioribus Aristotelicis contendas, sunt talia, ut, quæ reprehendit, Aristoteli nunquam venerint in mentem, quæ probat & urget, sint ipsi Mediocritati ejus consentanea? Non fas est, cujusquam damnare sententiam, nisi eam penitus perspexeris. Hic verò manifestè Medium rei & Jò πρὸς ἡμᾶς à Lactantio confunditur. Minimum lætari re mala, est jam immodicum, Mediocritatem rationis si videas. Ubi vero docent Peripatetici, vitia esse mediocritate temperanda? Nec major æquitas est Senecæ ita scribentis *Ep. 85. Falsa est ista mediocritas & inutilis, eodemq; loco habenda, quo si quis diceret, modicè ægrotandum, modicè insaniendum:* Aut Ciceronis, hanc licet doctrinam approbantis. *Nunquam*, inquit *1. Offic. iratus qui accedet ad pœnam, Mediocritatem illam tenebit, quæ est*

intur nimium & parum: quæ placet Peripateticis. Et rectè placet; modò ne laudarent Iracundiam, & dicerent utiliter à Natura datam. Contrarium ſanè docet Ariſtoteles, cujus etiam verba, licet prolixiora, non pigebit exſcribere. Ita ille *2. Nicom. 6. §. 30. ſeqq. Verum non omnis actio, nec omnis perturbatio medium recipit. Sunt enim quædam, quorum nominibus ſtatim vitium eſt implicatum: ut malevolentia lætans alieno malo, impudentia, invidentia: & in actionibus furtum, adulterium, cædes. Hæc enim omnia & quæ ſunt hujus generis, ſic appellantur, quod ipſa mala ſint, non eorum immoderationes aut deficientiæ. Nunquam igitur fieri poteſt, ut ex his aliquid rectè fiat: ſed ſemper peccatur ea agendo: neq; in talibus rectè aut non rectè faciendi vis in eo poſita eſt, ut quatenus, & quo tempore, & quo modo facere adulterium oporteat, animadvertatur: ſed ſimpliciter & abſolutè quidvis horum admittere, peccare eſt. Sanè vero medietatem ſeu medium in his poſtulare, perinde ſit, ac ſi quis in injuria facienda, in vita ignava, in intemperantia medietatem, & nimium, & parum, quærat. Nam hac quidem ratione eſſet nimii, & ejus, quod parum eſt modus ac medietas, & nimii nimium, & ejus, quod parum eſt, aliquod parum. Sed quo modo temperantiæ ac fortitudinis nec nimium eſt, nec parum; (propterea quod Medietas quodammodo eſt Summum) ſic ne illorum* (actionum & adfectuum malitiam moralem complicatam habentium) *quidem medietas eſt, nec nimium, nec parum: ſed ut quidque admiſſum fuerit, ita peccatum eſt. Omnino enim nec nimii, nec ejus quod eſt parum, mediocritas eſſe poteſt: nec medietatis nimium & parum.* Quid requiras amplius? Ciceroni vero vel infimi ſubſellii auditor moralis reſponderet,

deret, distinguendum esse inter Iram & Iracundiam; inter adfectum simplicem, & ejus exorbitantiam.

XXIV. Pergit Grotius: *Quod semel positum eò ipsum abduxit, ut & virtutes diversas, puta Liberalitatem & Parcimoniam in unam compingeret.* Ostensurus quæ ex falsa hypothesi absurda fuerint secuta, primum hoc proponit, quod distinctas specie Virtutes morales confuderit, Liberalitatem & Parcimoniam. At si penitus naturā parcimoniæ scrutemur, illa ne quidem Virtus Moralis fuerit, sed pars quædam Prudentiæ Oeconomicæ. Bene enim Aristoteles in Rhetoricis docet, non solùm nos ditescere, acquirendo opes, sed etiam de sumptibus & expensis oportunè quid detrahendo Prudentiæ enim Oeconomicæ tria ferè munera sunt, circa quæ est occupata, acquirere opes, partas tueri, acquisitis & bene custoditis rectè uti. Alterum igitur illud munus peculiari aliquando Parcimoniæ nomine denotatur, sicuti primum χρηματιστικῆς apud Aristotelem *1. Polit.* Ita quoq; propter sollicitam rerum suarum custodiam Plinius *apes* appellat *præparcas lib. 11. c. 19.* hoc est, valde parcas. Refert quidem Philosophus noster etiam Φειδωλὸς inter Avaros *4. Nicom. 1. §. 84.* sed hoc ipsum huic rei nihil officit, quia aliquis circa rei familiaris custodiam parcè ac prudenter versari potest, & quoque ab illa prudentia desciscere, impellente aliquo vitio morali, veluti Avaritia. Interim ipsa Parcimonia, ceu pars ejus, quam diximus, Prudentiæ, semper bona & laudabilis est, cujus hæc feruntur præcepta: *Magnum vectigal parcimonia. Emas, non quod opus, sed quod necesse. Quod non opus, asse carum est. Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri.*

XXV. Porro inquit Grotius: *Et Veritati daret opposita*

posita minimè ex æquo respondentia, Jactantiam & Dissimulationem. Huic dubitationi reponimus, Veritatem posse considerari vel theoreticè, ut habet convenientiam cum rebus ipsis Intellectus nostri cognitio seu διάνοια: vel practicè. Atq; hoc iterum dupliciter: Vel enim pars est Justitiæ Fides & Veritas, quæ pactis & conventionibus inest. Neutro modo ab Aristotele illa consideratur *4. Nicom. 7.* uti ipse *d. l. §. 15.* disertè profitetur; sed quatenus locum habet, atque officium suum facit in ὁμιλίᾳ, quæ Latinis Philosophis recentioribus discriminis causa Veracitas dicitur. Estq; habitus, quo animi notiones aut facta in familiari consuetudine candidè declaramus. Ab hac qui abeunt virtute, eos mentiri dicit: idq; fit, vel arroganter sua jactando, vel vafrè omnia sua elevando. Illud Arrogantiam, hoc Dissimulationem rectè vocat: quorum illa Mendacii species in excessu, hæc in defectu peccat. Has enim duas Mendacii species hic ab Aristotele poni, bene monuerunt hic Paraphrastes & Scholiastes græcus. Ubi obiter velim notetur, Veritati Theoreticæ opponi Falsitatem: Veritati practicæ quæ Justitiæ aut pactis conventis inest, opponi Mendacium maximè propriè dictum: At huic Veritati ὁμιλητικῇ opponi Mendacium tale, quod sæpe sit ματαιότης, *vanitas. vid. §. 20. d. c.* Et quando ibidem dicit, Omne Mendacium esse turpe, illud cumprimis verum est de præcipua ejus specie, sic ut in aliis sit minor αἰσχρότης, unde homo eo sensu appelletur αἰσχρὸς, quò ἠσχήμων dicitur *d. c. §. 22.* Nam τὸ αἰσχρὸν non semper denotare id quod naturâ est turpe, & in summo gradu, satis arguit §. *6.* collatus cum §. *19. cap. 1. lib. 3. Nicom.* Sed de Mendacio ejusq; speciebus subtiliùs disputare, hujus loci non est.

XXVI. Se-

XXVI. Sequitur in Grotii Prolegomenis: *Et quibusdam rebus Vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut Vitia per se non sunt, ut contemptum voluptatis, & honorum, & iræ adversus homines vacuitatem.* Duo hic reprehendit, Aristotelem inter vitia reponere, quæ vel non existant, aut, si existant, vitia prorsus non sint. Exempli loco adferuntur ἀναισθησία, μικροψυχία sive ἀφιλοτιμία, & ἀοργησία. De singulis erit agendum. Quod igitur existentiam horum extremorum attinet, cum accidentia sint, non possunt nisi in subjectis inveniri. Si jam perlustres homines, qui vel vivant, vel vivere desierint, haut facilè sanè deprehendas, in quibus ἀναισθησία, aut ἀοργησία fuerit tota. Hoc enim si ita evenerit, vix ille amplius homo fuerit, sed caudex & truncus; qui, inquam, nulla prorsus voluptate, etiam licita ac necessaria adficiatur, aut nulla injuria irritetur: uti ipse fatetur Aristoteles 3. *Nicom. 11. §. 19. seqq. & 4. Nicom. 5. §. 9. seqq.* Tertium enim quod attinet, ἀφιλοτιμίαν, abunde in vilibus & abjecti animi hominibus existere eam putamus. Etsi igitur illa vitia raro, & fortè non tota planè existant, per principia tamen & ἀποδείξεις evicit Aristoteles, Virtutes in medio, vitia in extremis consistere; ut, licet non omnia secundum ideam scientiæ existant, (ita enim solent interdum Philosophi ἀεροβατεῖν) nihilominus doctrina se rectè habeat, quæ in summo gradu omnia considerat, & virtutes vitiaq; abstractè, non bonos malosq;, seu habitus illos in concreto definit. *Quidquid est, de quo ratione & via (μεθοδικῶς) disputatur, id est ad ultimam sui generis formam speciemq; redigendum;* inquit rectè Cicero *de Orat*. Cui addatur

tur eruditissime differens Phil. Scherbius contra Ramistas *c. 3. Philos. Altorph. p. m. 17.*

XXVII. Si igitur demonstratum fuerit, non simpliciter ἀδύνατον esse, talia vitia aliquo saltem gradu existere in subjectis, Grotio satisfactum esse crediderim. Ad ἀναισθησίαν igitur refero, quod de Epicuro scribit Galenus in libris Artis Medicæ, Veneris nullum usum esse salubrem. Ἀναισθησία quædam est, quod Democritus omnem Venerem damnaverit, ut refert Plinius, quod homo alius ex alio exsiliret. Ἀναισθησία quædam est, si quis odio licitæ Veneris se exsecuisset, civiliter consideratus homo. Taceo alios, qui improbè de Conjugio senserunt & locuti sunt, quadam inducti ἀναισθησία. Est quædam ἀναισθησία voluptates licitas & necessarias abominari cum detrimento valetudinis. Ἀοργησίαν quoque in bene multis, si non totam, ex parte tamen exstitisse, haut facilè in dubium vocatum iri existimo, cum Lentitudinis ejus exempla lat crebra suppeditet historia & usus. Notissimum est ex S. Codice, quomodo hoc vitium fuerit ab ipso Deo in Heli Sacerdote punitum. Hactenus igitur unum obtinuimus, jam enumeratas affectiones animi suo modo & gradu existere.

XXVIII. Succedit jam alterum. Si existunt, vel erunt Virtutes, vel Vitia. Posterioribus illa accensenda esse, ipsa methodus Aristotelica solidissimè evincit. Ἀναισθησίαν enim quod attinet, etsi minus sit vitium, quàm Intemperantia, est tamen & ipsum vitium. Nec enim adfectus & cupiditates sunt à Natura nobis frustra insitæ, sed ut cum modo certaq; ratione ea bona expetant, quæ vel ad conservationem individui, vel propagationem speciei

ciei pertinent: de quibus videatur *3. Nicom. c. 11.* Insignis est textus *1. Oeconom. 3.* qui hic omnino legi meretur: *Ipsa Natura hoc circuitu* (loquitur de Societate γαμικῇ) *complet perpetuitatem vitæ: specie nimirum, cum nequeat numero. Atque ita ratione dispositus est à Numine divino tam maris quàm feminæ sexus sigillatim ad Societatem.* Hoc fine varias voluptates expetit Homo: hoc fine quoque ira interdum exasperatur, & adversus mala, quæ corruptionem aut læsionem minitantur, tela expedit: ut-adeo, si qui cum Stoicis hos adfectus stirpitus velint evullos, graviter in Deum, Naturæ nostræ autorem peccent; & licet plerumque in excessu horum animi motuum & gravius peccent, peccant tamen omnino etiam eorum defectu. Legi & hic merentur, quæ Jo. Gerh. Vossius sapienter disserit *Inst. Orat. part. 1. l. 2. c. 1. §. 2. Jure prudentissimus Deus animis nostris indidit affectus, ut sint quasi adminicula ad præclaras actiones. Quod enim ventus navigio, id nobis Adfectus: in quorum temperie animi nostri tranquillitas, imo vitæ hujus felicitas consistit. Nimirum his ferimur ad ea, quæ Recta Ratio dictat. Sin Ratio ipsa clavo se excuti patiatur; non jam illi ad virtutem ducunt, sed ad vitia; ut verè tum morbi sint animi. Quod minimè fit in homine prudenti, qui non adfectu vacat, sed adfectui imperat. Eoq; Stoicorum finitioni, quâ πάθος esse dicitur ὁρμὴ πλεονάζουσα, impetus immodicus & redundans, jure nigrum Theta præfigimus.* Videantur & alii Scriptores à Viro hoc πολυμαθεστάτῳ hic allegati. Alter tamen adhuc Veritatis causam contra hos oret Grotius ex *Epist. 13.* ad Gallos: *Minimè mihi placet illa Schola, quæ nos commoveri aut lætis aut adversis vetat. Hæc sententia primùm Naturæ convitium facit, quæ non modò adfectus ipsos insevit animo, sed & in cor-*

in corpore sedes & instrumenta quædam affectibus adsignavit: deinde quantum in se est, divinam Providentiam exarmat, & magno, si ita loquendum est, aurigæ universi stimulum simul frenumq; eripit, cum nec beneficam nec castigatricem manum sentire nos patitur.

XXIX. ἀφιλοτιμίαν etiam vitium aliquod esse sic colligo. Qui non est cupidus honoris, is neque honore quidquam dignum facilè aget. Talis qui est, atq; ita adfectus, is vel jam vitiosè agit, vel actionibus vitiosis proximus est. Consequentiæ hujus ratio est, quod Honos sit proprium Virtutis præmium, & non nisi bonis tribuatur. *4. Nicom. 3. §. 30.* Iterum moneo, Hominem considerandum esse hic φύσει ζῶον πολιτικὸν; Christianis enim ita commendatur Humilitas, ut hanc si adsequantur, in illa summum consequi videantur honorem. Hæc enim est vox Magistri, prorsus fallere nescii, *Qui humilitati studuerit, supra alios extolletur.*

XXX. Nova instantia prosequitur suum propositum Grotius, eaq; credita multis indissolubili. *Non rectè autem universaliter positum hoc fundamentum vel ex Justitia apparet, cui oppositum Nimium & Parum, cum in adfectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, in rebus ipsis, circa quas Justitia versatur, utrumque quæsivit: quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis meritò culpat.* Hoc dubium ut rectè resolvatur, statum controversiæ probè locemus necesse est. Reprehendit Grotius Aristotelem, quod Virtutis naturam in Mediocritate adfectuum actionemq; posuerit: ubi autem naturam Justitiæ tradiderit, mediocritatem non illam, quæ est πρὸς ἡμᾶς, sed in rebus ipsis quæsiverit, atque ita μετάβασιν

βασιν εἰς ἄλλο γένος admiserit. Nam, uti ex supradictis liquet, Naturam Virtutis indagaturus, disertè secernebat Medium rationis à Medio rei: quæ cum toto genere videantur distare, etiam μετάβασις εἰς ἄλλο γένος facta fuisse videri queat. Nec enim ita hæc Objectio planè tolletur, si ostendas, Justitiam esse Medium, sed Justitiam esse Medium rationis, in quo omnium Virtutum natura reposita fuit.

XXXI. Quod igitur concernit Justitiam, paulò aliter illa se habet, suaq; officia expedit, atque reliquæ virtutes. Supponamus igitur hic illustrandi præsentis argumenti gratia, bona fortunæ esse objectum externum Justitiæ. Justus circa illa ita eris, si Æquale tenueris inter Lucrum & Damnum: id quod fiet, si nec tibi plus iniquè sumpseris, nec alteri minus reliqueris. Sicut verò uno eodemq; actu Justitiam exerceo; ita quoque uno eodemq; actu Injustitia exercetur, & dum Plus sibi quis iniquè sumit, eo ipso alteri Minus iniquè relinquit aut tribuit. Atque hæc est causa, cur Justitia non duos sibi vitiosos habitus, sed solam Injustitiam habeat oppositam. Quid mirum igitur est, si Medium rei in objecto externo, seu bonis fortunæ, constituatur, & inter Nimium & Parum, seu Plus & Minus, Æquale.

XXXII. Si vero objectum Justitiæ internum videas, Cupiditatem habendi, Medium rationis etiam hic locum habet. Quando enim appetitus circa bonorum fortunæ expetitionem ita regitur, ὡς δεῖ, ut rationi est conveniens, mediocritatem rationis observat. Quando item Actiones, quæ sunt etiam objecti loco, tali appetitui obsequuntur, hæ eandem mediocritatem rationis observantes, in

 medio

medio rei iſtam conſequuntur. Falſum igitur eſt, quod Grotius ait, in adfectibus & actionibus Juſtitiæ officiis ſervientibus non habere locum Nimium, & Parum. Nec enim Medium rationis, quod eſt in adfectibus & actionibus, à medio rei ſeu objecto externo tollitur aut exſtinguitur, ſicut nec hoc ab iſto. Nulla igitur eſt eſſentialis diverſitas Juſtitiæ à reliquis virtutibus, ſed objectum ejus externum eſt tale, ut Juſtus circa illud non rectè verſetur, niſi æquale in bonis fortunæ, id quod eſt Medium inter Plus & Minus, conſectatus fuerit. Quatenus tamen Appetitus, & hujus motum excipientes aut comitantes actiones Prudentiæ moderamini morem gerunt; dum ad hoc Medium rei contendunt, Medium rationis etiam habent. Aut niſi hoc conceſſeris, Juſti hominis actiones cum Prudentiæ directione non eſſe conjunctas fateare neceſſum eſt; id quod planè eſt ἄτοπον. Mediocritas enim rationis nihil eſt aliud, quàm prudens appetitus actionumq; moralium moderatio, uti ſuprà pluribus declaratum fuit th.16. Eſſe igitur aliquam diverſitatem in re ſeu objecto externo Juſtitiæ, ipſe fatetur inſuper Ariſtoteles 2. *Nicom.* 7. §. 31. & 5. *Nicom.* 1. §. 1.

XXXIII. Proximo huic argumento hæc addit Grotius: *Deinde minus ſuo accipere, poteſt quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumſtantiis ſibi ac ſuis debeat: at certè cum Juſtitia pugnare non poteſt, quæ tota in alieni abſtinentia poſita eſt.* Pertinet hoc ad illam Quæſtionem, quæ excutitur 5. *Nicom.* 9. An is, qui plus tribuit, an verò is, qui plus accipit, faciat injuriam? Cui adfinis eſt altera illa, eodem loco tractata, An ſibi quis faciat injuriam?

riam? Hoc igitur ut rectè intelligatur, distinctione opus est. Vel enim qui tribuit Iudex est aut Arbiter, vel rem privatus inter se & alium partitur. Si Iudex sciens alteri plus tribuat de bonis ad se licet nihil pertinentibus, injuriam utique facit. Idem si faciat is, qui privatus cum alio partitur, non facit injuriam, quòd hæc volenti non inferatur; quidquid enim sibi ultro adimit, & alteri adjicit, de suo largiri videtur. Tum cuique de suo jure cedere licet, quantum fortè libet, sine injuria; nisi fortè per accidens illa hinc emerserit. v. g. Si, nisi jus suum persequatur, illis desit & subtrahat, quibus magis est obligatus: *adventitium vitium* hoc Grotio dicitur. Præterea de suo jure sponte alteri concedere aliquando solent homines modesti & æqui, idq; laudis studio: atque ita damnum, quod fortè in bonis fortunæ patiuntur, majori bono laudis & honestatis quodammodo compensant, atque insuper amicos sibi adjungunt. Vid. ipse Aristoteles d. l. Si quis igitur alteri plus tribuendo damnum ultro patiatur, hoc quidem non pugnat directò cum Justitia, cum hoc non sit propriè injuriam facere: at si alteri plus tribuatur per Judicem, aut quis ipse sibi sumat, contra Socii voluntatem, semper est injuria, & cum justitia pugnat. Quando igitur Aristoteles ait, Injuriam producere & Nimium & Parum, seu Plus & Minus, intelligit Injuriam propriè dictam, quæ sanè non potest non illo, qui Minus habet, contingere invito.

XXXIV. Nec etiam simpliciter verum est, quod ait, Justitiam totam consistere in alieni abstinentia. Nec enim sufficit, si abstineas ab alienis, sed etiam requiritur,

ut

ut cuique, quod ſuum eſt, ſeu debetur, tribuas; cumprimis ſi etiam officii civilis ratio acceſſerit v. g. Judex ſis, aut ſimilem perſonam ſuſtineas. Is enim jus litigantibus reddit, & modo huic rem, alteri etiam aliquando præſtationem adjudicat. Si quoque diſtributio bonorum vel onerum communium ſit facienda ſecundum Juſtitiam διανεμητικὴν, ejus officium non abſolvetur abſtinentiâ alieni. Quod ſi injuria facta ſit, indeq; exſtiterit bonorum inæqualitas, Reſtitutionem damni Juſtitia utique imperabit: atque ſic non omnino erit abſtinentia alieni.

XXXV. Mox, quaſi his argumentis jam proſtratus eſſet Ariſtoteles, aggerit etiam ſequentia Grotius: *Cui hallucinationi ſimilis illa eſt, quod adulterium ex libidine, cædem ex ira propriè ad Juſtitiam pertinere non vult; cum tamen Injuſtitia non aliam naturam habeat, quàm alieni uſurpationem: nec referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente miſericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ naſci ſolent.* Duo hic denuo reprehendit. Prius eſt, quod Ariſtoteles dixerit, adulterium ex libidine non referendum eſſe ad Injuſtitiam. Ita vero ſe res habet. Quælibet actio ex fine ſuo eſt æſtimanda. Si quis igitur adulterium committat libidinis explendæ gratia, & pecuniæ ſuæ jactura etiam maxima conſuetudinem hanc ſibi emat, non Injuſtus ἐκλικῶς ſecundum Injuſtitiam Particularem, ſed Intemperans eſt dicendus. Etiamſi enim etiam faciat ἄδικόν τι, *injuſtum quid*, finis tamen hujus actionis demonſtrat, illam cum προαιρέσει Intemperantiæ fuiſſe conjunctam, atq; ab ea agentem denominandum eſſe Intemperantem potius quàm Injuſtum ſecun-

cundum Injuſtitiam Particularem. Quod ſi vero quis à procaci adultera ad turpem conſuetudinem ſollicitetur, oblata præmii loco pecunia, absque quâ conditionem illam non eſſet accepturus, hic potius ex mente Ariſtotelis Injuſtus ſecundum Injuſtitiam Pauticularem eſt dicendus, quàm Intemperans; ipſius enim προαίρεσις magis ad quæſtum, quàm libidinem explendam dirigitur, non quod actionem intemperantem non committat, eaq; ſuam mereatur pœnam, ſed quod non poſſit dici ἑκτικῶς Intemperans, & à potiori objecto, quod deligit προαίρεσις, denominationem trahere debeat. Atque hoc ipſum omne Philoſophus propoſuit, diſcriminis faciendi gratia inter Juſtitiam Injuſtitiamq; Univerſalem & Particularem: quod ſi à Grotio obſervatum fuiſſet, non credo eo nomine Ariſtotelem incuſaſſet. Verum igitur eſt quadantenus, quod ait Grotius, uſurpationem alieni eſſe Injuſtitiam quandam, ſive ex avaritia, ſive ex libidine, ſive ex ira aliave cauſa ſit nata, ſiquidem intelligas Injuſtitiam univerſalem: at ſecundum Injuſtitiam Particularem nemo rectè appellabitur ἑκτικῶς injuſtus, niſi in πλεονεξίαν appetitus agentis fuerit latus.

XXXVI. De cæde ab irato patrata quod adfert, petitum eſt ex 5. *Nicom.* 8. §. 23. *ſeqq.* Cum Ariſtoteles ibi dixiſſet alia eſſe facta ἑκούσια, *ſpontanea*, alia in perfecto gradu προαιρετὰ, ſubjungit, illa demum hominem reddere propriè & ἑκτικῶς Injuſtum, qui προαίρεσιν attulerit talem injuriam eo animi propoſito faciendi. Illas igitur actiones, quæ adfectuum impulſu cientur, eſſe quidem ἁμαρτήματα, ſed non propriè ἀδικήματα, adeoq; ab iſtis non poſſe quempiam

denominari ἑκλικῶς Injuſtum. Ita ſi quis dolo & conſilio malo alteri necem intulerit, propriè injuſtus eſt; eſt enim ἀδίκημα (homicidium doloſum appellant JCti) At ſi ex vehementi ira idem facinus deſignaverit, non tamen eodem modo fit aut animo; itaque is ἑκλικῶς ac planè Injuſtus non eſt ex hoc facto dicendus; eſt enim ἁμάρτημα, (homicidium Culpoſum appellant JCti.) Hic igitur injuſtum quid commiſit, non tamen injuſtè, hoc eſt, ex habitu proæretico injuſtitiæ profectum: unde nec eo modo, προαιρετικῶς inquam, Injuſtus dici poteſt. At, inquiunt nonnulli, ita multæ cædes impune patrabuntur, patrono Ariſtotele? Nequaquam; nam etiam ejusmodi ἁμάρτημα, delictum ſeu homicidium culpâ commiſſum ultimo ſupplicio pro re nata ſaltem interdum poterit puniri, Ariſtotele ne quidem ingemiſcente, aut verbum pro homicidæ illius facinore interponente. Ubi enim tale quid legas apud Ariſtotelem?

XXXVII. Quando verò dicit, Injuſtitiam nihil eſſe aliud, quàm alieni uſurpationem, videtur θέσει δουλεύειν. Si enim Juſtitia tota in alieni abſtinentia poſita eſt, uti paulò antè tradebat, ſequitur à contrario, Injuſtitiam unicè eſſe alieni uſurpationem. Quemadmodum vero oſtenſum eſt prius illud non eſſe ſimpliciter verum, ita nec hoc poſterius.

XXXVIII. Cum profeſſus eſſet Grotius, ſemper eſſe Injuſtitiam, neque quidquam referre, ſive ex avaritia, ira, libidine, ambitione, aliave cauſa prodierit, addit ſequentia: *Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de cauſa, ne ſocietas humana violetur, hoc vero Ju-*

ſtitiæ

stitiæ proprium est. His verbis manifestè prodit, se non esse adsecutum discrimen, ab Aristotele inter Justitiam Universalem & Particularem constitutum, sed ab illo has confundi. Nam illa Justitia, qua Societas Humana conservatur, est utique illa Universalis, ὅλη ἀρετὴ, appellata Philosopho: eaq; quovis vitio particulari & exorbitante adfectu violatur; est enim Injustitia Universalis ὅλη κακία, *5. Nicom. 1.*

XXXIX. Audiamus porrò Grotium: *Ut redeam*, inquit, *unde veneram*, *verum quidem est*, *Virtutibus nonnullis accidere*, *ut adfectus moderentur*, *sed hoc non ideo*, *quod id sit virtuti omni proprium atque perpetuum*, *sed quia Recta Ratio*, *quam Virtus ubique sequitur*, *in quibusdam modum sequendum dictat*, *in quibusdam ad summa incitat.* Hic suam de Natura Virtutis Moralis sententiam proponit, debere illam semper sequi Rectam Rationem: hanc autem modo medium commonstrare, modò ad summa incitare. Idem omnino docentem audivimus suprà Aristotelem. Pertinet vero huc etiam insignis ejus textus *2. Nicom. 6. §. 29. Virtus ex sua essentia*, *& ratione ea*, *quæ quod res est adsignat*, *Medietas est : ex præstantia autem ac perfectione summum.* Ubi nota, virtutem duplici posse ratione opponi Vitio: vel ut Bonum Malo; atque sic Virtus est ἀκρότης. Ita Plato, interprete Apulejo *de dogm. Plat.* Virtutes *Summitates* appellat. Vel opponitur quæque Virtus suis vitiis, ut Medium Extremis; atque sic ita est μεσότης, *Mediocritas.* Ratione igitur essentiæ, qua Virtus quæq; differt à suis extremis, est μεσότης: Ratione autem excellentiæ, perfectionis & bonitatis est ἀκρότης. Atque hæc Virtutis

tutis Mediocritas differt à Bonitate, tanquam causa ab effectu. Ut enim quis exactissimè Mediocritatem rationis in actionibus observaverit, ita illæ fuerint optimæ. Ita Cicero in Officiis ait, Mediocritatem esse optimam actionum Regulam. Adde textui citato Commentarium *Scholiastæ Græci*, & P. *Vermilii Martyris p. 284.*

XL. Quod de Virtute proximè proposuit, singularibus quibusdam exemplis jam confirmare annititur Grotius: *Nam*, inquit, *Deum nimium colere non possumus: Superstitio enim non eo peccat, quod Deum nimiùm colat, sed quod perversè.* Imò idem professus est Aristoteles; Medii enim non est nimium aut parum. Sicuti igitur non possumus esse nimis pii, ita nec nimium justi, nec nimium temperantes; & sic in cœteris. Pietatem in specie quod attinet, si quis vitium illius in excessu Superstitionem, in defectu Impietatem, forsan admittere nolit, ejus sanè habet aliquam causam; Nam & Superstitio est quædam Impietas. Hæc igitur sola opponitur Pietati: cujus rei causam facilè dabo, modò attendas qualis propriè sit Virtus Pietas; multa enim illam officia complecti vel usus vocis satis locuples est testis. Pii dicimur præcipuè erga Deum, tum erga illos homines, quibus propter maxima beneficia plurimùm debemus, veluti erga parentes, patriam, ejusq; generis alios. Sumamus principem ejus significationem, qua Pii dicimur erga Deum. Hæc Pietas complectitur omnem cultum, amorem, reverentiam, obsequium, devotionem, & quidquid officii ab homine in Deum proficisci pro ejus modulo possit. Deinde notandum est, esse etiam quandam inter Deum & Homi-

nes

nes Societatem. *Prima*, inquit *Cic. 1. de Legib. Societas est hominicum Deo, altera cum homine.* Proinde Pietas non est simplex aliqua Virtus, sed quæ conservat omni officiorum genere Societatem illam, quæ est inter Deum & homines. Ita pium est, pro aris & religione fortiter pugnare, & si ita accidat, mortem oppetere: Pium est amore Dei & veneratione præceptorum ejus abstinere ab illicitis voluptatibus, studere temperantiæ, justitiæ, agere honesta, fugere turpia. Pium est omnes actiones vitæ referre præcipuè ad gloriam Dei. Sicuti igitur Justitiæ Universali, quæ conservat Societatem civilem eamq; communi vinculo continet, opponitur Injustitia Universalis; ita Pietati, communi Societatis, quæ est inter Deum & homines, copulæ opponitur rectè sola Impietas. Imò illa, quæ in Aristotele à Grotio notatur παρέβασις, vereor, ne hic ab ipso sit commissa. Pietas enim in illa considerata Societate, quæ homini intercedit cum Deo, non est civilis Virtus, de qua sola affirmat Philosophus, illam consistere in Mediocritate.

XLI. Sed dicas, etiam Justitiam Universalem fuisse collocandam ab Aristotele inter duo Extrema? Docet ille *5. Nicom. 1.* Justitiam Universalem essentia esse eandem cum Virtute Morali, differre autem τῷ λόγῳ ab eadem. Justitia igitur hæc secundum essentiales partes considerata tenet utique Mediocritatem Rationis, in singulis videlicet Virtutum moralium speciebus. Quatenus vero Justitia hæc semper habet σχέσιν πρὸς ἕτερον, illos, inquam, respicit, cum quibus in Societate civili vivit, & ad communem hujus finem omnia officia dirigit, consideratur illa ut Bonum conservans illam Societatem & membra

 ejus:

ejus: Injuſtitia Univerſalis è contrario conſideranda tunc eſt ut Malum, illam Societatem deſtruens & membra ejus variis modis lædens. In tali igitur σχέσει ſicuti Virtus Vitio, unum uni, opponitur; ita Juſtitia Univerſalis, commune Societatis civilis bonum opponitur uni Injuſtitiæ Univerſali, communis ejusdem Societatis malo: eoq; exemplo, Pietati Impietas ſola rectè objicitur.

XLII. Sed & alia adfert ſingularia Grotius: *Neque*, ait, *æterna bona nimiùm poſſumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimiùm odiſſe.* Hæc ex præcedentibus ἀνάλυσιν facilem recipiunt. Nam æterna bona in infinitum appetere, & æterna mala in infinitum formidare, & peccata in infinitum odiſſe, jam Mediocritatem rationis habet; Ita enim circa talia adfecti ut ſimus, rationi rectæ prorſus conſentaneum eſt. Proinde in his nimii eſſe non poſſumus. Quare? Quia, ut ait ipſe Ariſtoteles 2. *Nicom.* 6. *in fin. Mediocritatis nec eſt nimium, nec parum.* Proinde nec illa adverſantur Ariſtoteli, quæ ſubjicit Grotius: *Verè igitur à Gellio dictum eſſe quædam, quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quantò majora auctioraq; ſunt, etiam tantò laudatiora ſint.* Hoc ſolùm notari poteſt, poſſe hanc Gellii ſententiam & Virtutibus Theoreticis, & Moralibus, quatenus, hæ quidem exactiſſima Mediocritatis πρὸς ἡμᾶς regula diriguntur, applicari.

XLIII. Tandem hanc contra μετριοπάθειαν Ariſtotelis diſputationem concludit verbis Lactantii, eaq; ſua facit. Sunt quidem illa jam ſuprà recitata, ſed cum inſignem quendam errorem contineant, quo præpedita mens Lactantii non potuit rectè cognoſcere Mediocritatem

tatem Aristotelicam, distuli illum ibi detegere: quò cum nos jam manuducat Grotius, agè & his verbis satisfaciamus. Verba Grotii sunt: *Lactantius cum multa de adfectibus disseruisset;* Non in his moderandis, *inquit*, sapientiæ ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt esse in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine. *Nobis propositum est Aristotelem magnifacere, sed cum ea libertate, quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit.* Quod hic à Lactantio dicitur, non esse Prudentiæ, moderari adfectibus, sed objectis eorum, oppidò falsum est. Ipsi enim adfectus freno rationis regendi sunt, ut circa externa objecta ne exorbitent. Ita v. g. non est moderatio vini aut Veneris, sed Cupiditatis, quæ vinum aut venerem vel moderatè vel immoderatè, appetere potest.

XLIV. Hæc sunt, quæ Grotius oppugnandæ Mediocritati Aristotelicæ destruendæq; objici posse putavit, quibus si quis motus à Philosopho secessionem fecit, æquo prudentiq; judicio velim nostras rationes responsionesq; cum istis collatas examinet. Non equidem nescio, & alia solere de Virtute Morali ab aliis doceri, & quoque Aristotelis sententiæ argumenta quædam alia opponi. Sed cum hæc sint præcipua, quibus jam nos satisfecisse credimus, superfluis aut exigui momenti dubiis enodandis non immorabimur. Paucis monendum restat, Stoicos, absurdam prorsus & impiam prodidisse doctrinam de Virtute Morali, ac si ejus munus sit, omnem adfectuum motum compescere, & stirpitus evellere, nec illam dicebant esse εὐπάθειαν, vel μετριοπάθειαν, sed ἀπάθειαν

θειαν & ἠρεμίαν. Tetigi & notavi hunc errorem ſupra, th. 28. nec prolixâ refutatione opus eſt. Scilicet Stoicis accidit, quod Homini cuidam Thracio, agriculturæ imperito: qui cum vicinum oleas vitesq; purgantem & rubos propter enatos revellentem vidiſſet, ſuas vites oleasq; unà cum virgultis exſcidit ac detruncavit: qua perquam eleganti fabula Herodes quondam Atticus illam Stoicorum ἀπάθειαν ſalſè defricuit: quam integram legere licet apud Gellium *Noc. Att. 19. c. 12.*

XLV. Hoc ſolùm volebam, illam ſententiam dudum ante Stoicos (hi enim autore Zenone Cittieo diu poſt Ariſtotelem exſtitere) obtinuiſſe, ſive ipſo Ariſtotelis ævo, ſive jam ante illud. Ita enim ille diſſerit *2. Nicom. 3. §. 10. & 11. Virtutes nonnulli definiunt Vacultates quasdam perturbationem, animorumq́ ſtatus quietos, ἀπαθείας τινὰς καὶ ἠρεμίας. Veruntamen id eò minus rectè, quod ſimpliciter & abſolutè iſtud habere ponunt: non autem (quod res eſt) ex iis eam ἀπάθειαν & ἠρεμίαν æſtimant quæ ſunt, Quomodo, & Quo tempore, & cætera quæ addi conſueverunt.* Ex Academia hanc doctrinam prodiiſſe veriſimile non eſt, ut quam Plato multis in locis rejecit. Stoici etſi ita ſenſerint, hic tamen intelligi ſine errore nequeunt, quod, uti dixi, Ariſtotele longè fuerint poſteriores. Hos tamen ipſos non perfunctoriè refutavit Plutarchus *lib. de Virtute Morali.* Quidquid ſit, videas ſanè omnino verè dixiſſe Ciceronem *1. de Nat. Deor. Non hominum interitu ſententiæ quoque occidunt.* Mirum tamen eſt, ad eandem potuiſſe prolabi etiam eruditiſſimos Eccleſiæ Patres, Nazianzenum, Baſilium, Auguſtinum, & alios, ineſcatos ſine dubio ſpecioſæ gravitatis Stoicæ placitis: perinde uti diſtracti ſæpe illi

illi Patres fuerunt, cum grave illud inter Academicos & Peripateticos dissidium acerbe adolesceret: de quo testari poterunt Georgii Trapezuntii libri tres, Venetiis Anno 1523 editi, quibus comparatione inter Aristotelem & Platonem instituta, illum huic longè præferendum esse contendit. Trapezuntio, pro conservanda Platonis autoritate, se objecit Bessario Cardinalis Nicenus.

XLVI. Colligimus tandem ex superioribus, quisquis auream hanc Mediocritatem consectabitur, & tenebit, is in ea simul ipsam Honestatem, τὸ δέον, & τὸ πρέπον inveniet. His enim vocabulis ab Aristotele aliisq; idem ferè significari deprehendes. Quemadmodum enim in aliis rebus Ordine nil est pulchrius aut decentius, & in Musicis Harmonia nihil suavius; ita si homo actiones suas ita instituat, ut omnes & singulæ earum circumstantiæ Honestati conveniant, & Honesta etiam Honestè ab eo fiant, Mediocritatem Aristotelicam, & in ea bonitatem moralem attigisse dicitur. Neque tamen illa Mediocritas instar puncti sive centri mathematici se habet, sed aliqua latitudine producitur, sic ut qui è summo gradu recti boniq; fortè paulùm deflectat, omnesq; & singulas circumstantias non exquisitissimè ponderaverit, non tamen bonus honestusq; esse desinat. Sicuti vero hac Mediocritate animus humanus instruitur & perficitur ad operationes virtutum exercendas; ita quoque se obligatum sentit, ut illarum usum aliis præstet: quam obligationem cum Bonus Prudensq; intelligat à Deo proficisci, illi obsequendo Pietatem, hominibus vero officia virtutum ex obligatione Legum naturalium præstando, Justitiam exercebit.

XLVII. Nimis igitur ſibi placet Robertus Sharrokius, cui Mediocritas Ariſtotelica non uno nomine diſplicet: quid cum Virtutis naturam in ea Philoſophus conſtituiſſet, ignotum per æquè ignotum definiverit, & nuſpiam declaraverit, quid definiat Ratio, quid ſit Medium ad nos, & quid Vir Prudens determinet; adeoq; Virtutem perinde ſibi ab eo videri deſcriptam eſſe, ac ſi cui de viâ Româ Brundusium verſus interroganti, reſponſum ſit, eam eſſe tenendam, quam itineris prudentes meliorem duxerint, neque nimis dextrorſum, neque ſiniſtrorſum nimis, ſed ut ratio juſſerit, incedendum eſſe: neque conſtare ex Ariſtotelis ſcriptis, quid per magnum illud, totiesq; iterarum *Oportet* ſignificetur. His verborum ludibriis pauca ſolùm reponam. Primùm quidem Philoſopho propoſitum fuit, doctrinam de Moribus tradere ἐπιστημονικῶς, ut adeo in univerſalibus ille perſtiterit, neque methodi ratio ei permiſerit, ut ab ſingularia (quod Sarrokius deſiderat) nimis ſe demitteret. Secundum Virtutem verò acturis *Honeſtum* pro fine eſſe, non ſemel docet. Obtineri autem illum finem dicit, obſervato Medio ad nos, omnibus actionum circumſtantiis ad illum finem collineantibus: atque hoc ipſum Honeſtum, & Medium ad nos commonſtrari, ac pro vario actionum genere definiri à Recta Ratione, quali Vir Prudens in idea conſideratus utitur, & cujus præſidio ille προαίρεσιν ipſamq; actionem ad illum finem dirigit, & ſecundum Legum Naturalium (quas Juſtitia Univerſali Ariſtoteles complexus eſt) normam explorat, moderatur, & tanquam δέον ex illarum obligatione depoſcit: ut adeò hanc Mediocritatem ſeu actionum Honeſtatem, Pietatis & Juſtitiæ officia debita ſecundum Leges naturales per Prudentiam promulgatas tantò rectius quisque explorare & velut ad Lydium lapidem examinare posſit, quo majora incrementa illa Prudentia paulatim cœperit, meliorq; Indoles, Doctrina & Adſuefactio illi acceſſerit. Per iſtam diſtinctior, plenior, clariorq; Legum naturalium Promulgatio: per hæc facilior adſenſus, & minus impeditum obſequium exſuſcitabitur ac promovebitur.

De

De

BONA INDOLE.

Περὶ Εὐφυΐας.

I.

QUemadmodum prior, ita & altera hæc Mantiſſa ad Juris Naturalis uberiorem & accuratiorem cognitionem non parùm conferre poteſt; ſic ut utramque Diſſertationis de Jure Naturali junctas continuo numero partes feciſſem, niſi diſtinctam harum tractationem magis perſpicuam fore, &, ſi quæ fortè eò ſeorſim pertineant, iis omnibus commodiùs explicandis profuturam eſſe crediſiſſem. Jus omne Naturale vel Generale vel Speciale eſſe non ſemel profeſſus ſum. Hoc ſpecialibus Societatibus continendis & conſervandis inſervit: Iſtud omnibus commune eſt, conſiſtens, quod Leges ejus præcipientes attinet, in officiis virtutum, vario obligationis gradu & genere debitis: quod Leges ejus vetantes concernit, in prohibitione omnis generis vitiorum. Ut adeò officia Virtutum ex obligatione Legum naturalium præcipientium præſtanda, & vitia ex obligatione Legum naturalium vetantium fugienda, ſint ipſa Jura Naturæ, ſic ut Jus Naturæ à Virtute non re, ſed tantum diverſo conſiderandi modo differat: de quo diſcrimine plura dixi *Diſſ. de Juſtitia Univerſali.*

II. Si igitur tanta Juris Naturalis & Virtutis eſt neceſſitudo, hujus utique diligentior expoſitio ad iſtius meliorem cognitionem multum proficiet. Cumq; dixerim, tres eſſe Virtutis Moralis cauſas, Naturam, Doctrinam &

Adſuefactionem, & ſingulæ ex his ſuum ad eam conferant; non parum intereſt, ut ſciamus, quæ cujuslibet ex his ſit ſymbola, præſertim cum de Natura hoc pauló videatur eſſe obſcurius: atque interim tantum quæque ad Juris Naturalis promulgationem, vel ad adſenſum, vel obſequium ei debitum promovendum conferat, quantum in ſingulis ad producendam Virtutem moralem opis atque adminiculi eſt.

III. Itaque quid Natura ab aliis principiis cauſisq; ſeorſim conſiderata ad Virtutem & Felicitatem civilem adipiſcendam, Legumq; naturalium promulgationem conferat, digna profecto diligentiori indagatione quæſtio eſt, in qua enucleanda etiam noſtrum ſtudium erit occupatum, quò ſuperiora magis magisq; illuſtrētur, & plenius cognoſcantur. Γίνεσθαι ἀγαθοὺς οἴονται, οἱ μὲν φύσει. οἱ δὲ, ἔθει. οἱ δὲ, διδαχῇ. *Bonos fieri putant alii natura, nonnulli conſuetudine, quidam doctrina:* inquit Ariſtoteles *10. Nic. ult.* §. *12.* eademq; repetit & explicat *lib. 7. Polit. c. 13. p. 479. & c. 15 p. 491.* Quantum vero unicuique ex his, Naturæ, inquam, Adſuefactioni, & Doctrinæ ſit tribuendum, cum locis allegatis, tum *2. Nic. 1.* §. *3.* docet: *Virtutes*, inquit, *Morales* ἐξ ἔθους, *per adſuefactionem comparantur, à quo nomen quoque traxerunt.* Mox §. *4.* concludit hinc, Nullam virtutem moralem nobis inſitam eſſe naturâ. Quanta ſanè vis ſit Adſuefactionis in his parandis virtutibus, etiam ſic indicat *1. Nic. 7.* §. *56.* quod Principiorum practicorum cognitionem & adſenſum illam ſubſecutum referat ad ἐθισμόν Hinc ita concludit §. *ult. c. 1. l. 2. Nic.* Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ· μᾶλλον δὲ, τὸ πᾶν. *Non ergo parum refert, ſicne an ſic à pueris adſueſcamus,*

ſed

sed perquam multum. Immo vero totum in eo positum est. Quando igitur quasi omnia dare hic Adsuefactioni videtur, ita statui debet, maximam hujus vim esse, & ad talem effectum plurimum conferre. Quid ergo Naturæ, quid Doctrinæ competit? Breviter hæc omnia docet Paraphrastes Græcus *c. 1. l. 2. Nic.* ἡ μὲν φύσις ἐκεῖνο δίδωσι μόνον, τὸ δύνασθαι σπουδαίους γενέσθαι. ἡ δὲ διδασκαλία, γινώσκειν ὅ, τι δέον γενέσθαι. τὸ δὲ καὶ ἐνεργείᾳ ἤδη γενέσθαι σπουδαίους, μόνον τὸ ἔθος παρέχει). *Etenim hoc unum à Natura aliquis consequitur, ut bonus fieri possit. A Doctrina vero, ut intelligat se debere talem esse. Cæterum hoc quoque, ut ad actum perducat virtutem suam, sola Consuetudo tribuit.* Vim consuetudinis atque adsuefactionis ibidem ita declarat Commentator Græcus, sive Eustratius, sive Aspasius, sive quicunque alius, eximius tamen. *Morales virtutes,* ait, *plerumque à more & generationem habent & incrementum. Nam si cum Intemperantibus consuetudinem habeant homines, intemperantes: si cum justis, justi: si cum fortibus, fortes etiam ipsi efficiuntur. Prudentia tamen & recta eius ratio eas sine dubio perficit: quas ex consuetudine ut plurimum existere, illud argumento est, quod multi sunt, qui quamvis rectam rationem cognorint, non possunt tamen bona agere, à voluptatibus vel doloribus superati: idq; propterea evenit, quia bene agendo minimè adsueverunt.*

IV. Sed jam satis constat, & aliàs hac de re diximus, quæ partes Adsuefactioni tribuendæ sint, videamus etiam paucis quæ dandæ Doctrinæ atque institutioni. Exstat Dialogus in Marsiliana Platonis editione, qui Nothus habetur, nec non in Stobæo, περὶ Ἀρετῆς εἰ διδακτὸν, *De Virtute, an doceri possit.* In eo Socrates ita progreditur, ut per inductionem ostendat, virtutem si disci posset, à

 bonis

bonis viris discendam fore. Tum probat exemplis Thucydidis, Themistoclis, Aristidis & Periclis, optimorum virorum, à bonis viris non doceri virtutem; hos enim neque præceptores bonos, neque discipulos, & ne filios quidem, tales habuisse: aut igitur doceri non posse virtutem, aut illos propter invidiam non docuisse. At vero tali vitio tales macerari absurdum esse hinc colligit, quod non sint ut reliqui artifices, de quibus notum est illud Hesiodeum, καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ φθονέει, καὶ τέκτονι τέκτων: *Figulus figulo invidet, & fabro faber.* Quin potius prodesse ipsis inter multos sui similes agere, quod artificibus obest. Post hæc ita pergit: Cum igitur doceri nequeat virtus, reliquum esse, ut vel Natura nobis tribuatur; vel alio modo. Naturam vero istius boni causam non esse, hoc confirmat argumento, quod quæcunque res bonæ malæve sint, aliqua arte dignoscamus, ut equos & canes probos aut pravos: homines autem an boni malive sint, arte nulla discernimus; restare ergo alio quodam ineffabili modo, & divino afflatu virtutem bonis inspirari. Si hæc verè Socratica essent, non immeritò his quispiam objecerit, cur ergo virtutes dixerit esse Scientias, cum certum sit non nisi docendo Scientias acquiri. Hinc Aristot. 2. *Nic. 1.* §. 2. ait, Virtutes διανοητικὰς (quas inter Scientia quoque est) maximam partem à Doctrina proficisci: Quod vero virtutes Scientias, vel Prudentias appellarit, legitur *1. M. M. 1. & 6. Nic. 13. §. 15.* & apud ipsum Platonem in Menone p. 19. & alibi prolixè disputatur. Huic vero facilè sic obviam iri possit, tales scientias non haberi Virtutes à Socrate, quales theoriæ rerum necessariarum unicè vacant: quemadmodum passim videre est in Libris de Le-

de Legibus Platonis. Et in Protagora ita differit Socrates: *Postquam salutem vitæ certum est in recta voluptatis dolorisq; electione consistere, id est, pluris & paucioris, majoris & minoris, propinquioris & remotioris delectu, nonne dimetiendi facultas primo excessus, defectusq;, æqualitatis item mutuæ consideratrix est?* PR. *Necesse.* SOC. *Quoniam vero metiendi facultas est, necesse est, ut ars, & scientia sit.* PRO. *Annuerit.* SOC. *Quæ vero potissimum hæc scientia sit, aliàs considerabimus.* &c. Paulò post: *Actio errans, & quam scientia non regit, ut & vos non latet, ab inscitia est.* Sed missis hisce Platonicis, audiamus Magistrum nostrum *10. Nic. ult. §. 14. & 15. Ratio & Doctrina fortasse non satis validæ sunt ad virtutem inducendam causæ, oportetq; prius animum auditoris excoli moribus, ut recte gaudere ac dolore possit; non aliter, quam terram, quæ proferendi seminis facultatem habitura sit, prius probè excultam esse oportet. Nam qui adfectibus ducitur, nunquam auditurus est dehortantem à vitiis, neque etiam rationum ac præceptorum momenta intelligit.* Idem monuit *lib. 1. c. 4.* de auditore Politicæ. Eodem simili etiam utitur Cicero 3. Tusc. qu.

V. Pergamus ad nostrum propositum, quid Natura conferat, & quale illud sit. Hanc rem ita docemur *7. Polit. 13.* φῦναι δεῖ πρῶτον, οἷον, ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὴ τῶν ἄλλων τι ζώων. εἶτα, καὶ ποιόν τινα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. Hæc ita reddidit Victorius: *Primùm oportet nasci, veluti hominem, & non aliud quodpiam animal: deinde qualem corpore & animo.* A Natura igitur est commoda ad Virtutem imbibendam, & Leges naturales intelligendas dispositio. Quia enim quod recipitur in alio, recipitur per modum recipientis, uti hic Thomas loquitur; ita etiam hic se res habet, non aliter

aliter quàm in artibus. Si enim diſpoſitio materiæ optima eſt, optimè recipiet artis effectum. Si quoque hominis natura bene fuerit conſtituta, Virtute & diſciplina Juris Naturalis feliciſſimè imbui poterit. Quomodo autem ſe habebit illa diſpoſitio? Si, inquit Ariſtoteles, homo fuerit natus, ratione præditus, qui non veluti brutum ad omnia torpeat, ſed ad verum vitæ humanæ finem ſit erectus. Ratione enim quia deſtituuntur bruta, hinc Virtutis, Jurium & felicitatis veræ nullo modo capacia eſſe poſſunt. Quod ſi qui ſunt homines tam diſtorto ac pravo ingenio, ut ad omnem honeſtatem obbrutuerint, pari cenſu habendi ſunt: quos ille appellat πεπηρωμένους πρὸς ἀρετὴν, *mancos ad Virtutem. 1. Nic. 9. §. 6.* Imò non ſolùm his, ſed tardis quoque mentibus virtutem haut facilè committi, Cicero teſtatur *5. Tuſc. qu.* πρῶτον μὲν ἓν πάντων δεῖ φύσιος. φύσιος γὰρ ἀντιπρηττούσης, κενεὰ πάντα. *Inprimis igitur Naturæ opus eſt, qua repugnante irrita ſunt omnia;* inquit Hippocrates in Νόμῳ. Præterea requiritur & corporis quædam diſpoſitio, ut illud rectè valeat, & ad virtutis munia mentisq; miniſteria obeunda εὐαρμόστως καὶ ἐπιτηδείως, *concinne & aptè* ſit compoſitum.

VI. Hanc Naturam Ariſtoteles εὐφυΐαν appellat alibi. Et hoc bono qui à Natura mactatus eſt, εὐφυὴς rectè dicitur, Quamvis autem Athenienſibus ſpeciatim εὐφυὴς dicebatur ὁ εὐτράπελος καὶ σκώπτειν δυνάμενος, *urbanus & dicteriorum potens*, teſte Iſocrate in *Areopag.* hic tamen diverſa planè ſignificatione uſurpatur, ut denotet eum, qui à Natura habet, ut ſit ad aliquod bonum habilis, naturali ad bonum ingenii dexteritate præditus, ingenioſus ac probus. εὐφυΐα igitur etiam ingenitam dexteritatem & bonam

bonam indolem significabit. Aristoteles quoque non una significatione hac voce utitur. Et quidem *3. Rhet. 10. pr.* facetias & urbanitates proprias ait esse εὐφυῦς, aut certe maximè exercitati. Generalius eandem usurpat *1. Rhet. 6.* ubi conjunguntur εὐφυΐα, μνήμη, εὐμάθεια, ἀγχίνοια. In Arte Poëtica idem dicit εὐφυῦς esse, posse versus scribere: & ibidem, notam & argumentum esse εὐφυΐας, nosse commodè uti & abundare Metaphoris. Galenus quoque *lib. 1. de usu part. c. 9.* corpori εὐφυΐαν tribuit, de quo tamen rariùs poni solet hoc vocabulum: dicitq; quod εὐφυΐα & κάλλος sit optima partium seu membrorum conformatio, cum usu earum conveniente.

VII. Cum vero Natura hominis ex Anima illius rationali æstimetur, sine dubio illius aliqua pars erit εὐφυΐα: adeoque merito quæritur, ad quam illius facultatem pertineat? Notum ex *c. ult. 1. Nicom.* præcipuas Animæ facultates esse διανοητικὴν & ὀρεκτικὴν, *Intelligentem & Appetentem:* hæc vero in irrationali animæ parte complectitur, τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν, quod Tertullianus in *libro de Anima* reddidit, *Indignativum & Concupiscentivum.* Aristoteles cum postrema parte libri 8. *Topic.* c. 14. edit. Pac. regulas pro acquirenda dialectica facultate tradidisset, ita disserere pergit: δεῖ δὲ πρὸς τὸ τοιοῦτον ὑπάρχειν εὐφυᾶ. καὶ τοῦτ' ἔστιν ἡ κατ' ἀλήθειαν εὐφυΐα, τὸ δύνασθαι καλῶς ἑλέσθαι τἀληθὲς, καὶ φυγεῖν τὸ ψεῦδος. ὅπερ οἱ πεφυκότες εὖ, δύνανται ποιεῖν εὖ. οἱ γὰρ (al. legunt εὖ γὰρ, inter quos & J. Schegkius) φιλοῦντες καὶ μισοῦντες τὸ προσφερόμενον, εὐκρινοῦσι τὸ βέλτιστον, h. e. *Sed ad id efficiendum felici ingenio opus est. Et hæc revera bonitas est ingenii ac indolis, ut possit id quod verum est, rectè assequi, & declinare falsum, quod quidem ii, quibus ingenii acumen & indo-*

indolem natura largita est, præclarè efficere possunt. Ita qui decenter amant & oderunt, quæ oblata fuerint, bene, optimum quod fuerit, discernent.

VIII. Mirificè etiam illam commendat *3. Nic. 5. §. 41. & 42: Appetitionem finis nemo sibi suo arbitratu optare potest, sed ita natum esse unumquemque oportet, ut quasi lumen mentis habeat, quò & judicare rectè, & id quod verè bonum est, sumere atque optare possit. Ille item bene informatus est à Natura, (εὐφυὴς) cui hoc illius beneficio constitutum est: eò quod maxima sit ac pulcherrima isthæc res, quamq; ab alio neque consequi, neque discere aliquis possit, sed talem obtineat quisq;, qualis ipsi à natura data est, adeoq; quod ipsum illud, bene & pulchrè à natura factam compositamq; esse hanc partem, sit perfecta & verà naturæ bonitas.* Lib. 1. *M. Mor.* hac de re ita differit: *Dicat quispiam, si in me situm est, ut sim justus & probus, ero, si voluero, omnium optimus. Id vero fieri nullo modo potest. Cur nam? quoniam ne in corpore quidem fieri id potest. Neque enim si quispiam voluerit corporis curam habere, is statim omnium optimè habebit corpore. Nam opus est non solùm curam adhiberi, verum etiam natura pulchrum & bonum corpus esse. Melius certè habebit corpus, non tamen erit omnium optimum.* ὁμοίως δὲ δεῖ ὑπολαμβάνειν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. οὐ γὰρ ἔσται ὁ προαιρούμενος εἶναι σπουδαιότατος, ἂν μὴ ἡ φύσις ὑπάρξῃ. βελτίων μέν τοι ἔσται. *Idem de anima intelligendum est; neque enim ut quisque voluerit, erit omnium optimus, nisi etiam natura exstiterit; melior quidem certè erit.*

IX. Sed cum perpauca τῆς εὐφυΐας dicta reperiamus ab Aristotele aliisq; veteribus, ex Magistro illius quædam conquiremus, an ita res satis obscura paulatim dilucidior

red-

reddit possit. In *Epist. 7. p. 719.* ad Dionis Propinquos & Amicos ita scribit: *Traductio vero per omnia illa sursum deorsumq; in unumquodque discurrendo perveniens vix tandem scientiam parit intrinsecus: scientiam inquam ipsius, quod naturaliter bene affectum est in animo, ad ipsum quoque naturaliter bene affecto,* (εὖ πεφυκότος, εὖ πεφυκότι.) *At si quis malè affectus sit natura, qualis naturaliter animæ habitus inest multis, tum ad illa quæ discenda sunt, tum ad mores, corruptiq; illi sunt, ne Lynceus quidem, ut ejusmodi animus videat, efficere possit. Atque ut summatim dicam, neque acumen, neq; memoria faciet unquam, ut qui rei ipsius, de qua agitur, non est cognatus, ipsum inspiciat. Principium etenim in habitibus alienis non sortitur. Quamobrem quicunque justis aliisq;, quotcunque sunt pulchra, non sunt apti natura atque cognati,* (προσφυεῖς καὶ ξυγγενεῖς) *licet alii ad alia ingeniosi simul & memores: rursus quicunque cognati sunt quidem, sed hebetes & memoria parum validi, nunquam ad summum discendi veritatem pervenient vel virtutis, vel vitii.* Libro 3. *de Rep.* ubi inquisivisset, quis esset bonus Judex, dixissetque, non Juvenem, sed senem esse bonum Judicem, qui diu quale quid injustitia sit didicerit; non quod propriam in animo suo senserit, sed alienam in alienis animis longo tempore noverit, atque idcirco cujusmodi sit malum discernat, scientia potius, quàm propria experientia judicans; mox ita pergit p. 441: *Non ergo talem oportet quærere judicem, sed qualem paulò ante dicebam. Pravitas enim neque se, neque virtutem cognosceret unquam. Virtus autem naturæ addita temporis disciplina,* (ἀρετὴ δὲ φύσεως παιδευομένης χρόνῳ) *& seipsam simul, & pravitatem intelliget.* Paulò pòst: *Nonne igitur & medicinam qualem diximus, unà cum hujus-*

modi judiciaria æquitate in civitate constitues, quæ quidem eos cives, qui naturâ & animo corporè bene sunt adfecti, (εὐφυεῖς τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς) *curabunt: alios vero, quia non sunt ejusmodi corpore præditi, mori sinant. Qui vero malo ingenio procreati, & insanabiles sunt,* (τοὺς κατὰ ψυχὴν κακοφυεῖς καὶ ἀνιάτους) *morte multent?* Lib. *5. de Rep. p. m. 458.* ita disputat: Ἀπόκριναι, ἆρα οὕτως ἔλεγες, τὸν μὲν, εὐφυῆ πρός τι εἶναι, τὸν δὲ, ἀφυῆ, ἐν ᾧ μὲν ῥᾳδίως τι μανθάνοι, ὁ δὲ, χαλεπῶς; καὶ ὁ μὲν, ἀπὸ βραχείας μαθήσεως τυχὼν καὶ μελέτης, μηδ' ἃ ἔμαθε σώζοιτο; καὶ τῷ μὲν τὰ τοῦ σώματος ἱκανῶς ὑπηρετοῖ τῇ διανοίᾳ, τῷ δὲ ἐναντιοῖτο; ἆρ' ἄλλα ἄττα ἐστὶν ἢ ταῦτα, οἷς τὸν εὐφυῆ πρὸς ἕκαστα καὶ τὸν μὴ, ὡρίζου; *Responde, numquid ita dicebas, ad aliquod opus aliquem apto ineptove à natura ingenio præditum esse ex eo intelligi, quod ille facilè quidquam percipit, hic difficile: & ille si brevi quid à quoquam didicerit, ex eo ipse plurimum inveniat: hic autem cum plura didicerit excogitaveritque, ne illa quidem, quæ didicit, servet, & illi quidem corporis membra sufficienter menti subserviunt, huic autem repugnant? An alia præter hæc sunt, quibus hominem ad aliqua natura bene institutum, ab instituto malè, distinguis?* Alibi appellat θείαν μοῖραν, & εὐμοιρίαν.

X. Cicero etiam Bonæ indolis seu Naturæ vim egregiè perspectam habuit, qui de ea sic loquitur pro Archia: *Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse, & sine doctrina, Naturæ ipsius habitu prope divino, per se ipsos & moderatos & graves exstitisse fateor. Etiam illud adjunges, sæpius ad laudem atque Virtutem Naturam sine doctrina, quàm sine Natura valuisse doctrinam.* In eandem sententiam loquitur Seneca *ep. 95: Quidam*, inquit, *ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea, quæ tradi solent, perveniunt sine*

longo

longo magisterio, & honesta complexi sunt, cum primùm audierunt. Platoni quoque hæc vox tribuitur: σοφὸς ὁ πολλὰ εἰδὼς φυᾷ, *Sapiens est, qui multa novit natura.* Sed non opus magnorum nominum suffragiis uti, cum rerum testimonia adsint.

XI. His ita cognitis, apparet εὐφυΐαν non ad Intellectum, nec unicè ad Appetitum, sed ad utrumq; esse referendam; nam & huic & illi suum εὖ communicat: sic ut nec excludatur cum internorum tum externorum etiam sensuum istarum facultatum operationibus inservientium commoda dispositio. Intellectum quod attinet, cum Aristoteles tum Plato naturalem ingenii solertiam, qua facilè veritatis inveniatur & intelligatur, veram & propriam hominis εὐφυΐαν vocant. Nam solius veritatis causa homo dicitur habere intellectum. Et in bene natis ingeniis facilè inolescit veritas, & propter cognationem fit ξυμφυὴς, & unum quiddam, cum naturâ nihil sit verius intellectu, ut qui principium sit omnium verorum. Talem indolem fuisse in Theæteto, Plato prædicat non procul ab initio istius Dialogi. Huic indoli maximè oppositus est stupor ingenii, quem Aristot. *8. Phys.* ἀῤῥωστίαν τῆς διανοίας, *imbecillitatem mentis* vocat. Ut si quis hallucinetur in veritate principiorum percipienda. Quales sunt, qui dicunt, omnia unum esse, aut qui omnia moveri vel quiescere dicunt. Ejusmodi fallaces conceptus lumini Intellectus officiunt, ut ne quidem prima vera videre queat. Intellectum igitur quod concernit, εὐφυΐα illi hoc tribuit, ut amabilia ab iis quæ odio sunt digna, honesta ab inhonestis & turpibus singulari quadam naturæ facilitate ac felicitate discernere sciat: Appetitui hoc, ut æquè

 facili

facili inclinatione εὐφυεῖς tale judicium ſequentes, ad electionem boni, & fugam mali, propenſi ſint.

XII. Hinc jam decidi illa Quæſtio poteſt, An εὐφυΐα idem ſit quod Ingenium; ſic enim à multis hanc vocem latine reddi ſolere notum eſt: Quibus accedit Epiſcopus Caſertæ, qui in libris *Everſionum ſingularis certaminis* cenſet, Ingenium idem eſſe, ac εὐφυΐαν, & addit, Ingenium convenire cum Judicio, quod κρίσις Græcè dicitur, ſicut εὐφυΐα, Ingenium & Judicium inter ſe non diſtent. Probat hoc ipſum inde, quod illa facultas, qua poſſumus ex multis rebus propoſitis eligere verum, & fugere falſum, Judicium dici ſoleat. Jam vero vim κριτικὴν τῇ εὐφυΐᾳ tribuit Ariſtot. *d. l. 8. Topic.* adeoq; ſequi, hanc eſſe Judicium. Quia verò ſimul obſervavit, Philoſophum iſto loco etiam ad εὐφυΐαν referre, *poſſe rectè eligere verum & fugere falſum*; eligere autem & fugere pertineant ad facultatem appetentem, ideo inquit ille Epiſcopus, uſurpari eo in loco Electionem latè pro approbatione & adhæſione.

XIII. Cæterum bonis rationibus hanc ſententiam refutat Piccolomineus *gr. 2. c. 3.* Primò enim εὐφυΐα non videtur idem planè eſſe, quod Ingenium; hoc enim ἀδιαφόρως ſe habet ad eum qui tardi, & velocis, pravi & probi eſt ingenii: εὐφυΐα autem per ſuum εὖ non niſi ad bonum reſtringitur. Hinc nonnulli Interpretes illam tranſtulerunt Bonum ingenium, aut Ingenii bonitatem. Deinde etſi Ingenium, & Judicium quandam adfinitatem inter ſe habere videantur; multos tamen deprehendimus judicio ſic ſatis valere, ingenio vero eſſe obtuſo: ut adeo ipſa experientia hæc quoque ſeparet. Præterea Judicium unicè ad vim cognoſcendi, εὐφυΐα vero etiam ad appetendi

ſendi vim pertinet, ceu liquet ex textibus prolatis; per hanc enim & rectè diſcernimus à malo bonum, atque tum hoc optamus. Nec enim tam aliena & quæſita interpretatio admitti poteſt, ut Electionis vox in Topicis d. c. pro adſenſu accipiatur. Plenè itaque & accommodatisſimè à Cicerone dicitur *Naturæ bonitas 1. Offic.*

XIV. Hanc plenam εὐφυΐας ſignificationem cum alii vidiſſent, duplicem illam conſtituerunt, unam Theoreticam, quam Alexander Aphrod. πρώτην καὶ κυρίως εὐφυΐαν vocat, alteram Practicam: & de priori Philoſophum egiſſe *8. Topicor.* de altera in *3. Moralium Nicom.* Verum non apparet, illum has partes ſegregaſſe, ſed utrobique illas conjunxiſſe. Nec enim ſecerni poſſunt commodè; parte enim una ab altera ſeparata, homo per naturam rectè formatus ac conſtitutus dici non poſſet: εὐφυΐα verò eſt illa bona animi per naturam conſtitutio cum ad verum, tum ad bonum, ſic, ut ad judicium veri & falſi, & ad fugam boni ac mali rectè ſe habeat. Unde & hoc ſequitur, non eſſe illam idem cum Ingenio, quod hoc ad bonum & malum, variasq; conditiones recipiendas ſit ἀδιάφορον. Imò ne quidem idem eſſe cum Bono Ingenio, quod hoc ſolum ad cognitionem ſpectet, εὐφυΐα autem hominis πολιτικῶς conſiderati vel præcipuè ad actionem vergat, ſic ut & Judicii & Appetitus rectam naturalemq; conſtitutionem complectatur.

XV. His ita inveſtigatis hactenus, vim εὐφυΐας jam propriùs cognoſcemus, ſi ipſius Prudentiæ & Virtutum moralium effectus illuſtraverimus, & quid quantumq; ad eos conferat Natura, penitius inquiſiverimus. Textum Philoſophi jam ſuprà allatum hic repetere lubet ex *6. Nic. 12.*

§. 16,

§. 16. & 17. Ex Prudentia & ex virtute morali opus hominis absolvitur. Virtus enim scopum propositum agenti rectum efficit: Prudentia vero ea, quæ ad scopum ducunt. Idem repetit *c. ult. §. 31. 2. Eudem 11.* hæc habentur: *Utrum Virtus scopum, an ea, quæ ad scopum, regit? Asseveramus autem, scopum à virtute constitui.* Horum verborum sententiam ita explanat Vetus Paraphrastes: *Ad omnem actionem honestam conducit Prudentia, & per eam quodlibet tale opus perficitur. Virtus quippe moralis ad finem voluntatem dirigit bonum, scopumq́ rectum efficit. Prudentia vero ea, quæ ad rectum tendunt finem, quærit: sed & deliberat, quibus potissimum mediis optimè facillimeq́, & oportet, finem adsequi possit suum.* His quoque jungere liceat egregiam Eustratii commentationem: *Quo pacto autem scopum & propositum moralis virtus rectum facit, Prudentia vero ea quæ ad ipsum tendunt? Quia sanè ubi appetitivæ hæ facultates à ratione fuerint castigatæ ita, ut nihil nisi honestum & bonum appetant, nunquamq́ ad inhonesta & mala excidant ac delabantur: appetitionum rectum propositum efficitur, rectaq́ intentio, ut nunquam incitutione distorqueatur, ac declinet ad id, quod non debeat; sed finem semper laudabilem habeat ac convenientem, ad quem intendatur, cum jam ratio appetitiones ipsas rationales quodammodo reddiderit, atque appetere rationaliter adsuefecerit. Nam cum talia appetitionibus proposita sunt, Prudentia modis idoneis ac rationibus excogitatis atque initis prosperè ad ea consequenda perducit, ut meritò inter virtutes, earumq́ actiones obtinere principatum debeat.*

XVI. Omissa jam vi theoretica εὐφυΐας, ita ex præcedentibus colligimus. Si Rationis practicæ perfectio in Pru-

in Prudentia, Appetitus perfectio in Virtute morali consistit: & εὐφυΐα est naturalis utriusque Facultatis rectaq; constitutio, magnam sanè cum illis adfinitatem habebit; ut quidem εὐφυΐα sit naturalis atque inchoata Facultatum illarum perfectio, istæ vero plenam illis perfectionem tribuant. Atque hinc est, quod Aristoteles Prudentiam & Virtutes etiam quasdam Naturales constituat: illam δεινότητα, *Solertiam*, appellat, *6. Nicom. 12. §. 25.* has autem, ἀρετὰς φυσικὰς, *6. Nicom. 13.* Eodem capite *§. 6.* vocat φυσικὰς ἕξεις; *&* *8. Histor. Animal. c. 1.* ὁμοιότητας, φυσικὰς δυνάμεις, ἴχνη καὶ σπέρματα, *similitudines, potentias naturales, vestigia & semina.* Quod autem hæ εὐφυΐας facultates seu inclinationes sint naturales, cum aliis argumentis, tum & hoc probat *d. §. 6. c. ult. 6. Nicom.* καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσιν ἕξεις. *Habitus namque isti naturales in pueris quoque, nec non & in bestiis, insunt.*

XVII. Sed cum luculentissimè hanc rem illustrent verba *cap. 1. l. 8. Hist. Anim.* non pigebit illa adscribere; *Generatio*, inquit, *& reliqua animalium natura ita se habet. Actiones autem & vita, pro moribus victuq; differunt. Sunt enim vel in plurimis cæterorum animalium, vestigia morum animi humani: quanquam hæc apertius in homine discernantur. Inest urbanitas, feritas, clementia, acerbitas, fortitudo, ignavia, metus, fidentia, ita, malitia. Atque etiam Prudentiæ imago inest in multis, quemadmodum, cum de partibus docerem, exposui. Alia enim quod magis minusue habeant, comparatione hominis differunt: homoq; ipse cum multis aliis animalibus ita dissidet; quippe cum aliqua ex his magis in homine habeantur, aliqua in cæteris animalibus latius: alia vero differant proportione. Ut enim in homine*

ars, sapientia, prudentia: sic in nonnullis brutis inest vis quadam ejusmodi altera naturalis. Constat hoc ita esse planè argumento puerilis ætatis, in qua futurorum habituum quasi vestigia & semina videris: & tamen nihil per id tempus animam hominis differre belluarum anima prope dixerim. Itaq; nihil remotum à ratione est, si partim eadem, partim similia, partim ex proportione in cæteris animalibus habentur. Sed adeo de inanimatis paulatim, sensimq; ad animata natura transit, ut continuatione ipsa lateat eorum confinium, & medium utriusnam sit extremi. Quod de Prudentiæ imagine in bestiis hic docet, etiam legitur *6. Nicom. 7. §. 9. & 10. Quod, ait, singulis in rebus ipsum εὖ earum rerum spectat & pervidet, id prudens esse aliquis dixerit, & eas res huic commiserit. Itaque & bestias quasdam prudentes esse dicunt: nempe eas, quæ rerum ad vitam necessariarum providendarum facultatem habere videntur.*

XVIII. Ἔστι δή τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα. αὕτη δέ ἐστι τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν συντείνοντα, δύνασθαι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. *Est igitur vis seu potestas quædam, quam Solertiam appellant. Hæc autem ejusmodi est, ut ea, quæ ad scopum propositum pertinent, agere & consequi possit.* Verba sunt Philosophi *6. Nicom. 12. §. 25. & 26.* Perperam δεινότης hæc à Perionio aliisq; Ingenium vertitur; hujus enim vis ad cognitionem solum pertinet, at ista respicit ea, quæ ad actionem referuntur. Discrimen vero inter δεινότητα & εὐφυΐαν est eadem, quæ inter partem & totum est. A Prudentia quoque quid distet, ex præcedentibus haut difficulter colligi potest Solertia enim est naturalis quædam διάθεσις atque ἐπιδεξιότης investigandi ac dijudicandi media, sed valde imbecilla ac imperfecta.

Pru-

Prudentia vero ipsa est perfectio ac consummata Rationis Practicæ virtus. Etsi vero, inquit Aristot. *d. c. §. 29. & 30.* hæc facultas non sit prudentia, hæc tamen existere sine illa nequit. Præterea nec Prudentiæ habitus τῷ ὄμματι τούτῳ τῆς ψυχῆς, *huic animi oculo* ingeneratur sine virtute. Quemadmodum enim nec quispiam alius habitus acquiri potest, nisi subjectum ad suscipiendum idoneum fuerit: idoneum vero esse nequit, nisi naturalis ibi adsit ἐπιτηδειότης καὶ εὐφυΐα, inquit hic Scholiastes.

XIX. Quomodo Prudentia & Solertia sunt inter se affectæ, eodem modo comparatur & virtus illa naturalis cum ea, quæ propriè & præcipuè virtus est. Unaquæque enim virtus moralis in omnibus hominibus quodammodo videtur inesse natura. Nam & justi, & temperantes, & fortes sumus, & cæteras item virtutes habemus, cum primùm nascimur. Itaque quemadmodum in parte animi δοξαστικῇ duæ sunt species, Solertia & Prudentia: ita & in ea, quæ moribus attributa est, duæ: quarum altera est virtus naturalis, altera ea, quæ præcipuè ac propriè virtus dicitur. Ita docemur *6. Nicom. c. ult.* Est igitur talis virtus naturalis quædam ἐπιτηδειότης, *habilitas*, quæ ab ea, quæ propriè virtus est, formam quasi materia suscipit, dum in convenientem ὀρθότητα *seu rectitudinem* appetitiones redactæ, obsequentes rationi efficiuntur, quæ eas ad bonum atque honestum scopum incitat & inducit. Scholiastes hoc eleganter his dicit verbis: αἱ φυσικαὶ ἀρεταὶ, εὐφυΐαι πρὸς τὰς κυρίως ἀρετάς, αἱ μορφωτικαί εἰσι τῶν φυσικῶν, ὡς ὑλῶν. ἐν τῆς πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον ἀκολουθήσεως τῶν ὀρέξεων δεχόμεναι τὴν τελείωσιν, καὶ οὕτω τὰς μὲν ὀρέξεις καθιστῶσαι

ςῶσαι ἐν τῇ ἀρμοτλέσῃ ταύταις ὀρθότητι. τὸν δὲ λόγον ἔχουσι πρὸς ἀγαθὸν σκοπὸν τὰς κινήσεις βάλλοντα.

XX. Lucem quoque aliquam hisce fœnerari poterit simile Stoicum, quod Cicero 1. Officiorum parte postrema proponit. Ut in scena, inquiebant Stoici, histrioni laudi vertitur, si ejus personæ, qua à Põeta fuerit indutus, modum teneat, omniaq; illi aptè convenienterq; agat; sic in vita ille laudatur, qui omnes actiones ea moderatione regit, ut aptè congruant illi personæ, quam indutam seu à Natura, seu à Fortuna, seu à Voluntate sua habet. Quatuor enim quædam sunt quasi Personæ, inquit Cicero, quibus vulgo induimur. Duæ quidem ab ipsa Natura: una Communis, qua sumus omnes & rationis participes, & præcellentes bestiis; altera Propria, quæ ipsa est indoles cujusque privata. Tertia vero ab ipsa Fortuna, qua nimirum quispiam est Rex, nobilis, dives, &c. Quarta denique à delectu, seu judicio proprio, qua quis evadit Jurisperitus, miles, mercator, aut alius. Et cum hujusmodi Personæ in unam quasi coalescant, sic se gerere quisque debet, ut nihil peccans in singulis, generalem ex omnibus quasi resultantem præclarè sustineat. Cæterum quam Propriam personam appellitant Stoici, illa huc præcipuè facit. Quando enim Aristoteles dicit, quamlibet virtutem moralem quodammodo hominibus inesse natura, & inductione idipsum comprobat; ita quoq; Cicero idem experientia multiplici confirmat. Erat, inquit, in L. Crasso & L. Philippo multus lepos: in M. Scauro & in M. Bruto singularis severitas: in C. Lælio multa hilaritas, in ejus familiari Scipione vita tristior. Ex Græcis Socratem *εἴρωνα* fuisse accepimus, Pythagoram & Periclem

clem summam autoritatem consecutos sine ulla hilaritate. Callidus fuit Hannibal & Q. Fabius Maximus. Hostium præripere consilia norat Themistocles, & Pheræus Jason. Sed & hæc & alia singularia apud ipsum Romanorum Philosophorum principem videantur.

XXI. Antequam ad alia progrediamur, videamus & nos non contemnendam Quæstionem, quam Eustratius in suo ad *c. 13. lib. 6. Nicom.* commentario proponit. Est illa hæc: Cum τὰ ἤθη & in brutis & in homine naturalia sint, cur Virtutes naturales non etiam dicantur Morales à moribus, qui natura sunt communiq; nomine, licet æquivocè, omnes Morales appellentur? Huic dubitationi ita respondet: *Scire oportet, Virtutes morales ἠθικὰς, non ab ἤθες, id est moribus, sed ab ἔθες dici, quod morem & consuetudinem significat, brevi syllaba ε in longum η mutata; quippe quæ assuetudine & exercitatione ex rationis præsidentia ac præscriptione comparentur: Naturales vero, quæ ab ipso ortu natura exstitunt in iis, in quibus insunt. Quoniam igitur hæ naturam, illæ morem & consuetudinem efficientem causam habent, meritò utrisque à causa nomen impositum est. Nam mores, id est, ἤθη, non sunt causa, sed ex causa, quæ ipsa natura est, existunt. Ex more enim & consuetudine, quod ἔθος dicitur, morales virtutes appellari, ipse quoque Aristoteles testatur: qui in secundo hujus Operis libro, moralium virtutum nomen à more, id est ἔθες, parva inclinatione & mutatione facta esse deductum asserit. Non enim naturalis est mos, sicut mores, sed ex assuetudine & exercitatione in habitum evadit. Aptitudines igitur ad unamquamq; virtutem moralem ab ortu & generatione ipsa nobis insunt: sed non satis tamen id nobis est, ut ea quæ propriè virtus est, præditi esse dicamur: sed aliud*

eſt, quod quærimus; id ſcilicet quod propriè bonum eſt, id eſt quæ eſt propriè virtus, licet eodem quo naturalis nomine appelletur. Hæc ille ex translatione Jo. Bernh. Feliciani.

XXII. Si ergo Virtutes aliæ ſunt Naturales in Homine, aliæ Morales, per adſuefactionem Bonitatis *ποιότητα*, *qualitatem* conſecutæ, ipſæ etiam actiones harum facultatum erunt duûm generum. Quatenus verò omnes ad vitam ſpectant; liceat mihi illas diſpeſcere in *τὰ ἤθη φυσικὰ mores naturales*, & *τὰ δι ἐθισμὸν per adſuefactionem diſpoſitos*. Non quod neſciam, *ἀκύρως* actiones illas naturalium facultatum Mores dici; non tamen etiam magis impropriè, quam illæ *δυνάμεις φυσικαὶ* dicuntnr Virtutes; Virtutes enim propriè dictæ item per Adſuefactionem cumprimis parantur. Quod ſi illa diſtinctione hic uti velimus, qua nonnulli diſcrimen faciunt inter Actiones Hominis, & actiones Humanas, has homini peculiares, illas cum brutis ei communes eſſe dicentes; videntur ſanè Virtutum naturalium actiones ad Humanas non ad Hominis referendæ eſſe. Etſi enim & bruta fortia, mitia & manſueta dicantur, uti pluribus accepimus ex *c. 1. l. 8. hiſt. Anim.* multò tamen excellentiores ſunt naturales actiones bonæ humanæ; proficiſcuntur enim ab *εὐφυΐα*, quæ quia cum aliarum, tum excellentiſſimæ facultatis rationalis quoque, naturalis eſt perfectio, hactenus ſanè & propriè humanæ, & naturaliter bonæ, ac morales quodammodo dici poterunt. Si quis autem tam pertinax ſit, ut poſtremum hoc admittere aut concoquere nolit, ſaltem tantiſper toleret, donec videro, an hæc diſtinctio aliquid conferre queat adjumenti ad Galeni, ſummi Philoſo-

losophi & Medici sententiam examinandam; tum pro ingenii sui sævitia per me illam jugulet.

XXIII. Scripsit hic Commentarium hujus argumenti, τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη ἕπεσθαι τῇ τοῦ σώματος κράσει, *Mores animi sequi temperamentum corporis.* Mox ita infit differere: ταῖς τοῦ σώματος κράσεσιν ἕπεσθαι τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, *Corporis temperamenta sequi potentias animæ*, &c. ubi velim notari, protinus δυνάμεις τῆς ψυχῆς, *potentias animæ*, appellari, quæ in ipso titulo ἤθη ψυχῆς, *mores animæ*, dicebantur. Deinde observandum est, illum supponere, ipsam Animam esse κρᾶσιν, *temperamentum*, eamq; ὑπόθεσιν cum quibusdam argumentis, tum autoritate Platonis, Aristotelis & Hippocratis, *capp. 6. 7. & 8.* adstruere conari, hujusq; κράσεως seu Animæ mores mutari locorum, alimentorum, ac in universum temperamenti ratione. Quo posito, multa (ut molliter dicam) temerè pronuntiat: Non eandem omnibus naturam animæ esse: Platonem animam rationalem statuere, se verò nolle contendere, resne ita se habeat, nec ne. ἐγὼ δὲ, inquit c. 3. οὔθ' ὡς ἔστιν, οὔθ' ὡς οὐκ ἔστι, ἔχω διατείνασθαι. Eodem capite cum eandem Platonis sententiam admittere nollet, sic pergit: ἀκόλουθον ὁρῶ τοῦτο, τῷ περὶ ψυχῆς δόγματι τοῦ Πλάτωνος, ἀπόδειξιν γε μὴν οὐδεμίαν ἔχω λέγειν αὐτοῦ, διὰ τὸ μὴ γινώσκειν με τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ὁποία τίς ἐστιν, ἐκ τοῦ γένους τῶν ἀσωμάτων ὑποθεμένων ἡμῶν ὑπάρχειν αὐτήν. Hæc ita vertit Barthol Sylvanius Salonensis: *Hoc Platonis dogmati de anima consequens video, nullam tamen ejus demonstrationem habeo dicere; quoniam essentiam animæ, qualisnam sit, haut quaquam novi: nimirum cum ex incorporeorum genere eam esse supposuerimus.* Interest vero pauca sequentia adhuc cognoscere: *In corporibus namq;*

tem-

temperaturas ſatis inter ſe ſuperq́ diverſas cerno, easq́ quàm plurimas. At incorporeæ ſubſtantiæ, quæ per ſe ipſa eſſe posſit, neque qualitas, aut ſpecies corporis ſit, differentiam nullam intelligo: quamvis ſæpius ſuper ea re cogitaverim, atque accuratius perquiſiverim. Sed nec quomodo, ſi corporis nihil eſſet, in totum ipſum valeret extendi. Horum ſanè nihil, ὐδ' ἄχρι φαντασίας, ne ad imaginationem quidem uſque conſequi potui, quamvis diutisſimè præmeditatus fuerim.

XXIV. Neſcio vero quid ſibi velit *cap.4.* ubi Andronico contradicens, propria quoque videtur deſtruere dogmata. Verba illius hæc ſunt: *Enimvero Andronicum Peripateticum, quod omnino intrepide, ut vir ingenuus, eſſentiam animæ nihil obſcuritate involvens enunciarit, & multum commendo, & viri dicta recipio. Nam & in aliis pluribus talem eum comperio. Cæterum quod temperaturam eſſe eam dicat, aut facultatem temperaturæ comitem facultatis additamentum vitupero.* Mox redit ad demonſtrationes ſuas, qualitatibus quibusdam cum meliorem tum deteriorem animam evadere. Inter alia hæc leguntur cap. 5. *Sed quamvis ſiccitatem Prudentiæ autorem eſſe nequaquam permiſerint, ſchola tamen conceſſerit Heracliti. Etenim is ita dixit, ἀυγὴ ξηρὰ, ψυχὴ σοφωτάτη, Splendor ſiccus, animus ſapientisſimus. Quo ſanè dicto prudentiæ cauſam eſſe cenſet ſiccitatem. Nam hoc ſplendoris, hoc eſt ἀυγῆς, vocabulum indicat. Atque hæc melior opinio exiſtimanda eſt; cum ſtellas quoque fulgentes ſimul, & ſiccas animo concipiamus ſumma præditas eſſe prudentia. Quod ſi quis hoc ipſis non ſuppetere dicat, is ſenſum nullum obtinere Deorum excellentiæ videbitur.* Capite jam 7. ex Ariſtotelicis ſcriptis demonſtraturus,

Mutari

Mutari animam à Corporis temperamento, hæc cumprimis notatu digna sunt: *Prædictis iis Aristoteles hæc deinceps adnectit. Profecto naturam sanguinis causam esse, ut permulta animalibus veniant, tum per mores, tum etiam per sensum, ratio est; materia enim totius corporis est, quippe cum alimentum materia sit, sanguis autem ultimum alimentum habeatur. Facit igitur, ut plurimum differentiæ existat, si calidus, aut frigidus sit: si tenuis, aut crassus: si turbulentus, aut nitidus. Sed cum aliæ quoque ejus dictiones sint tum in tractatibus suis de Animalibus, tum in Problematum libris, supervacuum mihi visum est adscribere universas. Satis enim mihi est Aristotelis sententiam, quam de corporis habet temperamentis, animæq; facultatibus, indicasse. Verumtamen adjiciam quoque ex eo libro, qui primus Animalium Historiæ dictus est: quorum nonnulla plane ad temperaturam referuntur: quædam vero physiognomonicis signis, hoc est naturæ indicibus intervenientibus, præsertimq;, ut opinio fert Aristotelis, siquidem huic placet, animi moribus ac facultatibus conflari propriam cuique amnimalium generi totius corporis formationem. Verbi causa, sanguineorum generatio quidem ex matris sanguine est: hujus vero temperiem mores animi consequuntur.* &c.

XXV. Etsi ex his aliisq;, quæ ibi leguntur, multa παράδοξα emergant, & graviter in doctrinam & naturam de Anima Galenus impingere videatur, non tamen omnis hæc disputatio seu frivola omnino est rejicienda Essentiam itaque Animæ quod attinet, hanc litem non faciemus nostram, at τὰ ἤθη ἕπεσθαι τῆς φύσεως κρᾶσιν h. e. mores propendere ad qualitatem & naturam temperamenti, propria hujus loci, & verissima disputatio est, siquidem

τὰ ἤθη hic intelligas φυσικά. Et quamvis summus ille Vir videatur nonnunquam verbis discrepare, attentus tamen lector profectò deprehendet, de Naturalium morum propensione ipsum præcipue ac plerumque loqui, eosq; benè à propriè dictis secernere. Ecce enim quæ ille adfert cap. ult. εἰκότως οὖν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς πονηροὺς μισοῦμεν, οὐ προλογιζόμενοι τὸ ποιῆσαν αἴτιον αὐτοὺς τοιούτους. ἔμπαλιν δὲ προσιέμεθα καὶ φιλοῦμεν τοὺς ἀγαθοὺς εἴτ' φύσεως, εἴτ' ἐκ παιδείας καὶ διδασκαλίας, εἴτ' ἐκ προαιρέσεώς τε καὶ ἀσκήσεως ἐγένοντο τοιοῦτοι. h. e. *Non injuria igitur & malos odimus, haut prius causam, quæ tales eos præstiterit, æstimantes: bonos contra agnoscimus atque amamus, sive tales ex natura, sive ex institutione, sive ex proposito & meditatione* (rectius exercitio seu adsuefactione) evaserint. Bene igitur distinguit inter τῇ φύσει & τῇ προαιρέσει bonos malosq;: quamvis perperam dicat malos nos odisse nulla hujus differentiæ ratione habita. Natura enim quatenus boni sumus, ferè necessariò fit, atque hactenus tanquam naturale bonum amatur, & ἐκ προαιρέσεως quæ fiunt, liberè à nobis aguntur, veramq; moralitatem inducunt, adeoq; vel laudem vel vituperium, præmium vel pœnam demum merentur. Ipse hoc explicat in sequentibus: *Proinde sanè*, inquit, *consuetudine accedente secundum partem anima ratione carentem pravi reddimur, falsis autem opinionibus secundum intellectricem partem imbuimur. Sicut si à bonis humanisq; viris instruimur, opiniones quidem veræ sunt, mores autem humani.* Hæc quidem in Græco Codice desunt, ex veteri autem translatione ita restituta sunt. Imò quod de Naturalium morum inclinatione potissimum loquatur, vel inde constare poterit, quod citet etiam caput primum libri primi Histo-

Historiæ Animalium Aristotelis: cujus explicationem ex parte jam suprà dedi.

XXVI. Sed quantum ille vel Educationi & Adsuefactioni vel Naturali indoli tribuat, videre est ex egregio textu, qui habetur cap. 7. libri *de cognoscendis curandisq; animi morbis*, quas Perturbationes Latini appellant. Vitio forsan quis mihi vertat, si post tot excerpta dogmata Galeni etiam hanc prolixam dissertationem huc transcribam; dum tamen cogito, quantæ hic autoritatis & scientiæ Vir sit, nec non à quam paucorum manibus versetur, nil expavesco Theonis dentem. Sic igitur ille ex versione Bernardini Donati Veronensis: *Quod & mala sint & fugienda, perspicere operæ pretium est in iis hominibus, qui vehementer iis detinentur. In talibus enim turpitudo admodum perspicua est. Cur autem ipsi in nobis ipsis nihil tale prorsus cernamus, causam putare oportet eam veritatem, qua adficimur vel ad id, quod nos amat, vel ad id, quod ipsi amamus: nonnulla etiam esse, quæ nos fugiant, propterea quod exigua sint, & à nobis negligantur, quæ tamen propter magnitudinem in aliis negligi non possint. Invenire ergo oportebit senem quempiam, qui illa possit inspicere, rogareq; hunc, ut omnia nobis summa cum libertate indicet. Deinde, ubi ille nobis aliquid dixerit, tum continuò illi magnas agere gratias. Ubi vero ab illo abierimus, tum dispicere & considerare diligenter, quid sit, nosq; ipsos tum, cum soli sumus increpare, conariq; adfectum evellere, non usq; adeo solum, ut ab aliis duntaxat videamur, sed ut ne radicem quidem illius ullam in nostro animo prorsus relinquamus. Nam ex iis, quæ sic relinquantur, solet aliquid rursus pullulare, dum idipsum ab ipsa nequitia & pravitate irrigatur. Idcirco in nobis ipsis omnes sigillatim adfectus diligenter atten-*

attendere scrutariq́ oportet, quoscunq; in amicis necessariisq; nostris cernimus, num aliquid tale in nostro item animo deprehendi queat. Excidendum quippe est, dum adhuc pullulat, nec exspectandum, dum crescat, & fiat insanabile. Nam cæteros quidem omnes animi adfectus plerique despiciunt, tametsi, cum alios vident ab iisdem teneri, contemnunt: tristitia verò ac mœror omnibus planè esse malum videtur, veluti labor in corpore. Cæterum olim quidam ex iis adolescentibus, qui mihi familiarissimi erant, cum se in parvis commoveri negasset, postquam tamen id sibi accidere animadvertisset, summo mane ad me venit, dicens se super ea re totam illam noctem insomnem duxisse, interimq; sibi venisse in mentem, se ne in maximis quidem rebus unquam æquè turbatum fuisse, ac in parvis fuisset. Itaque voluisse discere, quo id sibi pacto evenisset, utrumne ab aliquarum disciplinarum usu, an vero ab ipsa natura talis extitisset. Cui ego id respondi, quod verum est, scilicet naturam quidem ipsam in puerili ætate ad vitam perficiendam in cunctis plurimum posse, secundo autem loco studia exercitationesq́ disciplinarum. Nam quod naturæ nostræ, sive ingenia plurimum inter se differunt, ex obviis passim pueris facilè intueri licet. Nam eorum alios semper hilares, alios semper tristes inspicimus: alios quidem omnibus de rebus ad ridendum promptissimos, alios vero ex qualibet vel levissima occasione plorantes. Sunt item, quibus æqua omnia & communia placeant. Sunt, quos contra, rapere ac prædari delectet. Alii etiam minimis quibusq; de causis vehementissimè excandescunt, ut & mordeant, & calcibus feriant tum lapides, tum ligna, sicq; se ulcisci putent, si quando ab illis injuriam accepisse arbitrentur. Alii ad ignoscendum faciles ac mites, neq; irascentes, neque plorantes, nisi post

magnam

magnam aliquam acceptam injuriam. Hac de causa Eupolis Aristidem illum, qui dictus est Justus, Niciæ interroganti, quonam modo Justus evasisset, probè graviterq; respondentem inducit, Naturæ quidem primum maximumq; munus fuisse, deinde vero se quoque prompto animo naturam suam adiuvisse. Non solum igitur ad mœrorem atque tristitiam qualibet de causa propensæ sunt adolescentum naturæ, sed etiam ad excandescentiam atq; ad suavissimorum ciborum appetentiam. De quo quidem vitii genere, quod ad illos pertineat, ad hunc usque locum, maximè sum locutus. Cæterum præter illa, quæ jam dicta sunt, licet aliquos puerorum impudentes intueri, aliquos autem verecundos: item alios memori natura præditos, alios, immemores, alios præterea obliviosos. Nec non alii sunt, qui promptè ac libenter discendi causa laborem ferant: alii negligentes atque ignavi. Porrò ex illis ipsis, qui labores facilè tolerant, alii sunt, qui citò efferantur lætitia, si quando laudentur: alii qui adficiantur pudore, simul atque à præceptore contemni se videant: alii vero qui terreantur verberibus. Idem autem, sed contraria ratione, de ignavis intellige. Itaque ex illis, quæ pueris vident accidere homines universi, alios solent appellare pudentes, alios impudentes: & eadem ratione alios ambitiosos, & probos alios, improbos & honoris negligentes: alios timidos, & alios verborum contemptores: aliasq; item illis appellationes, quæ naturis ipsorum conveniant, imponunt, Sic etiam ex iisdem pueris alios intuemur natura mendaces, alios veritatis amatores: multisq; præterea morum differentiis inter se distinctos: de quibus nunc dicendi locus non est, quod huic duntaxat instituto nostro conveniat. Nam eorum alii quidem bonam facillimè disciplinam recipiunt, in aliis ea

nullius momenti esse solet. Neque tamen ob hanc causam negligendi sunt pueri, sed in optimis moribus nutriendi. Nam, si natura illorum curationis, ac diligentiæ bonitatem recipiet, in viros bonos opera nostra evaserint: sin autem contra, nostræ sedulitatis utilitatem nullam perceperint, quod tamen nos attinet, culpa in hoc nostra nulla fuerit. Nam puerorum educatio similis quodammodo est curæ ac sedulitati, qua in plantis arboribusq; alendis utimur. Siquidem quamvis bonis arborum ac plantarum sator & cultor, nunquam tamen efficiet, ut rubus uvam ferat. Neque enim natura illius talem à principio suo perfectionem capere potest. Rursus vites, quæ, quod ipsas attinet, fructum ferre paratæ sunt, si neglexeris, soliq; naturæ curandas reliqueris, aut multò deteriorem, aut planè nullum edere fructum animadvertes. Idem in animalibus usu solet venire: equum quippe si erudieris, ad multas res utilem habebis: rursum vero quamvis olim mansuefeceris, non tamen perpetuo habitu talem possidebis. Vipera autem & scorpius ne eò quidem usque progredientur, ut mansuescere videantur.

XXVII. Primas itaque Naturæ, secundas partes Galenum Educationi adsignare, haut obscurè ex his colligitur. Quo, quæso inductus argumento? verbo dicam, Experientia, uti quidem ille putat. Hinc ita stomachatur adversus illos, qui suam sententiam admittere nolebant, *c. ult. Lib.* Quod animi mores sequantur temperamentum: *Ea igitur, quæ ab huiusce tempestatis Philosophis dicuntur, relinquenda sunt: Verum non Philosophos eos fortasse, sed philosophiam profitentes appellare præstiterit. Nam si legitimè philosopharentur, illud inprimis observarent, ut ab his, quæ sensibus patent, demonstrationum principia sumerent, quandoquidem &*

vetu-

vetustissimi id fecisse sciuntur: & propter hoc ab ejus seculi hominibus Philosophi vocari meruerunt. Ipse quoque singulare aliquod suppeditat de sua natura & adsuefactione *lib.* de cognosc. curand. animi morbis *in fin. c. 7. & c 8. Ego*, inquit, *cujusmodi sim natura non facilè dixerim; nam seipsum cognoscere vel ætatis maturæ viris difficile est, nedum pueris. Mihi vero quadam ingenti felicitate contigit, ut patrem ab omni iracundia alienum, justissimum, frugalissimum, humanissimum haberem: ac matrem usque adeò iracundam, ut etiam morderet interdum ancillas, semper autem & vociferaretur, & contenderet cum patre, & longè quidem odiosius quàm Xanthippe illa cum Socrate. Mihi itaq; intuenti bonitatem honestatemq; paternorum officiorum, quæ vitiositatem maternorum adfectuum in proximo collocatam quasi è regione respiceret, venit in mentem cum illam amplecti & amare, tum vero hanc alteram fugere odioq; prosequi Ut autem in his ipsis maximam cernebam parentum meorum dissimilitudinem, sic item in hoc agnoscebam patrem meum quidem ex nullo damno dolorem concipere, matrem verò etiam ob res minimas oppidò quàm mæstam evadere. Porro nosti tu quoque, pueros, quæ vehementer attenderint, ea imitari solitos: quæ autem injucundè & cum molestia inspexerint, ab his longè fugere consuevisse.*

XXVIII. Ut igitur nos hinc expediamus, &, quid veri, quidq; falsi hæc Galeni opinio habeat, videamus, hæc tria distinctè in nobis consideranda sunt, Propensiones ad adfectus, deinde ipsi Adfectus, denique Mores; nec enim Mores simpliciter sunt Adfectus, sed qualitate aliqua informati adfectus, & quidam eorum modi. Deinde Moris nomen videtur dupliciter accipi, vel pro more inter-

interno, vel pro externo prodeunte ab interno. Mos externus igitur est actio ab interno proficiscens, ejusq; quasi character & index est. Internus mos est certa animi constitutio ad aliquid agendum. Hic vicissim duplex est; vel enim ab ipso ortu nobis competit, unde suprà Mores naturales appellabam, vel studio nostro paulatim acquiritur. Qui à Natura Mos est, vel datus apparet universo humano generi: vel genti cuipiam: qua de re videantur Aristot. *Problem. sect. 14. Bodinus Methodo legendi Historias, & Barclajus in suis Iconibus animorum.* Galenus in fin. libri sui τὰ ἤθη ψυχῆς ἕπεσθαι τὴν κρᾶσιν, hinc ita loquitur: *Apud Scythas unus tantùm post hominum memoriam Philosophus exstitit, Athenis autem plurimi. Item apud Abderitas multi fatui sunt, Athenis vero pauci.* Et Demodocus de Milesiis apud Arist. *7. Nicom. c. 8. §. 11.* non esse quidem illos stultos, sed tamen eadem facere, quæ stulti. Vel certo Individuo. De his loquitur Aristot. *6. Nic. ult. §. 4.* καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι καὶ τἄλλα ἔχομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς. *Nam & justi, & temperantes, & fortes sumus & cæteras item virtutes habemus, cum primum nascimur.* De iisdem Seneca passim, & quidem *Ep. 95.* hæc habet: *Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non secus ac scintilla flatu levi adjuta suum excitat ignem.*

XXIX. Præterea ille Mos, qui ætatis progressu nostro paratur studio, item duplex est: Inchoatus & imperfectus, estque διάθεσις quædam seu dispositio: vel Perfectus & constans, & est Habitus, atque hic maximè proprie & κυρίως Mos dicitur, ceu etiam suprà indicatum fuit. De his agit Aristoteles *lib. 2. Nicom.* & pluribus demon-

demonstrat, illos per adsuefactionem parari, & in tales habitus adolescere.

XXX. His ita positis, clarius mox innotescet, quomodo mores sequantur temperamentum corporis, vel non. Si quis ergo per τὰ ἤθη denotet naturalem propensionem vel ad hoc vel ad aliud πάθος, nullum mihi dubium est, quin temperamentum sequantur, & prout hoc varium & mutabile est, ita eadem ἤθη variare & mutare. Ita Melancholicos ad tristitiam, Cholericos ad iracundiam proclives esse, quis nescit? Imò tanta temperamenti vis est, ut sæpe ipsum rationis usum vel ad tempus, vel perpetuò demat. Legantur in hujus rei illustrationem & testimonium Aristotelis Physiognomonica, & illa Variorum Problemata. Hinc jejunia nonnullis imperantur, ne copiosiori sanguine & nutrimento corpore repleto, animus quoque ad lasciviam & libidinem propendeat. Nec dispar ratio est morum naturalium, quos ab ipso ortu accepimus, quin & hi temperamentum sequantur,

Natura sequitur semina quisq; sua.

Et alius Poëta:

Naturam expellas furca, tamen usq; recurrit.

Et profectò, si verum amamus, de his præcipuè ibi Galenus loquitur. Cur enim τὰ ἤθη ψυχῆς, *mores animæ,* mox appellat δυνάμεις *potentias?* cur τὰ ἤθη *mores*, alia dicit ἐκ φύσεως, *à natura*, alia ἐκ προαιρέσεως καὶ ἀσκήσεως, *à consilio & exercitatione*, oriri? cur item tantum tribuit Educationi & Adsuefactioni, si etiam Mores propriè dicti temperamenti necessario nexu rapiuntur?

XXXI. Fateor interim, nonnulla à Galeno nimio ardore abrepto *cap. ult, d. libri.* esse prolata, quæ videntur

tur accipi posse etiam de propriè dictis Moribus, ac si & hi Temperamentum sequantur. Cum igitur se reperisse putaret, quod alii Philosophi ignorent, eorundem objectionem adfert, eiq; malè respondet. *Quoniam igitur pacto, inquiunt, meritò quisquam laudetur, & vituperetur, & invisus sit, & ametur, si malus, aut bonus, non sua culpa, sed temperatura fuerit effectus, quam aliis de causis sortiri videtur? Quoniam hoc nobis, dicemus, insitum omnibus est, ut bonum amplectamur, ambiamus, amemus: malum contra aversemur, oderimus, fugiamus, quod necdum considerantibus, genitumne sit, an secus, compertum est. Neque enim eorum alterum tale effecit, neq; ejusmodi ipsum constituit. Itaq; ob eam rem scorpiones, & phalangia, & viperas necamus, cum talia, non à se sint, sed à natura progenita. Deum quoq; primum & maximum Plato esse ingenitum adfirmans, bonum tamen appellat. Et vero nos cum naturali amore prosequimur: cum talis ab æterno, non bonus à seipso redditus sit. Nam nec deniq; est factus aliquando, cum perenniter ingenitus sit, ac sempiternus. Non injuria igitur & malos odimus, haut prius causam, quæ tales eos præstiterit, æstimantes: bonos contra agnoscimus, atq; amamus, sive tales ex natura, sive ex institutione sive ex proposito, ac meditatione evaserint. Quin perditos quoque ac scelestos occidimus, idq; tribus de causis haut quaquam ratione carentibus, tum ne nobis injuriam sospites inferant, tum, ut similis notæ hominibus terrorem incutiant, veluti scelerum pœnas, quæ commiserint, daturis. Tertia est, quod vel ipsis illis mori satius sit, quando animum adeò corruptio invasit, ut pravitas remedium nullum recipiat: ut ne à Musis quidem ipsis emendari queant, neque à Socrate aut Pythagora ad bonam frugem perduci. Cæterum in eo Stoicos demiror, quod omnes homi-*

homines consequendæ virtuti idoneos arbitrentur, perverti vero à non viventibus, ac depravari. Ut enim cætera omittam, quæ rationem eorum demoliuntur atq; prosternunt, unum autem duntaxat percuncter, nempe de hominibus, qui primi extitere, nullamq; ante se alium habuere; à quibus enim hi depravati fuerint, dicere non poterunt?

XXXII. Hæc ille, & quidem nimis confidenter, ne quid gravius dicam. Ad has ergo absurditates illum deduxit falsa illa ὑπόθεσις, Animam esse ipsum temperamentum. Huic ceu veram substituamus hanc propositionem, Animam non esse temperamentum. Deinde ea, quæ sequuntur temperamentum, duûm sunt generum; alia enim illud necessariô sequuntur, sic ut corrigi aut mutari nequeant, veluti sapores, odores, ejusq; generis alia. Hæc temperamentum ut causam principalem & adæquatam sequuntur. Sunt alia, quæ illud non pari necessitate sequuntur, sed illam à Natura facultatem acceperunt, ut studio & adsuefactione multis modis possint mutari atque emendari: & tales sunt propensiones, adfectus, moresque hominum. Mores igitur proprie dicti temperamentum non sequuntur necessario, sed in nostra sunt facultate & arbitrio, & usu atque adsuefactione parantur, cujus tanta vis est, ut altera Natura non immeritò nuncupetur. Sed illam cognoscere lubet ex Magistro nostro *Problem. Sect. 28. Cur aliqui ægrotent, ubi vitam luxuriosam vivere adsueti, agere luxuriosè cessarunt? ut Dionysius tyrannus, quod in urbis suæ obsessione aliquantum temporis à potu solito destitit, tabe protinus interea laboravit. An quod Consuetudo res magna cuique sit? Jam enim in naturæ habitum ferme absolvitur.* Disertius etiam *1. Rhet. 11.* ita loquitur: *Consue-*

tum quasi natura insitum jam sit. Similis enim est consuetudo naturæ. Nam vicinitatem habet quod sæpe fit cum eo quod semper. Est autem Natura quidem ejus, quod semper fit, Consuetudo vero ejus quod sæpe.

XXXIII. Dicas, experientia nos edoceri tamen, licet mores non sequantur temperamentum corporis necessariò, sequi nihilominus perfrequenter ac plerumque? Non repugno. Certissimum enim est, illas actiones & studia, ad quæ naturâ proclives sumus, faciliori cursu procedere, majoriq; alacritate expeti & suscipi, atque illa, ad quæ talem proclivitatem non sumus nacti. Homines itaque ex numero τῶν πολλῶν ad hæc aut alia vitia proni, non sanè emendant hanc propensionem, nec peccandi libidinem refrenant, quod facere & debebant & poterant, sed naturæ suæ impetum secuti in quævis vitia se præcipitant. At viri boni & εὐφυεῖς, & quicunque rectè sunt instituti atque educati, bonam Naturæ propensionem suo studio & adsuefactione adjuvant, atque hac amica conspiratione ad summa quæque contendunt: & si qui forsan maligni stimuli animum punctiunculis suis ad voluptates illicitas aut iracundiam irritent, in ipsa, quod dicitur, herba illos opprimunt & obtundunt. Imo contraria experientia quorundam, qui ἀφυεῖς fuerunt, hoc ipsum magis etiam confirmatur, Socratis putà, & discipuli illius Phædonis, quem ex cinædo optimum Philosophum fecit, & Polemonem ex helluone & impudico Xenocrates una lectione de Temperantia, cum ille ebrius & coronatus irrupisset in scholam ejus, virum continentissimum reddidit, sibiq; successorem constituit. De Stilpone Megarensi quid Cicero de Fato memoriæ prodidit? *Hunc scribunt ipsius familiares,*

res, & ebriosum & mulierosum fuisse. Neque hac scribunt vituperantes, sed potius ad laudem: vitiosam enim naturam ab eo sic edomitam & compressam esse doctrina, ut nemo unquam vinolentum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit. De Æsopo nota quoq; est historia. Si jam necessariò secundum Galenum mores sequerentur τὴν κρᾶσιν, *temperamentum*, unde ergo hoc hisce aliter accidit? Verissimum igitur est, quod ὁ ἐξηγητὴς *lib. de Fato* ait, *Mores hominum huius & istiusmodi fiunt pro diversa adsuetudine.* Et verò cum hæc disputatio cum illorum penè conveniat, qui à fato aut astris mores hominum suspendunt, integer liber ille Alexandri huc pertineret, quô cum Libertas voluntatis egregriè & explicetur, & argumentis confirmetur, contrariæ rationes refutentur, auro contra carior nobis esse debet: adeoq; hac jam vice libertatem illam agendi sive contra hos sive alios jam non demonstrabo pluribus.

XXXIV. Sed, inquis, si animi affectiones accuratiùs percenseantur, nonnullas certum aliquod definitumq; temperamentum necessariò sequi deprehendemus, veluti furorem & amentiam; tanta enim hæc violentia grassantur, mentisq; munia turbant, ut omne rationis imperium & moderationem excutiant, nedum illa regantur aut emendentur. Sciendum itaque est, non has esse naturales adfectiones aut perturbationes, sed potius ægritudines quasdam; unde etiam tales, quamdiu ejusmodi malis obnoxii sunt, nec institutione aut præceptis, sed elleboro aliisq; pharmacis corriguntur: tum si quid commiserint, insani mores non legum vinculis, sed custodia pro re nata, nullatenus suppliciis, coercentur. Diversæ

ab his animi affectiones disciplina & recta adsuefactionem culturaq́; ad bonitatem disponi possunt. Quod etiam quodammodo in Brutis cernere est. Horum enim actiones animi magis licet sequantur temperamentum, quàm in homine, sunt tamen nonnullæ species, quæ admissa disciplina suas naturales propensiones emendari patiuntur, veluti equus, canis, elephas, aliæq; feræ, quæ asperitate sua deposita cicurantur: quæ morum mutatio & in his rationis munere perficitur, non sanè propria (nullam enim habent) sed Hominum. Hinc rectè Scholiastes Græcus dicit, Mores propriè dictos soli competere homini, quod hi tales à ratione non possint sejungi.

XXXV. Posito jam, Galeni sententiam hanc fuisse, non minus propriè dictos, quam alios mores temperamentum necessariò sequi, videamus quid rationibus ipsius respondendum sit. Hypothesin illam falsam jam antè notavi: Animam esse temperamentum, seu ex temperamento emergere: quo posito, non poterat non alterum quoque hoc succedere, Mores necessariò sequi temperamentum: atque ita ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος συμβαίνει τὰ πολλά; *Uno absurdo admisso sequuntur plura.* Deinde hæc sententia Morum propriè dictorum naturæ planè adversatur; quæ enim absolute à Natura tanquam genuina causa unicè prodeunt, plurimùm sanè distant ab iis, quæ efficientem causam habent liberam agendi facultatem & adsuefactionem, sive exercitium actus, sive specificationem illius videas, ut Scholasticorum hac distinctione utar. Tum quomodo eidem repugnet experientia, singularium quorundam enarratione comprobavi: quod si vero mores unicè sequerentur temperamentum, nemo hominum

alius

alius atque alius, ratione ποιότητος moralis, studio aut assuetudine evadere posset, sed semper esset idem pro sui temperamenti conditione, quod secum non pugnat, vel seipsum vincit. Quod vero inter Pœnarum fines Exemplum, quo alii absterreantur ab ejusmodi peccatis, ponit, rectè se habet in thesi, minimè vero ratione ὑποθέσεως suæ; si enim temperamentum mores necessariò sequuntur, frustra sanè erit ille terror, quin potius malitiosus homo nitetur in vetitum, & semper negata sequetur. Præterea sic non hominis mores, sed ipsa natura esset reprehendenda, & si sic omnia necessario fierent, quid leges sibi velint, quorsum his præmia, illis pœnas irroges? Deinde errorem errore cumulat, instantia à venenatis bestiis petita. Hæ enim si per se malæ essent, vel moraliter vel tales naturaliter essent. Isto modo nemo malas dixerit, nisi pro cerebro cucurbitam in capite gestet: nec etiam hoc modo malæ sunt, quod venenum non tam perfectioni talium animalium quid detrahat, quàm eandem expleat. Atq; esto, esse mala hæc naturaliter propter virus suum; num vero μεθοδικῶς licet de natura mali moralis ex natura mali naturalis concludere? Ne quid dicam, impietatis insimulari rectè hanc sententiam posse, quod ea ratione Deus autor peccati fiat. De testimoniis Platonis, Aristotelis & Hippocratis nil dicam, quod ex parte illorum sententiam jam cognoverimus; nihilq; aliud hi velint, quam alios atque alios homines ad diversos mores & actiones esse proclives. Stoicorum assertionem quod ita vilipendat, & illa instantia elevet, quis depravaverit primos homines, non sat causæ habuit: & quidem posterius discere potuisset ex eodem Mosis libro, unde excerpsit illa, quæ de generatione

ratione differit *lib. 11. de usu part. corp. hum. c. 14.* Sed nolumus omnia jam ad vivum resecare. Legat, cui volupe est, & his addat *Piccol. grad. 1. c. 28. 29. & 30.* nec non *Hornei Philos. moral. l. 3. c. 1. summ. 4. seqq.*

XXXVI. Age tamen aliquid etiam post hunc de Hippocrate dicamus, qui sanè de his Morum naturalium inclinationibus non ita intricatè, uti Galenus, sed distinctius veriusq; docet, illo multò antiquior, *πάντων τῶν ἰατρῶν κορυφαῖος, omnium medicorum princeps.* Hic enim in Libro *de Aëre loc. & Aquis* non semel adserit, pro anni temporum varia mutatione ac diversitate, & formas, & mores, & naturas plurimum diversas reperiri: item, Magna ex parte hominum formas & mores regionis naturam imitari. Atque hæc multis singularibus comprobat. Cum enim dixisset, civitates Soli orienti expositas salubriores esse iis, quæ Septemtrioni & ventis calidis expositæ sunt; addit, Homines in istis viventes clara voce esse præditos, & ad iram ac prudentiam melius esse comparatos Septentrionalibus. Asiam quoque inquit plurimum Europæ præstare, tum eorum omnium natura, quæ è terra producuntur, tum hominum; Longe enim pulchriora & majora omnia in Asia gigni, regionemq; ipsa Græcia mitiorem, & hominum mores humaniores & benigniores. Docet etiam, qui regionem montanam, asperam & aquis carentem incolant, & anni temporum mutationes habeant admodum differentes, illorum hominum formas magnas esse, tum ad laborem, tum ad robur à natura optimè comparatas, at agrestibus & feris moribus ejusmodi naturas esse præditas. Hinc in genere sub finem istius libri pronuntiat, Ubi anni temporum mutationes tum crebræ

sint,

ſint, tum plurimum inter ſe differant, ibi & formas & mores & naturas plurimum diverſas deprehendi. Deinde etiam, Magna ex parte hominum formas & mores regionis naturam imitari. Hinc porrò colligit, ubi terra pinguis ſit, & mollis, & aquoſa, aquæ vero valde ſublimes, ita ut æſtate ſint calidæ, & hyeme frigidæ; ibi homines carnoſos eſſe, articulis non diſcretos, humidos, labores non ferentes, καὶ τὴν ψυχὴν κακοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, & animi ut plurimum pravi. Ubi vero regio nuda ſit, non munita, aſpera, quæque hyeme prematur, & ſole exuratur; ibi duros, graciles, articulis diſcretos, carnoſos & hirſutos homines cerni, & qui ad aliquid agendum natura ſint induſtrii & vigilantes: Moribus autem uti ſuperbis, in iram eſſe proclives & pertinaces, magisq; feritatis quàm lenitatis participes, ad artes acutiores & ſolertiores, nec non ad res bellicas meliores.

XXXVII. Ex his videre eſt, quantum ille Naturæ rebusq; naturalibus tribuat circa morum mutationem & diverſitatem. Suum interim locum reliquit morum horum naturalium culturæ, quæ cumprimis adſuefactionis ſecundum leges inſtitutæ beneficio fit. Hinc cum Aſiaticum hominum genus dixiſſet eſſe Europæis ignavius, illudq; planè ἀναλκεῖς εἶναι ſtatuiſſet, vel hoc nomine cumprimis debere illos corrigi Legibus. Hinc cum dixiſſet etiam, qui loca concava, herboſa & æſtuoſa habitent, quique ventis calidis quàm frigidis magis perflentur, & aquis utantur calidis, illos animi robore & laborum tolerantia, non æquè à natura valere; νόμος δὲ προσγενόμενος, ἀπεργάσοιτ' ἄν, ſed accedens vitæ inſtitutum illud effecturum. Quam egregiè etiam Natura per inſtitutum,

 aut

aut hoc ab illa (Νόμον ille semper appellat) adjuvetur aut emendetur, lepida de Macrocephalis narratione ostendit, præ quibus nulla alia gens similia capita habeat. *At initio quidem*, inquit, *hominum institutum longitudinis capitis causa fuisse videtur. Nunc vero natura etiam ad institutum accedit. Longissima enim habentes capita, generosissimos existimant. Hujusmodi autem est institutum. Cum primum editus est infans, caput ejus adhuc tenellum ac molle manibus effingunt, & in longitudinem adolescere cogunt, vinculis & idoneis artibus adhibitis, quibus capitis rotunditas emendetur, & longitudo augeatur. Hoc Institutum primum hujusmodi Naturæ dedit initium. Successu vero temporis in naturam abiit, ut proinde instituto nil amplius opus esset. Semen enim genitale ex omnibus partibus corporis provenit, ex calvis calvi gignuntur, ex cæsiis cæsii, & distortis ut plurimum distorti, eademq; in cæteris formis valet ratio: quid prohibet, cur non etiam ex Macrocephalo Macrocephalus gignatur?* Sed jam reliqua pertexamus.

XXXVIII. Cum verissimum sit, quod Galenus sub finem comm. sui, *quod animi mor. seq. temp. corp.* asserit, Puerum omni culpa carentem invenire difficillimum ac rarissimum esse, utcunque ille εὐφυὴς, fuerit; etiam *Verecundia*, *αἰδὼς*, videtur εὐφυΐας pars, aut necessarium consequens, esse. Quia enim Juvenes cupiditatibus ferè suis indulgent, Pudore tanquam freno eas reprimendas existimamus: adultioribus vero, qui non tam cupiditatibus, quàm προαιρέσει & judicio peccant, non pudore, sed pœna & graviore medicina opus fuerit. Sed cedo Magistrum: illius hæc sunt verba *lib. 4. Nicom. c. ult. §. 6. seq. Non omni ætati, sed primæ modo hoc πάθος convenit. Qui enim*

enim hac ætate sunt, pudentes & verecundos putamus esse oportere: eo quod eorum vita adsiduis perturbationibus agitetur & multa peccet, à quibus pudore revocantur. Adolescentes itaque laudamus eos, qui sunt pudentes. Hæc quia adfectui, quam Habitui similior est, repugnante licet Aristoteli hac in re Alexandro Aphrod. *4. quæst. Moral. 21.* à Stoicis, uti cæteri adfectus, simpliciter damnabatur, magno ita vel loquendi vel sentiendi errore. Quatenus vero uti pars Temperantiæ ab iisdem constituitur, & cum illa à Cicerone 1. Offic. conjungitur dicam an confunditur, pro Virtute ab illis venditatur.

XXXIX. Quia vero non promiscuè omni ætati convenire videtur, hinc Scholiastes commodè hic monet Homerum & Hesiodum ex hac causa Verecundiam alteram laudabilem, alteram vituperabilem appellasse. Ἀνερυθριάσας ὁ Χαρμίδης, πρῶτον μὲν ἔτι καλλίων ἐφάνη. καὶ γὰρ τὸ αἰσχυντηλὸν αὐτοῦ τῇ ἡλικίᾳ ἔπρεψεν. *Tunc ergo ipsius Charmidis genæ rubore suffusæ gratiorem speciem ostenderunt. Nam pudor eam ætatem decet.* Verba sunt Platonis in *Charmide p. m. 237.* Cumprimis vero nostræ sententiæ favet *Piccolom. grad. 4. c. 32.* ubi inquit, quod Verecundia dici possit virtus quædam naturalis, quod sit congruens constitutio per naturam nobis competens. Bonæ indolis ac ingenuæ mentis argumentum esse Pudorem, facilè colligas etiam ex illo Diogenis ad quendam adolescentem erubescentem, *Confide fili, color hic virtutis est:* & illo etiam Comici: *Erubuit, salva res est.* Sed de Verecundia & Pudore alibi etiam quædam dixi. Plura etiam de hoc argumento legi possunt apud Mevium *in Prodrom. insp. 2. n. 10. seqq.*

XL. Super-

XL. Supereſt ut oſtendamus, quibus adminiculis illa εὐφυΐα adſurgere, atque hæc Naturæ ſemina in perfectos Virtutum bonitatiſq; habitus adoleſcere queant. Fit hoc ſine dubio iis præcipuè, quæ à nobis ex Ariſtotele prioribus commemorata ſunt theſibus, videlicet Doctrina & Adſuefactione. De his igitur nonnulla adhuc dicenda erunt. Dixi Juris hanc eſſe rationem, ut cum effectu obligare nequeat, niſi acceſſerit Promulgatio. Promulgantur autem hæ Naturæ leges modò citiùs, modò ſeriùs: evidentiùs, aut obſcuriùs: frequentiori, aut rariori numero; adſenſu ſubſequente vel firmo, vel infirmo, vel dubio: ordine etiam multùm diverſo; ut quisque nactus fuerit Naturam, excitatam vel inertem: propenſam ad bonum, vel malum: Doctrinam, veram vel falſam, inchoatam tantùm, an juſto citius abruptam, aut ordine non perturbato continuatam ac perfectam: Adſuefactionem maturè, in tempore, in loco, debito modo, ſollicitè, ac fideliter adhibitam: & qua in Societate, cum quibus quàm honeſtè vixerit, familiariterq; illorum conſuetudine uſus fuerit. Apparet hinc Promulgationem legum naturalium non omnibus eodem modo, nec omnes omnibus aut ſingulis ſimul innoteſcere, ſed illam magis magisq; ſe explicare atq; diffundere, prout Ratio & Appetitio ſuis adminiculis adjutæ diverſimode proficiunt. Parentes igitur, aliiq;, quibus hæc cura incumbit, cereos liberorum ſuorum animos fingere, & ad omnes virtutum imagines indefeſſa ſedulitate formare debent, ſic ut nil fœdum dictu viſuq; iſta limina tangat, intra quæ puer eſt.

XLI. Quia vero τὸ ἔθος ἐστὶ πολλάκις καὶ συνεχῶς ποιεῖν, *Adſueſcere conſiſtit in ſæpe ac continenter agendo* ſe-

cun-

cundum Aristotelem in Problematibus, qui etiam *lib. de memor. c. 2.* τὸ ἔθος καὶ πολλάκις conjungit; quodlibet tempus & momentum Educatores captabunt religioseq; observabunt, ut ad virtutum actiones manus animosq; admoveant, ac maturè, vitiorum seminibus oppressis, virtutum culturæ operam suam navent. Quia enim hæc ætas proclivior est ad libidinem & vitiositatem, temporiùs animi illorum per adsuefactionem ad bonas actiones deducendi sunt, ut non tam quæ sensibus grata, quàm quæ honesta sunt sequi discant, virtutumq; officia, molesta primum, per consuetudinem autem edulcata, tanquam Naturæ suæ rationali convenientissima expetant. In iis sanè, qui εὐφυεῖς fuerint nati hoc studium felicissimè procedet.

XLII. Sin nonnullorum animi pertinaciores & intractabiliores fuerint, tantum abest ut protinus pro desperatis (quibus Hippocrates vetat adhiberi medicinam) suos habere velint Educatores illi, ut potius majori cura ipsis in asperitate illa morum naturalium domanda mitigandaq; incumbendum sit. Si igitur aliquid deliquerint, seriò reprehendendi sunt & vituperandi: qua reprehensione si Verecundiæ colorem evocaveris, salva res est, meliusq; jam sperare licet de emendatione morum, modo nihil de cura remittatur. Absque hac si omnino fuerit, valde vereor ne locum sit habiturum illud Comici, *Illi quidem periisse omnia putem, cui periit pudor.* Attamen neque tali casu spes omnis abjicienda animusq: planè despondendus est, quin acrioribus remediis, legibus aut pœnis ejusmodi animi refrenandi sunt, & quidem primum iis, quas Græci κολάσεις appellitant, quæq; propter

emendationem illorum, qui illas luunt, irrogantur. Quod si nec his cedere malitiosus animus voluerit, sed ita cum ætate obriguerit, ut tales sint planè *ἀνίατοι insanabiles*, quos nec ipsa salus servare nequeat, τιμωρίαις suppliciis ultimis exscindendi sunt, tanquam vomicæ & carcinomata, illorum scilicet arbitrio, quibus puniendi potestas natura vel lege competit. Adde *caput ult.* Operis Nicomachici.

XLIII. Ubi tenerior animus, tanquam mite solum Tiburis, tanta sedulitate excultus, eaque adsuetudine emollitus fuerit, magno cum fructu Doctrinæ, præceptorum & institutionis semina excipiet. Quamdiu enim juvenilis animus perturbationibus huc illuc impellitur, adeoque animum geret incultum ac hispidum, præceptorum tanta vis erit, quanta est fabulæ, quæ surdo narratur; nullum enim adsensum iis aut fidem tribuet. Cæterum quomodo hæc morum Doctrina institui debeat, est profectò *μέγα λίαν αἴτημα.* Aliquid tamen hac de re dicam. Primò si consideres quid universo generi humano honestum sit, & ad quod nemo non est obligatus, communissima maximeque necessaria *præcepta auriculis* morum *instillare memento:* videlicet ab homine suscipiendam esse nullam actionem aut fugiendam, unde non appareat, te statuere Deum esse, ejusq; Providentia regi omnia, etiam singularia quæque, animam quoque esse immortalem, neminem esse lædendum, suum cuique tribuendum, benefactoribus esse gratiam referendam: breviter, ut ex omnibus actionibus eluceat Honestas, & Juris Naturalis reverentia & obsequendi ei studium. His principiis imbuta Ratio amplius excitanda informandaq; est, ut quæ-

ut, quæcunque negotia aut officia ſint obeunda, prompte horum ſingularium collectionem ex iſtis principiis deducere ſciat, atque ita nunquam non certus ſit, quæ actiones honeſti capaces ſint, nec ne: tum etiam, quo honeſtatis gradu quælibet conſiſtant. Quia vero varia ſunt vitæ genera & conditiones, quibus homines diſtinentur, in quolibet ſe quisque ita gerere debet, ut perſonam ſuam in hoc vitæ theatro rite ſuſtineat, uti loqui amant Stoici: hoc eſt, ut hæc περιστατικὰ καθήκοντα eo delectu & prudentia tractent, ut ſi non omnia Honeſtati ſimpliciter reſpondeant, id tamen unicè agant, ne ei vel Legibus naturalibus ullatenus repugnent.

XLIV. Hæc morum inſtitutio poteſt eſſe vel Publica vel Privata. Iſta publicis legibus, hæc privatorum autoritate & voluntate regitur. Iſta pro fine habet publicum Reip. bonum ac ſalutem: hæc privatæ alicujus ſocietatis commodum ſpectat. Ita Ariſtoteles *c. ult.* Operis ad Nicomachum §. *35.* meminit, in ſola Laconum Rep. Legislatorem aliquam habuiſſe curam educationis, & ſtudiorum, in plurimis autem civitatibus eam fuiſſe neglectam, ubi quisque vivat ὡς βούλεται, κυκλωπικῶς θεμιστεύων παίδων ἠδ' ἀλόχου, *pro libidine, Cyclopum more liberis & uxori imperando.* Videri poteſt etiam hac de re Xenophon *l. de Rep. Lacædem.* qui etiam initio κυροπαιδείας Perſas hoc nomine laudat. *Hodie*, inquit ad hunc textum Giſanius, *neque in Germanico, neque in toto Chriſtiano orbe ulla eſt communis diſciplina & inſtitutio, præterquam Scholaſtica.* Sed nec hæc ita eſt communis, ut Laconica. Cæterum quo vel Doctrina Intellectum, quave Adſuefactione Appetitum noſtræ Scholaſticæ inſtitutiones imbuant, lubens prætermitto

termitto, quod infinitis illæ partibus laborent, nec ad meam censuram ista res pertineat. Hoc nemini non est manifestum, in unam quasi cortem εὐφυεῖς, ἀφυεῖς, promiscuè compingi, horum nequitiam ac proterviam variis ex causis magno cum privato tum publico damno sæpe foveri, istorum vero bonam indolem ab Orbiliorum sævitia, ignavia, ignorantia ac stoliditate non minus frequenter corrumpi & exstingui. Cum igitur tantus sit Institutionis, Doctrinæ & Educationis fructus, ut iis igniculi Naturæ excitentur, Intellectus & Appetitus perficiatur, utilissimam & summè necessariam operam Reipublicæ navant illi, qui tædiosum hunc laborem non fastidiunt, primæq; ætati informandæ & regendæ totam vitam impendunt. Huic verò muneri ac oneri sustinendo ac ferendo cum perpauci sint pares, tantò majori in pretio illi sunt habendi, studiumq; eorum lautiori stipendio fovendum & pensandum est, qui hoc Sisyphi saxum volvere non solum sciunt, sed nec detrectant: ut adeo illi præclarè post hos de Republica mereantur, qui patrocinium docentibus præstant, illorum non tantùm necessitatibus sed & commodis prospiciunt, salaria potius augent, quàm accidunt, aut eorum solutionem differunt, omniq; studio ac cura id agunt, ut hæc Ecclesiæ & Reip. seminaria quàm rectissimè se habeant, & diligentissimè excolantur. Sed manum de tabula.

Σύν

Σὺν Θεῷ.

DISSERTATIO ALTERA
De
JURE GENTIUM.

I.

NOn solùm Natura hominibus suum Jus ingeneravit, quô tanquam universali vinculo, quà sunt Homines, invicem obligarentur; Sed & ipsum genus humanum varia Jura positiva pro suo arbitratu constituit, non tantùm ea, quibus in qualibet Republica imperantes sibi suos subditos, vel etiam hi sese obstringerent, sed etiam quibus illud in liberas Gentes diversasque Civitates dispertitum pro communi obligationis vinculo uteretur, Gentesque Rebuspublicis & numero diversæ his placitis, mutua fide subnixis, continerentur. *Nam usu exigente, & humanis necessitatibus, Gentes humanæ Jura quædam sibi constituerunt. §. 2. Inst. de J.N.G. & C.* Quæ verba uti rectè de Jure Gentium propriè accepto, & de quo hic agere consilium est, dicuntur; ita Juri Naturali hæc ratio, & illi subjecta ibi promiscuè exempla perperam accommodantur: quod post Wesenbecium rectè observavit *Bachov. in suo Comment.*

II. Pactis itaque Gentium Jus Gentium est constitutum. Cum enim una Respublica in alteram, aut una libera Gens in alteram nihil autoritatis habeat, neque altera alteri sit obnoxia, nedum ut plures liberæ gentes ac Respublicæ uni cuipiam subsint, sed singulæ suam habeant αὐτονομίαν & αὐτοκρατείαν; hinc si quo jure arbitrario inter

se sociantur, cui ab omnibus ita sociatis omnino parendum sit, Pactis illud constitui necesse est. Nam sicuti par in parem, privatus in privatum, extra pacta conventa nihil juris habet; ita quoque liberi Populi Gentesq; tanquam privati pactis consociantur, aliusq́, Juris positivi, quod pro communi inter illas vinculo obtineat, capaces non sunt. *l. 4. ff. de arbitr.*

III. Duo igitur hinc colligi, & diligenter notari merentur. Primum est, quod more privatorum per Pacta Jus Gentium à liberis populis constituatur. Alterum, quod hoc ipso inter se consocientur & invicem obligentur. Si quod enim jus observetur quidem apud plures gentes, cujus tamen obligatio non obtineat inter ipsas illas, ut ejus vinculo in societatem constringantur, atque in ea contineantur; illud sanè Jus Gentium nec est, nec dici debet, sed est Jus Civile pluribus gentibus commune, singulis proprium. Quod licet rectè observaverit & monuerit Grotius, passim tamen aliquid indulget vulgari, licet haut probatæ consuetudini, tale Jus civile plurium gentium, impropriè, aut quasi Jus Gentium appellitans. Exemplum ejus rei videre licet *lib. 2. de J. B. P. cap. 8. n. 7. Germaniæ,* inquit, *populi thesauros, ut & alia ἀδέσποτα addixerunt Principi: atque id jus nunc commune est, & quasi gentium. Nam & in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur.* Quale autem revera hoc Jus sit, rectissimè omnium ipse docet Grotius *d. l. 2. cap. 8. n. 1.* his verbis: *Hoc non est illud Jus Gentium propriè dictum; neque enim pertinent ad mutuam gentiũ inter se societatem, sed ad cujusque populi tranquillitatem. Unde & ab uno populo aliis inconsultis mutari potuit, imò & hoc evenire, ut aliis locis atque tem-*

temporibus longè alius mos communis, ac proinde Jus Gentium impropriè dictum introduceretur; quod & revera factum videmus, ex quo Germaniæ nationes Europam ferme omnem invaserunt. Sicut enim olim Jura Græca, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Vide quoque illum *d.c. n. 26.* Et ejusdem *lib. 2. c. 3. n. 5.* hoc qalecunque Jus Gentium ita explicat, quod non habeat vim pacti inter Gentes, sed esse illud Jus civile plurium gentium distributum, quod à singulis tolli possit. Ita quoque Seldenus hoc Jus aliquot seu plurium gentium *Civile* seu *Domesticum* vocat *lib. 1. de Mari clauso cap. 3.* & alibi passim.

IV. Apparet hinc, Jus Gentium propriè dictum Juris Arbitrarii speciem, eamque præcipuam esse, & omnino malè hoc ipsum cum Jure Naturæ confundi. Cum enim Ulpianus tale aliquod Jus Naturale commentus esset, quod non humani generis proprium, sed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari nascuntur, avium quoque commune esset, *l. 1. §. 3. ff. de J. & J.* de Jure Gentium mox ita disserit: *Jus Gentium est, quo gentes humanæ utuntur: quod à Naturali recedere facilè intelligere licet; quia illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune sit. §. 4. d. l.* Cautiùs hac in re versatus fuit Cajus, qui *l. 9. ff. eod.* Jus Naturale satis bene describit, ut tamen Juris Gentium appellationem ei malè tribuat. *Quod* inquit, *naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræque custoditur: vocaturq́ Jus Gentium, quasi quo jure omnes gentes utuntur.* Etsi enim sint quædam κοινὰ τῶν ἀνθρώπων δίκαια, *communia hominum jura*, ceu Thucydides, Polybius & alii loquuntur, & exstet quædam *Lex communis in Publico Mundi*

& naturalibus tabulis scripta, uti ait Tertullianus *de Cor. Mil.* cujus obligatio concernat omnes homines, eò quod sunt Homines, eoq; jure omnes Homines, & quoque Gentes uti oporteat, sic ut nulli integrum sit universali illi Naturæ Juri se subducere, aut eximere; non tamen Jus Naturæ Juris Gentium vocabulo promiscuè insigniri, tot erroribus occasio inde præberi, & Jura toto genere diversa confundi debuerant.

V. Huic nævo igitur tegendo quæsita & inventa fuit distinctio Juris Gentium Primævi, seu Primarii, & Secundarii. Priori Jus Naturæ, posteriori Jus Gentium propriè dictum denotari adsolet. Unde ita commentatur *Vinn. ad §. 2. Inst. de J. N. G. & C. n. 2. Hic locus confirmat receptam Juris Gentium distinctionem in Primarium & Secundarium: quanquam vitio non caret, quod Tribonianus non apertiùs distinctionem proponit. Primarium enim non ab hominibus excogitatum aut introductum est, sed nobis ingenitum: quemadmodum & notitiæ illæ simplices, unde illud promanat, mentibus nostris divinitus insitæ, & in cordibus nostris insculptæ sunt. Secundarium autem ab hominibus inventum est, & mentis quadam agitatione, comparatis inter se aliis atque aliis rebus, excogitatum ad communem vitæ usum, retinendamq; gentium inter se societatem: ut hujus Juris ex parte causa sit Usus & Indigentia, teste Arist. 1. Polit.* Ideo Wesenbecius jam antè monuerat, Jus Gentium dividendum fuisse in Jus Rationis, & Ratiocinationis. Hinc quoque Grotius, ut huic consuetæ loquendi formulæ aliquid daret, nonnunquam *Jus Gentium Voluntarium*, & *lib. 2. de J. B. P. cap. 13. n. 15. Jus Gentium constitutum*, per πλεονασμὸν appellat; cum propriè non sit aliud Jus Gentium, quàm Arbitrarium, Voluntarium seu Constitu-

ſtitutum. Quapropter ita ſcribit Bœclerus in ſuo *ad Grotii de J. B. P. lib. 2. cap. 4. n. 9.* commentario: *Non poſſum diſſimulare, me de receptiſſima quidem, ſed non ſatis accurata loquendi conſuetudine, qua aliquid & Juris Naturæ, & Juris Gentium Voluntarii dicitur, non adeò magnificè ſentire.* Et Joannes Coraſius JCtus Tholoſanus cum hanc diſtinctionem Juris Primævi & Secundarii fuiſſet amplexus, atque iſtud commune brutis cum homine affirmaſſet in Opere, de Jure civili in artem redigendo, eam ſententiam rectiùs examinatam in Juris Civilis Miſcellaneis, Cum Alberto Bologneto, Joachimo Mynſingero, Franciſco Connano, Hugone Donello, Jacobo Cujacio, Franciſco Hottomanno & aliis damnavit, Plutonisque familia dignam judicavit. *Selden. lib. 1. de J. N. G. juxta diſcipl. Hebr. cap. 5. p. 27. edit. Argentor.*

VI. Cum igitur JCti Romani Jus Gentium verè tale, & à Jure Naturæ admodum diverſum non exactè diſtinxerint, id quod in Juris philoſophia fieri quàm maximè intereſt, quin potiùs confuderint, accidit, ut plurimas res Juris Gentium obligationi ſubdiderint, de quibus ſingulis vix etiam hodie convenit, ad Jus Naturæ, an vero ad Jus Gentium propriè dictum referri debeant. Pauca ex multis adducam, ex quibus id fiat liquidum. Nam etſi fortè quis non perdiderit operam, ſi omnes Juris civilis Rom. textus de Jure Gentium loquentes diligentiùs expendat, nobis tamen ad fidem faciendam paucorum explicatio ſufficere poterit. Ita Hermogenianus *l. 5. ff. de J. & J.* & Imperator §. *2. Inſtit. de J. N. G. & C.* tradunt, Jure Gentium introducta fuiſſe bella, captivitates, ſervitutes, diſtincta dominia, ædificia collocata,

commercia, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, aliasque obligationes institutas fuisse. Conringius hanc promiscuam exemplorum congeriem non veteribus JCtis, sed oscitantiæ Triboniani imputat, *disp. de Jure th. 24.* Mihi illud vix verisimile fit, quod tam errare hac in re potuerit Hermogenianus, quàm in describendo Jure Naturali Ulpianus, & quod Tribonianus hæc ita ex *lib. 1. Epitomarum Juris* Hermogeniani excerpserit: qui quamvis alienis textibus sæpe sua emblemata impresserit; durum tamen & nimis temerarium fuerit, si ab aliis perperam, temere aut minimè commodè dicta Triboniani incuriæ quis omnia tribuere ausit. Rectè vero animadvertit Bachovius, non posse jam recitata exempla ad eandem Juris Gentium speciem referri; nam & ipse utitur illa distinctione Juris Gentium Primævi & Secundarii. Bella quidem, quod illorum certos effectus attinet, inter quos etiam captivorum servitus reponenda est, sunt Juris Gentium propriè dicti: de quibus prolixè agit Grotius *lib. 3. de J. B. P.* Dominium rerum ejusque distinctio generaliter saltem considerata Juri Naturæ est accepta referenda: ceu id luculentè à Bœclero ad Grotii *lib. 2. de J. B. P. cap. 2.* fuit demonstratum, & quoque à me ibi pluribus est ostensum. Eodem pertinent Commercia & Contractus inter homines usitati, quatenus legibus Justitiæ διορθωτικῆς diriguntur, & ab iis error, dolus, iniqua vis metusque abesse, è contrario bona fides & æqualitas illis inesse debet. Ædificiorum vero collocatio ab arbitrio humano unicè, non ex obligatione Juris Naturalis profecta est? Fenni nullos habuisse penates dicuntur. Alii veteres Germani subterraneos specus aperire, eosque multo

multo insuper fimo onerare soliti fuerunt, suffugium hyemi, & receptaculum frugibus. *Tacit. de morib. Germ.* Quemadmodum igitur his, Nomadibus, Scythis aliisque populis ἁμαξοβίοις olim lubitum est pro domibus currus circumferre, inque iis latitare, aut sub tentoriis ac pellibus degere, salvo jure naturæ; ita cultior paulatim vivendi ratio esse cœpit, postquam homines commoda vitæ civilis etiam domiciliis exstructis auxerunt, ut tamen hinc nulla inter Gentes exstiterit obligatio.

VII. Accedant his alia Juris Gentium ex hypothesi JCtorum Romanorum capita sparsim proposita. In *l. 1. §. 2. ff. de contrah. empt.* dicitur, quod Emptio sit Juris gentium. Et *l. 51. ff. eod.* Littora jure gentium omnibus vacare putantur. In *l. 1. ff. loc. cond.* ait JCtus, quod Locatio Conductio sit naturalis, & omnium gentium. Tryphoninus *l. 31. ff. depos.* hanc Quæstionem, si reus capitalis judicii deposuit apud te centum, isque deportatus; & bona ejus publicata sint, utrum ipsi hæc reddenda, an in publicum deferenda? inter alia his expedit verbis: *Si tantùm Naturale Jus & Gentium intuemur, ei, qui dedit, restituenda sunt: si civile jus, & legum ordinem, magis in publicum deferenda sunt.* Paulus inquit, illum natura debere, quem jure gentium dare oporteat, cujus fidem secuti simus *l. 84. ff. de R. I.* Idem ait *l. 23. pr. ff. de rei vindic.* in rem actionem competere ei, qui aut jure gentium, aut jure civili dominium adquisiverit. Jure gentium condici puto posse res ab his, qui non ex justa causa possident; verba sunt Marciani *l. 25. ff. de act. rer. amot.* Quarundam rerum dominium nanciscimur jure gentium: atque hoc esse ait Cajus *l. 1. ff. de adquir. rer. dom.* quod ratione naturali inten

ter omnes homines peræquè servatur. Idem *l. 5. §. 7. eod.* inquit, quæ ex hostibus capiantur, illa jure gentium statim capientium fieri. Idem putat, quod per alluvionem agro nostro flumen adjecerit, jure gentium nobis adquiri. In *l. 7. §. 1. ff. eod. & §. 5.* ait, quod novus alveus ejusdem juris esse incipiat, cujus sit ipsum flumen, id est, publicus juris gentium. Iterum Cajus *l. 9. §. 3. eod.* docet, res, quæ Traditione nostræ fiunt, jure gentium nobis adquiri; nihil enim tam conveniens esse naturali æquitati, quàm voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. Addantur §. 1. 4. 5. 11. 12. 20. *Instit. de Rer. div.* Ulpianus *l. 7. pr. ff. de pact.* inquit, Juris gentium conventiones quasdam actiones parere, quasdam exceptiones. Ad istas refert contractus nominatos, &, si subsit causa, etiam innominatos; ad has nuda pacta. Ab eodem statuitur, quod Juris gentium sit Acceptilatio, puta, quod significationem & obligationem consensus deliberati attinet. *l. 8. §. ult. ff. de acceptil.* Si indebitam pecuniam per errorem promissam solverit suo nomine, qui pro te fidejusserat, hunc à stipulatore repetere eam posse, quoniam indebitam jure gentium pecuniam solvit, Celsus existimat. *l. 47. ff de condict. indeb.* Libertas naturali jure continetur, & dominatio ex gentium jure introducta est, inquit Tryphoninus *l. 64. de condict. indeb.* Fiunt servi jure gentium, id est, captivitate, ait Imperator §. 4. *Inst. de jur. person. Et pr. Inst. de Libertin.* Servitus ingenuitatem jure gentium invasisse dicitur. Præterea *§. 1. Inst. de his qui sui vel al. jur.* dominorum in servos potestas Juris gentium dicitur. Nam, inquit, Imperator, apud omnes peræquè gentes animadvertere possumus, dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse.

VIII. Plu-

VIII. Plura ejus generis congerere nolo. Nam vel ex his abunde constat, JCtos Romanos vocabulo Juris Gentium, modò ad Jus Naturæ, modò Jus Gentium propriè dictum designandum, promiscuè ac confusè uti, abuti; plerumque tamen per Jus Gentium intellectum velle Jus Naturæ. An autem illa omnia sint Juris Naturalis, quæ appellatione Juris Gentium eò ab illis referuntur, veluti quod de mari, littore, alveo, & similibus tradunt, alia, imò aliena à præsenti instituto quæstio est. Consuli interim legique poterit Grotius *lib. 2. de J. B. P. cap. 8.* ubi pensiculatiùs examinantur, quæ vulgò Jure Gentium adquiri dicuntur. Quod autem attinet Belli effectus quosdam, captivitates, legitimas servitutes, & ut bona ab hostibus capta capientium fiant, illi quidem ex Jure Gentium propriè dicto descendunt, ceu deinceps rectiùs cognoscetur. Tantum verò abest, ut jus vitæ necisque, quod apud Romanos domini in servos usurparunt, juri naturæ congruat, ut potiùs ab illo damnetur: quod pluribus evincit Grotius *lib. 2. de J. B P. cap. 5. n. 28.* Quod si Imperator illud solùm indicare voluit, jus vitæ necisque in servos à dominis apud plures gentes usurpari, hoc foret Jus civile plurium gentium. Si vero dicas, Jure Gentium propriè dicto exasperatam tantopere esse auctamque dominorum in servos captos venditosque potestatem, colligere hinc liceret, impunè id fieri consuevisse; sed agendi impunitas impropriè Jus dicitur, inquit rectè Grotius loco jam citato.

IX. Explicatis his JCtorum malè concinnatis involucris redeamus in viam. Diximus Jus Gentium propriè dictum Juris Arbitrarii speciem esse: idque etiam deinceps liquidiùs cognoscetur. Cum vero supra meminerim,

Jus Gentium, more inter privatos usitato, per Pacta constitui, vix aliis hoc probabitur, quòd cum ab aliis, tum ab ipso Grotio in frontispicio Operis *de J. B. P.* Juri Publico accenseri soleat. Huic dubitationi ut satisfiat, probè tenendum & observandum est, sæpe eandem rem pro diverso respectu diversis præditam esse qualitatibus, easque sequi solere diversas appellationes. Ita Publica dicitur Lex, quam Respublica etiam de privatis negotiis sancit; hactenus enim inspicitur, à quo sit illa sanctio, non de qua materia vel objecto. Hoc enim si videas, Lex istiusmodi Privata foret. Ita quoque Jus Gentium est Privatum, si consideres Gentium invicem paciscentium conditionem, eamque inter se contendas. Quod si vero quæque Gens libera pactiones istiusmodi ineat de rebus suæ Reipublicæ publicis, hactenus idem Jus Gentium dici potest Publicum. Quin & si ipsum subjectum, Rempublicam in se spectatam, & cum alia Republica paciscentem inspicias, eamque non contendas cum altera Republica, cum qua paciscitur, sed quatenus hujus pacta à Reip. paciscentis subditis eorumq; pactis, distinguuntur, etiam hac ratione Jus illud Gentium rectè dicetur Publicum.

X. Juris Gentium obligationem Pactis inniti diximus. Pactum, inquit Aristoteles *1. Rhetor. cap. 15.* est lex privata. Quod *Legis* nomen neque JCti Pactis denegant. *t. t. ff. de l. commiss. tit. C. de pact. pign. & l. commiss. l. 13. pr. ff. commun. præd.* Secundum Ulpianum Pactum, sive Pactio, est duorum pluriumve in idem placitum consensus. *l. 1. §. 2. ff. de pact.* Ille Consensus non uno fit modo, sed vel expressè, vel tacitè, aut per quandam præsumptionem. Unde Labeo ait, convenire posse etiam *re*, nec non *tacite*. *l. 2. ff. de pact.*

de pact. Huc quoque pertinet illud Juliani ex *l. 30. §. 1. ff. de legib. Quid interest, suffragio Populus suam voluntatem declaret, an rebus ipsis & factis?* Pacta igitur, quibus Jus Gentium innititur, vel sunt Expressa, vel Tacita; sic ut ex his de Consensu vel per Præsumptionem, vel evidentiora etiam indicia multò certiùs constet. Cum vero Juris Gentium per Divisionem constituendæ sint plures species, antequam has ostendamus, doceamusque, quæ expressis, quæ vero tacitis pactis sit subnixa, pauca adhuc ad ipsum genus pertinentia erunt præmittenda.

XI. Jus Gentium quando dico, illas Gentes intelligo, quarum quæque peculiari Republica à reliquis sit secreta & distincta, sive illa Respublica ab uno, vel paucis, vel populo regatur. Neque certum Gentium numerum ineo, aut definio, intra quem istius Juris obligatio vel observantia concludatur. Minimè verò hoc volo, ac si omnes omnino universi orbis Gentes in tale aliquod Jus arbitrarium commune consenserint, seque invicem eo obligari voluerint. Hinc Grotius *lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 14.* cum Juri Civili Jus Gentium vellet contradistinguere, his utitur verbis: *Latiùs patens est Jus Gentium, id est, quod Gentium Omnium, aut Multarum voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum Jus reperitur, extra jus Naturale, quod ipsum quoque Gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imò sæpe in una parte orbis terrarum est Jus Gentium, quod alibi non est, ut de captivitate & postliminio suo loco dicemus.* Cum enim ne quidem cognitæ sint omnes gentes, quomodo de illarum omnium sive expresso sive tacito consensu aut voluntate in re arbitraria constare poterit? Sed neque illas Gentes omnes hoc Jure obli-

gari puto, quas fortè cognitas habemus. Et quamvis sint quædam Juris Gentium communis capita, quibus omnes ex cognitis Moratiores obligentur, non tamen in genere de quolibet Jure Gentium idipsum adseverabo. Vid. Seldenus de triplice Gentium Omnium significatione seu explicatione *lib. 1. de Jur. Nat. & Gent. jux discipl. Hebr. cap. 6. p. 77. edit. Argent.*

XII. Mihi igitur ad significationem Juris Gentium in genere considerati sufficiunt plures Gentes, numero certo licet haut definitæ, etiamsi illæ vel duæ fuerint, cum & hæ numerum pluralem conficere possint. Adstipulatur mihi ea in re Conringius *Disp. de Legib. th. 24.* ubi ita differit: *Gentium lex est, quam plures gentes non fortuito, aut altera alterius* (ad proprium usum instituta) *imitatione, sed quasi ex compacto sibi inter se constituerunt. Plures dico, eo modo, quo apud Grammaticos plurale singulari opponitur: non quasi id solùm, quod inter multas aut plerasque gentes jus intercedit, Gentium jus dici mereatur. v. g. Inter Hispanos & Batavos peculiariter hodie constitutum est, ut bello captus à captore se suo mensis unius stipendio possit redimere. Hoc cur minus Gentium Lex appellandum sit, quàm illud, quod olim, ut capti capientium hostium servi fierent, obtinuit, non video. Utraque certè lex Gentium est, etsi quidem illa duarum sit, hæc plerarumque fuerit.* Huic sententiæ etiam suum adjicit calculum Richardus Zouchæus, JCtus Anglus, qui Libri, quem inscribit, *Jus inter Gentes, part. 1. sect. 1.* Jus Gentium facit duplex; unum, quod ortum ducat à communi aliquo consensu. De altero ita differit: *Deinde præter mores communes pro jure etiam inter gentes habendum est, in quod singula gentes*

gentes cum singulis inter se consentiunt, utpote per pacta, Conventiones & Fœdera.

XIII. Solet Jus Gentium etiam Jus Feciale nuncupari, de quo si quædam ex veterum monumentis collegerimus, ad illustrationem hujus argumenti non parùm conferent. Feciales, Φητιαλεῖς, à faciendo nomen acceperunt, ut autor est Festus, quod belli pacisque faciendæ penés eos jus erat. Sicuti vero Augurum & Pontificum, ita quoque Fecialium integrum collegium fuit institutum. *Multorum Numa sacerdotiorum fuit autor. Eorum duo commemorabo, ex quibus elucet inprimis illius religio, Saliorum & Fecialium; siquidem Pacis Feciales arbitri fuerunt, qui nomen ex officio suo trahentes disceptatione comprimebant certamine, neque prius quàm abscissa omni juris obtinendi spe ad arma iri sinebant. Pacem enim vocant, quum verbis, non vi mutuas controversias diremerunt. Feciales Romani frequenter commeabant ad eos, qui injuriam inferrent, poscebantq́; res reddi. Si non redderent, deos testati multa diraq́; sibi ipsi ac patriæ suæ, ni justè injuriam vindicatum irent, imprecabantur. Ita indicabant illis bellum. Intercedentibus his aut improbantibus, neque militi licebat neque Regi Romano arma movere, sed ab his auspicandum ei bellum ut justo duci erat, inde quid expediret expendendum.* Verba sunt Plutarchi *in Numa:* cujus & hæc leguntur *in Camillo: Feciales quietissimus & justissimus Rex instituit Numa, pacis custodes, cognitores arbitrosq́; causarum belli indicendi legitimarum.* His accedant diligentissimi scriptoris, Dionysii Halicarnassensis ex *lib. 2. Longum esset, recensere omnia Fecialium officia, sed in summa sunt hæc: Dare operam, ne Romani ulli fœderatæ civitati injustum bellum inferant. Quod si qua prior contra fœderis conditiones aliquid*

 com-

commiserit, Legatos agere, & verbis primùm suum ius repetere. Quod si dedignetur facere postulata, tum vero bellum indicere. Itidem si qui illatam sibi contra fœdus querantur injuriam, caussam eorum cognoscere, & comperto crimine sontes comprehensos læsis dedere. Judicare item de Legatorum injuriis, & dare operam, ut serventur conditionēs fœderum. Pacem etiam conficere, aut, si parùm legitimè facta videatur, irritam reddere. Præterea si quid Imperatores contra jusiurandum peccaverint, cognoscere atque expiare. Adscribi his merentur, quæ habet Pomponius Lætus de Sacerdotiis *cap. 9.* diligentissimus ille antiquitatis Romanæ scrutator, judicio Politiani, Lilii Gyraldi, & Vossii; sicut quoties marmor aliquod ex Urbis ruinis efloderetur, illacrymatus sit. *Feciales,* inquit, *dicti, quod fidei publicæ inter populos præerant. Nam per hos fiebat, ut justum conciperetur bellum, & ut fœdere fides pacis constitueretur. Eos instituisse dicitur Numa, quum indicendum esset bellum Fidenatibus. Hi mittebantur prius, quàm conciperetur bellum, ad res repetendas: & si non impetrabant, bellum indicebant. Fecialium unus, qui Patrem Patratum faciebat ex ipsis Fecialibus electum, sacris vestibus ornatus, ad autores injuriarum procedebat: prius quam urbem intraret, janitorem vel alium qui obviam fuisset, allequebatur quibusdam imprecationibus. Inde in forum pergit, illic disserit, qua causa venerit, tempus ad consultandum dat triginta dierum. Si per hos dies res infecta maneret, diis cœlestibus manibusq; invocatis, abit, & ad Senatum refert: & ubi in Senatu, quod justum piumq; esset, actum erat, Fecialis bellum indicebat. Fecialium sacra nefas violare erat. Nam Fabius cum ea violasset, urbs Romana a Gallis Senonibus eversa fuit. Dicuntur Feciales à fœdere faciendo seu feriendo. Pater Patratus à patrando, id est,*

san-

ſanciendo fœdere qui à Fecialibus creabatur, qui tantùm in fœdere faciendo præerat, ut quidam ſcribunt.

XIV. Cum igitur Fecialibus belli pacisque diſciplina eſſet commendata, quibus verbis illorum officium breviter complectitur Carolus Sigonius *lib. 1. de ant. jur. civ. Rom. cap. 19.* magna illam cura ac ſedulitate excoluerunt, ſic ut Jura gentium non ſolùm magnam partem condiderint, certis voluminibus deſcripſerint, ſed & interpretati ſint, ſibique ſingularis hujus Jurisprudentiæ gloriam atque autoritatem conciliaverint. Unde Cicero ait *lib. 1. de Offic. Belli quidem æquitas ſanctiſſimè Feciali populi Romani jure perſcripta eſt.* Et ſeptima in Verrem: *Habemus hominem in Fecialium manibus educatum, unum præter cæteros, in publicis religionibus Fœderum ſanctum, diligentem.* Idem alibi præſtabilem dicit eſſe ſcientiam, in fœderibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique jure belli & pacis eſſe exercitatum. Apud eundem *lib. 2. de Legib.* hæc exſtat Lex: *Fœderum, pacis, belli, induciarum, oratores* (id eſt, Legati,) *Feciales, judices ſunto.* Et mox ibidem: *Sequitur de Jure belli: in quo & ſuſcipiendo, & gerendo, & deponendo, jus plurimùm valet, & fides: horumque ut publici interpretes eſſent, lege ſancimus.* Eadem confirmantur à M. Terentio Varrone, Pomponio Feſto & Nonio: quæ diſtinctè & perſpicuè ex ipſo Jure Feciali cognoſci potuiſſent, niſi ſolum iſtorum monumentorum deſiderium ad nos perveniſſet. Itaque Albericus Gentilis non dubitat profiteri, Feciales non tantùm fœderum, pacis, bellorum, legationum, ſed & reliquorum Juris Gentium cum exteris capitum fuiſſe curatores *lib. 1. de Jure belli. cap. 1. n. 5.* Cui addi pote-

poterit Rosinus *lib. 3. antiq. Roman. cap. 21.* Bodinus *lib. 5. de Repub. cap. ult.* & alii, qui de Re Militari, ejusque Jure vel studio scripserunt, veluti Spelmannus in sua Aspidologia, Uptonus, Nicolaus Reusnerus, Gabriel Naudæus, Valturius, Balthasar Ajala, Valtrinus, Franciscus Patricius, Justus Lipsius in Poliorceticis.

XV. De sanctitate & exacta religione, qua suum officium tractaverint Feciales, testes sunt solennes ritus, atque formulæ, quibus in diversis negotiis expediendis usi fuerunt. Pauca exempla ex multis proponam. Cincius *in lib. 3. de Re militari*, referente Gellio *lib. 16. cap. 4.* Fecialem Populi Romani bellum indicentem hostibus, telumque in agrum eorum jacientem, hisce verbis uti scripsit: *Quod Populus Hermundulus, hominesque populi Hermunduli, adversus Populum Romanum bella facere, deliquereq́: quodq́; Populus Romanus, cum populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum jussit: ob eam rem ego populusque Romanus populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum indico, facioque.* De hac solennitate ita commentatur Servius ad illum Virgilii versum *10. Æneid. v. 14.*

Tunc certare odiis, tunc res rapuisse licebit.

Ancus Martius, inquit, *cum videret populum Romanum ardentem amore bellorum, & plerumque inferre gentibus bella, nulla justa exstante ratione, & exinde pericula procreari, misit ad gentem Equiculanam, & accepit jura Fecialia, per quæ bella indicebantur hoc modo, sicuti etiam de Albanis retulit Livius. Nam si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum Fecialibus, hoc est, sacerdotibus, qui faciendis præsunt fœderibus, proficiscebatur etiam Pater patratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam: & nolen-*

nolentibus res raptas restituere, vel autores injuriæ tradere, jaciebat hastam, quæ res erat pugnæ principium, & iam licebat more belli res rapere. Alia hujus generis Fecialium carmina recitat Grotius *lib. 3. de J. B. P. cap. 3. n. 7.* Deditionis à Fecialibus factæ hoc exemplum suppeditat Livius *lib. 9. Progressi Feciales, ubi ad portam venere, vestem detrahi pacis sponsoribus* (ad Furcas Caudinas depectis) *jubent: manus post tergum vinciri. Cum apparitor, verecundia majestatis, Postumium laxius vinciret, Quin tu, inquit, adducis lorum, ut justa fiat deditio? Tum ubi in cœtum Samnitium, & ad tribunal ventum Pontii est, A. Cornelius Arvina Fecialis ita verba fecit: Quandoquidem hi homines iniussu populi Romani Quiritium fœdus ictum iri spoponderunt, atque ob eam rem noxam nocuerunt, ob eam rem, quod Populus Romanus scelere impio sit solutus, hosce homines vobis dedo.* In fœdere autem ineundo etiam ex Feciali jure certa verba adhibita fuisse ostendit Suetonius *in Claudio cap. 25. Cum regibus*, inquiens, *fœdus in foro icit, porca cæsa, ac veterum Fecialium præfatione adhibita.* Ea Præfatio qualis fuerit, ex his Livii, quæ sequuntur, verbis illucescit. Sic enim ille *lib. 1.* de Fœdere inter Tullum Hostilium & Albanos percusso agens, *Fœdera*, ait, *alia aliis legibus, cæterum eodem modo omnia fiunt. Tum ita factum accepimus, nec ullius vetustior fœderis memoria est. Fecialis regem Tullum ita rogavit: Jubesne me Rex cum Patre patrato populi Albani fœdus ferire? Jubente Rege, sagmina, inquit, te Rex posco. Rex ait, Puram tollito Fecialis ex Arce graminis herbam puram attulit. Postea Regem ita rogavit: Rex, facisne tu me regium nuntium populi Rom. Quiritium, vasa, comitesque meos? Rex respondit, Quod sine fraude mea populi Rom. Quiritium fiat, facio. Fecia-*

lis erat M. Valerius: is Patrem Patratum Sp. Fusium fecit, verbena caput capillosq; tangens (Pater Patratus ad Jusjurandum patrandum, id est sanciendum fit) fœdus, multisq; id verbis, quæ longo effata carmine, non operæ est referre, peragit. Legibus deinde recitatis, Audi, inquit, Jupiter, audi Pater Patrate populi Albani, audi tu populus Albanus, ut illa palam prima postrema ex illis tabulis cerave recitata sunt, sine dolo malo, utique ea hic hodie rectissimè intellecta sunt: illis legibus Populus Romanus prior non deficiet. Si prior defexit, publico consilio, dolo malo, ut illo die Jupiter populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum hodiè feriam: tantoq; magis ferito, quanto magis potes pollesque. Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit. Quem ritum etiam duobus aliis locis idem Autor tetigit. Libro quidem 9 in hunc modum: *Quid enim sponsionibus in fœdere opus esset, aut obsidibus, ubi precatione res transigitur, per quem populum fiat, quò minùs legibus dictis statur, ut eum ita Jupiter feriat, quemadmodum à Fecialibus porcus feriatur.* Idem *lib. 30. Feciales cum in Africam ad fœdus feriendum ire juberentur, ipsis postulantibus SCtum in hæc verba factum est, ut privos lapides, silices, privasque verbenas, secum ferrent, ut Prætor Romanus his imperaret, ut fœdus ferirent: Illi Prætorem sagmina poscerent; herba id genus ex arce sumptum dari Fecialibus solet.* Alium firmandorum Fœderum ritum etiam describit Cœlius Rhodiginus *lib. 21. lect. antiq. cap. 15. Fecialis sumpto in manus lapide, postquam de fœdere inter Patres convenerat, hæc verba dixit: si rectè ac sine dolo malo hoc fœdus, atque hoc jusjurandum facio, dii mihi cuncta præstent felicia: sin aliter aut ago aut cogito, cæteris omnibus salvis, solus ipse peream, uti lapis hic è mani-*

è manibus meis decidet. *Nec locutus plura, manu lapidem excussit.* Atque hæc hactenus.

XVI. Proderunt nobis hæc cum ad alia, tum ad Juris Gentium divisionem, & specierum ejus explicationem rectè faciendam. Quas antequam investigemus, ex superiori dissertatione generalis aliqua Juris Gentium definitio proponetur, ne fortè res tam necessaria à quoquam in hoc argumento desideretur. Jus igitur Gentium est jus, plurium liberarum gentium pacto sive placito expressè aut tacitè initum, quo Utilitatis gratia sibi invicem obligantur. Dixerit mihi quis, operam me perdere in concinnanda definitione, cum adhuc sub Judice lis sit, an ullum omnino Jus Gentium sit, vel obtineat. Hancequidem dubitationem in ipso limine hujus diatribæ prospexi, cui ut rectiùs pleniusque satisfiat, Divisio Juris Gentium antè constituenda est: deinceps ejus speciebus & capitibus examinatis, contra illos disputationem instituemus, qui Jus Gentium omne pernicioso dogmate sublatum eunt.

XVII. Progrediamur itaque ad Juris Gentium Divisionem, de qua non solùm anceps aliorum, sed & erroribus obnoxia est disceptatio. Spero tamen has difficultates faciliùs nos superaturos esse, quàm volucres Fossam Cimbricam in Phrygia: quod impossibile iis esse scribit Antigonus Carystius *in Mirabilibus.* Illam Juris Gentium divisionem, qua in Primævum seu Primarium, & Secundarium dispescitur, suprà vidimus, refutavimus, rejecimus. Neque factum mutamus. Neque etiam ad divisionem hujus juris pertinet, si dixeris illud esse voluntarium, quia nullum Jus Gentium propriè dictum est aliud, quàm

 à libera

à libera paciſcentium populorum voluntate profectum. Grotius ſæpiſſimè mentionem facit Juris Gentium externi, idque cum Jure interno contendit. Illius effectus eſt, quod quidem non ſola agendi impunitate, ſed & Judiciorum tutela conſtat. *lib. 3. de I. B. P. cap. 7. num. 7.* Internum eſt, quod in foro conſcientiæ ſuſtineri queat. *Grot. lib. 3. de I. B. P. cap. 10. & ſeqq.*

XVIII. Honos Britanniæ, Joannes Seldenus (quo elogio illum Grotius decorat in Annotatis *ad lib. 2. de I. B. P. cap. 2. n. 2.*) planè nova Juris Gentium diviſione utitur, cum in Libris, *de Jure Naturæ & Gentium juxta diſciplinam Hebræorum*, tum *de Mari clauſo*, diſpeſcens illud in Jus Gentium *Imperativum*, & *Interveniens*. Iſtud ſic explicat, quod à Numine ſit præſcriptum: Hoc, quod ab ipſis Hebræis ſit ſuperinductum. *lib. 2. de I. N. G. jux. diſc. Hebr. cap. 5. p. 115. edit. Argent.* Sed quod pace tanti Viri fiat, etiam hic potior veritatis ratio erit habenda, minimeque ea diſſimulanda. Exiſtimo itaque, neutrum ad Jus Gentium propriè dictum referri poſſe, ceu de utroque Seldenus diſſerit. Quod cum jam ante nos deprehendiſſet, atque animadvertiſſet Bœclerus, ita ad Grotii *lib. 1. cap. 1. n. 14. p. 169.* ſcribit: *Seldeni Jus Gentium Imperativum & Interveniens extra hypotheſin diſciplinæ Hebræorum vix ullum habet uſum.* Bene enim notandum eſt, Seldenum ſuo Opere non tractaſſe Jus Naturæ abſolutè, ſed juxta diſciplinam Hebræorum. Perinde quoque deſcripſit Jus Gentium non abſolutè, & quod mentem ab omni ſingulari Republica abduxiſſet, ſed etiam hactenus ad uſum Reip. & diſciplinam Hebræorum ſe adſtrinxit. Eſto igitur, quod Deus quaſdam leges tulerit, juxta quarum normam Hebræis

bræis fuerit vivendum cum gentibus; non certè ad Jus Gentium, ſed divinum voluntarium hæ ſunt referendæ. Nam Jus Gentium verè dictum eſt id, quod mutuo gentium liberarum pacto aut conſenſu obligationis vim inter illas ſortitur. At Seldeni Jus Gentium Imperativum ſancitum fuit legibus divinis, quibus Deus ſibi obligare voluit populum ſuum peculiarem ad certa officia gentibus præſtanda, aut quomodo omnino cum his eſſet vivendum; ſic ut hæ gentes ex ſuo arbitratu has leges ſibi non condiderint cum Hebræis, aliisve gentibus, pro Jure Gentium, ſed illarum fuerint objectum externum, quibuſcum Deus Legislator certo modo agi cum ſuis Hebræis voluit, eoque nomine has Leges civiles his præſcripſit.

XIX. Sed nec Interveniens Jus Gentium quod appellat, nomen ſuum tueri poteſt. Exempla ex multis pauca adferam, quibus idipſum declaretur. Exſtat in Levitico lex, de viri ſeminis, & mulieris ſanguinis profluvio laborantis immunditie. Hanc Judæorum magiſtri extenderunt ad omnes gentiles, hos ſine diſcrimine pro immundis habendos, adeoque contactu aliis immunditiem adfricare, perinde ac ſi perpetuo ſeminis aut ſanguinis profluvio laborarent. Hanc ab iis diductam interpretationem legis divinæ voluntariæ Seldenus ad Jus Gentium Interveniens refert. *l. 2. de J. N. G. jux. diſc. Hebr. cap. 5. pag. 115. ſeq.* Quod quàm parùm commodè fiat, quis non videt? Serviat ergo licet hæc diſtinctio inſtituto & hypotheſi Seldeni; ne tamen cuiquam imponat ceu ad veritatis limam & ἀκρίβειαν exacta.

XX. Ita quoque cum Judæi hac lege divina, *Non eriges tibi ſtatuam, Deuter. 26. v. 1.* Proſelytos domicilii,

 quos

quos appellabant, quoque obligatos esse vellent, ob novandæ idololatriæ metum, Seldenus illam refert ad Jus Gentium Interveniens *lib. 2. de J. N. & G. cap. 6. pr.* & quidem tale, quod ad illos Proselytos regendos Civili sit superinductum. *d. l. 2. cap. 6. in fin.* Sic memorat ejusdem Operis *lib. 4. cap. 2. p. 493.* Si Hebræus Proselytum domicilii, sive liberum sive servum, casu occidisset, migrandum ei fuisse in urbem refugii, seu, ubi Asylum esset. At Proselyto, si casu occidisset Hebræum, Asylum ipsi non proderat. Sin proselytum sui generis sive liberum sive servum fortè interemisset, Asyli privilegio gaudebat. Quod si gentilis alius, qui non esset factus proselytus domicilii, sui generis gentilem obtruncasset, huic Asyli jus denegatum fuit. Minus quoque indulgebatur Proselytis aut gentilibus in Rep. Hebræorum viventibus tempore messis aut vindemiæ, legendi spicas, aut uvas comedendi, quàm Hebræis. *lib. 6. cap. 2. p. 700. seq.* Cætera de genere hoc passim istic legas. Hæc vero, & quæ iis accenset Seldenus, omnia illi Juris Gentium Intervenientis nomine & censu veniunt, ut illi mores & jura, quibus gentilibus aut Proselytis in Republica Hebræorum degentibus vivendum fuit, & quibus ab Hebræis originariis distincti sunt, hoc Jus Gentium Interveniens constituerint.

XXI. Sed, quæso, quale hoc est Jus Gentium, quod fortè peregrinis quibusdam Reipublicæ cuipiam se vel perpetuò vel ad tempus subjicientibus à Legislatore sancitur, aut etiam ipsis indigenis dictatur, quatenus cum illis peregrinis in ditionem vel perpetuò vel ad tempus receptis vivere conveniat? Hi certè ita admissi peregrini non

non constituunt Gentem, & quidem liberam gentem, cui cum altera æquè hactenus libera pro arbitrio & consilio pacta condere, iisque se invicem obligare jus sit. Jam vero Seldenus disertè profitetur, quod & res ipsa affatim confirmat, Proselytos domicilii fuisse in ditione Hebræorum: ejusdemq; Operis libro postremo passim ostendit, potuisse illos ex sententia Judicii Hebræorum puniri. Tantum igitur abest, ut hi fuerint ejusmodi libera gens, quæ Jus Gentium cum aliis sanciendi facultatem habuerit, ut infinitis propè in rebus deteriori plerumque loco & conditione fuerint in Republica Hebræorum, quàm ipsi Hebræi. Unde nec illa mihi probantur, quæ scribit ejusdem Operis *lib. 2. c. 12. p. 262.* Si proselytus domicilii Nomini tetragrammato expressim maledixisset, ex gentium jure Imperativo hunc morte fuisse plectendum, Judæum vero ex eadem lege, si idem patrasset, sibi civili. Nam etiamsi diversa pœna animadversum fuerit propter idem delictum in Judæum & Proselytum, utraque tamen profecta fuit ex determinatione Juris civilis. Quare quæso? quia hi omnes fuere ejusdem Civitatis subditi, sic ut Proselyti inferiori subjectionis gradu ac jure ibi præ Hebræis vixerint, nedum quod gentem liberam repræsentare potuerint.

XXII. Neque etiam pro gente libera reputari potuerunt illi gentiles, qui subinde civitatem Hebræorum ingressi, istic ad tempus commorati fuerunt, etiamsi in diversa ab Hebræorum civitate Republica domicilium habuerint, ejusque membra fuerint. Non minus enim censendi sunt subditi illi homines peregrini, qui momento in aliqua Republica commorantur, quàm qui perpetuo, etsi duratione aut etiam aliis rebus utrorumque subjectio

jectio

jectio differat. Nam *subditus temporarius legibus loci subiicitur. Grot. lib. 2. de J. B. P. cap. 11. n 5. Struv. Exercit. 2. th. 12.* Exemplo etiam res erit illustrior. Notum est, quo sint loco Judæi in Imperio Germanico, ejusve liberis Urbibus. Sunt illi diversæ gentis à Germanis homines, at liberam gentem minimè constituunt. Imò olim servi fisci Cæsarei appellabantur, eaq; conditione alienati & transcripti sunt paulatim Urbibus Imperialibus, necessariis temporibus iis ab Imperatoribus venditi. Et quamvis nonnullis in Urbibus liberiùs vivant ac commercentur Judæi, atq; ipsi fortè indigenæ cives, sintque his perquam graves ac detrimentosi; non tamen liberæ gentis instar aut partem Reip. habent, etiamsi fortè Oligarchicorum opes horum ministerio, exemplo stabiliendæ Oligarchiæ Aristoteli aliique veteribus planè incognito, conserventur & locupletentur. Si igitur vel Imperii subditi, vel cives Urbium legibus latis jubeantur cum Judæis hoc vel illo modo conversari, habitare, negotiari; iisne constitutum inter hos censebitur aliquod Jus Gentium sive Imperativum, sive Interveniens? Nequaquam; sed Civile.

XXIII. Mea igitur sententia Jus Gentium propriè ac verè dictum constituendum est duplex, Commune, & Proprium. Aliis nominibus si quis res easdem designare malit, cum eo non contendam. Commune appello, quo complures, aut fortè pleræque gentes, saltem moratiores, pro jure inter se utuntur & consociantur. Proprium quod in paucarum & fortè duarum liberarum gentium peculiarem usum & communionem est conditum, sic ut ad ejus observantiam reliquæ gentes adstringi nequeant. Agnovit quodammodo hoc discrimen ipse

Gro-

Grotius. Cum enim *lib. 3. de J.B.P. cap. 4. n. 16.* docuisset nefas esse in bello spicula veneno inficere, & geminare mortis causas, subjicit, si secus quid eveniat, hoc fore contra jus gentium non Universale, sed gentium Europæarum, & si quæ ad Europæ melioris cultum accedant. Eodem *cap. n. ult.* his utitur verbis: *Atque id inter Christianos observari par est, non tantùm ut disciplinæ militaris partem, sed & partem Juris Gentium: id est, ut, qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœnæ sit obnoxius.* Paulò antè vero dixerat, esse hoc Jus Gentium non omnium, sed meliorum. *num. eod. ult.* Eodem *lib. cap. 6. n. 3.* cum disputasset, quando res mobilis capta censeatur ex jure gentium, concludit his verbis: *Recentiore jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta censeantur, ubi per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.* Notat quidem ibi Zieglerus, *abusivè à Grotio dici Jus Gentium, quod inter populos duos, tres, quatuorve mutuis conventionibus receptum est*; Sed de hac censura arbitrandi potestas mox dabitur. Secundum Grotium igitur liceret Jus Gentium Commune quod appellavimus, subdividere in latè, quod non semel Universale nuncupat, & minùs latè patens, quod à moratioribus tantum populis, vel Christianis observetur.

XXIV. Ad Jus Gentium Proprium refero omnia Fœdera, & publicas liberorum populorum conventiones; peculiaris utilitatis gratia, etsi non nisi à duobus initas. Nam quodcunque libero gentium, sive duarum sive plurium arbitrio introductum, vim Juris inter illas obtinet, societatemque illarum continet ac conservat, illud est Juris Gentium: Hanc vero esse autoritatem Fœderum pu-

blicarumque, etiam duarum gentium, conventionum quis ausit inficiari? Conferantur cum his ea, quæ suprà proposui *th. 11. & 12.* Confirmant eandem sententiam ea, quæ suprà de Fecialium officio disserui. Neque enim ad illud solùm ea pertinere credebant, quæ Juris Gentium Communis capita sunt, veluti belli causas expendere, illud denuntiare, legationis munus obire, & similia facere; sed etiam Juris Gentium Proprii causas sibi competere existimarunt, veluti pacis conditiones certas proponere, fœdera pangere, eadem interpretari, similiaque peragere. Et quamvis perlibenter concedam, Jus illud Gentium Commune *καθ' ἐξοχὴν* Jus Gentium esse, aut perhiberi, præprimis si vulgarem loquendi usum spectes; verè tamen ac propriè etiam illud Jus Gentium est, dicique meretur, quod vel inter duas gentes per Fœdus est constitutum. Malè igitur nonnemo monuit, & malè id approbavit Mevius, *cavendum esse, ne quæ Juris Gentium sunt, & quæ pactis populorum constituuntur, confundantur: in Prodrom. insp. 5. n. 16. inf.* Etsi enim nec nos confundi velimus Jus Gentium Commune & Proprium, revera tamen utrumque Jus Gentium est. Rectius se illa habent, quæ paulò antè eodem *n. 16.* præmiserat: *Non facit differentiam juris numerus utentium.* Cum vero suprà diximus, consensu Gentium seu pacto Jus Gentium constitui, eoque vel Tacito, vel Expresso; id protinus monendum hic erit, Jus Gentium Commune tacitis, Proprium expressis ferè pactis introductum esse. In utriusque naturam penitiùs inquiremus.

XXV. Videamus igitur primò, quale sit illud Jus Gentium Commune quod diximus, & quod *καθ' ἐξοχὴν*

hoc

hoc nomine cluet, & quomodo Juris autoritatem obtinuerit. Viam nobis commonstrat Grotius *lib. 1. de J.B.P. cap. 1. n. 14.* quando ait, Jus Gentium probari pari modo, quo Jus non scriptum civile, usu continuo, & testimonio peritorum, inque eam rem maximum præbere usum illustres Annalium conditores. Nam sicut in genere Jus omne vel est Scriptum, vel Non-scriptum, & secundum Græcos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, *l. 6. ff. de Just. & Jur. §. 3. Inst. de J.N.G. & C.* Ita quoq; speciatim Jus Gentium, quod verè est tale, vel Scriptum est, vel Non scriptum. Hujus generis est Jus Gentium Commune: istius ferè, quod Proprium diximus. Itaque de natura hujus non scripti Juris Gentium fortè constabit, ubi inquisiverimus, quomodo in genere Jus non-scriptum obligandi autoritatem consequatur.

XXVI. *Sine scripto Jus venit, quod Usus adprobavit; nam diuturni mores, consensu utentium comprobati, legem imitantur;* inquit Imperator *§. 9. Inst. de J. N. G. &. C.* Bene Julianus *l. 32. ff. de legib. Inveterata consuetudo pro lege non immeritò custoditur. Et hoc est Jus, quod dicitur moribus constitutum. Nam cum ipsa leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quod judicio populi receptæ sunt; meritò & ea, quæ sine ullo scripto Populus probavit, tenebunt omnes. Nam quid interest, suffragio Populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis? Quare rectissimè etiam illud receptum est, ut Leges non solùm suffragio Legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetum ábrogentur.* Et Ulpianus *l. 33. Diuturna consuetudo pro jure & lege in his, quæ non ex scripto descendunt, observari solet.* Hermogenianus *l. 35. ff. eod. Sed & ea, quæ longa consuetudine comprobata sunt, ac per annos plurimos*

mos

mos observata, velut tacita civium conventio, non minus, quàm ea, quæ scripta sunt jura, servatur. Immo, inquit Paulus *l. seq. magnæ autoritatis hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, ut non fuerit necesse scripto id comprehendere Add. tit. Cod. quæ sit longa consuet. c. consuetudo. 5. dist. 1. c. cum tanto. 11. X. de consuet.*

XXVII. Ex his ferè textibus JCti doctrinam Juris per Consuetudinem introducti arcessere solent. Hoc vero in iis displicet, quod dum nimis tenaciter literæ harum legum & apicibus inhærent, non satis commodè vel sentiant ubique, vel loquantur, præter alia hinc colligentes, hoc Jus unicè à Populo introduci. Nam potestas Legislatoria utique penes eum eosve est, penes quem quosve est τὸ κύριον, seu ἀρχὴ κυριωτάτη Reipublicæ. Qui enim omnes Reipublicæ subditos sibi lege velit obligare, necessum est iis omnibus sit superior, Remque publicam in sua habeat manu. Etiamsi igitur illa autoritas juris constituendi fuerit Republica libera penes Populum Romanum; ubi tamen alia est Reipublicæ facies, penes eum eosve est hæc autoritas Nomothetica, penes quem quosve est Respublica. Pro indubitatio igitur habeatur, publici juris autoritatem nil posse consequi nisi à Majestate civili, virtute supremæ potestatis Legislatoriæ, quæ ei inest, sive illud Jus sit Scriptum, sive Non-scriptum.

XXVIII. Etsi igitur ad Consuetudinis Jus requiri soleat actuum frequentia, & illi plerumque à subditis peragi soleant; non tamen subditi aliquid ad ipsam Juris autoritatem conferunt, sed materiam Legislatori præbent, ut si ei ita visum fuerit, formam ac vim juris ei tribuere possit: adeoque opus est, ut ille sciverit, tale quid in sua

civi-

civitate factitari: deinde ut non contradixerit, sed permiserit id fieri: denique ut ita id fieri & frequentari permiserit, ut consensu tacito videatur approbasse, idemque etiam ab aliis fieri velit, & quasi jubeat; absque hoc enim tertio si fuerit, fortè mera permissio existimari possit, aut conniventia, non Jus. Hinc nonnunquam illud explorandum arbitratur Ulpianus, an etiam contradicto aliquando judicio Consuetudo firmata sit. *l.34. ff. de legib.* Quo tamen simpliciter opus non esse prolixè probat *Tib.Decian. vol. 2. resp. 51. n. 61. seqq. Gail. 2. observ. 31. n. 8. Donell. & Hillig. l. 1. c. 10. lit. H. Bach. ad l. 32. ff. h. t. ad Wesenb. eod. n. 9. Hahn. diss. de Consuet. th. 14.*

XXIX. Quando igitur tacito consensu & approbatione Majestatis civilis ex actuum (qui non superstitiosè numerandi, sed arbitrio Legislatoris submittendi sunt) frequentia Consuetudini Juris autoritas tribuitur, illa deinceps in similibus actibus illos sibi tributos juris effectus exserit. Atque ea ratione Consuetudo dicitur esse *pro jure*, ac *pro lege:* & quod *imitetur legem*, hoc est, paulatim à Legislatore tacitè eosdem consequatur juris effectus & autoritatem, qualem Leges expressè sancitæ & promulgatæ. Quemadmodum igitur Legem publicam scriptam seu expressam Pactum expressum, ita Consuetudinem juris autoritatem consecutam ea in re imitantur Pacta Tacita, quibus Jus Gentium Commune inniti diximus.

XXX. Qualis vero sit ille usus, quo Gentium Jus constituitur, uti non est obvium, ita multùm ejus cognitio ad naturam illius Juris penitus cognoscendam facere videtur. Mihi certè verisimillimùm apparet, quiquid aliis

visum fuerit in medium reliquens, Jus Gentium Commune & καθ' ἐξοχὴν ita dici solitum, ortum suum inprimis habere ex Jure Gentium Proprio, quod expressis sancitur pactis. Cum enim paucis, & fortè duabus, gentibus placuisset, expressis pactis certos quosdam legitimosque belli effectus inter se sancire, & ad belli pacisque negotia commodiùs obeunda Legatos Sacrosanctos esse, & varia alia negotia mutua obligatione constringere voluissent; frequentatis paulatim bellis, aliisque istiusmodi inter gentes & civitates negotiis, idem jus ab aliis successu temporum quoque usu comprobatum videtur, non sanè ut sui tantùm causa singulæ gentes paucas illas ea in re imitarentur, sed ut hæ omnes paulatim inter se idem jus constituerent, autoritatem illi placito tacito adstruente propagata per gentes longumque satis tempus, communi utilitati illarum hoc ipso serviente, Consuetudine. Unde liquet bene Grotium dixisse *lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 14.* Jus Gentium pari modo probari, quo Jus Non-scriptum civile, Usu continuo & Testimonio peritorum; esse enim illud εὕρημα βίου καὶ χρόνου, *repertum temporis & usus. Quidquid orbis præter creata habet, cæteris præbuit imitandi exemplum. Quo id ad usus humanos aptius, ita citius longiusq; traductum extensumq;.* Mevius *in prodr. insp. 5. n. 11.* Et *n. 13. Si per exempla ibis, nihil eorum, quæ indubie sunt juris gentium, sic semel & simul per gentes constitutum demonstrabis.*

XXXI. Dixi Jus Gentium Commune plures gentes à paucis per *Imitationem* videri accepisse, & ex tacito pacto per continuatum sive propagatum inter eas Usum etiam autoritatem Juris & Obligationis inter illas obtinuisse. *Nam Imitari insitum hominibus a pueris est. Et hac re dif-*

re differunt ipsi ab aliis animalibus, quod Homo est animal maximè accomodatum ad Imitandum. Et prima disciplinæ elementa per imitationem percipiunt. Et gaudent omnes rebus Imitatione expressis. Signum hujus rei est id, quod contingit in operibus opificum. Quæ enim ipsa molestè cernimus, horum imagines exactissimè expressas dum spectamus, gaudemus, ut abjectissimarum ferarum & cadaverum formas. Naturâ igitur ad Imitationem propensi sumus. Hæc Aristoteles *lib. de Poëtica, cap. 4. Imitari* autem est conformare sese ad exemplum alterius, ut ejus similes fiamus. Requiritur ergo in Imitatore Opera vel Usus, quo ad Exemplum alterius se componat, atque ita similitudinem ejus adsequatur. Vossius *de Imitat. cap. 1.* Duplex vero Exemplum proponi poterit, quod utrumque imitatæ gentes liberæ inter se obligationem videntur induxisse, autoritatem talem paulatim adstruente Imitatore Usu à pluribus, & quidem inter se pro Jure ex tacito pacto recepto. Unum Exemplum, cujus imitatione ego cumprimis extitisse credo Jus Gentium Commune, dixi esse Jus Gentium Proprium. *th. præced.* Neque tamen aliorum Exemplorum Imitationem excludam, aut pertinaciter adseverabo, tantùm uno modo Jus Gentium Commune fuisse introductum. Uti enim mea conjectura mihi verisimillima visa est, ita nec illa opinio verisimilitudine destituitur, Jus Gentium Commune ex plurium gentium Jure civili consimili, de quo suprà *th. 3.* ortum esse. Ut adeò hoc alterum sit futurum Imitationis Exemplum, quâ Jus civile pluribus gentibus usitatum, pro communi vinculo juris inter ipsas illas sit paulatim receptum.

XXXII. Et quidem Ferdinandus Vasquius in hac est sen-

eſt ſententia, *Ea omnia, quæ ſunt Juris Gentium, priùs fuiſſe juris tantùm civilis, ſed paulatim ſerpſiſſe, aut velociter transvolaſſe ad reliquas gentes & regiones. lib. 2. controv. illuſtr. cap. 54 §. 4.* Sed videtur Vaſquius loqui de quaſi, ſeu impropriè dicto Jure Gentium, quod Bachovius, hanc Vaſquii ſententiam expendens, Jus Gentium Secundarium appellat, nova ſignificatione, & ab ea, quàm ſuprà hoc nomine propoſuimus, planè diverſa. Sed cum hoc ſit Jus Civile plurium gentium, nos autem de propriè dicto ſimus ſolliciti, hactenus ad noſtrum inſtitutum nihil facit. Nec tamen, uti paulò antè monui, improbabile eſt, cum idem Jus Civile pluribus gentibus propter eandem Utilitatis rationem placuerit diviſè, & potuiſſe quoque inter illas conjunctim recipi per modum & vim Pacti, mutuam obligationem inducentis: quod Grotius rectè in Jure Gentium Communi proprieque dicto requirit *lib. 2. de J. B. P. cap. 3. §. 5.*

XXXIII. Vir Clarisſimus Jo. Henr. Bœclerus de origine Juris Gentium ita diſputat ad Grotii *lib. 1. cap. 1. §. 14. p. 169. Quærendum eſt: An illæ multæ gentes Pactione aliqua induxerint, atque ſibi invicem commune fecerint tale jus: an vero per Imitationem ab una gente ad aliam, atque ita tandem ad multas ius iſtud pervenerit. Poſterior modus, qui poteſt impedire, quin ſit & maneat tale jus, plurium gentium Jus Civile? Prior modus, qui ſolus idoneus eſt ad faciendum Jus Gentium, à gentibus ſcilicet conſtitutum, quàm ſit demonſtratu arduum, idoneis locis attingetur. Aperta certè pactio vix apparebit: igitur ad tacitam confugiendum erit.* Facile quiſque videt, diſputare illum de Jure Gentium Communi, nam Jus Gentium Proprium quod diximus, expresſis

etiam

etiam pactis constitui, non puto unquam in dubium vocaturum fuisse. Si igitur originem Communis illius Juris Gentium inquiras, duo illi modi à Bœclero propositi non separandi, sed conjungendi sunt. Imitatio enim cernitur in Usu vel Juris Gentium Proprii, vel plurium gentium Juris Civilis, cujus utriusque exemplum sibi habere potuit propositum. Pactio tacita cernitur & præsumitur ex eodem Usu paulatim inter diversas pluresque gentes, impellente magis magisque varia Utilitatis ratione, pro communi Juris vinculo recepto.

XXXIV. Richardus Zouchæus, JCtus Anglus, hac de re ita differit. *Element. Jurispr. part. 1. sect. 4. Jus Gentium est rectè agendi norma, quæ Gentium vel Hominum plerorumque judicio comprobatur: eaque vel Ratiocinatione, vel Moribus introducta est. Ratiocinatio est, quæ per discursum rationis quid sit Utile humano generi excogitavit. Mores Gentium sunt, qui, quid conveniens sit humano generi, Experientia communi comprobarunt.* Nihil hic distinctè, nihil accuratè demonstratur, quin omnia magis etiam confundi & intricari videas Juris Romani, quos subjicit, textibus. *l. 1. §. 4. ff. de Just. & Jur. §. 2. v. Jus autem gentium. Inst. de J. N. G. & C.* quibus Jus Naturæ & Gentium, uti suprà vidimus, in unum κυκεῶνα conjicitur. Si igitur Usu & Moribus aliquid pluribus gentibus Utile ac Conveniens deprehenditur, & hujus finis obtinendi gratia universalis norma actionibus, tanquam Juris regula & Lex proponatur, hoc ipsum sine Ratiocinatione fieri nequit, sed necessum est, ut hanc ad rem suam opem commodet Prudentia Nomothetica. Prudentia vero est habitus μετὰ λόγου ἀληθοῦς, *cum vera Ratione seu Ratiocinatione conjunctus*, quo quis de iis, quæ ad bene bea-

ne beateque vivendum Utilia ſunt, rectè deliberare & decernere poteſt *6. Nicom. 4. §. 10. & cap. 5.* Prudentiæ autem ſubſervit Experientia, eique multa ſingularia, quæ comperta habet, ſubminiſtrat. *Experientia enim rerum ſingularum uſu exercitata intellectum facit idoneum, ad diſpicienda & definienda principia, id eſt, propoſitiones, quas ex multis quæ ſigillatim aguntur, comparare conſuevimus, atque inde eventura etiam quandoque proſpicimus. Cum enim factum aliquid eſt, quid ſecuturum ſit, Prudens ſæpenumero prædicit, eò quod multa inſpexit huiuſmodi, atque ita didicit, quid quamque rem antè factam conſequi ſoleat.* Ita Euſtratius ad *6. Nicom. cap. 10. §. 23.* Ubi idem catè obſervat, conjungi à Philoſopho cum ſenioribus, qui Experientia pollent, Prudentes, qui ex ſingularibus per Experientiam collectis Ratiocinationem inſtituunt.

XXXV. Vereor ſanè, ne Zouchæus hanc in curam incubuerit, ut textibus Juris Romani obſequeretur, & receptæ Juris gentium diſtinctioni in Primævum & Secundarium verbis allatis velifaceretur. Ita enim veteribus JCtis ſervire ſolent Interpretes, ut Naturæ jus per Rationem, Gentium jus per Ratiocinationem innoteſcere dicant. Quæ etiam fuit Weſenbecii ſententia, quam ſuprà *th. 5.* tetigimus. Unde etiam Mevio Jus Gentium non abſurdè Jus Ratiocinationis dici videtur. Agnoſcit tamen ille rectè, de Jure Naturæ non ſolùm ex primis principiis nobis conſtare, ſed etiam ex concluſionibus per Ratiocinationem collectis. Imò pleraque Juris Naturalis decreta ratiocinando innoteſcunt. Etſi igitur etiam Juris Gentium placita ratiocinando Prudentia elicuerit, ex aliis tamen principiis, quibus videlicet Jus Arbitrarium innititur,

tur, colliguntur, ùt ſub ratione Utilitatis inventa & à gentibus approbata illarum Civitatibus proſint. Hinc inter alia ita loquitur Mevius *in ſuo Prodromo Jurispr. gent. communis Inſpect. 5. n. 9. Ratiocinatio ex naturalibus dictatis intendit rectitudinem vitæ & morum, naturæ integræ quàm maximè congruam. At quæ parit Gentium jus, ex necesſitatibus & uſu vitæ humanæ depravationi redditæ obnoxiæ, colligit, quid pro ſecuritate & uſu hominum quàm maximè commodum & expeditum. Ut utrumque Jus diſcrepat fine & mediis, ſic & quæ ad id conſtituendum atque noſcendum tendit Ratiocinatio. Quod ad evitandam utriusque confuſionem, & errorem, Jus Naturale Ratiocinationis confundentium, notari meretur.* Hæc ille.

XXXVI. Sed operæ pretium fuerit, etiam hac de re audire Albericum Gentilem: qui cum vulgares illas Juris Gentium deſcriptiones propoſuiſſet, quod omni generi humano commune eſt, ſequentia ſubjicit: *iſta non ſic ſunt capienda, quaſi convenerint unquam gentes omnes, & jus iſtud conſtituerint. Non ſic dicunt: Non neceſſe eſt, ſic capere verbum,* Omnes, *ut de Omnium uſu quum dicitur, etiam de omnibus omnino gentibus intelligatur, quæ numero innumeræ, regionibus immenſum disjunctæ, moribus prorſum diſcrepantes, linguis variis manerent incognitæ. Non te decipiat JCtus magnus Hugo Donellus, qui definitiones ſic accipit & propterea improbat quoque. Sed quod ſucceſſive placere Omnibus viſum eſt, id totius orbis decretum & concilium fuiſſe exſtimetur. Et vero Jus non ſcriptum, ut hoc eſt, item ut Conſuetudo, aliter non inducitur. lib. 1. de Jur. belli. cap. 1. p. 11.* Sed non unum in hoc JCto hic notandum eſt. Primò enim malè diſtinguit, imò potiùs confundit Jus Naturæ & Jus Gentium propriè dictum, ceu cuivis integrum textum perluſtranti

 non

non poteſt non eſſe manifeſtum. Deinde cum ſuprà demonſtraverim, Jus omnium gentium non eſſe niſi Jus Naturæ, meritò pingues illas definitiones rejecit Donellus Hactenus vero rectè ſentit Albericus, cum gentes ſint innumeræ, multùmque diſtractæ, ſucceſſive gentes in ſui Juris placita conſenſiſſe. Modum vero, quo ſuo conſenſu illa approbaverint, & inter ſe receperint, eundem fuiſſe indicat, quem ego demonſtravi, putà illorum uſu frequentato, propagato, inveterato, & pro vinculo ſocietatis inter gentes admiſſo; perinde ſicuti uſu diururno paulatim Jus non ſcriptum Conſuetudinis adſtrui ſolet. Quem modum etiam multis explicat & confirmat verbis Mevius *in ſuo Prodr. Inſp. 5.* ubi etiam ſingularis quædam opinio legitur, quo pacto Jus hoc dicatur *omnium* Gentium; *non quod aut omnes gentes in illud conſentiant, aut receperint, ſed quod pro juſtitia, pace & ſalute omnes opus habeant, ſeu ad communem omnium utilitatem ſpectat. n. 5.* Sed ſicuti de modo conſtituti Juris Gentium bene loquitur, ita hæc limam deſiderare videntur.

XXXVII. Quæ de jure Gentium in genere, ejusque primaria ſpecie, quam Commune Jus Gentium vocavi, diſſerui, velim omnia commode dextreque accipiantur, neque verba captentur. Horum aucupia ut tantò magis evitem, quædam ex ſuperioribus adhuc explicabo. Dixi de quibusdam Juris Gentium capitibus per Præſumptionem conſtare, quod inter liberas gentes conſenſu illarum ſint recepta. Cum enim uſu & conſuetudine paulatim illa obligatio inducatur, non apertè nec uno momento promulgetur, ſed ſenſim ſine ſenſu invaleſcat, & quaſi gliſcat; primus certitudinis, quæ de illa obligatione cœpta

pta quamprimum haberi poterit, videtur quadam Præſumptione niti. At ubi Gentes ſuum conſenſum evidentiori indicio, & fortè Factis teſtantur, plenè certi ſumus, obligationem inter illas plenè inductam eſſe. Quod ſi denuo arguteris, etiam ex Factis hujusmodi de Conſenſu & Pacto gentium per Præſumptionem nobis conſtiturum eſſe; non quidem adverſabor, cum nemini non ſit cognitum, Præſumptiones non unius eſſe generis, & harum alias minùs, alias magis, alias maximè nos certos reddere poſſe. Unde etiam ultro ſequitur, Pacta Tacita, quibus Jus Gentium Commune innititur, poſſe generis non unius eſſe. Nam *Tacitum poteſt intelligi variis modis. Primò, quando venit in neceſſariam conſequentiam Expreſſi: & hoc quidem habetur pro Expreſſo. Deinde Tacitum intelligitur, quod venit ex natura actus: idq; etiam habetur pro Expreſſo. Tertiò Tacitum intelligitur, quod inducitur ex Præſumptionibus. Denique etiam Tacitum poteſt intelligi, quod Facto demonſtratur. Franc. Mantic. de tacit. & ambig. convent. lib. 1. tit. 5. n. 30. & 31.* Poſtremi generis Tacitum quod attinet, illud tale perhibetur comparatè, quatenus illud Tacitum dici ſolet, quod verbis non eſt expreſſum. Nam abſolutè ſi hoc Tacitum conſideres, potius pro expreſſo habendum eſt. Quid enim intereſt, ſuffragio an facto Gentes ſuum conſenſum teſtentur? *arg. l. 32. ff. de legib.* Neque video, quid vetet, quò minus id, quod JCtus *l. 2. ff. de pact.* ait, Pacta etiam Re fieri, tam de Conſenſu per Facta, quàm per Verba expreſsè ſignificatio interpretemur; licet ad hoc tantùm mentem JCti reſtringat *Borcholt. comm. ad tit. de Pact. cap. 2. n 2.* Quod ſi quis Conſenſum factis teſtatum, medium inter Voluntatem Expreſſam & Tacitam cum So-

cino Jun. Cravetta, Salyceto, Curtio Jun. collocet, præsenti instituto non officiet. Tacitus enim ille Consensus existimatur, comparatione facta cum eo, qui verbis sit expressis significatus. Expressus vero putetur, quod ad effectum. Imò Pactum quandoque potest dici partim Tacitum, partim Expressum. *Mant. d. l. n. 31. & 34.* Et quamvis regulariter plus juris sit in Expresso, quam Tacito; interdum tamen hoc isto potentius est, veluti cum Jus, vel Prudentia, conventionem ob temporis vetustatem aliasq; rationes præsumit. *Mant. d. l. n. 26. & 29.*

XXXVIII. Denique quando Jus Gentium omne Utilitatis gratia comparatum aut constitutum esse docui, hoc fortè nemo in dubium vocabit, modò illud omnibus persuaserim, Jus omne Arbitrarium hunc finem sibi habere propositum, ejusque speciem Jus Gentium esse. Sub Utilitate Necessitatem complector. Quò enim magis res quædam nobis sunt necessariæ, egò magis iis tanquam Utilibus, indigemus. ἡ ἀνάγκη διδάσκαλος τῶν συμφερόντων, *Necessitas utilium magistra*, inquit *Dionys. Halic. lib. 5.* Si quis vero præterea à me desideraverit, ut illas utilitates vel necessitates sigillatim exponam, præstabo quidem illud in præcipuis quibusdam & evidentioribus rebus: in omnibus ut id fiat, nec à quoquam plenè præstari, neque adeò rectè peti poterit. Nam, uti Cicero *lib. 2. de Invent* ait, Quædam ex utilitatis ratione etiam obscura in consuetudinem venerunt. *Add. l. 20. ff. de legg.* Transeundum ergo jam est ad specialia quædam capita, in quibus vim & effectus Juris legitimos Jus illud Gentium commune obtinuit. De his enim primò, deinde de Jure Gentium Proprio, eoque pertinentibus agemus, & post illa, sitne omni-

omnino aliquod Jus Gentium, diſputabimus. Hanc enim diſputationem, niſi iſtis antè cognitis, feliciter haut aggredi vel tractare poterimus.

XXXIX. Cum Improbitas hominum ſit inexplebilis, *2. Polit. 5. p. m. 91.* & maxima pars injuſtorum factorum, quæ ſpontè faciunt homines, ferme proficiſcatur ab Ambitione & Avaritia, *2. Polit. 7. p. 113.* nec ſolùm homines propter res neceſſarias injurias inferant, ſed etiam ut gaudeant, nec cupiditatibus & deſideriis ſuis excrucientur; *2. Polit. 5. p. 89.* hinc ferè Bella quoque exſtiterunt olim, & nunc item moveri ſolent, ut ſi forum conſcientiæ (Juſtitiam Internam paſſim appellat Grotius) & Juris Naturalis decreta conſulas, Bella maximam partem injuſta fuerint pronuntianda: qualia quidem ad Juris Interni regulam examinata à Latrociniis nihil diſtant, arbitrante ita piè rectèque Grotio *lib. 3. de J. B. P. cap. 16. n. 1.* Sunt tamen etiam quædam bella Juſta; eſſe utique ſecundum noſtram theoriam poſſunt. Ut vero ipſum Jus eſt duplex, Naturale & Arbitrarium; ita utrumque ſuam in Bellis autoritatem habet. Hoc tamen non omne, ſed quod Gentium Jus diximus.

XL. Jus Naturæ quod attinet, illud primò exigit Juſtitiam Cauſæ, quod iniquè in aliquo bono fueris læſus. Deinde, ut illa ſit ſatis Gravis læſio. Si enim Prætor propter modicam ſummam extraordinarium Reſtitutionis in integrum remedium impertiri noluit, *l. 3. ff. de in int. reſtit. & l. 9. in fin. ff. de dol. mal.* multò minus Natura propter exiguam læſionem ſubſidiarium, idque præternaturale, remedium Belli indulgebit.

XLI. Præterquam quod Juſtam Bello cauſam ſubeſſe,

esse, etiam Necessariam esse oportet. Si enim satisfactio aut reperatio injuriæ offeratur, aut exacta ulla alia ratione placida haberi possit, abstinendum est à cruento illo subsidiario remedio. Quàm religiosè veteres Feciales hoc observaverint, suprà vidimus, dolemusque vehementer, ab illa sanctitate gentilium tam longè Christianos abesse. *Natura humana seu rationalis nequaquam fertur ad bellum, nisi κατὰ δεύτερον πλοῦν, ut in Græcorum proverbio, sive per modum subsidii, id est, si pax & societas, ejusq; vinculum jus, aliter quàm bello servari aut obtineri nequit: sive ubi Bellum, unum & solum superest instrumentum socialis status jurisq; tutandi, Bœcler. ad Grot. lib. 1. cap. 1. p. 178.*

XLII. Porrò Naturæ Jus requirit, ut Bellum ad debitum referatur finem, Pacem, inquam, quæ si nihil sit habitura injuriarum vel insidiarum, ambabus manibus prehendi, & bello semper præferri debet. *Bella gerimus, ut pace fruamur. Nemo enim expetit, vel ut bellum gerat belli inveniendi causa, vel ut serere bellum liceat. Videretur enim esse planè quispiam sanguinarius, qui etiam amicis* (hoc est, quibus amicis uti liceat bonis conditionibus) *bellum faceret, ut pugnæ atque cædes fierent*, inquit Aristoteles, *10. Nicom. 7. §. 21. seqq.* Quantò majori igitur sollicitudine à Christianis Principibus vel tentanda sunt bella, vel fugienda potiùs, imò justa & necessaria etiam quantocyus abrumpenda: quibus omnibus & singulis in re tam atroci suscipienda vel tractanda convenit esse Christianissimis, hoc est, Christi præceptorum, & inprimis Charitatis observantissimis?

XLIII. Denique vult Jus Naturæ, Bella etiam justè geri, ut ad obtinendum eorum debitum finem, etiam

à bel-

a belligerantibus debita media modique hoc jure ſaltem permiſſi deligantur. Ut autem evidentiùs conſtaret, quis belli gerendi modus, ceu Juſtus, non ſolùm Juri Naturæ probetur, ſed & ex inſtituto talis reputari poſſit, placuit gentibus tacito pacto, uſuque, certe belli jura arbitraria conſtituere, ad modum belli vel legitimè capeſſendi, vel gerendi, vel finiendi determinandum pertinentia. Atque ita intelligendum eſt, quod Hermogenianus dixit, Jure Gentium introducta eſſe bella. *Add. Grot. 1. de J. B. P. cap. 2. n. 4.* Interim protinus monemus, effectus Belli legitimos ex Jure Gentium prodeuntes, ſi ad limam Juris Naturalis explorentur, partim tales deprehendi, ut graviter deficiant, & ab hoc injuſtitiæ damnentur. Quod quoties belligerantium quis proſpicit, vel animadvertit; Jus illud Gentium Externum ad Juris Interni regulas piè revocabit, illiusque defectus hinc emendabit.

XLIV. Ut igitur Bellum ratione primordii, dum ſuſcipitur, ſit Jure Gentium legitimum, ejus autoritate & auſpiciis ut ſuſcipiatur neceſſe eſt, penes quem eſt τὸ κύριον Reipublicæ, utpote cujus magna pars eſt Jus Belli. Tale Bellum, inquit Grot. *lib. 1. de I. B. P. cap. 3. n. 4.* dici ſolet *Juſtum*, putà ex Jure Gentium, & quod ſingulares inde Juris effectus conſequatur; perinde ut Juſtum Teſtamentum codicillis, Juſtæ nuptiæ ſervili contubernio aut concubinatui opponuntur, putà, quod tale teſtamentum taleſque nuptiæ peculiares quoſdam effectus ex Jure civili Rom. habeant. Hoc modo Juſtum Bellum eidem Grotio rectè dicitur *Publicum:* quod quale ſit ex Hoſtium definitione à JCtis tradita intelligi poteſt. *Hoſtes* ſunt, quibus bellum publicè Populus Romanus decrevit, vel ipſi Po-

pulo Romano. Cæteri Latrunculi vel Prædones appellantur. *l. 24. ff. de capt. & postlim. l. 19. §. 2. & l. 21. §. 1. ff. eod. l. 118. ff. de V. S.* Idem si fiat in aliis Rebuspublicis, ut autore eo bellum moveatur, qui habet summum imperium, quod erat penes Populum aliquando Romanum, Bellum hoc erit Publicum, & Justum.

XLV. Nec tamen hoc sufficit, ut bellum secundum Jus Gentium perfectè Justum sit: sed tum demum, si ita à Majestate civili sit publicè decretum, ut ejus significatio ab altera partium alteri solenniter seu more recepto facta sit: quod fieri solet per solennem Promulgationem, Indictionem, Denuntiationem seu Clarigationem. Unde tale Bellum hoc modo susceptum & significatum Grotio appellatur *Solenne* ex Jure Gentium. Nec tamen hic intelligo Solennitates Indictioni adhibitas, ex moribus & institutis quibusdam populis peculiaribus, veluti ut id fiat per caduceum, sagmina, verbenas, hastam sanguineam, ejus in hosticum missionem, & cætera de genere hoc; quorum suprà mentionem feci; *sed ut certò constaret, non privato ausu, sed voluntate utriusque populi, aut populi capitum, geri Bellum. Nam inde nati sunt effectus peculiares, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo, quod Rex gerit in subditos, locum habet. Grot. lib. 3. de I. B. P. cap. 3. n. 11.*

XLVI. In ipso bello, quod secundum requisita Juris Gentium Justum est, mutuò hostibus illata læsio ac detrimentum est licitum, sive id in personis, sive rebus contingat, etiamsi id eveniat ei, qui justa causa nititur, aut ei, qui ultra modum naturaliter fortè concessum læsus fuerit. Huc spectat illud Poëtæ.

Tum

Tum (bello ſolenniter denuntiato) *certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.*

Ubi comprimis notanda eſt homonymia ejus, quod *Licitum*, vel *Licere* dicimus. Quandoque enim id dicitur Licitum, quod omnino cum Honeſto convenit, ſic ut ad idem ſis obligatus. Nonnunquam Licitum eſt, quod quidem rectum eſt, ut tamen aliud eô laudabilius fieri posſit. Tertiò & id perhibetur Licitum, quod eſt ἀδιάφορον, ita ut ſine vitio æquè fieri aut non fieri poſſit. Denique Licitum dicitur, quod quidem ſalva honeſtate & officiorum regulis fieri nequit, ut tamen apud homines habeat impunitatem, imò interdum præterea Judiciorum cenſeatur mereri præſidium. Jam vero in bellis varia eveniunt, quæ Licita ſunt, vel ſaltem dicuntur, ſed alia atque alia ratione. Hinc illa vox Marcelli apud Livium; *Quidquid in hoſtibus feci, Jus belli defendit.* In poſtremi generis Licitum quadrat illud Lucani: *Jusq́; datum ſceleri.*

XLVII. Etſi autem hoc *Licentiæ jus* uti Grotius appellat *lib. 3. de I. B. P. cap. 4. n. 6.* latè graſſetur; nam & infantes & feminas occidere, & captos quovis tempore obtruncare, & dedere ſe volentes, non autem in fidem receptos, aut ſine conditione deditos, interimere, hoc jure belli gentium externo licet; vetitum tamen eſt jure gentium ſaltem meliorum, ne veneno hoſtem perimere, tela illo inficere, aut aquas corrumpere liceat *Armis bella, non venenis geri debere*, apud Val. Maximum legitur *lib 3. cap. 8.* Toxico illitis telis qui in hoſtem utitur, hunc *ferrum infamare veneno*, dixit Silius. Jus vero Naturæ quod attinet, vix quidquam intererit, quem hoc jure interfice-

 re li-

re liceat, gladio an veneno hoc perpetretur, siquidem cætera sint paria. *Grot. d. c. 4.*

XLVIII. Multò magis hoc Jure Gentium licitum est, res hostium corrumpere, atque diripere. Plena sunt historiarum monumenta, muros fuisse subversos, oppida & castella solo æquata, sale illud conspersum, aratro hostili circumactum, domicilia, imò & sata fuisse exusta. Sed nec sacra loca, nec religiosa hoc mero gentium jure fuisse excepta confirmant *l. 36. ff. de religios. & l. 4. ff. de sepul. viol.* modò vim & injuriam à mortuorum corporibus hostes abstineant. Neque sola vi licet suas res hostibus eripere, rumpere aut perdere, sed & ad eam rem Dolo uti, à quo tamen perfidia absit: alioqui ne hoc quidem gentium jure Bonus ille Dolus censebitur. *Grot. 3. de J. B. P. cap. 1.*

XLIX. Præterea in bello Jure gentium solenni quidquid rerum hosti eripitur aut occupatur, in dominium occupantis eodem jure transit, sic ut illud non solùm ipsi, sed & iis, qui ab illo in ejusdem possessione titulum habent, sit à gentibus relinquendum, imò pro re nata judiciali præsidio adserendum. ὁ γὰρ νόμος, ὁμολογία τίς ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι. *Lex namque consensus quidam est & pactum, in quo bello victa victorum esse adfirmant;* inquit Aristoteles *1. Polit. 4. pr.* Quæ ex hostibus capiuntur, jure gentium statim capientium fiunt. *l. 5. §. ult. ff. de acquir. rer. dom. §. 17. Inst. de R. D.* Neque interest hactenus, hosti an subditis hostium res fuerint ereptæ. Sed & si illa hosti fuerint in bello erepta, quæ ille eodem jure antè aliis extorsit, non posse hos ista vindicare à victoribus, Jure gentium certum est. *Grot. lib. 3. de J. B. P. cap. 6.*

L. Tali

L. Tali bello qui ſed edunt, aut ſervitutem promittunt, aut capiuntur, Jure gentium Servi victorum fiunt. Capti vero tunc cenſentur ſecundum Pomponium, ubi intra præſidia ſua eos hoſtes perduxerint. *l.5. §. 1. ff. de capt. & poſtlim.* Et qui in pace pervenerunt ad hoſtes, ſi bellum ſubitò exarſerit, victorum ſervi efficiuntur, apud quos jam hoſtes ſuo facto (Grotius legit *fato*) deprehenduntur. *l.12.pr. eod.* Neque ipſi tantùm ſervi fiunt, ſed & qui in ea conditione naſcuntur. *Jure gentium ſervi noſtri ſunt, qui ab hoſtibus capiuntur, aut qui ex ancillis noſtris naſcuntur;* inquit Marcianus *l. 5. §. 1. ff. de ſtat. homin.* Res item cum hoſte capto adquiruntur domino, atque hoc quidem Jure quidvis penè impunè in ſervos fieri licet, niſi quatenus fortè modum ſævitiæ ſtatuit lex civilis. Iſtud confirmat Cajus: *In poteſtate ſunt ſervi dominorum: quæ quidem poteſtas Juris gentium eſt. Nam apud omnes peræque gentes animadvertere poſſumus, dominis in ſervos vitæ necisq; poteſtatem fuiſſe, & quodcunque per ſervum adquiritur, id domino adquiritur. l. 1. §. 1. ff. de his qui ſui vel ali. jur. §. 1. Inſt. eod.* Notat vero Gtotius, Jus illud gentium circa captivos, nec ſemper receptum fuiſſe, nec apud gentes omnes. *lib. 3. de J. B. P. cap. 7. n. 8.* Apud Chriſtianos vero hoc Jus gentium pridem exolevit, eademque humanitate Mahumetiſtas inter ſe uti, teſtes ſunt Chalcocondylas *lib. 3.* Leunclavius *lib. 3. & 17.* Busbequius *epiſt. 3.* Adeoque erit hoc jam exemplum Juris gentium Communis minùs latè patentis. Confer *th. 23.* ſuprà.

LI. Quemadmodum ſingulos bello captos ſervitutem perſonalem ſubire oportet, ita finito victoriâ bello, vel pars civitatis, vel univerſa civitas ſubacta, in ditionem

& imperium victoris transit. Ariovistus Cæsari dicebat, jus esse belli, ut qui vicissent, quemadmodum vellent imperarent, populumque Romanum victis non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuevisse. *Cæs. lib. 1. de bell. gall.* Et sicuti res, quæ singulorum fuerunt, jure belli cum personis adquiruntur, ita & res civitatis unâ cum illa in potestatem victorum transeunt. *In sua enim potestate non videtur habere, qui non est suæ potestatis*, inquit Ulpianus *l. 21. ff. ad l. Jul. de adult. l. 118. ff. de R. I. l. 54. §. ult. ff. de acq. rer. dom. Grot. lib. 3. de J. B. P. cap. 8.*

LII. Ut propter perpetrata facinora delinquentes puniantur, Juri Naturæ conveniens est. Ut vero vel puniatur facinorosus, vel dedatur, Juris Arbitrarii placitum est. Quod cum etiam inter gentes sit receptum, etiam hoc Juris gentium caput est. Si enim designato facinore in aliam civitatem delinquens profugerit, non licet illi civitati, ubi delictum est commissum, persequi delinquentem armata manu extra suam ditionem. Itaque illa gens, apud quam degit, qui culpæ est compertus, alterum facere debet, ut interpellata vel ipsa puniat nocentem, aut deditione facta eum arbitrio interpellantis permittat. *Cæterum jus hoc deposcendi ad pœnas eos, qui extra territorium profugerunt, hoc & proximè actis seculis in plerisque Europæ partibus circa ea demum crimina usurpatur, quæ statum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutua dissimulatione transmitti invaluit, nisi fœderis legibus propius quiddam convenerit. Grot. 2. d. J. B. P. cap. 21. n. 5.* Cato certè Cæsarem Germanis ob bellum injustè illatum dedi voluit.

LIII. Quidquid vi fit adversus hostem, id omne per

Indu-

Induciarum tempus fit contra Jus Gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium. Nam Induciæ ſunt conventio, per quam bello manente ad tempus hoſtilibus actibus abſtinendum eſt. Et quamvis nova Indictione belli, ubi Induciarum dies exierit, opus non eſt, Feciales tamen apud Romanos aliud obſervaſſe, teſtis eſt Livius *lib. 4.* ut oſtenderent, quantopere à bello & bellicis actibus abhorrerent, & quod non niſi juſtis atque neceſſariis cauſis eo adducerentur. Quod ſi Induciæ petitæ & conceſſæ fuerint propter cauſas ſpeciatim expreſſas, reliqua ſpeciali conventione nō comprehenſa per Inducias illicita ſunt. Si igitur obſeſſi ſepeliendorū cadaverū gratia Inducias impetraverint, & interea fortè auxilia aut commeatum recipere ſtudeant, hæc vero armis arceantur, nihil contra Induciarum pacta committitur. *Grot. lib. 3. de J.B.P. cap. 21*

LIV. Jus quoque Poſtliminii Jure Gentium introductum eſt, etſi ex Jure civili Romano alii atque alii effectus ei acceſſerint: ceu videre eſt ex *tit. ff de capt & postlim.* Eſt vero Poſtliminium jus, quod naſcitur ex reditu in limen, id eſt, fines publicos. *Grot lib. 3. de J. B. P. cap. 9. n. 2.* Nec ſolùm Poſtliminii jus locum habet, ubi in noſtra præſidia fuerit reverſus, qui ex noſtris fuerit captus, ſed & ſi ille, vel res ejus generis, in quo Poſtliminium eſſe placuerat, perveniſſet ad amicos noſtros, aut ad regem ſocium, vel amicum, putà qui partes in bello easdem ſequuntur. Nam apud eos, qui amici quidem ſunt, ſed non earundem partium, bello capti ſtatum non mutant, niſi ex ſpeciali pacto. *l. 5. §. 1. & l. 19. §. 3. ff. de capt. & poſtlim. Got. d. c.*

LV. Perfrequens etiam fuit quondam fidei ac ſecuritatis inter gentes confirmandæ modus, datis Obſidibus.

Atque

Atque hi non solùm Mares dabantur, sed & Feminæ. Ita nobilis Clœlia unà cum aliis virginibus Porsennæ, Etruscorum regi obses à Romanis fuit data. Nec solùm Obsides dati fuerunt adulti, qui ipsi consentire in illam obligationem possent, sed & pueri, infantes, ac pupilli. *Grot. lib.3. de J.B.P, cap.4.n.14.* Sive igitur Obsides ex sua se conventione obligassent, sive ab aliis fuissent traditi, & fides fortè aut securitas, cujus gratia exhibiti fuerant, læsa fuisset, hoc jure gentium puniri & trucidari poterant. Hinc Divitiacus apud Cæsarem conqueritur *lib. 1. de bell. gall.* Ariovistum obsides nobilissimi cujusque liberos poscere, & in eos omnia exempla cruciatus edere, si qua res non ad nutum aut ad voluntatem ejus facta sit. Mox addit, si Ariovistus rescivisset, quæ Cæsari conquestus sit, non dubitare se, quin de omnibus obsidibus, qui apud eum sint, gravissimum supplicium sit sumpturus. A Thessalis occisi olim ducenti quinquaginta: â Romanis Volsci Aurunci ad trecentos. *Dion. Halicarn. lib. 16.* Quod vero Obsides apud Romanos testari nequiverint, *l.11. ff. qui testam. fac. poss.* & quod illorum bona in fiscum sint cogenda, *l.31. ff. de jur. fisc.* videtur Juris civilis Romani proprium esse. Cujus rescripti hanc rationem videtur habuisse Commodus, quod eodem loco habuerit obsides, atque captivos; cum tamen isti verè captivi non sint, *Alber. Gentil. l. 2. de Jur. bell. cap. 19.* Cur etiam iidem testari fuerint prohibiti, ab eodem ibi docetur. Quod si Obsides fugam moliantur, itidem Jure Gentium necari possunt, quod in securitatem dati illa ratione eam maximè ipsi lædere conantur. Sic Tarentini, qui fugere tentarunt, retracti Romam, virgis cæsi, & de saxo dejecti. *Liv. lib. 25.* Hinc

Edu-

Eduardus III. Angliæ Rex accusabat Gallum, quod contra jus fœderis receperit obsidem fugientem. *Polyd. Virgil. lib. 19. Hist. Anglic.* Si item Obsides fuissent ea conditione traditi, ut, si vel unus eorum fugisset, soluta esset omnibus fides, atque unus fortè fugerit, Jure Gentium reliqui morte possunt adfici. Id quod ab Atheniensibus factum esse memorat *Thucydides lib. 4.* Addatur *Albericus Gentilis d. l. Grotius lib. 3. de J. B. P. cap. 20. Jo. Schilteri dissertatio Juridica de Jure & Statu Obsidum.*

LVI. Enarravi hactenus quædam capita, Juris effectum ex placito gentium habentia, quæ si ad stateram Juris Naturalis appensa examinentur, partim recta sunt, partim dura, partim injusta prorsus & inhumana. Itaque Jus Gentium nova adhuc distinctione dividere licebit, in *Verum* & *Putativum.* Istud appello, quod Juri Naturæ non repugnat. Hoc, quod ei adversatur, & cui adeò Jus Naturæ contradicit. Postremi enim generis quæ sunt, habentur quidem pro justis, sed à Jure Naturæ injusta pronuntiantur: & licet in foro humano tales sanctiones vel conventiones dent licentiam & impunitatem, atque hactenus ceu Justæ venditentur, cum tamen in foro conscientiæ à Jure Naturæ damnentur, intrinsecus spectatæ sunt sanè illarum Justa sæpe Injustissima. Unde non solùm tale Jus Gentium Grotius Externum, sed & Dominium Externum passim appellat, quod militantes jure gentium in rebus bello iniquo captis adquirunt. Scilicet Jus Naturæ, utpote à Providentia divina profectum, semper est rectum: Arbitrarium vero non raro deficit. Qua de re plura disserui *Disput. de Jure Arbitrario th. 6. seq.* quod in Jure Gentium bellico tantò facilius evenire potuit, quò magis a-

nimos Bellum, res asperrima, efferare solet. Unde etiam Aristoteles reprehendit Lacones, quod leges suas tantùm non unicè militari studio accommodaverint, civesque eorum laboribus bellicis ita induruerint, ut facti sint θηριώδεις, *feri* 7. *Polit. cap.* 14. *p.* 486. & 8. *Polit. cap.* 4. *pr.* Quod si quis à me requirat, ut sigillatim illa capita percenseam, quæ Juri Naturæ adversantur, delegabo Grotium, qui pro me satisfaciet. Ille enim hæc inhumana & iniqua Juris Gentium scita non solùm mitigat temperatque, sed sæpe enervat penitus & rescindit: ceu videre est ex illius *Lib.* 3. *de I. B. P. capitibus* 11. 12. 13. 14. 15. 16. Quam quidem rem aggressurus graviter his verbis præfatur *lib.* 3. *de I. B. P. cap.* 10. *n.* 1. *Legenda mihi retro vestigia, & eripienda bellum gerentibus penè omnia, quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum. Nam cum primùm hanc Juris Gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum,* Juris esse, *aut* Licere, *multa dici eo, quod impunè fiant, partim etiam quod Judicia coactiva suam illis autoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitant à recti regula, sive illa in jure strictè dicto, sive in aliarum virtutum præcepto posita est, aut certè omittantur sanctius, & cum majori apud bonos laude.*

LVII. Quod attinet Jus Gentium Verum, quòd verè obligat, ejus decreta partim sunt Dura & Rigida, ut tamen Jure Naturæ simpliciter non damnentur. De his accipienda esse videntur postrema ex Grotio jam allata verba, quod omittantur sanctiùs, & cum majori apud bonos laude. Cumque Æquitas sit ἐπανόρθωμα τοῦ νομίμου δικαίου, *correctio juris legitimi*, etiam illius in his Juris Gentium placitis ratio diligentissimè est habenda, sive illorum rigor sit relaxandus & mitigandus, sive quædam generaliùs con-

concepta sint restringenda. Istius temperamenti exempla plurima proponit Grotius citatis paulò antè capitibus. Restringendo Æquitas suum officium faciet cum in aliis Juris Gentium quibusdam conventionibus, tum inprimis, ubi Fœdera interpretationem poscunt. *Nam quia multa sunt dubiæ interpretationis, patet semper perplexandi materia*: inquit L. Corn. Lentulus apud Appianum circa finem belli Punici secundi *lib. 14. Grot. lib. 2. de I. B. P. cap. 16. num. 22. seqq.*

LVIII. Humanissimum vero est illud Jus Gentium, quo Legatorum securitatem iis munire placuit. Unde passim scriptoribus *Sancti, Sacrosancti, Inviolabiles* illi dicuntur. Imò tam sancti habentur Legati, ut, qui illos læserit, non solùm humanum sed & Divinum jus violasse dicatur. Cicero de Haruspicum responsis: *Sic sentio, jus Legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum.* Et Verrina 3. *Legatorum jus divino humanoq; vallatum præsidio, cujus tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modò inter sociorum jura, sed & hostium tela incolume versetur.* Nam apud Romanos jura Legationis, de quibus Feciales judicabant, ut suprà audivimus, procul dubio partem Juris sacri constituerunt. *Cujac. lib. 11. obs. 5.* Sed cum etiam Philippus in Epistola ad Athenienses, Plutarchus in vita Æmilii, & Josephus *lib. 15. hist. ant.* impium facinus esse dicant, lædere Legatos, hujus rei etiam aliam causam habuisse videntur, fortè quod sanctiùs & solenniùs ipsis fides securitatis nomine sit data, atque adeò religiosiùs etiam reventia divini Numinis, undeObligationis necessitudo cumprimis apta est, conservanda. Bene Pomponius ad Q. Mutium: *Si quis legatum hostium*

 pul-

pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur Legati. Et ideo si cum Legati apud nos essent gentis alicuius, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere; id enim Juri gentium conveniens esse. Itaque eum qui Legatum pulsasset, Q. Mutius dedi hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere. l. ult. ff. de legation. Ulpianus Lege Julia de Vi Publica eum teneri ait, qui legatos, oratores, comitesve eorum pulsasset, aut injuriam iis fecisse arguetur. *l. 7. ff. ad l. Jul. de vi publ.*

LIX. Etsi vero Legatorum, qui etiam Oratores Nuntii, Interpretes dicuntur, appellatio sit generalis, & vulgari loquendi consuetudine illa extendi soleat; quod tamen Jus Gentium attinet, hujus non perinde participes sunt illi, qui quidem vulgò Legati dicuntur, cum tamen secundum significationem maximè propriam non sint; sed iis tantum, vel certè præcipuè, quicunque invicem ab iis mittuntur, penes quos utrinque est τὸ κύϱιον Reipublicæ. Hinc ita docet Grotius: *Qualecunque est hoc Jus Gentium, ad eos Legatos pertinet, quos mittunt, qui summi imperii sunt compotes inter se. Nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales atque alii, non Jure Gentium, quod inter gentes est diversas, sed jure civili reguntur. lib. 2. de I. B. P. cap. 18. n. 2.* Qui ergo rectiùs vulgo in his sapiunt, solent illos, qui à minoris autoritatis & conditionis Principe ad majorem destinantur *Agentes* seu *Residentes*, magnarum civitatum nuntios, *Commissarios*, *Deputatos* & *Syndicos* appellare. *Perez ad tit. C. de legat. n. 1. & 17.* Cæterum in hujusmodi appellationibus Usus sæpiuscule quid mutat, & feliciùs ferè hoc Legatorum discrimen jam lingua Gallica aut Italica exprimitur. Videantur Carolus Paschalius,

lius, Fridericus à Marſelaer, aliique, qui de Legatis ſcripſerunt. Illud quoque ex uſu cujusque gentis vel civitatis erit dijudicandum, quod *Perez. ad d. t. n. 17.* teſtatur, magnarum civitatum legatos habere pleraque jura & privilegia cum Legatis Principum communia.

LX. Cum ergo Legati, κατ' ἐξοχὴν ita dicti, mittantur ab iis; & ad eos, penes quos eſt ſumma Reipublicæ poteſtas, ſeu Majeſtas civilis, atque illa hos mittendi facultas hujus quædam pars ſit, uſu noſtri temporis illi ſolent duplicis generis conſtitui, Ordinarii & Extraordinarii. Iſti ſunt, qui aulis & conſiliis eorum, ad quos mittuntur, incubant, donec ab eo, qui miſit, revocentur. Extraordinariorum major eſt dignitas, qui temporarias legationes ſubeunt, vel officii, vel negotii, vel honoris gratia: ceu hos fines diſtinguit *Perez. ad C. d. t. n. 2.* Negotiorum & Honoris variæ poſſunt eſſe cauſæ. Legationem propter officium eſſe ait, ſi ad aliquid faciendum vel præſtandum ſit obligatus, qui miſit: qualis eſt Hiſpaniarum Regis ad Pontificem recens creatum legatio, ratione regnorum Siciliæ & Neapolitani. *Guicciard. lib. 7.*

LXI. Ad Hoſtes qui mittuntur, olim *Feciales*, & *Caduceatores*, nunc *Heraldi* dici conſueverunt. De Fecialibus plura ſuprà allata ſunt. Caduceatores dicuntur legati pacem petentes, à caduceo, quem manu geſtabant, & Græci κηρύκειον appellant. *Feſtus lib. 3. Suid. in v. κηρύκειον. Pollux lib. 8. Onomaſt. Gell. lib. 10. cap. 27.* Erat enim Caduceus, Mercurii virga, per quam oſtendebatur Deus ille medius, ſequeſterque belli pacisque inter disſidentes eſſe. Ad hanc ſimilitudinem Oratores de pace virgam in manu geſtabant, per quam ſancti, intacti, inviolabiles etiam

ab hoſtibus ipſis habebantur. *Plin. lib. 29. cap. 3. Franc. Patric. de regno & regis inſtit. Lib. 1. tit. 6.* Præter Caduceum etiam ſagmina & verbenas geſtare ſolebant, ſecuritatis debitæ ſymbola: de quibus etiam exſtat *l. 8. §. 1. ff. de rer. diviſ.* Ad quam annotat Guil. Budæus *fol. 44. & 45.* ſequentia: *Noſtrates,* inquit, *Caduceatores ſpintere hodie utuntur, quæ Armilla etiam dici poteſt, Blaſonum lingua vernacula vocant. In præliis autem utuntur paludamento, quod eos velamentum ſacroſanctos facit, id eſt, ab omni violentia tutos: vulgo Cotta armorum vocatur.* Idem confirmat P. *Greg. Tholoſ. ſyntag. jur. lib. 19. cap. 2. & l. 33. cap. 14.* Hinc apud Sleidanum *lib. 15.* legitur, quod à Franciſco Galliæ Rege ad Carolum V. Imp. miſſus fuerit Fecialis, indutus veſte ſolenni, ſicut fieri conſuevit. *Add. Herm. Kirchner. de jur. offic. & dignit. Legat. lib. 1. cap. 7. n. 64.* Ubi etiam explicat, quid ſint *Heraldi* vel *Heroldi*: qui ſint exercitui gratioſi & accepti, rejecta Æneæ Sylvii etymologia, qui *epiſt. 126.* ab Heroë hujus vocis originem ineptè arcesſit. Meretur etiam de hac voce legi Vosſius *de vit. ſermon. lib. 2. cap. 9. p. 229.* Ab his, de quibus locuti ſumus Heraldis planè ſunt diverſi, quorum meminit Wigulejus Hundius *in Genealog. Bavar.*

LXII. Jura Gentium circa Legationem ſancita, ad duo ſumma capita pertinent, putà, ut admittantur, &, ne violentur admisſi. Utraque vero ſanctio ſuas quasdam habet exceptiones. Non enim omnes admitti ſine discrimine Jus Gentium præcipit, ſed ne qui temere & ſine ſaris gravi cauſa rejiciantur. Cauſa vero repudiandi Legatos juſta poteſt eſſe non una. Vel enim aliquid deſideratur in eo, qui miſit, vel eo, qui miſſus eſt, vel in cauſa, pro-

ſa, propter quam miſſus eſt. Quæ cum ſingula ſufficere queant ad rejiciendos legatos, multò magis plura conjunctim id efficere poterunt. Exempla, quibus hæc illuſtrentur, legere eſt apud Grotium *lib. 2. de J. B. P. cap. 18. num. 3.*

LXIII. Ferè enim Legati mittuntur, vel ut ineatur amicitia, vel ut inita certis officiis declaretur, aut conſervetur, vel ut exſtincta reparetur. Ferè inquam; nam alias, & quidem diverſas cauſas non penitus excludo. Si quis igitur ſciens eo utatur legato, qui ſit exoſus illi, ad quem mittitur, fueritque illi fortè aut Reip. infeſtus, is certè repudiari poteſt, quod natura amicitiæ non patiatur, ut ejus interpres ſit homo ſuo merito exoſus. Quod ſi ipſe mittens legationem quidem ſub ſpecie officii aut amicitiæ adornet, non ſeriò autem eum rem agere gravis ſuſpicio ſit, quin potius ut vires, copias & conſilia exploret, vel corrumpat, pernicioſam temporis dilationem quærat, vel ſi bellum tam crudeliter ſit geſtum, ut de honeſta pace ſpes nulla ſuperſit, cæteris tunc paribus, Legati poſſunt non admitti; quippe iſta omnia Amicitiæ, quæ ſincerè colenda, non fuco tingenda eſt, repugnant. *Perez. ad C. d. t. n. 8.*

LXIV. Quin & pro Jure Gentium nonnunquam inter liberos populos Principesque obſervatur, ut antè explorandum ſit, an legatos admiſſura ſit Reſpublica, ad quam ituri ſunt: aut ut ditioni illius Reip. vicini ſubſiſtant, donec exploraverint, an ſe ſit admiſſura, aut etiam ſatis pro dignitate ejus, qui miſit, exceptura. Quod ſi negligatur, ſæpe illa Reſpublica, ad quam legatio adornatur, legatos in limine ditionis, antequam illam ingrediantur,

com-

commorari & ſubſiſtere jubet, ut cauſa omnis cognoſci antè, &, ſi decreta fuerit admisſio, pro dignitate excipi, comitesq; legatis adjungi posſint. Aliquando temere ditionem ingreſſos regredi, aut planè ea excedere Respublica, ad quam iter adfectant legati, jubentur. Carolum V. Imp. Legatos Galliæ Regis, Venetorum & Florentinorum, ad bellum ſibi indicendum miſſos deduci jusſiſſe in locum, qui à comitatu ſuo abeſſet triginta milliaria, referunt Guicciardinus *lib. 18.* & Bellajus *lib. 3.*

LXV. Memorabile cumprimis eſt exemplum à Ptolemæo misſi, & à Lyſimacho rejecti legati, Theodori, qui ἄθεος cognominabatur. Quo enim modo cum illo ſincerum conſilium, pacta inire, fidem ei dare, aut accipere ab eo cum effectu posſis, qui ſupremum fidei & ſocietatum arbitrum ac ſoſpitatorem ejeravit? Ex hac cauſa non ſolùm Jure Gentium, ſed & Jure Naturæ tales legatos rejicere licet. Atheiſmum enim qui profitetur, fidei omnis, & ſocietatis, & ordinis, & juris divini humanique contemptorem & everſorem ſe profitetur, qui inter homines ne quidem tolerandus eſt, nedum ut aptus ſit, qui Reipublicæ alteri aut ſe aut ipſam Rempublicam ſuam obligare idoneè queat, alterumque, cum quo ipſi negotiũ ſit, ſatis ſecurum reddere. Cum vero Atheiſmus tantopere inter homines jam invaluerit, ut ne quidem latere cupiat, ſed majores ſubinde vires adquirat, parumq; abſit, quin gigantum maleſano exemplo cœlum ipſum huic addicti fratres reſcindant, ſi pacta, fœdera, amicitiæ in perpetuum quidem conceptæ, vix ſint ſolſtitiales, atque hoc reſtibile vinetum, deficiente fide, quotannis, aut etiam ſæpius eodem anno ſit repaſtinandum; opus eſt vel maximè cum ad hanc,

ad hanc, tum ad rem omnem civilem rectè constituendam & administrandam iis hominibus & Ministris, qui veram prudentiam, non simulatam adfectant: à quo longissimè absunt, qui optimo Politicorum vocabulo, sed sensu pessimo insigniri superiori seculo cœperunt. *Thuan. lib. 44. histor. Conring. de civ. prud. cap. 2. pr.*

LXVI. Denique hoc membrum quod attinet, non prætermittendum est, quod in adsiduis legationibus notavit post Albericum Gentilem Perezius *ad d. t. C. n. 2.* & Grotius *d. c. n. 3. in f.* his verbis: *Optimo autem jure rejici possunt, quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ, quibus quàm non sit opus, docet mos antiquus, cui illæ ignoratæ.* Etsi autem non sint necessariæ hæ legationes, eo ipso tamen quod usu gentium invaluerint, quo hujus Juris Gentium autoritas nititur, sequitur, non posse ejus Principis legatum ab eo rejici, eò quod velit esse adsiduus legatus, siquidem ipse suum adsiduum legatum in istius Principis sede aut urbe regia habeat, ibique tutò ille & pro dignitate degat. Quod si utrinque aliud convenerit, aut placuerit, aut alia quædam gravior causa & ratio emerserit, pro re nata erit pronuntiandum. Sanè si vel voti vel consilii hæc res esset, præstaret morem hunc perniciosè receptum abrogare. Nam veritatem adagii Gallici, adsiduum legatum esse sine crimine proditorem, nimis multa exempla comprobant.

LXVII. Transeo ad alterum caput, quæ Jure gentium Securitas Legatis debeatur: de qua non idem omnes sentiunt. Putant enim nonnulli, Legatos debere ita esse securos, ut non patiantur vim injustam, non autem ne patiantur vim judicialem. Posterius qui negant, & Lega-

torum securitatem ampliorem esse volunt, distinguunt inter crimen læsæ Majestatis, & reliqua omnia, putantque, propter istud puniri legatum posse, non item propter hæc. Perezius *d. l. n. 10.* existimat, in delictis nullam dari fori præscriptionem, sed unumquemque ubi deliquerit, & reperiatur, conveniri ratione pœnæ, cui se delinquendo obnoxium reddiderit, posse, *l. 20. ff. de judic.* Neque ab accusatione immunes legatos præstari muneris sui dignitate, ut quam reatu excluserint. *l. un. C. ubi senat. vel clariss. l. 12. C. de dignit.* ne beneficium ipsis tributum cedat in detrimentum ejus Reip. ad quam missi fuerint. Sed rectiùs post alios Grotium sentire arbitror, si Legati ab injusta vi tantùm tuti sint, nihil in eo magni aut præcipui esse. Cum vero Legatorum munus non tantùm sit utile, sed sæpe summè necessarium, utique gentes majorem iis ac præcipuam quandam securitatem tribuere voluisse videntur: id quod Grotius confirmat partim illarum voluntate expressa, partim præsumpta. Et licet Juris Naturalis autoritas sit maxima, neque temerè delicta, quibus illud violatur, debeant esse impunita, non tamen necessum est, neque conditioni Legatorum ex Jure gentium convenit, ut puniantur illi ab ea Republica, ubi deliquerint, sed possunt remitti ad suum dominum cum elogio, postulata ab eo vindicta, vel deditione. Nam securitas legatorum utilitati, quæ ex pœna est, præponderat; inquit bene Grotius *d. cap. n. 4.*

LXVIII. Sed neque tunc ad pœnam properandum est, ubi Legati fortè quid contra Rempublicam, ad quam missi, fuerint moliti. Hinc Livius de Legatis Tarquinii, qui proditionem Romæ concitaverant, ait: *Quanquam visi*

visi sunt commisisse, ut hostium loco essent, Jus tamen Gentium valuit. Sed ficuti alia Jura Arbitraria sæpe exceptionem necessitatis admittunt, ita & hoc, puta, ut si imminenti periculo, quod Reipublicæ concitaverit Legatus, aliter obviam iri nequeat, retineri, interrogari, ac pro re nata etiam occidi queat. Postremum ubi evenerit, vult Grotius, qui valde circumspectè hoc argumentum tractat, id fieri non per modum pœnæ, sed naturalis defensionis.

LXIX. Hæc ergo Securitas debetur Legatis ab illa Republica, ad quam fuerunt missi, modò illi ab ea antè sint admissi; tunc enim ex Jure Gentium per tacitam conventionem est obligata. At ubi denuntiatur Reipublicæ missuræ legatos, ne hi mittantur, alioqui eos pro hostibus fore, tum si contra quid factum fuerit, pro re nata expelli, vinciri, imò & interimi possunt. Nec enim hæc securitatis lex ad eos pertinet, qui non accepta venia fines Reipublicæ transeunt, ituri ad ejus hostes, aut ab iis venientes, aut hostilia molientes. Ita Hispani Galliæ regis legatos ad Turcam destinatos, in Pado captos occiderunt. *Parut. lib. 2.* De Flandriæ civitatum legatis à Maximiliano I. Imp. captis videri potest Cranzii Saxonia *lib. 12. cap. 33.* Ex veteri autem historia congesta legere licet apud Grotium *d. c. n. 5.* Ubi igitur admissa fuerit legatio, non solùm apud inimicos, sed & apud hostes ex Jure Gentium Legati præsidium habent. *Nam in bello plurima incidunt negotia, quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coëat,* inquit Grotius *d. c. n. 6.*

LXX. Atque hinc credo in bello etiam novum illud inter gentes jus exstitisse, ut securitas tribuatur Tubicinibus: qui ultro citroque mitti, & internuntii belligerantium

tium esse solent. Sanè cum videantur veterum caduceatorum vicem & munus obire, quibus in bello pacem esse dixit Diodorus Siculus, non repugnabo, si quis hoc antiquum gentium jus, ad Tubicines fortè extensum, dicere malit. Jo. Sleidanus, cum *lib. 17. Comment.* exposuisset, in quam sententiam clarigatio, literis concepta, Carolo V. fuerit à fœderatis denunciata, hæc subjicit: *Hanc epistolam per adolescentem quendam nobilem atque tubicinem, uti fieri solet, ad Cæsarem mittunt in castra prope Lantishutum.* Cæsar quamvis indignè hoc tulit, neque epistolam accepit, incolumes tamen atque illæsos dimisit, etiamsi ab iis venissent, qui Cæsaris judicio rebelles, adeoque jure gentium veri hostes non essent.

LXXI. Professus suprà sum, non solum Legatos, sed & eorum comites esse inviolabiles. *l. 7. ff. ad l. Jul. de vi publ.* Sed & hoc producitur ad vasa & supellectilem Legatorum, uti ex antiquis Fecialium carminibus cognovimus. De his ita pronunciat Grotius *d. cap. n. 8. Hac sancta sunt accessione, & proinde quatenus legato videtur.* Nam lex gentium disertè & primario ipsis Legatis prospicere voluit. Sed cum hi non possint esse sine ministris & comitibus, quò omnia, respondeant & dignitati mittentis, & ejus, ad quem mittitur, hinc quoque his Securitas debetur, quatenus Legatorum partes sunt, & instrumenta, & quatenus usus sit iis, ut aliorum major, aliorum minor sit dignitas vel conditio, adeoque in quibusdam faciliùs & graviùs læsio contingere queat, quàm in reliquis. Quod si illi comites gravius quid deliquerint, postulari eorum deditio à Legatis poterit, quam si is facere detre-

ctet,

ctet, debitamve ſatisfactionem deneget, eo, quo antè dictum eſt, modo cum ipſo eſt agendum.

LXXII. Quod ſi hoc Jus gentium in Legatis fuiſſet læſum, ſæpiſſime bello illam injuriam vindicatam eſſe legimus, cujus exempla hiſtoriæ tam ſacræ quàm civilis monumenta larga manu ſuppeditant. Eorum quædam indicat Grotius *d. c. n. ult.* & in ſuis ibi Annotatis plura admetitur. Pertinet huc illud Quintiliani: *Si civis pulſatus eſt, actio injuriam eſt: ſi magiſtratus, majeſtatis: ſi Legatus, bello & jure gentium agitur.* Non autem placet Talionis hac in cauſa jus, quod à nonnullis probatum & exercitum eſſe novimus, videlicet ut legatus ab eo veniens, qui malè habuerit legatum, pari modo vicisſim tractetur. Jus enim Gentium non ſolùm mittentis dignitati, ſed & ejus, qui mittitur, ſecuritati proſpicere ac cavere voluit. Hactenus de Jure Gentium Communi, ejusque capitibus quibusdam pro inſtituti noſtri ratione diſſeruimus.

LXXIII. Nunc ergo dicendum eſt de Jure Gentium Proprio, quod expresſis ferè pactis inter gentes certo numero definitas conſtitui nitique ſupra adfirmavi: cujus obligatio uti illas invicem obſtringit, qui definitè ſuæ utilitati peculiaria hæc placita condiderunt, ita hoc Jus Gentium Proprium nec extendi ſolet aut poteſt ad alias gentes, veluti Jus Gentium Commune. *Ferè,* inquam, expresſis pactis hoc Jus Gentium Proprium niti dixi. Neque enim imposſibile, aut inuſitatum videri cuiquam debet, ſi inter paucas, & fortè duas gentes conſuetudine, adeoq; pacto tacito, aliquando Jus aliquod gentium peculiare introductum dicatur. Nam non raro ſupplices, & qui ſe dedidiſſent, occiſos, & hanc atrocitatem Jure gentium com-

 muni

muni defenſam fuiſſe legimus. *Grot. 3. de J. B. P. cap. 4. n. 10. 11. 12.* Certè Romanorum mos ille penè fuit perpetuus, ut hoſtium duces militesque capti aut dediti triumphi die occiderentur. In Græcia, cujus fuere gentes Rebuspublicis diverſis diſtinctæ, conſuetudine meliori Jus gentium circa deditos & ſupplices Proprium videtur eſſe inductum. Nam Arrianus in deditos editam à Thebanis ſtragem, ait fuiſſe non Græci moris, ὐχ ἑλληνικὴν σφαγήν. Ac ſimiliter Thucydides *lib. 3.* de his loquens ait, *Mos Græcorum eſt, tales non interficere.* Idem confirmant Diodorus Siculus, Sopater, & alii.

LXXIV. Velim autem diligenter hic notetur, quod cum juris Gentium Communis placita magnam partem ſint dura, aſpera & rigida, Jure Gentium Proprio illa aſperitas more vel pactis expreſſis mitigari, aut iniquitas omnis tolli non ſolùm poſſit, ſed & in nonnullis capitibus mitigata aut ſublata ſit, cumprimis quarum mores religionis Chriſtianæ diſciplina emollivit, & charitatis regulas iis commendavit. Vide ſuprà *th. 50.*

LXXV. Pacta illa ſeu placita Juris Gentium Proprii Ulpiano dicuntur *Conventiones publicæ. l. 5. ff. de pact.* Mox ita pergit: *Publica conventio eſt, quæ fit per pacem, quotiens inter ſe duces belli quædam paciſcuntur.* Grotius Publicas Conventiones dividit in Fœdera, Sponſiones & pactiones tales alias. *lib. 2. de J. B. P. cap. 15. n. 2.* Cæterum cum Sponſio ſit, quæ quidem concipitur de re ad Rempublicam pertinente, ab his autem, qui à poteſtate ſumma neque mandatum neque autoritatem ejus rei habent, illam à Jure Gentium excludimus. Nam licet aliquando hujusmodi Sponſiones à Republica pòſt ratæ habeantur, atque hinc ſoli-

ſolidum juris effectum conſequantur? deſinunt tamen hoc ipſo Sponſiones eſſe, atque in aliud nomen tranſeunt. Neque enim tam hic ſpectandum eſt, an de publica re vel cauſa, quàm an autoritate ipſius Reip. ſit conventio concepta; hæc enim demum propriè eſt Conventio publica: qua de re plura commentatus ſum ad d. c. Grotii.

LXXVI. Publicæ hæ conventiones modò latiùs patent, modò inter perpaucas & fortè duas gentes ſunt conſtitutæ: ut adeò *Jus Gentium Proprium* hinc posſit ſubdividi in *latiùs patens*, & *illo arctius*. Illud eſt, quò ſatis multæ gentes, hoc, quo paucæ admodum pactis ad definitum uſum comparatis conſociatæ mutuò obligantur. Hujus arctioris uti exempla ſunt obvia pasſim, ita nec látiùs patentis deſunt. Cum enim publica conventio ſit, quæ fit per pacem, ſecundum Ulpianum, talis conventionis luculentum exhibet exemplum Germania ſuo Inſtrumento pacis, cujus obligatio latè patet,&non ſolùm ad Ordines Germaniæ, ſed & præcipuas Europæ gentes pertinet, ſuoque vinculo eas continet. Si quoque illa pacificatio, quæ jam Noviomagi ſub incude eſt, felicem exitum habitura eſt, plures certè gentes, Reſpublicas & Principes ejus obligatione ſeu jure comprehendentur. Sed & hic verba captari nolim. Etſi enim Jus Gentium Commune, & Proprium, in easdem ſpecies diviſiſſe videamur; eſt tamen utriusque diviſionis magna differentia. Juris enim Gentium Communis ea eſt natura, ut ejus placita pluribus quidem gentibus utilitatem adferant, non tamen ad ſingularum Rempublicam reſtrictam, ſed quæ propter communem utilitatem à plurimis vel omnibus ſaltem moratioribus recepta ſint, aut vero recipi ea conducat. Jus vero Gen-

Gentium Proprium est ferè talè, ut vel duæ vel plures gentes mutuò quidem obligentur, sed ad diversas res aut præstationes, communi quidem consilio & pactione conventas, sed ad usum proprium vel singularum vel paucarum gentium determinatas. Deinde quando Multas gentes dico, vel illud absolutè, vel comparatè intelligi potest. Prior acceptio in Jure gentium Communi, posterior in proprio potissimùm locum habet. Exemplis quidem res omnis fieri posset illustrior; sed in scirpo nodus non est quærendus.

LXXVII. Cæterum ex usu Gentium cumprimis hodierno conventio publica Pacis possit constitui duplex, una Principalis, altera Accessoria. Ista est, quæ spectat ipsum finem principalem, Pacem, quatenus illa ad quamque pro modo conventionis pertinet. Accessoria conventio publica est, quando evictio, securitas ac patrocinium singulis gentibus pacificatione comprehensis à reliquis promittitur, ratione eorum, quæ cuique ex conventione publica debentur. Hanc Accessoriam conventionem solent veteri Francorum vocabulo *Guarantiam*, atque ita autoritatem suam alteri accommodare, seu patrocinio suo alterum tueri, *Guarentare*, *Guarentilare*, vel *Guarentizare*, dicere. Vide Vossium *lib. 2. de vit. serm. cap. 20. p. m. 334. & cap. 23. p. 350. Lindenbr. ad Cod. LL. Antiq. in v. Warentem.* Ejusmodi Guarantia placuit etiam muniri Instrumentum Pacis, de quo dixi. *vid. ejus Artic. 17. §. Pax vero conclusa, cum seq.* Quod præsidium quàm sit sæpe lubricum, experientia satis testatur, idque pluribus hic ostendere nil attinet. Sed & ille mos hodiè non est infrequens, ut ejusmodi Guarantiam promittant Respublicæ,

arbi-

arbitræ pacis delectæ, licet ipſius pacis conditiones aliàs ad illas vel omnino non, vel ſaltem principaliter non pertineant.

LXXVIII. Sed inter Gentes publicarum conventionum notisſimæ & frequentisſimæ ſunt *Fœdera*, quæ autoritate, voluntate aut juſſu ſummæ poteſtatis civilis fiunt, ſic, ut ſi iis non ſtetur, tota Reſpublica vindictæ divinæ humanæque ſe obnoxiam reddat. Hæc vero vel ſunt Æqualia, vel Inæqualia. De utrisque Grotius *lib. 2. de J. B. P. c. 15.* Utrorumque poſſunt & ſolent diverſi eſſe fines. Vel enim fiunt pacis cauſa: de quibus dixi. Vel ſocietatis bellicæ gratia, eaque tendunt vel ad ἐπιμαχίαν tantùm, ad tuendos fortè fines duntaxat, aut ut auxilia promittantur ad certum bellum, aut in certos hoſtes: vel etiam tendunt ad ἐπιμαχίαν, quando auxilia promittuntur ad quodvis bellum, contra quemvis hoſtem, hoc eſt, ſecundum Thucydidem, τὸς αὐτὸς ἐχθρὸς καὶ φίλους νομίζειν, *eosdem hoſtes & amicos habere.* Tale quondam fuit fœdus Achaicum: de quo Polybius. Tali fœdere ſunt conſociati Pagi Helvetici, & Belgii fœderati provinciæ: quæ licet unam videantur civitatem præſeferre propter vim fœderis, ſunt tamen diſtinctæ civitates: cui rei demonſtrandæ genuina principia ſuppeditat Ariſtoteles *3. Polit. 6. p. 169.* & Grotius *de Antiquitate Reip. Batav.* Præterea Fœdera etiam iniri ſolent Commerciorum cauſa, ut illa tutiùs, aut majori emolumento frequentari posſint: quale inter Tyrrhenos & Carthaginienſes olim fuiſſe, eodem *cap. 6. lib. 3. Polit. p. 167.* memoratur. Quin & plures fines fœdera pacturi ſibi habent propoſitos, quod uſus ſatis confirmat, & quoque citato loco teſtatur Ariſtoteles, de Carthaginienſibus & Tyrrhe-

rhenis referens, quod non solùm commerciorum, sed & συμμαχίας gratia fœdus constitutum habuerint.

LXXIX. Cum vero in moralibus latius pateat Officii quàm juris nomen, & saltem non semper utriusque sit eadem autoritas & necessitudo; etiam Jure Gentium recepta esse videmus quædam Officia, quæ in excipiendis, dimittendis, tractandis, ditionem alienam transeuntibus, castellum aliquod prætereuntibus, aut nostro comitatu deducendis legatis, magna sedulitate ab istarum rerum peritis observari solent. Atque hæc omnia ex instituto gentium descendere certum est. Huc pertinent illa Xenia & Lautia, que Legatis dari vel offerri solent, pisces, avena, vinum honorarium, uti Cato ait, & si quæ sunt ejus generis alia. *l. 18. §. 12. ff. de muner. & honor. l. 2. in f. ff. de legation.* Ejusdem generis esse videtur, quod Thuanus memorat *lib. 57.* Caroli IX. Galliæ Regis exsequias à plerisque Europæis Principibus, & quoque Londini ab Elisabetha Angliæ Regina fuisse celebratas. Atque hæc sunt Juris Gentium genuina & præcipua capita, de quibus strictim dicere volui, quod fusè ab aliis, & nonnulla justis voluminibus sint tradita, atque hæc præsenti instituto sufficiant.

LXXX. Ne tamen in crimen immeritò vocer, ac si ea, quæ ad Jus Gentium quàm maximè pertinere videntur, neglexerim, aut præterierim: aut illorum exspectationi desim, qui *Hugonis de Roy* libellum, *De eo, quod justum est*, legerunt, etiam illius de Jure Gentium sententiam paucis prolatam examinabo. Videtur quidem ille Autor de Jure Gentium passim & bene loqui & bene sentire; dum tamen id enixè agit, ut quocunque modo veterum JCtorum de Jure Naturæ & Gentium effata & confu-

sam

ſam doctrinam defendat, ſæpe nec bene loquitur, nec bene ſentit. Jus Gentium interea jura refert, quæ ab homine ortum habent: quod propter neceſſitatem & utilitatem de tempore ad tempus in gentium uſum moresque pervaſit: quod toto cœlo à Jure Naturæ (quod ille non ſolùm aliorum exemplo Jus Gentium Primarium, ſed novo Antiquum vocat) diſtet; quod moribus introductum ſit. Hactenus bene. Reliqua ferè favent priſcæ confuſioni, qualia ſunt hæc: quod Jus Gentium Primarium verſetur circa prima principia rationis, & ex iis concluſiones morales faciliores, ac abſolutè neceſſarias: Jus Gentium Secundarium circa ſecunda principia & concluſiones ex ejusdem quidem rationis præmiſſis deductas, ſed difficiliores, auxiliares, nec per ſe ita neceſſarias: & ſimilia alia, quæ miſſa facio omnia, cum ex ſuperioribus facilè emendari, vel ſaltem illud chaos cognoſci queat.

LXXXI. Nimis vero abſurdum mihi ſemper fuit viſum, quod Juris Gentium duo ſumma capita conſtituerit, quorum primum ſit, *Res dividere*, alterum, *Punire ſontes*. Dividunt quidem etiam Gentes inter ſe res, easque maximi pretii, provincias, regna; uti vero Diviſio eſt facti, ita jura dominii quæ fortè diviſionem exigunt, non tantùm ex pactis gentium placitisq; arbitrariis, ſed ſæpe ex Jure Naturali ſuam menſuram accipiunt: id quod etiam ſuprà *th. 6.* paucis indicavi. Imò ipſa dividendi facultas ex univerſali dominio à Deo in Adamum, & ab hoc in genus humanum translato promanat. Itaque cum neque ſocietates naturales absque dominii jure eſſe aut conſervari; nec Juſtitiæ aut Liberalitatis officia absque eo exerceri poſſint, & quoque naturæ jure Furtum ſit vetitum, Dominii

minii ſaltem univerſaliter conſiderati jura ad Jus Naturæ referenda ſunt. Vide quæ Ariſtoteles *lib. 2. Polit. capp.* prioribus contra Platonem, & Bœclerus ad Grotium *lib. 2. de I. B. P.* contra primævam rerum omnium communionem à Poëtis inventam eruditè diſputat. Cautiùs alii hoc argumentum tractarunt, qui docent, Naturam quædam juſſiſſe aut vetuiſſe κατηγορικῶς, ſimpliciter omniquè tempore agenda vel omittenda: alia vero ὑποθετικῶς poſito nempe, ſi hoc aut illud placuerit hominibus. Ita ſimpliciter juſtum eſſe ajunt, Deum colendum eſſe: hypotheticum præceptum eſſe, ſi homines velint bona ſua privatim poſſidere, tum alteri, quod privatim poſſidet, eripiendum non eſſe. *Conring. diſp. de Jure. th. 49.* Sed hanc quidem Juris Naturalis differentiam aliàs conſiderabimus.

LXXXII. Alterum Juris Gentium caput cum Hugo de Roy dixiſſet eſſe, *Punire ſontes*, agnoviſſetque hoc rectius ad Jus naturæ referri, his ſibi verbis proſpectum voluit *lib. 1. tit. 4. ſub fin. In explicatione Juris Gentium non ea tractatur punitio, quæ juris naturalis eſt, ſed ea, quæ Juris Gentium eſt.* Deinceps *tit. 6. n. 7.* hæc ſubjicit: *Jus puniendi ſontes ex Jure Naturali ortum trahit: ex Jure Naturali Rationali fundamentum habet: ex Jure Gentium confirmationem, & ex jure cujusque gentis proprio, hoc eſt, Civili certam ac determinatam formam accepit.* Hujus Autoris veſtigia legiſſe, eundem certè errorem erraſſe videtur Mevius *in prodr. inſp. 5. n. 46.* Nolo hic prolixus eſſe, etſi multa hic moneri poſſent. Relegamus hinc illam hypotheſin, vix amplius dupondio dignam, eſſe aliud Jus Naturale ſimpliciter, ſeu animalium etiam, & Jus Naturale Rationale. Jus vero puniendi ſontes proximè cohæret cum Legislatoria poteſtate

ſtate & ordine judiciorum; quæ generatim conſiderata unà cum jure puniendi ſontes ad Jus Naturæ rectè referuntur. Quod uti etiam hic Autor fecit, ita malè ad Bella vindicandorum criminum cauſa ſuſcepta, *τὸ punire ſontes*, reſtringit, etiamſi his bellis certi modi atque effectus ex gentium placito ſint præfiniti. Neque levior is error eſt, quod etiam iis bellis, quæ defenſionis neceſſariæ gratia ſuſcipiantur, propoſitum eſſe velit, *Punire ſontes.* Quantum enim, quæſo, invicem diſtant, *Defendere, & Punire*? Ita multi luci tenebras, rebus planis tricas, & expeditæ veritatis inquiſitioni obſcuritatem, confuſionem & impedimenta præponunt.

LXXXIII. Quod ſi Joannis Feldeni de Jure Gentium ſententia admitteretur, denuo per veterem *μεταμόρφωσιν* illud in Jus Naturæ tranſiret. Dicit enim quòd JCtis Romanis Jus Gentium ſit facultas ad actus & negotia peregrinis competens, cui Jus Civile opponatur hoc effectu, ut peregrinos illud excludat. *in Annot. ad Grot. lib. 2. de I. B. P. cap. 2. §. 18. & 19 & ad cap. 8. §. 1.* Hanc ſententiam non planè rejiciendam eſſe monet Puſendorfius loco ſuprà citato. Imò favere illi videtur Marcianus JCtus *l. 15. ff. de interd. & releg. Deportatus*, inquit, *civitatem amittit, non libertatem, & ſpeciali quidem iure civitatis non fruitur, jure tamen gentium utitur; emit enim & vendit, locat, conducit, permutat, fænus exercet, & cætera ſimilia.* Verum enim vero licet quidem deportatis & peregrinis non perinde negotiis jure naturæ determinatis interdictum ſit, aut interdici potuerit, quemadmodum communione juris civilis; non tamen ideo quæ Juris Naturalis propria ſunt, Juris gentium nomine comprehendi,

& res multùm distinctæ confundi debebant. Itaque & hæc explicatio tantum in patrocinium inveterati erroris inventa est.

LXXXIV. Supremus ergo labor superest, ut demonstrem, Esse aliquod Jus Gentium; absque hoc enim si fuerit, oleum & operam omnem jam impensam perdidero. Argutabitur fortè quispiam, debuisse hanc disputationem reliquæ tractationi omni præmitti, non autem postponi. Quid enim opus est inquirere, quid & quale sit Jus Gentium, si nondum sit certum, an ullum Jus Gentium sit vel exstet. Ordinem naturæ si videas, rectè hoc moneri fateor. Cum vero doctrina omnis arcessi debeat non à notioribus natura, sed nobis notioribus, ideo hæc præmittenda esse duxi, ut, remota omni homonymia, designatis Juris gentium speciebus suis distinctis nominibus, explicatis item præcipuis illius juris capitibus, planè & perspicuè tradi & intelligi possit, sitne omnino aliquod Jus Gentium, quale nos illud descripsimus, divisimus, variis singularibus exemplis illustravimus.

LXXXV. Investiganti igitur mihi causas, ob quas hodie tantopere Jus Gentium omne impugnatur, quatuor præcipuè occurrunt, quibus in hanc dubitationem multi videntur abrepti. Primò quidem non fit illis verisimile, quod omnium gentium consensu Jus aliquod arbitrarium inter ipsas sit constitutum. Deinde quod nulla appareat tam generalis consuetudo, vel usus omnium gentium, ex quo illarum in hoc Jus factus consensus vel pactum tacitum colligi aut præsumi queat. Tertiò, quod Gentes & Principes factis suis subinde profiteantur, ac si Jus Gentium, quod vulgò venditatur, ad se nihil pertineat, suæque scenæ

hæc

hæc fabula minimè conveniat. Denique, quod illa capita, quæ ad Jus Gentium referri solent, partim Jure Naturæ sustineantur, ut adeò Juris gentium arbitrarii fictione opus non sit, partim omni jure destituantur. Singula argumenta quanti sint ponderis primùm expendemus, atque ubi deprehenderimus, esse illa levis aut nullius momenti, veritas magis magisq; elucescet.

LXXXVI. Primi argumenti ea est sententia, quod nullum sit Gentium Jus, ab omnibus & singulis gentibus comprobatum aut conditum. Hoc vero facilè largimur, & jam largiti sumus *th. 11. 12. 36.* ostendimusque, quomodo istiusmodi minus accuratæ loquendi formulæ vel emolliendæ vel emendandæ sint. Esse vero aliquod Jus Gentium Proprium, quale illud *th. 24. 73. & seqq.* descripsimus, manifestius esse credo, quàm ut probatione indigeat: utique ab ea abstinebimus, ne, sola libidine dissentiendi quosdam duci, existimasse videamur. Quis enim nescit, aut dubitat, varias gentes variarum conventionum publicarum obligatione arbitraria inter se consociari? Redit ergo tandem vis argumenti hujus eò, non esse aliquod Jus Gentium Commune quod diximus. Cæterum ex quàm multis inter complures gentes usitatis placitis, quorum præcipua vidimus, evidenter apparet, præter Jus gentium Proprium, esse etiam aliquod Jus Gentium Commune, atque hoc non solùm à Proprio, sed magis etiam à Jure Naturæ discriminatum. Hoc posterius ubi deinceps diligentiùs commonstravero, non minùs sensui & experientiæ, quàm Juri Gentium communi quisquam adversabitur.

LXXXVII. Alterum argumentum tangit modum, quo Gentes istiusmodi Jus inter se Commune pepigerint, inque

inque illud consenserint. Non equidem existimandum est, quod legis sanciendæ causa gentes omnes in unum convenerint, sed quod illud Jus propter communem utilitatem tacito consenso gentium approbatum, & ab omnibus receptum est. *Vinn. ad §. 1. Inst. de J. N. G. & C. n. 2.* Et sicuti rarò apparent juris omnis per usum seu consuetudinem, eamque vel propriam, vel imitatione expressam, introducti initia; *arg. l. 20. ff. de legg.* ita Juris Gentium Communis originem & propaginem multo minùs quisquam juxta temporum seriem & translato de gente in gentem usu demonstrabit. Sufficit nobis, quod aliunde constet, esse quædam Jura gentium, eaque inter illas pro legibus & olim & nunc observata esse, etsi originem & modum eorum primigenium nonnisi conjectura verisimili, adsequi possimus. *Consuetudinis jus*, inquit Cicero *lib. 2. de Invent. esse putatur id, quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobarit. In ea autem jura sunt quædam ipsa jam certa propter vetustatem.* Confer *th. 15 & seqq.*

LXXXVIII. Neque tertium argumentum quidquam proficit. Non enim procedit illa ratiocinatio, Jus aut lex sæpe negligitur nec observatur, ergo Jus aut Lex non est, vel esse desinit. Non equidem inficias ibo, esse quædam Juris gentium capita, quæ per desuetudinem abrogari queant, quod vel magnum usum inter gentes liberas non habeant, adeoque contraria voluntate facilius abrogari queant, vel à necessitate non sint commendata; modò in desuetudinem vel abrogationem gentes illæ, quarum non iniquè interest, consentiant, quarum voluntate olim illa decreta fuerunt sancita. Quod attinet illa Juris gentium capita, quæ nimis sunt rigida, eorum vel abrogationem

vel

vel saltem temperamentum commendat æquitas naturalis: at planè iniquorum jubet Naturæ jus, & multò magis Christiana pietas, etiamsi iniquè vel impiè dissenserint alii. Illa vero Juris Gentium placita, quæ nihil habent vitii aut iniquitatis, & multò magis quæ utilitate aut necessitate fuerunt introducta, temere mutari aut abrogari à quibusdam gentibus nequeunt, præsertim si id cum reliquarum præjudicio sit futurum. Nam quod in Jure civili privato obtinet, ut renunciatio societatis omni fraude careat, multò magis in hac gentium societate locum habet. *l. 14. ff. pro soc.* Si qui igitur Principes aut gentes pro re nata non patiantur se adstringi Juris Gentium placitis, nolintque suas actiones juxta has regulas examinari, non certè eapropter perinde autoritas omnis Juris gentium, sicuti observantia ei, & pactis fides detrahitur. Hæc enim sublestæ fidei, injustæ causæ, & Deo hominibusque insultantis impotentis dominatus sunt argumenta, quibus Providentia divina sæpe nervum incidere, adfectatæ tyrannidi modum ponere, & juris hujus impatienti ferociæ frenum injicere, pœnasque irrogare solet.

LXXXIX. Sed maximum præsidium in postremo argumento videtur esset reliquum, quasi hoc commentitio Jure Gentium nihil sit opus, cum liberarum gentium actiones solo Jure Naturæ regi queant, & quædam Juris gentium capita sint talia, quæ juris ne quidem nomine insigniri mereantur. Fassus jam sum, esse quædam hujus notæ gentium placita, quæ si Juri Naturali aut pietati Christianæ repugnent, non solùm antiquari posse, sed & debere, monui, utpote quibus nunquam ulla vis obligandi adstrui potuit, quod semper Juris Naturalis vel divini in-

tercesserit maxima autoritas. An vero Gentes & Civitates solo Jure Naturæ contineantur, excluso omni Jure inter illas voluntario sive Communi sive Proprio, diligentiùs expendendum est. E re erit, ut nonnullorum, qui hoc adfirmant, verba audiantur.

XC. Familiam inter eos ducat Thomas Hobbes, qui etiam alios in suam sententiam pertraxisse videtur. Is *lib. de Cive cap. 14. §. 4.* ita docet: *Legem Naturalem esse vel Naturalem hominum, vel Civitatum, quæ vulgò Jus Gentium appellatur. Præcepta utriusque*, inquit, *eadem sunt: sed quia civitates semel institutæ induunt proprietates hominum personales, lex, quam loquentes de hominum singulorum officio naturalem dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur Jus Gentium.* Hæc Hobbesiana cum recitasset Samuel Pufendorfius *de Jur. Nat. & Gent. lib. 2. cap. 3. §. 22.* sequentia mox subjicit: *Cui sententiæ & nos planè subscribimus, nec præterea aliud Jus Gentium voluntarium seu positivum dari arbitramur, quod quidem Legis propriè dictæ vim habeat, quæ gentes tanquam a superiore profecta stringat.* Robertus Sharrok, quamvis sibi præcipuè refutandum delegisse videtur suum civem Hobbesium, hac tamen in re & ipse ei consentit, his verbis suam professus sententiam *lib. de Offic. cap. 10. p. 129. Nec quidem à Jure Naturæ Jus Gentium quidquam mihi videtur differre, audacterq; pronuntiare ausim, neminem fore Principem jure gentium offensi reum, qui ad hic positam natura normam se in omnibus accommodaverit.* Adjicit deinde exempla de fœderibus, legatis aliisque ad Jus Gentium pertinentibus causis, in quibus si quis iniquè lædatur, peccari tunc contra Innocentiam; Fidem, *φιλαυτίαν*, Charitatem, præcepta Juris Naturalis.

XCI. Duo

XCI. Duo in his præprimis sunt notanda. Etsi enim perlibenter Pufendorfio concedamus, Jus Gentium non esse proditum istiusmodi Legibus, quæ à superiori sint conditæ; non tamen ideo Jus Gentium corruet Esto, quod juxta receptum loquendi usum Lex speciatim denotet illam actionum humanarum regulam, quæ à Legislatore subditis sit lata; non tamen ideo Pacta omni, neque etiam propriè dicto jure sunt privanda. Sicuti enim ne quidem Natura, ita nec Legislatores omnibus negotiis causisque certam Juris normam præfiniverunt; adeoque quam libertatem Natura Legislatoribus permisit, ut hi actiones Jure Naturæ non comprehensas legibus latis determinare queant, eandem libertatem privati ab utrisque habent, ut sibi invicem per pacta, Juri Naturæ aut Legibus civilibus non adversa, leges dicere, iisque se adstringere possint. Et magis etiam nobis favet, quàm Pufendorfio citatus Bœclerus *ad Grot. lib. 2. de I. B. P. cap. 4. n. 9.* qui disertè ibi ait, Jus gentium esse, quod utilitatum suarum respectu consensus gentium liberè constituit: & ab hoc planè diversum Jus Naturæ facit. Etiamsi igitur Gens libera una altera non est superior, neque altera alteri Legem speciatim acceptam dicere potest; si tamen ipsis placeat pactis se obstringere, utique vero jure inter se continentur, sic ut si una gens fidem fallat, alteram vel reliquas hoc ipso se superiores hactenus constituat, ut se cogere possint ad fidem servandam. Quemadmodum enim ejusdem Reip. duo subditi si conventionibus se obstrinxerint, alter alterum fraudem conventioni facientem judiciali autoritate cogere, & jus suum actione persequi; ita, deficiente inter liberas gentes communi judi-

 cio,

cio, altera alteram perfidam bello, si cætera paria sint, ad conventa præstanda cogere potest. Et quamvis bellorum eventus dubius & incertus sit, si tamen contra perfidam gens illa bellum suscipiat, quæ pactis satisfecerit, jure bellum capesset, & non solùm reliquas gentes justitiæ studiosas, sed & ipsum Deum supremum fidei sequestrum & arbitrum faventem habebit.

XCII. Alterum animadversione dignum hoc est, quod causa obligationis Juris arbitrarii proxima à causa ejus remota non distinguatur, atque ita multiplici errori fenestra aperiatur. Leges enim arbitrariæ strictè dictæ à voluntate legislatorum, Pacta & Conventiones à paciscentium vel contrahentium libera voluntate & consensu proximam obligationis causam habent. Tam vero Legum quàm Pactorum obligatio sustinetur his Juris Naturalis regulis, tanquam fundamentis, Majestati civili & Legislatoribus justè imperantibus est parendum, & Fides data est servanda. Id quod pluribus docui *Disp. de Jure Arbitrario.* Si quis igitur causam remotam obligationis Juris arbitrarii confundat cum causa proxima, aut hac spreta, ad istam omnem autoritatem juris arbitrarii revocet, ille Jus omne arbitrarium una litura delebit, & non nisi unam Juris speciem, Naturale, superesse profitebitur.

XCIII. Eò vero cum hactenus neminem prolapsum esse meminerim, nemo non agnoscet, perperam à Sharrochio Juris Gentium capita promiscuè ad Jus Naturæ, exploso penitus isto Jure, redacta fuisse. Jam quidem uno id exemplo declarabo, ex quo simul innotescet, esse aliquod Jus Gentium proprium, à Jure Naturæ planè distinctum. Vetustissimum fœdus est, quod Regibus expulsis

Popu-

Populo Romano Porsenna dedit, quo nominatim comprehensum fuisse, *Ne ferro nisi in agricultura uterentur*, Plinius *lib. 14. cap. 4.* scribit. Quis, quæso, dixerit, Romanos Jure Naturæ ad hoc fuisse obligatos? Obligati igitur fuerunt ex suo consensu & voluntaria conventione, à qua non recedendum temerè, sed fidem datam etiam hac in re servandam esse, in subsidium Natura jubet. Non equidem diffiteor, esse quasdam Fœderum aliarumve publicarum conventionum conditiones, seu materias, quæ & à Jure Naturæ normam, & insuper à Jure Gentium Proprio parendi necessitatem acceperint. Imò fieri potest, ut etiam cum istis Jus Gentium Commune aliquando concurrat; sed si animum rectè advertas, aliud ex obligatione Juris Naturalis, aliud præterea ex voluntario consensu Gentium debebitur, nisi fortè sollicita paciscentium diligentia duplici vinculo maluerit eos adstringere, quorum & fides & conscientia suspecta fuit visa.

XCIV. Hobbesii vero divisio, docentis, Legem Naturalem aliam esse Hominum, aliam Civitatum, atque hanc etiam Jus Gentium vocitari, planè inepta, &, nisi fallor, etiam ad tegendum veterum JCtorum errorem comparata est. Neque enim ex hac diversitate subjectorum diversum nascitur Jus Naturale, sed utrobique unum est idemque, quod etiam agnoscere videtur ipse Hobbesius, quando ait, esse eadem utriusque præcepta; imò sunt eadem ejusdem quoque Juris Naturalis præcepta, homines, quà sunt tales, obligantia, sive civili sive alia societate sint conjuncti. Uti vero certum est, Gentes & Civitates, quà sunt tales, primariò etiam inter se Juris Naturalis debere esse observantes; ita quoque certissimum esse ostendit

cum Ratio tum Experientia, quod plurima inter illas negotia intercedere queant, quæ à Jure Naturæ nullam determinatam obligationem, sed demum ex illarum libero consensu & pacto acceperint: unde sanè aliud & à Jure Naturæ diversi generis jus emergere omnino necessum est. Res plana est in Jure Gentium Proprio, quòd fœderum, aliarumve conventionum publicarum conditiones ferè soleant esse tales, quas uti Natura arbitrio Gentium determinandas permisit, ita quoque aliunde obligationis originem & causam non habent. Narrat Livius *lib. 30.* Scipionem inter alias hanc quoque legem Carthaginiensibus dixisse, *Ut elephantos quos haberent domitos traderent, neque domarent alios.* Stipulata hoc fuit genus Romana: promisit illi civitas Carthaginiensium. Quis vero dicet, hanc fuisse ad hoc obligatam ex Jure Naturæ, de quo nullum jus Natura constituit? Quis non hic agnoscit conventionem planè liberam, & ex pacto unicè natam obligationem?

XCV. Autor Anonymus *Dissertationis Epistolicæ de principiis Justi & Decori pag. 16. seq.* ita docet: *Est Jus Gentium duplicis naturæ: unum quod propriè loquendo est Juris naturalis; sed denominationem illam mutuatum est, quia est jus, quod genti cum gente, nationi cum natione intercedit, licet in suo formali non differat à Jure naturali: quale est illud* Jus Legatorum. *Aliud est, quod in suo formali non convenit cum lege naturali, sed cum lege humana, & jure permissivo naturali introductum est: vocaturq; Jus Gentium, quia inter gentem & gentem locum habet, vel quia plurium gentium consuetudine & usu legis rigorem accepit: quale est illud, quod tela & instrumenta bellica, nec fontes veneno inficere licet, aut hostem*

per

per subornatum sicarium interficere. Mihi enim licet jure naturali omnibus modis nocere inimico, & ea media adhibere, quibus confido hostem in ordinem posse redigi, si citra perfidiam fiat. Obtinet tamen inter gentes moratiores, talia non amplius ex æquo in hostem intentari, ne nimium intendantur pericula ab utraque parte: atque ideo tales leges mutari possunt, & sæpe mutantur, sicut contingit in legibus humanis. Priores leges gentium mutationem non admittunt, quia ex Jure Naturali Imperante, aut Prohibente; non permissivo fluunt. Visum fuit non inconveniens fore, si hujus scriptoris verba disputationi contra Hobbesium institutæ subtexerem, quod ille in Præfatione ad Lectorem profiteatur, primarium scriptionis scopum sibi propositum esse, ut Hobbesiana dogmata adstruat & explicet. Hoc vero dum videri vult agere, multa subinde emaculat atque emendat. Non igitur ille omne Jus gentium exemplo Hobbesii sublatum it, sed ostendit Jus Naturæ, cujus etiam inter liberas gentes præcipuus debet esse usus, vulgò & confusè Jus Gentium appellari: quo tamen cum suo Hobbesio perperam refert Jus omne legatorum. Rectè vero tradit, esse ab hoc diversum Jus Gentium propriè dictum, quod pactis libera voluntate usuque gentium proditis innitatur, normamq; de iis rebus seu actionibus, quæ determinatam formam aut regulam à Jure naturæ non acceperint. Quod Jus Naturæ ille Permissivum aliorum exemplo vocitat: contra quod alibi disputavimus.

XCVI. Si igitur plerisque negotiis, de quibus liberæ gentes inter se communicant, Jure Naturæ præfinita norma non est, singulæ vero suis opibus salvæ esse nequeunt, sed multiplici indigentia pressæ, aliarum officia,

cia, commercia, auxilia & amicitiam desiderant; ipsa Necessitas pactis gentes conjungit, ut quæque suo desiderio certò & constanter potiatur, & ad præstanda officia vel commercia fide data se obstringant. Quemadmodum igitur Homo natura expetit societatem, & ad illam ineundam etiam per Indigentiam compellitur; ita quoque Natura, utcunque benefica est, nulli genti solidam felicitatem tribuere voluit, sic ut aliarum amicitia non indigeret; sed sua dona ita providè partita est, ut etiam integræ gentes & civitates indigentia compulsæ aliarum præsidium & opem quærerent. Sicuti vero illa indigentia variorum bonorum desideria, & sæpe subitò excitat, eaque modò diuturna, modò brevia esse jubet; ita quoque horum officiorum communicatio non semper æterno jure, sed magis arbitrario dirigitur. Illud vero inter gentes arbitrio earum constitutum jus non potest esse aliud, quàm quod quærimus Jus Gentium. *Etiam contra civitates civitatibus remedio opus est: quo nomine aliquando plures civitates unam inter se societatem inibant, vel ut una fierent, vel ut fœdere quodam se invicem ad auxilia devincirent. Mev. in prodr. insp. 5. n. 4.*

XCVII. His accedit tot gentium Confessio, qua nulla melior aut fortior probatio haberi potest, ad Jus Gentium nunquam non provocantium. Quoties enim una ab altera se læsam esse conqueritur, non semper invito Jure Naturæ, sed Gentium id factum esse causatur. Quæ igitur vesania fuerit, illos velle nexui Juris Gentium eximere, qui ad illud provocant, & se aliosque ejus obligationi obnoxios esse profitentur? *Frequens ad consuetudinem gentium inter gentes provocatio, argumentum est hujus necessitudinis.*

dinis. Unde non ineptè colliges, tacita quadam illarum conventione Jus Gentium niti. Quod multoties in historiis legimus, populos & principes diversarum civitatum de iis, quæ juri gentium assignamus, se invicem reos agere, accusare, indignari, indicium est inter illos vinculi communis. Mev. d. l. n. 54. Neque est, quod quis regerat, errore nominis vel me vel gentes duci, quasi Jus Naruræ intelligant, ubi Jus Gentium appellant. Etsi enim id fortè interdum contingat, plerumque tamen ad verum Jus Gentium, quod à Jure Naturæ distinctum est, illos provocare jam demonstrabo, singula Juris Gentium Communis capita suprà proposita eo fine perlustraturus; nam Jus Gentium Proprium à Jure Naturæ diversum esse jam ostendi.

XCVIII. Si qua Civitas graviter sit læsa, illa, denegata satisfactione, Jure Naturæ propitio bellum movere poterit, etiamsi illud non fuerit denuntiatum. Quippe jure naturæ qui alterum ex proposito læserit, nec satisfecerit læso, simul ei potestatem dat injuriam vindicandi damnumq; datum reparandi. Unde Ælianus ex Platone ait, quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non à caduceatore, sed à natura indici. Ex gentium vero instituto hoc amplius requiritur, ut præcedat belli denuntiatio, eaque apud multas solennis. Hinc Galli misso Romam caduceatore, Fabium Ambustum vocaverunt in crimen, quod bello non indicto contra jus gentium arma in ipsos tulisset, referente Plutarcho *in Numa. Grot. lib. 3. de I. B. P. cap. 3. n. 6.*

XCIX. Veneno infectis armis hostem interficere, etiam Juris Gentium, non Naturalis, placitum esse, jam suprà monui *th. 47.* Et licet fortè illud minus latè pateat, à

 melio-

melioribus tamen gentibus illud ex pacto tacito admitti experientia docet. Quemadmodum autem tela veneno inficere hoc jure fas non est: ita quoque aquas hostium veneno corrumpere, & similia perpetrare, pridem gentibus displicuit. Saltem à moratioribus eodem fortè refeєretur, si qua gens inter hostes pestilentiam malitiosè excitare, eaque illos vincere satagat. Ita Florentini intra urbem Senarum, & Turcarum Imperator, cum Chalcidem oppugnaret, asinorum atque equorum cadavera putrescentia intra opidum machina quadam, quam Itali Bricсolam vocant, projecerunt. Ejus enim ea vis fuit, ut vasti etiam molares in sublime illius impetu torquerentur. Bononienses quoq; Mutinam cum obsiderent, cadavera jumentorum in urbem jecerunt: cumque fortè asini cadaver soleis argenteis præditum in fontem, quibus abundat urbs, cecidisset, celebre ei nomen apud posteros prodidit. *Sigon. lib. 18. de regn. Ital. p. m. 74.*

C. Ut quaslibet hostium quorumlibet res perdere vel diripere liceat, item Juris Gentium placitum est, Tantùm enim abest, ut Jus Naturæ hanc licentiam belligerantibus omnino concedat, ut sæpe & interdicat. Ut res hostium, quocunque bello captæ, in dominium occupantium transeant, modò illud jure gentium solenne sit, ejusdem generis placitum est. Huic mori autoritatem conciliavit ὁμολογία, pactum gentium, ceu ex Aristotele demonstravi supra *th. 49.* Ante illum Plato *lib. 1. de Legg.* dixit, πάντα τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, *omnia devictorum bona esse vincentium.* Hunc morem Xenophon *lib. 7.* appellat νόμον ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιον, *placitum quod inter omnes gentes perpetuò obtinuerit.* Brennus ad Romanorum

rum legatos apud Plutarchum *in Camillo: Antiquissimam legem sequimini ducem, quæ fortibus res largitur ignavorum.* Ut quovis bello capti quibusvis victoribus serviant: Ut delinquentes vel dedantur, vel puniantur: Ut Induciis constitutis cessent actus hostiles, durante tamen bello, & quæ de Postliminio suprà dixi, omnia Juris arbitrarii inter gentes recepti placita sunt. *Induciarum ea ratio fuit, ut eo tempore, quo præfinitæ erant, nihil hostile gereretur, sed summa à bello quies esset, atque aliqua etiam societatis cum iis, quibuscum pacta erant, species & imago: quas qui violassent. Jus Gentium violasse existimabantur.* Verba sunt Sigonii *lib. 1. de antiq. jur. Ital. cap. 1. p. m. 122.* uti idem verbis Livii confirmat.

CI. Quid ad hæc Pufendorfius? *Apud multos quoque*, inquit l. c. *sub vocabulo Juris Gentium venire solent quædam consuetudines, inter plerasque gentes, saltem quæ cultiorum & humaniorum sibi famam vindicant, potissimùm circa bellum tacito quodam consensu usupari solitæ. Postquam enim etiam cultiores inter gentes maximum fuit decus habitum, bello gloriam quærere, id est, in eo præstantiam suam præ cæteris hominibus ostendere, quod quis multos homines auderet, & dextrè calleret perdere, adeoque in bella non necessaria, aut injusta vulgò est procursum: ne ambitionem suam invidiæ nimis exponerent magni bellatores, usurpata omni licentia justi belli, humanitatis, & magnanimitatis quadam specie bellorum atrocitatem temperare multis est visum. Unde ortæ consuetudines circa exemptiones certarum rerum & personarum â vi bellica, modum nocendi hostibus, modum tractandi captivos, & similia. Cæterum consuetudines illæ licet videantur continere obligationem ex pacto saltem tacito ortam; tamen si legitimum*

bellum gerens eas neglexerit, modò contrarium earundem per jus naturæ rectè fieri possit, nullius alterius peccati arguatur, quàm cujusdam ruditatis; quod quis sese ad numeros velut eorum non composuerit, queis bellum inter arter liberales habetur. Non secus atque imperitiæ inter gladiatores accusatur, qui alterum non juxta regulas artis vulneraverit. Igitur si quis justa gerit bella, solo naturæ jure, neglectis illis consuetudinibus, ea potest regere, ni fortè ob commodum aliquod suum easdem malit observare. Ast qui injustis grassatur bellis, vel ideo illas rectè sequitur, ut saltem cum aliquo temperamento scelestus sit. Hæc ille.

CII. Nolo omnia ad vivum resecare, ne ab instituto longiùs discedam. Agnoscit Pufendorfius, tàcito quodam consensu inter plerasque gentes consuetudines quasdam circa bellum usurpari: videri quoque illas continere obligationem ex pacto saltem tacito ortam, & tamen illas posse negligi ab eo, qui legitimum bellum gesserit, modò juris naturalis observans fuerit. Talia hæc sunt, ex quibus liquidò colligas, velle illum *δουλεύειν τῇ ὑποθέσει*, videlicet, nullum esse Jus Gentium. Si enim actus bellici non solo Jure naturæ reguntur, sed insuper ex tacito gentium consensu norma iis est præscripta, quæ obligationem continet, hujus profectò juris quis non potest esse negligens, etiamsi Juris Naturalis observans fuerit, modò Juris gentium leges sint tales, quæ isti non repugnent. Itaq; si qui belligerantes contra has quidquam occipiant, aut in bello agant, non certè ab aliis ruditatis, sed injustitiæ accusantur. Imò tantùm abest, ut hæc injustitia istiusmodi quæsita voce sit elevanda, ut potius divina humanaque jura violasse existimentur, qui Jura gentium teme-

temeraverint. Exempla ejus rei larga manu ſuppeditant Hiſtorici, & nos jam quædam attulimus. Ipſæ illæ gentes, quæ læſi juris gentium fortè inſimulantur, non ſolent jus illud repudiare, aut profiteri, quod ejus obligationi non ſint aut nolint eſſe obnoxiæ, ſed quaslibet alias cauſas obtendere, & potiùs negare, jus gentium à ſe violatum eſſe. Eò quidem rem rediiſſe fateor, quod bella non eadem ſollicitudine ac religione ſuſcipiantur ac gerantur, quemadmodum fortè olim: illi vero degeneres mores paucarum ſunt gentium aut Principum, & fortè illorum, quibus Deum hominesque offendere, injuriis laceſſere, omne numen negare, aut præſenti utilitati omnia jura poſtponere, nulla religio eſt. Malè profectò de publico merentur, qui ita philoſophantur, ut magis magisque præſidia ſecuritatis, utilitatis aut ſalutis gentium deſtruantnr.

CIII. Ille quoque per Obſides cavendi modus gentium moribus & conſenſu eſt receptus. Quamvis enim iis Gentibus quibusdam fortè caſibus etiam Jure Naturæ debeatur ſecuritas; quo tamen modo iis cautio præſtetur, juramento, an nuda promiſſione, prædibus an prædiis, an vero obſidibus, meri arbitrii res eſt.

CIV. De Legatis item res eſt manifeſtior, quàm ut in dubium vocari debeat. Sed & hac de re diverſum ſentiens audiendus eſt Pufendorfius, cujus hæc ſunt verba d. l. *Inter præcipua capita Juris gentium voluntarii Grotius numerat jus Legationum. Ubi arbitramur, ipſo jure naturæ Legatos eſſe inviolabiles, etiam apud hoſtem, ſiquidem ſpeciem legatorum non ſpeculatorum præſeferant, quamdiu in eum, ad quem miſſi ſunt, hoſtilia non moliuntur; & ſi fors ordinario*

 modo

modo per tractatus domini sui commodum præ alterius commodo quærant. *Cum enim ejusmodi personæ sint necessariæ ad pacem conciliandam, servandam, aut arctius per fœdera & pacta adstringendam, quam ipsum jus naturæ omnibus modis honestis amplecti jubet, utique & cavisse censetur idem jus securitati personarum, sine quibus finis ab eodem præceptus obtineri nequit.* Scilicet cum prospiceret, sibi sanctum Legationis jus cumprimis objici posse, etiam illud diffingere, & ad Jus Naturæ referre studet. Præcipit quidem Jus Naturæ, Neminem esse lædendum: at Legatorum, etiam ab hostibus venientium, & fortè perpetrata injuria etiam hostilia denuntiantium, ut sit singularis, solennis, ac præcipua quædam securitas, qualis à nobis suprà descripta est, non Juri Naturæ, sed arbitrio gentium utique accepta ferenda est. Neque etiam supponendum est, pacis conficiendæ gratia unicè Legatos ad hostes mitti? atque hoc si fortè fiat, non tamen Jus Naturæ vult, ut ne puniantur legati propter delicta in ipsum jus naturæ impingentia in illa Republica, ubi illa commissa sunt? quod tamen Juri Gentium consentaneum esse suprà probavimus.

CV. Si usum quoque Gentium videamus, omnes hoc Jus Legationis ad Jus Gentium, ex ipsarum placito ortum habens, referunt. Duo solùm testimonia insigniora adducam, alterum ex veteri, alterum ex recentiori historia. Plura enim qui desiderat, adeat Grotium, & alios, qui hoc argumentum peculiaribus libris excoluerunt. Venerat ad Brennum Galliæ regem Clusinos oppugnantem cum aliis legatus Q. Fabius Ambustus, qui cum regi quieta consilia persuadere non posset, Clusium ingressus, & eruptione cum obsessis facta Gallum quendam

dam proceritate corporis & forma insignem prostravit. *Brennus igitur deos testatus, violato iure gentium, quod apud omnes sit nationes sacrosanctum, eum, qui ut legatus venisset, hostilia perpetrasse.* Verba sunt Plutarchi *in Camillo p.m.220.* Alterum recitabo verbis Sleidani *ex lib. 15. Comment. Galliæ rex, qui facilè poterat scire, Cæsarem de se gravem habiturum querimoniam ad principes, legationem decernit amplissimam. Legati cum venissent Nancejum, oppidum Lotharingiæ, subsistunt, & cautionem Cæsaris exspectant. Fecialem enim Rex præmiserat Spiram, ejus rei causa, cum literis ad Cæsarem, & privatim etiam ad Principes Electores, quibus literis petebat, suis legatis publica fide caveri. Cum autem Fecialis eò venisset, indutus veste solenni, sicut fieri consuevit, sistitur à Granvellano, cui & literas reddit sui Regis ad Cæsarem scriptas, cum aliter non posset, & sui causam adventus explicat, & Legatis, qui non ita procul absint, jure gentium caveri petit. Jussus manere domi, & diligenter observatus, ne quis ad ipsum colloquendi causa veniret, quarto post die dimittitur asperrimis verbis: Imprudenter ipsum fecisse, & magnum adiisse capitis periculum, qui sit ausus eò venire; nam Regem, qui sit hostis Germaniæ, non habere quod agat intra fines Imperii, neque Jus Gentium illi communicandum esse: redeat ergo domum, & hoc Regi suo renuntiet: non esse vero, quod post hac aut ipse vel quivis alius accedat, & nunc quidem ipsi condonari factum atque remitti, clementia quadam Cæsaris magis, quàm pro ipsius merito, sed caveat imposterum, alioqui non laturum impunè; nam fecisse contra leges feciales, nec in Cæsaris domicilium ei licuisse venire, nisi de illius permissu. Quod ad literas attinet, quas habere se dicat, ita Regem esse de Republica Christiana, & inprimis de Germania meritum, ut in hoc rerum statu Cæsar*

neque velit neque debeat eas recipere, ne per illius usitatum scribendi genus atque promissa vel ipse vel etiam alii decipiantur. Hoc responsum gallice perscriptum ei datur. Sic ergo remittitur cum literis Regis ad Cæsarem scriptis atque Principes, & additi fuerunt equites nonnulli, qui Nancejum usque perducerent. Ea re cognita, Legati magnis erant in angustiis, valde solliciti, quomodo sine periculo domum redirent: collato autem consilio cum Lotharingiæ Principe Antonio, noctu clanculùm discedunt, inq; Galliam propinquam revertuntur. Multa hic occurrunt notatu digna circa Jus Gentium, in Legatis & Fecialibus receptum: quæ utique de Jure Gentium propriè dicto sunt intelligenda, neque ad Jus Naturæ referri possunt, nisi quis iniquè de Cæsare senserit, ac si ille Jus Naturæ regi communicandum esse omnino negasset. Etsi igitur non inficias ivero, quibusdam casibus vel temporibus Legatis etiam Jure Naturæ prospectum esse, sæpissime tamen illorum securitati, dignitati vel immunitati non nisi arbitrariis gentium placitis consultum esse existimo.

CVI. Unum denique adhuc, exemplum adferam, quo dubito an ullum ad probandam Juris Gentium existentiam ejusq; usum sit certius & evidentius: quod cum sit obvium, & quotidie frequentetur, miror iis, qui talia argumenta sollicitè aliàs conquisiverunt, illud, quod equidem sciam, non venisse in mentem. Notum est, homines, sive una, sive pluribus diversis civitatibus contineantur, varia rerum & commerciorum communicatione indigere; neque enim omnis fert omnia tellus. Quia vero magna est rerum varietas, necessum est res cum re conferatur, & illarum pretia exæquentur, siquidem justè recteq; de iis iniri debeat commercium. διὸ πάντα συμβλητὰ

δεῖ πως

δεῖ πως εἶναι, ὧν ἐστιν ἀλλαγή, Quapropter quarum rerum sit permutatio, eas res oportet esse ejusmodi, ut inter se quodammodo comparari possint; inquit Philosophus 5. *Nicom.* 5. §. 21. Quippe sine commerciis non potest esse inter homines Societas: commercia vero exerceri nequeunt sine æqualitate: neque hæc haberi potest sine *συμμετρία*, & rei unius cum altera comparatione. Qualem soritem idem Philosophus construxit *d. c.* 5. §. 45.

CVII. Etsi vero aliàs, quæ *σύμμετρα* & *συμβλητὰ* sua natura sunt, debeant esse ejusdem generis, aut similitudinem inter se habere, veluti res *ὁμογενεῖς*, eodem participantes genere, ut numero singuli numeri, magnitudine figuræ singulæ: hac sanè ratione res permutandæ non sunt symmetræ, utpote *ἀνομοιογενεῖς*, genere & natura multùm dissimiles: at ratione usus, qui per commercium quæritur, mensuram & exæquationem res quamvis sua natura dissimilimæ recipere possunt. Hac de re ita loquitur Philosophus, Res *inter se tam dissimiles ac dispares, si verum quærimus, nulla communi mensura inter se convenire possunt: sed quod ad utilitatem indigentiamq; attinet, commodè possunt d. c.* §. *46.* Et porrò hinc colligit, omnino necesse esse, ut sit aliqua rerum tam diversarum ratione usus humani, magis minusve necessarii, communis mensura. *d. c.* 5. §. 27. & 47.

CVIII. Hæc communis Mensura est duplex, altera Naturalis, *Indigentia:* altera ex conventione & instituto hominum, *Nummus.* Priorem ita describit Aristoteles: *Ergo unum quiddam esse oportet, quod cætera omnia metiatur. Hoc porro re quidem vera Usus, seu indigentia est, quæ omnia continet. Nam si nulla re egerent homines, aut si non similiter*

egerent; vel nulla, vel non eadem esset permutatio. d. c. 5. §. 27. seq. Hoc igitur vult, res commercio humano obnoxias, cujuscunque illæ sunt generis, æstimationem, & per hanc pretii gradus non recipere secundum dignitatem naturæ suæ; sic enim Mus, inquit hic Thomas, animal sensibile, præferendus esset pulcherrimæ Margaritæ: sed quatenus quibusque homo plus minusve indiget, sive illam indigentiam necessitas, sive etiam luxus flagellet. Rem vero ita omnino se habere, hoc argumento esse posse addit Philosophus, quod sublata vel utriusque, vel alterutrius indigentia, cessent inter eos commercia rerumq; permutationes.

CIX. Cum enim prisci mortales ante Nummum inventum simplici rerum permutatione uterentur, non uno incommodo illa laboravit, atque inter alia etiam eo defecit, quod non semper, nec facilè concurrebat, ut, cum tu haberes, quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu accipere velles; *l. 1. ff. de contrah. empt.* ideo commercia multis modis impedita fuerunt, & indigentiæ sæpissime satisfieri non potuit. Ut igitur omnibus illis veteris Permutationis difficultatibus obviam iretur, & pro cujusque hominis usu, indigentia ac desiderio justè commodeq; commercia procederent, ex hominum instituto & placito successit altera mensura, Nummus, quo rerum omnium pretia exactè definire, atque hoc instrumento commerciorum aptissimo homines uti, tantoq; expeditius suis necessitatibus eo succurrere possent. Unde Aristoteles ita ait: τὸ νόμισμα, στοιχεῖον καὶ πέρας τῆς ἀλλαγῆς ἐστι, *Nummus est elementum & terminus permutationum. 1. Polit. 6. p. m. 34. pr.*

CX. In-

CX. Intereſt vero illum audire pleniùs de Nummi Origine diſſerentem. Itaque *lib. 1. Polit. c. 6. p. 31.* his utitur verbis: *Cum longinquius commodum quod hinc* (ex Permutatione) *capitur, factum eſſet, importandis rebus, quibus egebant, & exportandis, quibus abundabant, neceſſario uſus Nummi comparatus eſt. Non enim facilè comportantur aliò cunctæ res, quæ ſunt naturâ vitæ neceſſariæ. Quapropter ad commercia hujusmodi quiddam pepigerunt inter ſe dare, & accipere. Quod cum ipſum unum eſſet eorum quæ utilia ſunt, continebat in ſe uſum facilem ad vitam; cujuſcemodi eſt ferrum & argentum, & ſi quid hujuſcemodi eſt aliud. Primum quidem ſimpliciter definitum magnitudine & pondere: poſtremum autem nota impreſſa, ut liberet ipſos cura ponderandi. Nota enim poſita eſt quantitatis indicium.* Primò igitur oſtendit Philoſophus, quibus cauſis non tam moti, quàm adacti homines Nummi uſum amplexi ſint, quod priſca illa rerum Permutatio gravibus involuta difficultatibus Indigentiæ explendæ non ſufficeret: quas aliàs diſtinctè explicavi. Deinde quod Nummus ſucceſſerit in locum Indigentiæ, quo perinde uti hâc, rerum diverſarum diverſisſima pretia homines metiri poſſent. *Nummus res inter ſe diſpares apta quadam compoſitione & convenientia concordes efficit. Nihil eſt enim, cujus pretium non metiatur Nummus. 5. Nicom. 5. §. 48. & 49.* Et *lib. 9. Nicom. c. 1. §. 3.* κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα, *communis menſura Nummus* appellatur. Et χρήματα λέγομεν πάντα, ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται, *Opes appellamus omnia, quorum pretium metitur Nummus. 4. Nicom. 1. §. 4.* Et quia Nummus ea re vicem ſupplet Indigentiæ, ideo eidem Philoſopho dicitur τὸ νόμισμα ὑπάλλαγμα τῆς χρείας, *ſuccedaneus & vicarius indigentiæ.*

 CXI. At-

CXI. Atque hac vice & æstimationis officio ut tanto rectius fungi Nummus posſit, non ex qualibet materia is confici debet, etiamſi magnum huic pretium ſtatuerint homines: quamobrem gemmæ & margaritæ Nummis adhiberi nequeunt, ſed talis requiritur materia, quæ in quantaſcunque partes cudi, duci, fundi, fingiq; poſſit, quæ rerum quantacunque pretia exquiſitè metiri, & ut minimi nummi multiplicati magni ponderis nummum ejusq; pretium exæquare posſint. Sunt igitur Nummis conflandis aptisſima Metalla, quæ etiam nomen ſuum inde traxiſſe videntur, quod ad *μεταλλαγὴν commutationem rerum* maximè ſint oportuna. *P. Victor. in comment. ad d. c. Polit.* Inter illa vero illorum uſus eminet, quæ rariora ſunt, pretioſiora, neque decidua materia detrita vileſcunt, ſed quæ præ aliis bonitate, uti ajunt, interna commendentur. Debet enim Nummus eſſe *οἷον ἐγγυητής*, *inſtar fidejuſſoris*, qui pro merce data accipientem ſecurum faciat, quod pro illo vel eandem vel ejusdem pretii aliam alio tempore comparare posſit. *5. Nicom. 5. §. 38.* Quo igitur rarior & pretioſior Nummi fuerit materia, eo rectius Fidejuſſoris vice fungi, ſecurioremq; accipientem reddere poteſt. Itaque cum inter metalla facilè principem locum ad Nummi uſum ſibi Aurum vindicet, & Antonius in contumeliam naturæ vilitatem auro feciſſet, opus hoc proſcriptione dignum judicavit Plinius *lib. 33. c. 3.*

CXII. His ita præmisſis, propius ad inſtitutum noſtrum accedemus, inveſtigaturi à quibus & quo Nummus modo ſit menſor pretiorum conſtitutus, ejusq; uſus receptus. Paucis id jam indicatum, nunc pluribus eſt explicandum. Ariſtoteles *d. c. 5. Nicom. §. 29. ſeq.* hac de re ita diſſe-

differit: τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην. καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλειν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. *Ex hominum quasi compacto & convento factus est Nummus. Atque is hanc ob causam νόμισμα dicitur, à legis vocabulo: quia non natura, sed lege* (ex instituto humano) *valet. Estq́; in nobis situm, eum mutare, inutilemq́; reddere.* Paulò post cum dixisset, unum quid requiri, quod mensoris vice fungatur, & omnium rerum pretia definiat, Nummum hoc esse ait, ἐξ ὑποθέσεως, *hominum instituto & ex conditione. §. 47.* Rectiùs illam vocem transtulit Argyropolus: *Ex positione,* scilicet hominum. Cum his textibus convenit ille ex *1. Polit. c. 6.* adductus, cujus hæc verba huc pertinent: τοιοῦτόν τι συνέθεντο πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διδόναι καὶ λαμβάνειν, *Hujusscemodi quiddam pepigerunt inter se dare & accipere,* homines, quod rebus permutandis & commerciis tractandis tanquam instrumentum inserviret.

CXIII. Apparet ex his, Nummi usum non esse receptum inter unam paucasve familias, neque inter unius emporii, neque unius civitatis vel Reip. cives, sed inter plures gentes liberas, quotquot veteris permutationis ejusq́; difficultatum pertæsæ, hanc faciliorem & expeditiorem commercandi rationem fuissent amplexæ. Quippe notum est, commercia non tam inter unius emporii vel civitatis homines, quàm diversas gentes & Rerumpublicarum cives frequentari. Hinc Philosophus *eod. cap. 6. p. m. 31.* ait, illos inprimis, qui maximè locis fuissent disjuncti, permutatione fuisse usos, ὧν κατὰ τὰς δεήσεις ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι μεταδόσεις, *quæ pro cujusque egestatibus necesse erat, sibi invicem impertiri:* & mox addit, καθάπερ ἔτι πολλὰ ποιεῖ καὶ τῶν

βαρβαρικῶν ἐθνῶν κτ̀ τὴν ἀλλαγὴν, *Quemadmodum adhuc multa faciunt barbararum gentium in permutatione.* Proinde illud Aristotelicum *συνεθέν*, omnium optimè vertit Jo. Genesius Sepulveda : *Publicò Gentium consensu constitutum est.*

CXIV. Ex quibus uti tota *l. 1. ff de contrah. empt.* ita etiam hæc illius verba hinc intelligi poterunt : quod ad Nummum talis electa fuerit marita, cujus *publica* ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subveniret. Etsi enim ea sit Nummi conditio, si ejus naturam & originem inspicias, ut, sicuti hominum arbitrio ejus usus fuit receptus, ita quoque liberè repudiari ac rejici possit; si tamen finem & commoda videas, quibus Nummus est definitus, nihil æquè commerciis promovendis prodest, quàm, ut *perpetua*, quantum fieri potest, ejus sit æstimatio: quemadmodum nihil iis perinde obest, quàm ejus crebra mutatio. Unde etiam ipsarum rerum & mercium pretia frequentiùs, quàm Nummorum mutari videmus. Hanc igitur ad rem publica autoritate opus est Majestatis civilis, quæ ratione convenientis pretii quorumlibet Nummorum quantitatem exigat: quam olim appensis ad libellam nummis rudibus adhuc, &, ut Thucydides appellat, *ἀσήμοις*, *non signatis*, examinabant : unde *impensarum*, *expensarum* aliaq; istiusmodi nomina Latinis manserunt. *Plin. lib. 33. c. 3.* Cum vero Nummi usus magis magisque invalesceret, & subinde ab hominibus & gentibus receptus esset, nota seu character publica autoritate nummis insigniri cœpit, fidem & indicium quantitatis aut pretii faciens

ciens, ut ita ponderandi molestia commercantes liberarentur. Atque tunc argentum *signatum*, Thucydidi ἐπίσημον pictum fuit.

CXV. Quamvis igitur Paulus JCtus d. l. 1. videri queat hoc voluisse significare, *publicam* debere esse æstimationem, eo, quo jam expositum fuit modo; omnino tamen mihi persuasum habeo, non solùm hoc, sed præterea his etiam verbis id illum exprimere voluisse, eam debere esse Nummi conditionem, ut illius quantitas & æstimatio publico Gentium usu & consensu approbetur, vel probari, si non subito ubique, saltem paulatim, possit. Cum enim commercia non unius urbis aut regionis limitibus circumscribantur, sed per omnes gentes populosq; vagentur, necessum est, ut si Nummus eorum usibus ubique gentium inservire debeat, ejus quoq; valor publico gentium suffragio comprobetur. Hinc cum Theodorus Zuingerus in suo Theatro narrasset, quo tempore Romæ Nummus fuisset percussus, hæc adjicit verba: *Qui cæpit deinceps ubique gentium cudi*, *& communis esse*, putà ad usum & varia commercia liberarum gentium, quæ Nummo primùm invento avidè ejus usum arripuerunt, rebusq; æstimandis & permutandis adhibuerunt.

CXVI. Modum quod attinet, quo Nummus inter Gentes fuerit receptus, disertis verbis adfirmat Philosophus, factum id esse κατὰ συνθήκην, *ex pacto*, *conventione & instituto* illarum, ἐξ ὑποθέσεως: quod Zuingerus in suis Annotationibus ex Mathematicorum disciplina explicat Quemadmodum enim iis ὑποθέσεις dicuntur, quæ postulare solent, ut sibi concedantur; ita inquit, Nummum debere esse rerum omnium mensuram, hominum gentiumq; est

ὑπό

ὑπόθεσις, id eſt, hominum conceſſione, conventione & conſenſu ita decretum eſt, Nummoq; id tributum, quod hoc inter ſe ita ſtatuerint, & conceſſerint homines. Sicuti igitur tot alia inter Gentes jura fuere recepta, ita quoque hoc de Nummi uſu placitum, pacto forte primùm expreſſo, quod mòx aliæ atque aliæ gentes imitatæ, non ſolùm in ſuas quæque civitates, ſed quoque inter ſe receperunt, ſic ut paulatim tacita conventione Nummi uſus pene inter omnes aut plerasque gentes fuerit receptus; ut dubitem, an ullum Juris Gentium exemplum magis poſſit exhiberi evidens, ad illud demonſtrandum, quodq; ſimul tam exactè modum prodat, quo propagari, & juris autoritatem adipiſci ſolent ea, quæ diuturno uſu gliſcentia tacito pacto confirmantur, ipſasq; liberas etiam gentes ſuæ obligationis vinculo continent.

CXVII. Illuſtrabo hoc ipſum una Nummi ſpecie. Notum eſt omnium manibus verſari Ducatos: de quibus fertur, quod primò omnium in Italia ſint cuſi. Cum enim Urbibus Italiæ ab Imperatoribus Conſtantinopolitanis, exſtinctis jam Occidentalibus, vel eorum Exarchis Ravennatenſibus Duces eſſent præfecti, ab his primùm aurei nummi, qui ab illis nomen traxerunt, & Ducati appellari ſunt, originem habuerunt, ſic ut alii hanc Nummi ſpeciem Duci Romano, alii Veneto, Joanni Dandalo acceptam ferant, patrocinante iſti in hoc ambitus judicio Hieronymo Rubeo *lib. 3. hiſtor. Ravenn. p. 176. ſeq.* huic Joanne Nicolao Doglionio in ſua Venetia triumphante & ſemper libera. Ille nummus non ſolùm in Italia ubique fuit approbatus, ſed ad ejus imitationem plurimi Ducati cudi cœperunt ubique in Germania, Belgio, Dania, Suecia,

Polo-

Polonia, Hungaria Transylvania, ipsoq; Turcico Imperio; sic ut apud nos præ omnibus ferè aliis Ducati Turcici, characteribus Arabicis insigniti, sint acceptissimi, eorumq; usus in Europa, Asia & Africa plurimarum gentium liberarum conventione frequentetur. Quod si ad remotissimas terras gentesq; Americanas vel alias suscepta itinera explores, eorumq; descriptiones sive veteres sive recentissimas perlustres, ubique terrarum æquè facili consensu Nummi usum paulatim receptum esse deprehendes.

CXVIII. Neque est quod quisquam objiciat, sæpe tamen vel Nummos repudiari à gentibus, vel mercium venditionem denegari, licet nummi offerantur, in quibus nihil desiderari possit. Prius enim quòd attinet, fieri multis modis potest, ut Nummi à gentibus non iniquè rejiciantur, quod pretio iis tributo vel quantitas vel qualitas non conveniat, vel quod inexspectata mutatio aut aliud quoddam incommodum iis acciderit, ut idoneus esse desierit, qui Fidejussoris vice fungatur. Quod concernit posterius; fieri etiam potest, ut non iniquè commercia denegentur, oblatis licet nummis, in quibus nihil sit vitii. Nam si domini rerum ipsi iis indigeant, melior utique eorum debet esse conditio, neque compelli tunc possũt, ut res suas inviti vendant. Quin etiam licet ipsi fortè iis non indigeant, sed Princeps aut Respublica; horum non iniquo jussu subditis interdici potest, ne res suas vendant, neque illas exportent ad alias gentes, neque ab his emi & exportari sinant: ne quid dicam, posse quosdam non solùm homines, sed etiam populos, se vel omnium, vel quarundam rerum commercio reddere indignos. Si igitur termini habiles, uti vulgò loquuntur, constituantur,

& ea a Nummo & commerciis ſemoveas, quæ iis forte fortuna aut raro accidunt; ſaltem plerumque & apud plerasque gentes ex illarum conventione valet Nummi uſus, ut ſit menſor pretiorum, & inſtrumentum commerciorum.

CXIX. Cum igitur ad hæc & iſtiusmodi placita omnes gentes uno ore provocent, in illa conſentiant, & ſingulæ ſe ad illa obligatas profiteantur, temere profectò illud vinculum reſcindere velle videntur, qui hoc Jus Gentium impugnant. Quorum doctrina quò majori cum periculo ſalutis publicæ eſt conjuncta, ita ejus eximium ſtudium bonamque mentem profitentur, qui gentibus, civitatibus, principibus hoc conſilium jam ante hac commendarunt, ut ipſorum arbitratu Collegium aliquod Fecialium communi conventione conſtituatur, in quo controverſiæ inter gentes ortæ primò omnium cognoſcantur, diſceptentur & judicentur, neque bello niſi extrema neceſſitas viam aperiat, ſic ut illud in eos demum ſuſcipiatur, qui fortè judicatum facere nolint, aliisve modis hujus Collegii autoritati ac decretis contumaciam ſuam objiciant. Videri quidem hæc multis idea bonæ mentis, &, ſi tempora moresque ſpectes, rideri poterit. Quemadmodum vero multi Philoſophi & Hiſtorici Optimam Remp. vel Principem optimum ſecundum ſuæ contemplationis ideam expreſſerunt, ſuosque imitatores ſaltem in partibus invenerunt, qui illorum dogmata in uſum Reip. ſuæ magno cum fructu tranſtulerunt; ita profectò hæc idea non eſt ejus notæ, cujus Platonica rerum omnium communio, ſed & talem haberi poſſe, non eſt impoſſibile, ejusque utilitas futura eſſet longè maxima.

CXX. Quod

CXX Quod si omnibus gentibus aut plerisque hoc persuaderi nequeat, saltem Christianis tantò magis illud debebat esse commendatum, quò enixiùs Servator suos sectatores ad pacem & charitatem obstrinxit. Optent igitur hoc Christiani Principes singuli, quod fecisse ajunt Henricum IV. Galliæ Regem, quo nemo ingenio manuq; fuit promptior. Et si optant, cur non idem institutum etiam velint, quod in ipsorum arbitrio & potestate est? Qui civitatibus regendis præsunt, Justitiæ debent esse observantissimi. Hujus quò quis fuerit studiosior, eò lubentiùs hoc consilium amplectetur. Si qui vero ambitione, avaritia, imperitandi libidine & insolentia aliisque vitiis ducti bella ex bellis serere, plurimumque per cædes hominum sanguinem effundere, pro ludo aut gloria ac potentiæ materia habeant, his certè hoc consilium nullo modo probari potest, cum illud in præsidium non eorum sit cessurum, qui injurias inferre velint, sed qui pati nolint. Quippe hoc consilio admisso, potentior inferiorem non opprimet, quia Deum & Justitiam superiores se agnoscit, unde tantùm abest, ut quid decedat potentiæ & dignitati alicujus Regis, ut potiùs tantò major sit futura ejus laus animique generositas. Infirmior qui sit, non suspectas habebit aut sibi formidabiles potentioris vires; non tanto sumptu & subditorum ad extremam paupertatem præcipitantibus impensis alentur milites & exercitus: simultates, invidiæ & similes pestes vel cessabunt, vel certè non facilè tunc in cruenta bella prorumpent. Otio vero depellendo & ignaviæ declinandæ alia, eaque commoda, & Christiano orbi plurimùm profutura remedia supererunt.

CXXI. Quod si neque hoc sperare vel obtinere liceat, saltem Germanicarum gentium felicitatem ac tranquillitatem mei consilii votique summam esse velim. *Illud enim perpendendum relinquo, annon Principes Germaniæ singuli propemodum singulas habeant Respublicas, & totum S.R. Imperium non sit verè una Respublica, utut multa adhuc habeat communia omnibus. Relinquo,* inquit Conringius, *hoc perpendum aliis. de pace perpet. inter Imp. Ordin. sect. 2. concl. 17.* Cui addatur *Bachov. ad Wesenb. in quib. caus. pign. vel hyp. tac. contr. n. 5.* Quidquid ejus rei sit, magis magisque in partes Ordines Imperii discedere, discipulus prioris posterior dies docet. Quò enim majori contentione quisque sibi instar Reipublicæ fingit, format, adstruit, eò magis universi Imperii compagem laxari necesse est. Gravissimas hinc calamitates & olim & nunc sensit Germania, quibus medendis Regimentum, mox summum aliquod Tribunal, nuper & alterum, instituta sunt: atque his tot saluberrimæ & prudentissimæ sanctiones legesque accesserunt. Nondum tamen persuasum Ordinibus esse videtur, quod examini, idem & api expedire: quin eorum nonnulli vel suo Marte, vel alieno, & quidem extero, adjuti à communione Reipublicæ non solùm se abstrahunt, sed hostes in ejus viscera sæpe attrahunt, ut securitati & tranquillitati publicæ nunquam satis prospectum vel cautum sit, tantoque majorem laudem mereantur summi Viri, qui Comitiis jam congregati Imperio quanto possunt studio & ope ea parte subvenire satagunt, qua illud maximè laborat. De Ætolis refert Polybus *lib. 4. quod neque pacis neque belli leges norint, sed utroque tempore contra jus gentium & omnium hominum instituta, quod semel destinassent, perfecerint.*

Achæi vero, inquit idem Autor cumprimis bonus, judicio Ciceronis, *lib. 2. mirificè per concordiam mutuam crevere, nostra memoria. Nam cum multi ante hæc tempora essent conati Peloponnesiis persuadere, ut communibus consiliis omnium saluti consulerent, neque tamen perficere, quod instituerat, quisquam potuisset, quod non studio defendendæ communis libertatis, sed ad stabiliendam quisque suam dominationem id negotium susciperent; nostra hac ætate tale tantumq; ea res incrementum cepit, vel potius adeò perfecta est, ut non solùm ad amicitiam sociali fœdere inter se jungendam coierint; sed etiam legibus, ponderibus, mensuris, pecunia denique eadem utantur: ad hoc, magistratibus, senatoribus, judicibus iisdem: atque uno verbo, quò minùs universa propemodum Peloponnesus pro urbe unica possit censeri, id unum obstat, quod non eorundem mœnium ambitu omnes ejus incolæ capiantur. Cætera apud illos & in commune & per singulas urbes similia sunt atque eadem.* Paulò pòst memorat princeps ille Historicorum, Achæorum fide & consiliis civitates usas fuisse ad componenda quibus urgebantur mala: fuisse illis unam semper Reip. administrationem, per quam soliti fuerint ad Æqualitatem & Libertatem, quæ inter ipsos viguit, invitare: eos autem, qui vel propriis opibus, vel Regum auxilio freti suas sibi civitates servire coëgerint, continuè bello petiisse, & in ordinem redegisse. Huic Achaico fœderi geminum est, quod inter civitates Helvetiorum, & alterum, quod inter septem Provincias Belgicas obtinet. Eadem omnium initia, horum majora incrementa. De exitu eorum nil addam, nisi quod ex similibus causis similes sint metuendi eventus. Achaico fœderi Rempublicam Imperii nostri æquiparavit vir celeberri-

berrimus Gothofredus, ac ſi ejus membra ſimili vinculo contineantur. Hoç ſive ita ſit, ſive paulò aliter ſe habeat, annon, proſcripta Ætolorum Anarchia, maximo Imperii & ſingulorum Ordinum bono Collegium aliquod Fecialium excitari, cui res ad pacem bellumque & continendam Reip. noſtræ adverſus molitiones ſive internas ſive externas communionem pertinentes, certis legibus, quales quidem noſtrarum rerum conditio ſuggeret, committi queant, prudentiorum deliberationi relinquo, commendo.

SOLI DEO GLORIA.

ERRATA IN VOL. I.

Page

6, line 13, for *νόμιμον* read *νομικόν*.
8, line 11, for *suavi* read *sua vi*.
28, last line but 5, after *res* insert such words as "*ad finem*."
35, line 20, for *capit* read *caput*.
38, last line but 9, for *attinet* read *attinent*.
44, line 13, for *effugerint* read *effugerit*.
44, last line but 6, for *legum* read *legem*.
46, line 10, for *arbitrariis* read *arbitrarias*.
51, line 11, for *lib. 24* read *lib. 34*.
56, last line but 5, for *ex* read *est*.
58, line 10, for *eodem* read *de R. I.*
59, last line but 3, for *actione* read *actiones*.
62, last line but 1, for *adveranti* read *adversanti*.
63, line 8, for *homicidia* read *homicida*.
73, last line, for *decas* read *dicas*.
76, last line but 8, for *adsensu* read *adscensu*.
77, last line, for *legem* read *legum*.
82, line 21, for *ipse* read *ipsæ*.
87, line 5, for *principum* read *principem*.
97, line 4, for *l. 10* read *l. 1*.
100, line 15, for *attentiorum* read *attentiorem*.
104, last line but 4, for *statuat* read *statuant*.
109, last line but 7, for *maximæ* read *maxime*.
112, line 11, for *illam* read *illum*.
126, line 15, for *legis* read *leges*.
133, last line but 6, for *Justinus* read *Justinianus*.
159, line 15, for *ὑπερκείσθω* read *ὑποκείσθω*.
161, last line but 2, for *κοινώτεροι* read *κοινότεροι*.
168, last line but 3, for *ἠσχήμων* read *ἀσχήμων*.
171, line 3, for *γαμηκῇ* read *γαμητικῇ*.
172, last line but 2, for *actionem* read *actionum*.
176, last line but 3, for *ἄδικόντι* read *ἄδικόν τι*.
184, lines 14 and 15, for *Vacultates . . . . perturbationem* read *Vacuitates . . . . perturbationum*.

Page

186, line 11, for *iterarum* read *iteratum*.
193, line 17, for *ὀρετικὴν* read *ὀρεκτικὴν*.
197, line 13, for *veritatis* read *veritas*.
203, last line but 1, for *ἐν* read *ἐκ*.
207, last line but 5, for *verit* read *vertit*.
210, last line but 7, for *anima* read *animæ*.
211, line 16, for *veritatem* read *cecitatem* (?).
214, line 8, for *bonis* read *bonus*.
217, last line but 9, for *recurrit* read *recurret*.
218, line 4, for *quoniam* read *quonam*.
219, line 5, for *nullam* read *nullum*.
234, line 5, for *aliusque* read *aliasque*.
243, line 1, for *l. 30* read *l. 32*.
245, line 6, for Φηπαλεῖs read Φητιαλεῖs.
248, line 15, for *facere* read *fecere*.
249, line 6, for *progressi* read *prægressi*.
250, line 3, for *sit*) *fædus*, read *sit fædus*,).
250, line 10, for *ut* read *tu*.
250, line 17, for *statur* read *stetur*.
256, line 14, for *aliique* read *aliisque*.
260, last line but 9, for *indubitatio* read *indubitato*.
268, last line, after *primus* insert some such word as *gradus*.
269, last line but 3, for *significatio* read *significato*.
270, line 17, for *ego* read *eo*.
271, last line but 5, for *summam* read *injuriam*.
277, line 1, for *sed edunt* read *se dedunt*.
283, last line but 1, for *apta* read *orta* (?).
284, line 16, for *iis* read *ii*.
286, last line but 2, for *saris* read *satis*.
288, line 5, for *ingressos* read *ingressi* (?), or perhaps for *jubentur* read *jubetur* (?).
295, last line but 9, for *Respublicas* read *Respublicæ*.
295, last line but 2, for *singularum* read *singularem*.
296, line 15, after *utramque* insert *partem* (?).
326, line 8, for *marita* read *materia*.
331, line 3, for *Sevator* read *Servator*.